Ey iman edenler!
Sizden öncekilere oruç farz kılındığı gibi size de farz kılındı.
Umulur ki sakınıp korunursunuz.
(2/Bakara, 183)

HÜKÜM VE HİKMETLERİYLE

RAMAZAN VE ORUÇ

teuhid
BASIM YAYIN

2. BASKI

HÜKÜM VE HİKMETLERİYLE
RAMAZAN VE ORUÇ

Halis BAYANCUK (Ebu Hanzala)

teuhid
BASIM YAYIN

www.tevhidkitap.net
www.tevhidmeali.com
www.tevhiddersleri.org
www.tevhiddergisi.org
tevhiddergisi@gmail.com

HÜKÜM VE HİKMETLERİYLE RAMAZAN VE ORUÇ

Halis BAYANCUK (Ebu Hanzala)

Teknik Hazırlık: **Dizgi**
Tevhid Basım Yayın, 42546
Düzeltmeler
Tevhid Basım Yayın, 42546

Baskı: **Basım Yeri**
İmak Ofset Basım Yayın A.Ş.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok. No. 12
Esenyurt/İstanbul - Sertifika No: 71320

ISBN: 978-605-06550-2-5
2. Baskı, 03/2024

İletişim: **E-posta**
tevhiddergisi@gmail.com
Telefon
+90 545 762 15 15
Posta
P.K. 51 Güneşli Merkez PTT
Bağcılar/İstanbul
Merkez
Kirazlı Mah. Mahmutbey Cad. No. 120/A
Bağcılar/İstanbul

Satış Noktaları: Tevhid Kitabevi

İstanbul : Kirazlı Mah. Mahmutbey Cad. No. 120/A 34212 Bağcılar/İSTANBUL 0 (545) 762 15 15
Ankara : Piyade Mah. İstasyon Cad. No. 190 Etimesgut/ANKARA 0 (543) 225 50 48
Diyarbakır : Kaynartepe Mah. Gürsel Cad. No. 90/A 21090 Bağlar/DİYARBAKIR 0 (543) 225 50 43
Konya : Mengene Mah. Büyük Kumköprü Cad. No. 78/A 42020 Karatay/KONYA 0 (543) 225 50 49
Van : Vali Mithatbey Mah. Gündüz 2. Sok. No. 2/A İpekyolu/VAN 0 (543) 225 50 45
Adana : Reşatbey Mah. 62008 Sok. No. 10 İşyeri-2 01120 Merkez/Seyhan/Adana 0 (555) 655 00 70

İÇİNDEKİLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اِنَّ الْحَمْدَ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ،
وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ اَنْفُسِنَا، وَمِنْ سَيِّئَاتِ اَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ
فَلاَ مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلاَ هَادِىَ لَهُ،
وَاَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ،
وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

﴿يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهٖ وَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ
مُسْلِمُونَ﴿١٠٢﴾﴾ اٰلُ عِمْرٰنَ/١٠٢

﴿يَآ اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ
مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَآءً وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِى
تَسَآءَلُونَ بِهٖ وَالْاَرْحَامَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴿١﴾﴾ النِّسَاءُ/١

﴿يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًاۙ ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ
اَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا
عَظِيمًا﴿٧١﴾﴾ الْاَحْزَابُ/٧٠-٧١

اَمَّا بَعْدُ فَاِنَّ خَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللّٰهِ، وَخَيْرَ الْهَدْيِ هَدْىُ مُحَمَّدٍ،
وَشَرَّ الاُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ، وَكُلَّ
ضَلاَلَةٍ فِى النَّارِ

HUTBETU'L HÂCE

"Muhakkak hamd Allah'adır. O'na hamdeder, O'ndan yardım ve mağfiret dileriz. Nefislerimizin şerrinden, amellerimizin kötülüğünden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidayet verdiğini kimse saptıramaz. O'nun saptırdığını da kimse doğru yola iletemez. Şehadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O, bir ve tektir, O'nun ortağı yoktur. Yine şehadet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve resûlüdür.

'Ey iman edenler! Allah'tan hakkıyla korkup sakının! Yalnızca Müslimler/şirki terk ederek tevhidle Allah'a yönelen kullar olarak can verin.' [1]

'Ey insanlar! Sizleri tek bir nefisten yaratan, ondan da eşini yaratan ve o ikisinden de birçok erkek ve kadın türetip (yeryüzünde) yayan Rabbinizden korkup sakının. Kendisiyle istediğiniz Allah'tan ve akrabalık bağlarını koparmaktan korkup sakının. Şüphesiz ki Allah, sizin üzerinizde gözetleyicidir.' [2]

'Ey iman edenler! Allah'tan korkup sakının ve doğru/sağlam/adil söz söyleyin. (Allah da buna karşılık) amellerinizi ıslah etsin, günahlarınızı bağışlasın. Kim de Allah'a ve Resûl'üne itaat ederse, şüphesiz ki büyük bir kurtuluş ve kazanç elde etmiş olur.' [3]

Bundan sonra, şüphesiz sözlerin en güzeli Allah'ın kelamı, yolların en hayırlısı Muhammed'in yoludur. İşlerin en kötüsü sonradan çıkarılanlardır. Sonradan çıkarılan her şey bidattir, her bidat sapıklıktır, her sapıklık da ateştedir." [4]

1. 3/Âl-i İmrân, 102
2. 4/Nisâ, 1
3. 33/Ahzâb, 70-71
4. Müslim, 867; Nesai, 1578

MUKADDİME/ÖN SÖZ

Elinizdeki "Hüküm ve Hikmetleriyle Ramazan ve Oruç" kitabı, yayına hazırlamakta olduğumuz "Sünnet İlmihâli/Fıkhu'l Hadis" çalışmamızın üçüncü cildinin bir bölümü, oruç ibadetiyle ilgili kısmıdır. Kitabın bir kısmı da aynı çalışmanın ikinci cildinden namaz ibadetiyle ilgili bölümlerden alınmıştır. Çalışmadan bir bölümü müstakil yayınlamamızın amacı;

• Hicri 1442/Miladi 2021 Ramazan'ı için mümin kardeşlerimize bir hediye sunmak; dua ve destekleriyle bize gösterdikleri teveccühe ilmî bir çalışmayla mukabelede bulunmaktır.

• Uzun soluklu bir çalışma olan "Sünnet İlmihâli/Fıkhu'l Hadis" çalışmasından bir parçayı ilim talebelerine arz etmek ve böylece kitabın bütününe yönelik bir fikir edinmelerini, varsa öneri ve eleştirilerini paylaşmalarını sağlamaktır.

• Tevhid ve Sünnet mücadelesinde üzerimize düşen sorumluluğu yerine getirmek; ilmî ve ahlaki içerikler üretmektir. Tevhid ve Sünnete dair çalışmaların zindan, tehdit ve baskıyla engellenemeyeceğini; kaldığımız ortamın fiziki şartlarını tağutlar belirlese de kalp/ruh dünyasına nüfuz edemeyeceklerini; orada kaynayıp duran tevhid pınarının kurumadığını -ve Allah'ın yardım ve hidayeti devam ettikçe kurumayacağını-; İslam davasına hizmette

kimsenin mazereti olmadığını; her şart ve durumda her birimizin bu kutlu dava için yapabileceği bir şeyler olduğunu ortaya koymaktır.

Çalışmaya Dair

•Elinizdeki çalışma Ehl-i Hadis metodu gözetilerek kaleme alınmıştır. Ehl-i Hadis metodunun mahiyetine dair geniş açıklama, Sünnet İlmihâli/Fıkhu'l Hadis kitabının mukaddimesinde yapılmıştır.

Ehl-i Hadis metoduna dair geniş açıklamayı Sünnet İlmihâli/Fıkhu'l Hadis kitabımızın mukaddimesine tevdi ederek, makamın müsaade ettiği kadarıyla şunu söyleyebilirim:

· Ehl-i Hadis tüm delilleri bir araya toplar, hiçbir delili ihmal etmeksizin tercihte bulunur. Kur'ân, sünnet ve sahabe uygulaması temel dayanaklarıdır.

· Ehl-i Hadis sırasıyla Kur'ân, sünnet, icma ve kıyası şer'i delil kabul eder. Bu noktada onları diğer ekollerden ayıran nokta; kıyas ve icmaya daha az başvurmaları, fıkhı Kitap ve sünnet merkezli işlemeleridir.

· Ehl-i Hadis Kur'ân'ın açıklaması ve amelî hükümlerin ana kaynaklarından olan sünneti bir bütünlük içinde ele alır. Bir rivayetin tüm yollarını bir araya toplar; senedin sıhhati ve metnin anlamını bu yolla tespit etmeye çalışır.

· Taabbudi konularda kıyastan kaçınır, nasta varid olanla yetinir. Taabbudi olmayan konularda nasların maksadını/gayesini/hikmetini anlamaya çalışır. **Maksadı nasla veya uygulamayla** sabit naslarda gayeleri gözeterek ictihadda bulunur. Bu yönüyle Ehl-i Hadis iki farklı ekolden ayrılır:

· Nasların maksadını ictihad/rey ile belirleyen ulemadan

· Nasların maksadını bir bütün olarak ilğa eden ve nassın zahiriyle yetinen Zahirî ulemadan. Kiminin kasıtlı kiminin gafilane olarak Ehl-i Hadis ile Zahiriliği eşitleme çabaları, ilmî bir hatadır. Ehl-i Hadis ile Zahirilik arasındaki farkları çalışmanın ana mukaddimesinde örnekleriyle açıkladık.

· Ehl-i Hadis'in bir mezhebi yoktur, bir metodu vardır. Bu nedenle birbirine öğrenci olan hadis imamları dahi birbirini taklit etmemiş, metodu gözeterek tercihlerde bulunmuştur. Bu yönüyle Ehl-i Hadis fıkhı; canlı, değişen şartlarda **nas merkezli** fıkıh üreten, çözüm odaklı bir fıkıhtır. Bugün, bu

özelliğini yitirmiş olması metodun kendisinden değil, metodun yanlış uygulanmasından ve taklide evrilmesinden kaynaklıdır. Ki bunda ABD/Suudi merkezli olarak Ehl-i Hadis metodunu tahrif etme ve bu metodu birkaç ilim adamının uhdesine alma (taklit) projesinin etkisi yadsınamazdır.

· Ehl-i Hadis kıyasa nadiren başvurur. Zira onları kıyasa başvurmaktan mustağni kılacak sünnet bilgisine sahiplerdir.

· Şiddetli zayıf olmamak kaydıyla zayıf rivayeti kıyasa tercih ederler. Bunun nedeni; kıyasın ve zayıf rivayetin zan ifade etmesidir. Rivayetin subutundaki zannı, kıyasta var olan istinbat zannına tercih ederler.

· Ehl-i Hadis, fukahanın aksine nadiren icma iddiasında bulunur. Bunun nedeni; Ehl-i Hadis'in, aktardıkları rivayetlerle birlikte ilk nesil ulemasının ihtilaflarını da aktarmış olmaları ve fıkhi ihtilaf literatürüne vakıf olmalarıdır. Ayrıca onların bağlı olduğu bir mezhepleri, dolayısıyla mezhebi -icma gibi- yan karinelerle destekleme zorunluluğu yoktur. Bugün fıkıh kitaplarımızda şahit olduğumuz, çoğu birbirini nakzeden icma iddiaları, fıkhi taassubun olumsuz neticelerindendir. İcma gibi önemli bir delile olan güveni zayıflatmaktadır.

· İslam tarihinde görülen Haşeviler/rivayetçiler Ehl-i Hadis'ten değildir, hadis rivayetiyle uğraşmış kişilerdir. Bu zümreye ilk tepki gösteren Ehl-i Hadis olmuş, hadis ravisinin edebine dair kaleme aldıkları kitaplarda bu zümreyi zemmeden özel bölümler hazırlamışlardır.

Sonuç: İslam fıkhı bize iki farklı kaynaktan ulaşmıştır. İlki bir metot olan hadis imamları, ikincisi fıkhi mezheplerdir. Her iki metot da bize aittir, bizim tarihimizde ortaya çıkmış ekollerdir. Mutaassıp/Bağnaz hadisçilik ile mutaassıp/bağnaz mezhepçilik arasında fark yoktur, ikisi de bize ait değildir. Elinizdeki çalışma İslam tarihinde mevcut iki ekolden biri olan Ehl-i Hadis metoduyla kaleme alınmıştır.

• Çalışmamız iki katmanlıdır. Birinci katmanı olan ana metin, ilmihâl kısmını oluşturmaktadır. Ana metinde hüküm ve hükmün delilleri zikredilmiştir: Kur'ân'dan ayet, hadis ve bazen sahabe fetvaları. İkinci katmanı ise dipnotlar oluşturmaktadır. Dipnotlarda âlimlerin görüşleri, delilleri ve varsa delilleri

anlamadaki usuli farklılıklara temas edilmiştir. Ana metinle yetinmeyenler, geniş bilgi almak için ilgili metnin dipnotlarından istifade edebilirler.

• Ele alınan ibadetin tanımı, tarihçesi ve kulluğa etkisi üzerinde detaylıca durulmuştur. Zira ibadetler hüküm ve hikmetleriyle, zahirî şekilleri ve bâtini etkileriyle bir bütündür. İbadetleri hüküm ve hikmet olarak ayırmak fıkhı yalnızca donuk, soğuk ve katı bir hâle bürümemiş; aynı zamanda İslam düşmanlarının bu alana sızmalarına ve mistik hurafeleri tasavvuf adı altında ümmete bulaştırmalarına neden olmuştur. Tevhid ve Sünnet davetinin bir amacı inancı şirkten arındırmaksa diğer amacı da amelleri bidat ve hurafelerden arındırmak, zahirî ve bâtini olarak sünnete irca etmektir. Çaba bizden, başarı Allah'tandır (cc).

• Çalışma, Türkçe okuyanlara hitap etmektedir. Bu nedenle Türkçe tercümesi bulunan kaynak eserlerin, şayet tercüme hatası yoksa, tercümesinden faydalandık. Okuyucu, nakilleri kontrol etmek istediğinde bu uygulamanın kolaylık sağlayacağını düşündük. İstifade edilen kaynakları, kaynakça bölümünde belirttik.

• Çalışmanın vücuda gelmesi Yüce Allah'ın yardımı ve takdiriyledir. Bununla birlikte Yüce Allah, bazen yardımını kulları vesilesiyle bize ulaştırır:

"Şayet seni aldatmak isterlerse, hiç şüphesiz Allah sana yeter. Seni, yardımıyla ve müminlerle destekleyen O'dur."[1]

Aişe'den (r.anha) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah bir yönetici hakkında hayır dilerse o zaman ona doğru konuşan ve doğru iş yapan bir yardımcı verir. Eğer o yönetici bir şeyi unutursa bu yardımcı ona onu hatırlatır. Eğer yönetici o işi kendisi hatırlarsa bu yardımcı ona her yönden yardımcı olur. Eğer Allah o yöneticiye hayırdan başkasını dilerse ona fena bir yardımcı verir. Eğer yönetici yapılması gereken bir işi unutursa o yardımcı ona bunu hatırlatmaz. O yönetici kendisi hatırlarsa bu yardımcı o işin yapılmasında ona yardımcı olmaz."[2]

Bu hadis, yöneticileri kapsadığı gibi -kanaatimce- hocaları da kapsamak-

1. 8/Enfâl, 62
2. Ebu Davud, 2932; Nesai, 4215

tadır. Yüce Allah çalışmalarımda bana yardımcı olacak öğrenciler nasip etti. O'na (cc) hamdolsun. Yarattıkları adedince, nefsinin rızasınca, arşının süsünce ve kelimelerinin mürekkebince sana hamdolsun Rabbim; sen tüm eksikliklerden münezzehsin.

Bu çalışmanın el yazması nüshalardan kitaba dönüşme yolculuğundaki hemen her aşamada her birinin en az benim kadar emeği vardır. Tevhid ve Sünnet davetine adanmış yiğit muvahhid ve muvahhidelere teşekkür ediyorum; Allah (cc) razı olsun.

İthaf

Çalışmanın bütününü anne ve babama ithaf ettiğim gibi, çalışmanın bu parçasını da onlara ithaf ediyorum. Rabbimin beni muvaffak kıldığı fıkhi çalışmayı birine ithaf edeceksem buna evla olan insan, annem ve babamdır. Şöyle ki;

Bu kitabı; Kur'ân'ı -dolayısıyla Kur'ân ilimlerini- ve fıkıh ilmini sevmeme vesile olan babama ithaf ediyorum. Hiç unutmadım -muhtemelen de unutmayacağım- hayatının en zorlu döneminde, tüm Türkiye'de arandığı hâlde beni ziyaret etmişti. Medrese derslerine devam edecek bir ortam bulamadığım için üzülmüş, çözüm olarak yeni terceme edilmiş bir fıkıh kitabı alıp bir hoca bulana kadar Şafii fıkhı metnini kendi çabamla bitirmemi tavsiye etmişti. Yine okuduğum son kitabı duyunca hoşnutsuzluğunu belli etmiş, "Fıkıh oku!" demişti. İnanıyorum ki bu çalışma, o teşviklerin meyvesidir...

Ve bu kitabı anneme ithaf ediyorum. Sorduğu fıkhi bir soru üzerine ilk fıkıh hocamdan tatlı bir azar işitmeme vesile olan ve o günden sonra fıkıh çalışırken daha dikkatli olmamı sağlayan anneme...

Annem ve babam... İslami mücadele nedeniyle onlarca yıl hicret, on sekiz yıl zindan hayatı yaşadılar. Biri içeride, diğeri dışarıda çile doldurdu; ahir ömürlerinde bir araya gelebildiler. Şimdi de benim imtihanımın çilesini dolduruyorlar. Rabbim hayırlı, sağlıklı ve uzun ömür ihsan etsin; ahir ömürlerinde gözlerini aydın kılsın.

RAMAZAN'IN VE ORUCUN FAYDALARI/HİKMETLERİ

RAMAZAN'IN VE ORUCUN FAYDALARI/HİKMETLERİ

Varlıklar arasında insanın yeri farklıdır. Onu farklı kılan; akıl ve iradeyle donatılmış olmasıdır. Akıl ve irade, insanı farklı kıldığı gibi sorumlu da kılar. İnsan, hayvan gibi sorumluluktan azade; melek gibi masum yaratılmamıştır. Onu üstün tutan akıl ve irade aynı zamanda kendisini ilahi mahkemede yargılanabilir bir varlık hâline getirir.

Ve insan çift yönlü yaratılmıştır. Tabiatında onu varlığın eşref-i mahlukatı/en seçkini kılan takva da; varlığın esfel-i mahlukatı/en değersizi kılan fücur da mevcuttur. Dünya hayatının imtihan olması biraz da insanın bu çift yönlülüğüyle alakalıdır. Takvasıyla fücurun şerrinden korunabilenler, Allah'ın (cc) merhametiyle imtihanı kazananlardır. Fücurlarının peşinden sürüklenenler ise imtihanı kaybeden, sınıfta kalanlardır.

İnsanın hamuru cahillik, zulüm ve acelecilikle karılmıştır. Netice olarak da insan, aciz ve zayıftır. Çoğu zaman şeytanın vesveseleri ve nefsin arzularına yenik düşer. Günahı taatinden, eksisi artısından, zaafı erdeminden fazladır her zaman. Bir nimete şükrettiyse on nimete nankörlük etmiştir çoğunlukla.

İnsanı yaratan Allah (cc) olduğundan, onun bu durumunu en iyi bilen de yine O'dur. Bu sebeple Allah (cc) insana sürekli fırsatlar sunmaktadır. Örne-

ğin, tevbe insana sunulmuş en büyük fırsattır. Zaman, mekân ve hâl farkı olmaksızın insan istediği her durumda tevbeyle Allah'a dönebilmekte, saptığı istikamet yoluna tekrar girebilmektedir.[1] Bir başka fırsat Es-Sittir olan Rabbimizin, günahları örterek[2] kullar nezdinde insanı mahcubiyetten kurtarmasıdır. Oysa insanın günahları başkaları tarafından bilenecek olsa; kınama ve eleştirileriyle insanın dengesini bozacak, onun kendine çeki düzen vermesine engel olacaklardır.

Bazen musibet ve belaları fırsat kılar Allah (cc). Tevbe ve istiğfarla taat-masiyet dengesini kuramayan insanı belalarla temizler ve derecesini yükseltir.[3]

Kimi zaman yaptığı iyilikleri bir fırsata çevirir, kulun haberi dahi olmaksızın iyilikleri, kötülüklerine kefaret olur.[4]

Tüm bunların yanında Allah (cc) El-Halîm'dir. Kullarını hemen cezalandırmaz.[5] Günahların karşılığını erteler, insanın pişmanlık duyup tevbe etmesi ya da musibetlerin kefaret olmasını ister.

1. "Allah, gündüzleri günah işleyenin tevbesini kabul etmek için geceleyin elini açar. Geceleyin günah işleyenin tevbesini kabul etmek için de gündüzleri elini açar. Güneş, battığı yerden doğuncaya kadar bu böyle devam eder." (Müslim, 2759)
2. "Müslim, Müslim'in kardeşidir; ona haksızlık etmez; ona haksızlığı da bırakmaz. Kim kardeşinin bir ihtiyacını giderirse Allah da onun ihtiyacını giderir. Kim Müslim'i bir üzüntü ve sıkıntıdan kurtarırsa Allah da onu Kıyamet Günü'nün üzüntü ve sıkıntıları arasından bir üzüntü ve sıkıntıdan kurtarır. **Kim Müslim'i örterse Allah da Kıyamet Günü onu örter**…" (Müslim, 2580)
3. "Allah yolundaki mümine isabet eden her yorgunluk, hastalık, sıkıntı, üzüntü, keder; hatta ayağına batan diken dahi günahlarına kefaret olur." (Buhari, 5640)

"Bir kul kendisi için (cennette) hazırlanmış olan makama ameliyle erişemeyecekse, Allah onun bedenine veya malına veya çoluk çocuğuna bir bela verir de bu belaya sabrı sebebiyle o makama eriştirilir." (Ahmed, 22338)

"Ateşin altın ve gümüşün paslarını giderdiği gibi bir Müslim'in hastalığı da onun günahlarını giderir." (Ebu Davud, 3092)

4. "Bir adam geldi ve 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben had cezasını gerektirecek bir günah işledim.' dedi. O sırada namaz kılınacaktı. Cemaat hazırdı. Kamet getirildi ve namaz kılındı. Adam, Resûlullah ile birlikte namaz kıldı.

Namazın ardından adam tekrar, 'Ben had cezasını gerektirecek bir günah işledim. Bana Allah'ın kitabını uygula.' dedi.

Peygamberimiz, 'Sen bizimle beraber namaz kılmadın mı?' buyurdu.

Adam, 'Evet kıldım, ya Resûlullah!' dedi.

Resûlullah, 'Git, senin günahın bağışlandı.' dedi." (Buhari, 6823; Müslim, 2764)

5. "Eğer Allah, kazandıkları dolayısıyla insanları (azab ile) yakalayacak olsaydı, (yerin) sırtı üzerinde hiçbir canlıyı bırakmazdı, ancak onları, adı konulmuş bir süreye kadar ertelemektedir. Sonunda ecelleri geldiği zaman, artık şüphesiz Allah kendi kullarını görendir." (35/Fâtır, 45)

Bu fırsatın yanında insana sunulan zamansal ve mekânsal fırsatlar da vardır. Hafta içinde amellerin Allah'a arz edildiği, Allah'a şirk koşmayan ve müminlerle sorun yaşamayanların affa mazhar olduğu pazartesi ve perşembe fırsatları vardır.[6] Haftanın bu iki gününü kaçıranlara ise müminlerin bayramı olan, duaların kabul edildiği Cuma Günü vardır.

Bu fırsatları kaçıranlara aylar içinde seçilmiş Ramazan ayı, Ramazan ayı içerisinde de Kadir Gecesi vardır. Allah (cc) bu ayın bereketiyle kula sayısız fırsatlar sunmakta; eksiklerini gidermesi için amellerinin karşılığını fazlasıyla vermekte; cennete götüren taatleri kolaylaştırıp, masiyetle insan arasında manevi engeller kılmaktadır. Ruhunu, bedenini, gönlünü arındıran ve temizleyen manevi bir atmosfer oluşturmaktadır.

"Sizin günleriniz içinde Rabbinizin size sunduğu hediyeler/fırsatlar vardır. Onları elde etmeye çalışın. Umulur ki sizden biri o fırsatlardan birini elde eder de sonrasında asla şekavet yaşamaz."[7]

Ramazan ayıyla şereflenen her Müslim için Ramazan üç evreden oluşmaktadır. Ramazan'ın nasıl karşılanacağı, nasıl geçirileceği ve Ramazan'da elde edilen hayırların Ramazan sonrasına nasıl taşınacağıdır bu üç evre. Ramazan'dan hakkıyla istifade edebilmemiz için bu üç aşamanın hakkının verilmesi gerekmektedir.

6. Ebu Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:
"Resûlullah (sav): 'Pazartesi ve perşembe şirk koşmamış her kul bağışlanır. Ancak (din) kardeşi ile arasında kin ve düşmanlık bulunan kimse bunun dışındadır. Böyle iki kişi hakkında ise: 'Her ikisi de barışana kadar bekletiniz. Her ikisi de barışana kadar bekletiniz. Her ikisi de barışana kadar bekletiniz.' denilir.' buyurmuştur." (Müslim, 2565)

7. Mu'cemu'l Evsat, Taberani, 2856; Hadisin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir.

1. EVRE:
RAMAZAN'A HAZIRLIK

1. EVRE:
RAMAZAN'A HAZIRLIK

İnsanın maddi ya da manevi bir meseleye ne kadar değer verdiği, ona hazırlanmasından anlaşılır. Örneğin, çok değer verdiği ve konum sahibi birine misafirliğe giderken ya da onu misafir olarak ağırladığında yapacağı hazırlık ile alelade biri için yapacağı hazırlık birbirinden çok farklıdır. Yine birazdan namaz kılacak olan birinin namazının kalitesini ezanı bekleyişinden, abdest alışından ve vakte riayet edişinden anlayabiliriz. Zira bir şeye yapılan hazırlığın güzelliği, beklenenin insan nezdindeki değerini gösterir.

A. Ramazan'ın Ne Olduğunu Bilmek

Ramazan ayına hazırlığın ilk ayağı; Ramazan'ın ne olduğunu, ne anlama geldiğini bilmektir.

Ramazan kelimesi "r-m-d" kökünden türemiştir. Bu kökün anlamlarına dair şunlar söylenmiştir:

"Ramazan isminin türetilmesine gelince, bunda da dört yol zikredilmiştir:

1. İmam Halil'den nakledildiği üzere yaz sonunda güz mevsiminin başında yeryüzünü tozdan temizleyen yağmur manasına gelen (رَمَضِيٌّ) kelimesinden alınmıştır. Bu yağmurun yeryüzünü yıkadığı gibi Ramazan ayı da iman edenleri günahlardan yıkayıp kalplerini temizlediği için bu adla anılmıştır.

2. Çoğunluğun görüşüne göre Ramazan, (رَمِضَ) kelimesinden alınmıştır. Ramaz; Güneş'in hararetinin şiddetinden taşların son derece kızmasıdır, ki böyle pek kızgın yere de (رَمْضَاءُ) 'ramdâ' denir. Bu bakımdan Ramazan, 'ramdâ'dan yanmak manasında (رَمِضَ) fiilinin mastarıdır. Yani kızgın yerde yalın ayak yürümekle yanmak demektir. Bu manada, (رَمِضَتْ قَدَمُهُ اَيْ اِحْتَرَقَتْ مِنَ الرَّمْضَاءِ) 'Kızgın yerde ayağı yandı.' denir.

Baş tarafına 'şehr' kelimesi eklenerek 'şehr-i Ramazan' bu mübarek aya özel isim yapılmıştır. Çünkü bu ayda açlık, susuzluk hararetinden ızdırap çekilir. Yahut orucun hararetiyle günahlar yakılır.

Bir de deniyor ki, Araplar ayların isimlerini, eski dillerinden değiştirdikleri zaman her ayı rastladığı mevsime göre isimlendirmişlerdi. Eski dilde (نَاتِقٌ) 'natik' ismiyle anılan bu ayda o sene şiddetli bir sıcağa rastladığından ona 'şehr-i Ramazan' adını verdiler.

3. Ezheri'den nakledilen görüştür ki, Ramazan, (رَمَضْتُ لِنَّصْل رَمْضاً) fiilinden alınmıştır ki, kılıcın namlusunu veya ok demirini inceltip keskinletmek için iki kaygan taş arasına koyup döğmektir. Bu aya bu ismin verilmesi de Arapların bu ayda silahlarını bileyip hazırladıklarından dolayıdır.

4. Ramazan isminin El-Esmau'l Husna'dan (Allah'ın güzel isimlerinden) olduğu sahih ise Ramazan ayı bizzat bununla isimlendirilmiş ve bunda özellikle Allah'ın rahmetiyle günahların yanması dikkat nazarına alınmıştır. Bu mana ile oruç ayı, 'Allah'ın ayı' olmuştur.

Kısaca Ramazan'ın sözlük manasında temizlik, yanmak, keskinlik manaları bulunduğu gibi, dinî bakımdan günahların yanması, Allah'a izafe manaları etken olmuştur."[1]

Bu anlamlar biraz daha genişletilerek şöyle açıklanabilir:

" 'Ramazan' Kelimesinin Derin Anlam Dünyası

1. Şehrullah/Allah'ın Ayı

Mücahid'den yapılan bir rivayete göre 'Ramazan', 'esmaûllah'tandır, yani Allah'ın isimlerinden biridir. 'Şehr-i Ramazan' bu anlamıyla **'şehrullah/Allah'ın ayı'**

1. Hak Dini Kur'ân Dili, Elmalılı, 1/629, Bakara Suresi, 185. ayetin tefsiri

manasına gelir. Dolayısıyla, Allah'ın ismiyle anılan bir ay her yönüyle mübarek demektir. Bu anlamlar biraz daha genişletilerek şöyle açıklanabilir: Allah'ın Kitabı olan Kur'ân'ın bu ayda indirilmesi de Ramazan'ın ulviyetini pekiştiren bir özelliktir.

2. 'Güz Yağmuru'nda Yıkanmak

İmam Halil'den aktarılan bir diğer görüşe göre ise Ramazan ismi '**ramazi**'den türemiştir. Bu da '**güz yağmuru'** anlamına gelir. Güz yağmuru; yazın sonunda, kuraklıktan, susuzluktan çatlamış topraklar, ağaçlar ve bitkiler suya hasret hâle gelmiş ve her tarafı toz toprak kaplamışken gerçek bir rahmet olarak yağar ve ortalığı tertemiz hâle getirir. Sadece tabiattaki kiri, pası, tozu temizlemekle kalmaz; toprağın, bitkilerin, hayvanlar âleminin ve tabii insanların da suya kanmasını sağlar. Güz yağmuru mesabesinde olan Ramazan ayı da onu gereği gibi yaşayanları, manevi kirlerden, paslardan yıkamakla kalmaz; aynı zamanda onları manen doyuma, itminana eriştirir.

Peygamberimiz (sav); bu ayda, gerçekten inanarak ve karşılığını sadece Allah'tan bekleyerek oruç tutan müminlerin günah kirlerinden temizlenip kurtulacağını beyan eder:

'Kim inanarak ve alacağı sevabı Allah'tan bekleyerek Ramazan orucunu tutarsa, geçmiş günahları bağışlanır.'[2]

3. Hararet-i Sıyam ile Yanmak

Bir başka görüş, Ramazan'ın 'ramza'dan türediği yönündedir. Ramza ise yazın Güneş'in hararetinden taş ve toprağın aşırı biçimde ısınarak âdeta kor hâline gelmesine denir. Öyle ki elinizi ya da ayağınızı dokunduramazsınız; işte bu duruma "ramaz" denir. O hâlde şöyle bir anlam çıkarabiliriz: Hararet-i şemsten toprak, taş, çakıl, kum nasıl yanıyorsa ve nasıl dokunulamaz hâle geliyorsa; sizin de hararet-i sıyamdan, yani orucun hararetinden, açlık ve susuzluktan içiniz yanıyor, kavruluyor ve meşakkat çekiyorsunuz; ama bütün bunları sadece Allah (cc) için yaptığınızın farkındasınız. İşte bu bilinçli yanmayla beraber günahlarınız da yanıyor, kül olup gidiyor…

Bu, Ramazan'ın arınma boyutudur. Özellikle de günlerin uzadığı yaz mevsi-

2. Buhari, 2014

minde orucun hasbiliği ve yanma boyutu daha da öne çıkar. Hadis-i şeriflerde, samimiyetle ve gereği gibi oruç tutan kişinin hiç günah işlememiş gibi olacağı müjdelenir. 'Ramaz'ın yani 'kızgın yer'in, orada yürüyenlerin ayaklarını yaktığı gibi Ramazan da müminlerin günahlarını yakar, yok eder.

4. Hevaya Karşı Bilenmek

'Son olarak, Ramazan kelimesinin 'ramz'dan geldiği rivayet edilmiştir ki, bu da; 'kılıcın namlusunu veya ok demirini inceltip keskinleştirmek için yalabık iki taşın arasına koyup dövmek' yani bilemek anlamına gelir. Bu ay'a Ramazan isminin verilmesi de Arapların bu ayda silahlarını bileyerek; kılıçlarını keskinleştirip oklarını sivrilterek hazırladıklarından dolayıdır.[3]

Bu anlamda Ramazan ayı, şeytana karşı, nefsin arzularına yani heva ve heveslere karşı bir bilenme, bir keskinleşme ameliyesidir; bir irade temrinidir.' "[4]

B. Ramazan'ın Fırsat Olduğunu Bilmek

Ramazan ayı Allah'ın (cc) mümin kullarına ikramı ve lütfudur. Geçen yılın manevi kirlerinden arınmaları, bir sonraki yıla istikamet üzere bir kulluk için azık biriktirmeleri, rıza-i ilahiye ve Firdevs Cennetlerine eriştirecek salih ameller edinmeleri için onlara bahşedilmiş bir fırsattır.

Resûlullah (sav), Rabbani fırsatlar hususunda şu tavsiyede bulunur:

"Sizin günleriniz içinde Rabbinizin size sunduğu hediyeler/fırsatlar vardır. Onları elde etmeye çalışın. Umulur ki sizden biri o fırsatlardan birini elde eder de sonrasında asla şekavet yaşamaz."[5]

Allah Resûlü (sav) burada umumi bir tavsiyede bulunmuştur. Zamanı belli olmayan fırsatlara karşı hazırlıklı olmayı ve bu fırsatları kaçırmamaya gayret göstermeyi öğütlemiştir.

Ramazan ise zamanı belli olan, hangi manevi fırsatları barındırdığı bilinen bir zaman dilimidir. Ramazan ayına yaklaşıldığında Müslim kendisine sürekli telkinde bulunmalı ve ebedî kurtuluşu elde edeceği bir fırsatla karşı karşıya olduğunu hatırında tutmalıdır. Ve kendine şöyle demelidir:

3. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, 1/643-644
4. Oruç Ötelere Seyahat, Abdullah Yıldız, s. 60-61
5. Mu'cemu'l Evsat, Taberani, 2856. Hadisin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir.

"Ey nefsim, sorumluluklarına karşı bahane olarak öne sürdüğün şeytan, zincire vurulmuştur ve bu senin için bir fırsattır."

"Ramazan ayı girdiği zaman cennetin kapıları açılır, cehennemin kapıları kapanır ve şeytanlar da zincire vurulur."[6]

Ramazan ateşten azat olma ve ondan korunmak için fırsattır:

"Ramazan ayının ilk gecesi olunca, şeytanlar ve azgın cinler zincire vurulur. Cehennem kapıları kapanır ve hiçbiri açılmaz. Cennet kapıları açılır ve hiçbiri kapanmaz.

Sonra bir melek şöyle seslenir: 'Ey hayır dileyen, ibadet ve kulluğa gel. Ey şer isteyen, günahlarından vazgeç.' Allah'ın bu ayda ateşten azat ettiği nice kimseler vardır ve bu, Ramazan boyunca her gece böyledir."[7]

"Resûlullah şöyle buyurdu: 'Kim Yüce Allah yolunda bir gün oruç tutarsa, Allah onunla ateş arasına, genişliği sema ile arz arasını tutan bir hendek kılar.' "[8]

Cennetin Reyyân kapısını çalmak için fırsattır:

"Cennette Reyyân denilen bir kapı vardır. Kıyamet Günü'nde oradan sadece oruçlular girecektir. Oruçlular girdi mi artık kapanacak, kimse oradan giremeyecektir. O gün, 'Oruç tutanlar nerede?' diye sorulacaktır. Oruçlular da ayağa kalkacak ve bu kapıdan geçip cennete girecektir. Onlar girdikten sonra bu kapı kapanacak ve hiç kimse bir daha bu kapıdan giremeyecektir."[9]

Allah'ın kerem ve lütfunun fazlalaştığı ve kullarının amellerine sayısız ecirle karşılık verdiği bir fırsattır:

"Âdemoğlunun her ameli onun için katlanır. Hayır ameller en az on misliyle yazılır ve bu, yedi yüz misline kadar çıkar. Allah şöyle buyurmuştur:

'Oruç bu kaideden hariçtir. Çünkü o, sırf benim içindir, ben de onu (dilediğim gibi) mükâfatlandıracağım. Kulum benim için şehvetini, yiyeceğini terk etti.'

Oruçlu için iki sevinç vardır: Biri, orucu açtığı zamanki sevincidir; diğeri

6. Buhari, 3277; Müslim, 1079
7. Tirmizi, 682
8. Tirmizi, 1624
9. Buhari, 1896; Müslim, 1152

de Rabbine kavuştuğu zamanki sevincidir. Oruçlunun ağzından çıkan koku (hulûf), Allah indinde misk kokusundan daha hoştur."[10]

Bu ayı hakkını vererek tamamlayan kişileri, şehitlerin önüne geçiren bir fırsattır:

Talha ibni Ubeydullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Beraber Müslim olmuş iki adam Allah Resûlü'ne geldiler. Onlardan biri ibadet hususunda diğer arkadaşından daha çalışkandı. İbadetlere düşkün olanı bir savaşta şehit oldu. Diğer arkadaşıysa bir yıl sonra vefat etti. Onun vefatından sonra bir rüya gördüm. Kendimi cennetin kapısında gördüm. Vefat eden iki arkadaş da oradaydı. Cennetten biri çıktı ve ikinci vefat edeni cennete girmesi için çağırdı. Sonra şehit olanı girmesi için çağırdı. Bana döndü ve 'Senin henüz zamanın gelmedi.' dedi.

Talha bu rüyayı insanlara anlattı. İnsanlar çok şaşırdı ve rüyayı Allah Resûlü'ne sordular.

Allah Resûlü şöyle buyurdu: 'Neden şaşırdınız?'

'İbadet konusunda daha çalışkan olan ve sonrasında şehit olan, cennete arkadaşından sonra girmiş.'

'Cennete ilk giren, arkadaşından bir sene sonra vefat etmedi mi?'

'Evet.'

'Ramazan'ı idrak edip orucunu tutmadı mı?'

'Evet.'

'Bu sürede Allah'a secde etmedi mi?'

'Evet.'

'İkisinin arasındaki fark, yer ile gök arasındaki fark kadardır.' "[11]

Ebedî hayatın saadeti için ihtiyacımız olan her şeyi içinde barındıran bir fırsatlar manzumesidir Ramazan. Bunu böyle bilmek ve bu şekilde hissetmek Ramazan'a yapacağımız hazırlığın ilk adımıdır.

10. Müslim, 1151
11. Ahmed, 1403

C. Ramazan'ın Gelişiyle Sevinmek

İçinde bunca hayır ve fazilet barındıran Ramazan'ın gelmesi Müslim'i sevindirmelidir. Bayramı karşılayan çocukların masum ve içten sevinçleriyle Ramazan'ı karşılamalı, ona hazır olmalıdır:

"De ki: 'Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, (evet) yalnızca bunlarla sevinsinler. O, onların biriktirdiklerinden daha hayırlıdır.' "[12]

Allah Resûlü (sav) Ramazan'ın gelmesiyle mutlu olur, ashabını müjdeler onların da sevinmesini sağlardı:

"Ramazan ayı size bereketiyle geldi. Allah, o ayda sizi zengin kılar, bundan dolayı size rahmet indirir, hataları yok eder, o ayda duaları kabul eder. Allah, sizin Ramazan ayındaki ibadet ve hayır konusunda birbirinizle yarış etmenize bakar ve meleklerine karşı sizinle övünür. O hâlde iyilik ve hayırdan yana Allah'a kulluk yaparak kendinizi gösterin. Ramazan ayında Allah'ın rahmetinden kendisini mahrum eden kimse, bedbaht kimsedir."[13]

İnsanın huzur ve mutluluğu, yapacağı salih amelleri olumlu yönde etkiler. Salih amellere muvaffak kılınmış bir Müslim; bir de gönül genişliği, huzur ve amelin lezzetini almaya muvaffak kılınmışsa onun için nimet kemâle ermiştir. Bundan dolayı cennetle müjdelenen kullar, aynı zamanda hüznün ve korkunun olmayacağıyla da müjdelenirler. Çünkü korku ve hüznün olduğu yerde nimetten istifade etmek zordur.

Ramazan ayı, amel ayıdır. Ramazan'ı manevi sevinç ve huzurla karşılamak, bunu hissetmek ve yaşamak, çevremizdekileri müjdelemek ve onların da bu duyguyu hissetmesini sağlamak bu ayı değerlendirmemize yardımcı olacaktır.

D. Ramazan'ı Duayla Karşılamak

Allah Resûlü (sav) Ramazan'ı duayla karşılar; Rabbinden, bu ayın hayırlarına muvaffak olmayı ve rıza-ı ilahiye ulaşmayı dilerdi. Abdullah ibni Ömer (ra) anlatıyor:

"Allah Resûlü, Ramazan hilalini gördüğünde,

12. 10/Yûnus, 58
13. Mecmeu'z Zevâid, 4783

اللَّهُمَّ أَهْلِلْهُ عَلَيْنَا بِاليُمْنِ وَالإِيمَانِ وَالسَّلَامَةِ وَالإِسْلَامِ، رَبِّي وَرَبُّكَ اللَّهُ

'Allah'ım, bu ayı bizim üzerimize iman ve eman, İslam ve selamet üzere doğur. Bizi, sevip razı olduğun işlere muvaffak kıl. Benim ve senin rabbin Allah'tır.' diye dua ederdi."[14]

Ramazan'ı duayla karşılamalı ve Ramazan'dan umduğumuz hayırları Rabbimizden istemeliyiz. Umumi lafızlarla yaptığımız duaların yanında bir de özel ihtiyaçlarımızı ve Ramazan'dan beklentilerimizi dualarımıza yansıtmalı, Allah'tan (cc) istemeliyiz:

اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ، وَشُكْرِكَ، وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ

"Allah'ım! Seni zikretmem, sana şükretmem ve en güzel şekilde sana kulluk etmem hususunda bana yardımcı ol."[15]

Ramazan'ı güzel dualarla karşılamanın yolu, geçen Ramazanların muhasebesini yapmakla mümkündür. Bizi Ramazan'dan istifade etmekten alıkoyan sebepler iyi düşünülmeli ve bunları gidermesi, bizi umduğumuz hayırlara muvaffak kılması için Allah'a (cc) tüm fakr ve zilletimizle yalvarmalıyız:

"Rabbinize gönülden (yalvara yakara) ve gizlice (için için) dua edin. Şüphesiz ki O, (duada) haddi aşanları sevmez."[16]

رَبِّ اِنّ۪ي لِمَٓا اَنْزَلْتَ اِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَق۪يرٌ

"Rabbim! Bana indireceğin her türlü hayra muhtacım."[17]

Dualarımızda dikkat etmemiz gereken en önemli husus, hangi ruh hâliyle dua edeceğimizdir:

"Kulu Allah'a yakınlaştıran en kısa yol, kâmil bir ihlastır. Kul hiçbir şeyi kendinden bilmez, hiçbir iddiada bulunmaz, tüm kuvvet ve esbabtan teberrî eder, yaptığı hiçbir şeyi minnet vesilesi kılmaz. Bilakis tam bir fakirlik ve ihlas hâlinde Rabbine yaklaşır. İhtiyaç ve miskinliğin kalbin en ince noktalarına ulaşıp parçaladığı, kırıklık ve muhtaçlığın her yönden kendisini kuşattığı, Rabbine

14. Ahmed, 1397; Tirmizi, 3451
15. Ebu Davud, 1522
16. 7/A'râf, 55
17. 28/Kasas, 24

olan ihtiyaç ve zaruretine şahit olan, her zerresinin Allah'a muhtaç olduğunun farkında olan insanın acınası hâliyle Rabbine yönelir. Rabbinin rahmet ve fazlıyla kendisini kuşatması hâli dışında bir ân bile Rabbinden yoksun olsa helak olacağını, telafisi mümkün olmayan bir zarara uğrayacağını bilir.

İnsanı Allah'a yakınlaştıran yollar arasında ubudiyyetten/kulluktan, O'ndan uzaklaştıran yollar arasında da iddiadan/kendini yeterli görmekten daha etkili bir hâl yoktur.

Ubudiyet iki temel üzere kurulmuştur. Tam bir sevgi ve tam bir zillet. Allah'ın nimetlerini düşünmek kişide tam sevgiyi, buna mukabil kendi ayıp ve eksiklerini düşünmesi kişide tam bir zillet meydana getirir..."[18]

Allah Resûlü'nün (sav) dualarında hep bu ruh hâlini görürüz:

اللَّهُمَّ رَحْمَتَكَ أَرْجُو، فَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ، وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ

"Allah'ım, rahmetini umuyorum, göz açıp kapayıncaya kadar bile beni nefsimle baş başa bırakma, bütün işlerimi yoluna koy, (ıslah et). Senden başka ilah yoktur."[19]

اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ، ابْنُ عَبْدِكَ، ابْنُ أَمَتِكَ ، نَاصِيَتِي بِيَدِكَ، مَاضٍ فِيَّ حُكْمُكَ، عَدْلٌ فِيَّ قَضَاؤُكَ، أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ، أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ، أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ، أَوِ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ، أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رَبِيعَ قَلْبِي، وَنُورَ صَدْرِي، وَجِلَاءَ حُزْنِي، وَذَهَابَ هَمِّي

"Allah'ım, ben senin kulunum, kullarından bir erkekle bir kadının oğluyum, perçemim senin elindedir. Hakkımdaki kararın yürürlükte ve yine hakkımdaki takdirin adilanedir. Senden, kendini isimlendirdiğin, Kitab'ında indirdiğin, mahlukatından birine öğrettiğin veya gayb ilminde kendine tahsis ettiğin (kimseye bildirmediğin) her isminle istiyorum. Kur'ân'ı kalbimin baharı; gözümün nuru; hüzün, gam ve tasamın gidericisi kılmanı diliyorum."[20]

18. El-Vabilu's Seyyib, s. 7-8
19. Ebu Davud, 5090
20. Ahmed, 3712

Taif dönüşü yaptığı duası da duanın bu adabına güzel örneklerdendir:

اللّهُمّ إلَيْك أَشْكُو ضَعْفَ قُوّتِي ، وَقِلّةَ حِيلَتِي ، وَهَوَانِي عَلَى النّاسِ، يَا أَرْحَمَ الرّاحِمِينَ ! أَنْتَ رَبّ الْمُسْتَضْعَفِينَ وَأَنْتَ رَبّي ، إلَى مَنْ تَكِلُنِي ؟ إلَى بَعِيدٍ يَتَجَهّمُنِي ؟ أَمْ إلَى عَدُوّ مَلّكْتَهُ أَمْرِي ؟ إنْ لَمْ يَكُنْ بِك عَلَيّ غَضَبٌ فَلَا أُبَالِي ، وَلَكِنّ عَافِيَتَك هِيَ أَوْسَعُ لِي ، أَعُوذُ بِنُورِ وَجْهِك الّذِي أَشْرَقَتْ لَهُ الظّلُمَاتُ وَصَلُحَ عَلَيْهِ أَمْرُ الدّنْيَا وَالْآخِرَةِ مِنْ أَنْ تُنْزِلَ بِي غَضَبَك أَوْ يَحِلّ عَلَيّ سُخْطُكَ، لَك الْعُتْبَى حَتّى تَرْضَى وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوّةَ إلّا بِك

"Allah'ım, güçsüz ve çaresiz kaldığımı, halk nazarında hor görüldüğümü ancak sana arz ve şikâyet ederim. Ey merhametlilerin merhametlisi, mustazafların Rabbi sensin. Sensin benim Rabbim. Beni kime bıraktın? Huysuz ve yüzsüz yabancıya mı, yoksa bu işimde bana hâkim olacak düşmana mı? Allah'ım! Eğer bana karşı gazaplı değilsen, çektiğim mihnetlere, belalara hiç aldırmam. Fakat senin esirgeyiciliğin bunları göstermeyecek kadar geniştir. Allah'ım, gazabına uğramaktan, rahmetinden uzak kalmaktan; karanlıkları aydınlatan, dünya ve ahireti salâha kavuşturan nuruna sığınırım. Rızanı dilerim. Sana iltica ederim. Bütün kuvvet, her kudret ancak sendendir, ya Rabbi!"[21]

E. Ramazan'ı Salih Amellerle İmar Etmeye Niyet Etmek ve Muvaffak Olacağımıza Dair Hüsnüzan Beslemek

Hayrın başı ve ilk adımı hayra niyet etmektir. Hayra niyet, yani azmetmek ve hayra yönelme eğilimi zamanla iradeye dönüşecek, irade kuvvetlendikçe salih amel olarak vücuda gelecektir. Allah (cc) bizim kalplerimizde hayır iradesi görmekten hoşlanır ve bu iradeyi kendisine yönelik bir adım olarak kabul eder:

"Ben, kulumun benim hakkımdaki zannı üzereyim. O beni zikrettiğinde onunla beraberim. Kim, beni kendi nefsinde anarsa ben de onu kendi nefsimde anarım. Kim, beni bir topluluğun içerisinde zikrederse ben, kulumu ondan daha hayırlı bir topluluğun içerisinde zikrederim. O bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir zirâ yaklaşırım, o bana bir zirâ yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim."[22]

21. İbni Hişam, 123
22. Buhari, 7405; Müslim, 2675

İrademizdeki sadakatimiz ise Rabbimizin bizlere ihsan edeceği mükâfatların oranını belirler. Kalplerimiz ne kadar arı ve duru olursa, ilahi yardım da o kadar büyük olur.

"Andolsun ki o ağacın altında sana biat ettikleri zaman, Allah müminlerden razı olmuştur. **Onların kalplerinde olan (samimiyeti) bilmiş**, üzerlerine sekinet indirmiş ve onları yakın bir fetihle mükâfatlandırmıştır."[23]

"Ey Nebi! Elinizde bulunan esirlere de ki: **'Allah kalplerinizde hayır olduğunu bilirse, sizden alınan (fidyelere) karşılık size daha hayırlısını verir**. Günahlarınızı bağışlar. Allah (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir.' "[24]

Kaldı ki hayra niyet etmenin insana hiçbir zararı yoktur. Kişi niyet ettiğini yerine getiremese dahi niyetin ecrini alacaktır:

"Şüphesiz Yüce Allah (eşyadaki) güzellikleri ve çirkinlikleri takdir edip yazdı. Sonra bunu beyan edip açıkladı. **Her kim güzel bir iş yapmayı diler de onu yapamazsa Allah o kimse hesabına kendi katından (meleklerine) tam bir hasene (sevabı) yazdırır.** Eğer o kimse güzel bir iş yapmak ister ve yaparsa Allah o kimse lehine kendi katında on hasene sevabından yedi yüz misline ve daha çok misline kadar hasene (sevabı) yazdırır. Bir kimse de çirkin bir iş yapmaya niyetlenir ve onu işlemezse Allah kendi katında onun lehine tam bir hasene (sevabı) yazdırır. Eğer o kimse fena bir iş yapmak ister de o fenalığı yaparsa Allah onun aleyhine tek bir kötülük yazdırır."[25]

Öyleyse düşünce anlamında da hazırlığımızı yapmalıyız. Ramazan'a dair güzel umutlar beslemeli, bu Ramazan'ın önceki Ramazanlardan farklı olacağına inanmalıyız. Bu konuda attığımız adımların, yani hazırlığımızın Allah (cc) tarafından kabul olacağı ve bizi Ramazan'ın hayırlarına muvaffak kılacağına inanmalıyız. Zira Allah (cc) bize, bizim O'na (cc) olan zannımızla muamele eder:

"Ben kulumun zannı üzereyim. Benim hakkımda (ona nasıl muamele edeceğim hakkında) dilediği zanda bulunsun ... "[26]

23. 48/Fetih, 18
24. 8/Enfâl, 70
25. Buhari, 6491; Müslim 131
26. Ahmed, 16016

F. Tevbe ve İstiğfarı Çoğaltmak

Günahlar, yaratan ile yaratılan arasındaki perdedir. İnsan masiyete daldıkça bu perde iyice kalınlaşır; Allah'ın (cc) ihsan ve fazlına karşı başlayan gaflet, zamanla Allah'ın zatından gafil olmaya götürür.

Özel bir ihsan olan Ramazan ayından istifade etmekten bizleri alıkoyan, yıl içinde işlemiş olduğumuz masiyetlerdir. Masiyetlerle kararmış, gafletle katılaşmış, şüpheler ve şehvetlerle hastalanmış, riya ve söz bozmayla ölmüş bir kalp Ramazan'dan istifade edemez:

"Başınıza gelen her musibet, ellerinizle kazandığınız (günahlar) sebebiyledir. Hem (Allah) çoğunu da affeder."[27]

"Asla (onların söylediği gibi değil)! Bilakis işledikleri (günahlar), kalplerinde pas tutmuş (hakkı anlamalarına engel olmuştur)."[28]

Allah'tan (cc) gelecek hayra engel olan masiyetlerden kurtulmanın yolu, arınma vesilesi olan tevbe ve istiğfarı çoğaltmaktır:

"Kul bir günah işlediğinde, kalbinde siyah bir nokta belirir. Eğer o günahından tevbe edip uzaklaşırsa kalbi saydamlaşır. Eğer tevbe etmeyip günah işlemeye devam ederse, o siyah nokta artar ve kalbi istila eder. İşte Yüce Allah'ın Kur'ân'da zikrettiği kalp kirlenmesi budur."[29]

Kalp arınıp temizlendikten sonra her istiğfar ve tevbe, Rabbimizin ihsan ve nimetlerinin bize ulaşmasını hızlandırır:

"Dedim ki: 'Rabbinizden bağışlanma dileyin. Çünkü o (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğaffâr'dır. (İstiğfarınıza karşılık) üzerinize gökten bolca yağmur yağdırır. Size mallar ve çocuklarla yardımda bulunur, sizin için bahçeler ve nehirler var eder.' "[30]

Öyleyse Ramazan öncesinde dilimiz tevbe ve istiğfarla ıslak olmalı ve Rabbimizden, bizi arınmış bir şekilde Ramazan'a eriştirmesini dilemeliyiz:

" ... Şüphesiz ki Allah, çokça tevbe edenleri sever. Çokça temizlenenleri de sever.' "[31]

27. 42/Şûrâ, 30
28. 83/Mutaffifîn, 14
29. Tirmizi, 3334; İbni Mace, 4244
30. 71/Nûh, 10-12
31. 2/Bakara, 222

G. Ramazan'ı Nasıl Daha İyi Değerlendirebileceğimize Dair Çalışma Yapmak

Ramazan ayı rahmet ve bereket ayıdır. Rahmete erişmenin vesilesiyse bu ay içinde yapılacak salih amellerdir. Ramazan'da yapabileceklerimiz ve bu ayın hayırlarını bize hatırlatacak, salih amellerin ecirleriyle bizi amele teşvik edecek, yönlendirici nasihatlerle kalbimizi yumuşatacak kitaplar okumalı ve bu içerikteki dersleri dinlemeliyiz:

"Hatırlat/öğüt ver! Çünkü hatırlatma müminlere fayda verir."[32]

H. Ramazan'a Dair Program Yapmak

Kulluğumuzda başarı ve sebatın vesilelerinden biri, programlı olmaktır. İnsanoğlunu amelden alıkoyan veya amelde sebat etmesine engel olan en tehlikeli şey belirsizlik, yani programsızlıktır. Ne yapacağını bilerek Ramazan'a girmek; belirsizlikten ve buna bağlı olarak gevşeklik illetinden bizleri kurtaracaktır.

Yapacağımız programda dikkat etmemiz gerekenler:

• Programımızı birtakım okumalar ve sohbetler dinledikten sonra yapmak. Böylece en hayırlı olduğuna inandığınız programı yapmış olacak, şeytanın daha hayırlısını fısıldayarak şu ân yapabileceklerimizden alıkoymasına engel olacağız.

• Programın bireysel olmasından ziyade aileyle birlikte ya da belli bir arkadaş grubuyla olmasına dikkat etmek. Birden fazla insanın iştirak ettiği programlara bağlılık ve sebat oranı daha yüksektir. Böylece takvanın zayıfladığı yerde hayânın etkisinden istifade etmiş olacağız.

• Programın Ramazan'ın ruhuna, kişinin vaktine ve yapabileceklerine uygunluğuna dikkat etmek.

• İslam ahlakına uygun olmayıp normal zamanlarda değiştiremediğimiz alışkanlık ve huylarımızdan en az birini değiştirmeyi programa eklemek. Böylece orucun irade üzerindeki olumlu etkisi ve Ramazan'ın şeytanların hareket alanını kısıtlayan manevi havasından istifade etmek. Örneğin;

32. 51/Zâriyat, 55

sigara içmeyi, televizyon izlemeyi, öfkeli olma gibi ahlakları terk etmeyi hedeflemek.

• Çokça hatim yapmak yerine bir defa Kur'ân-ı Kerim'i mealiyle beraber ve ayetler üzerinde tefekkür ederek okumak.

• İftar programlarını ziyafet partisi olmaktan çıkarıp, şehit ve tutuklu aileleri, yetimler, yoksullar, ihtiyaç sahibi öğrenciler ve kalbini İslam'a kazandırmak istediğimiz ve davetimizin muhatabı olan insanlarla iftar etmek.

• Ramazan'ın nefsin arzularına gem vurma üzerindeki etkisinden faydalanmak ve bunu ahlak hâline getirebilmek için mümkünse tek çeşit ya da iki çeşit yemekle iftar yapmak.

• Teravih namazlarını kıraat ve sohbet yönünden kalbimizi harekete geçiren bir mescidde kılmayı tercih etmek.

• Ramazan'ın son on gününde itikâfa girmek. Hiç olmazsa son on günün bazı günlerini itikâfta geçirmek.

Bir grup insan, şuur sahibidir ve nasıl bir fırsatla karşı karşıya olduklarını bilirler. Rablerinden yardım isteyip bu aya hazırlık yaparlar. Sonra nefisleriyle anlaşma yapar, bazı kararlar alır ve harekete geçerler. Sonrası ise tam bir muhasebedir. Her unuttuklarında tevbeyle Rablerine dönerler, tâ ki geçmiş yılı affettirip, gelecek yıla azık olma boyutuyla bir nevi garanti olan ayı heba etmesinler. İşte bunlar Ebu Hureyre'nin (ra) rivayetindeki bağışlanma müjdesine nail olacak olanlardır.

Ebu Hureyre (ra) Resûlullah'tan (sav) şöyle rivayet etmiştir:

"Kim inanarak ve ecrini Allah'tan bekleyerek Ramazan'ın (gecelerini) ihya ederse geçmiş günahları bağışlanır."[33]

Bir başka grup ise daha bu ay girmeden kaç saatini uyuyarak geçireceğini, neler yerse susamayacak, neler yaparsa yorulmayacağının hesabını yapmaya başlamıştır. Bir nimeti değil de bir musibeti karşılar gibidir. Doğal olarak bu ayın rahmetinden istifade edemez. Nefsinin şerri onu öyle kör etmiştir ki,

33. Buhari, 37; Müslim, 759

yılın garantisi olacak bu ayı yeme, içme ve uykuyla ifsat eder. Sonuç olarak burnu sürtülen zeliller taifesinden olur:

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurdu:

"Yanında ismim anıldığı hâlde bana salavat getirmeyenin burnu sürtülsün. Ramazan'a girip çıktığı hâlde günahları affolunmayanın burnu sürtülsün. Anne ve babasına veya (ikisinden) birine yetiştiği hâlde cennete giremeyenin burnu sürtülsün."[34]

Hazırlıklarımızı tamamladıktan sonra Ramazan ayı hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır. Öyleyse nedir Ramazan ayını bu kadar kıymetli yapan?

34. Tirmizi, 3545

2. EVRE:
RAMAZAN'I NASIL GEÇİRMELİYİZ?

2. EVRE:
RAMAZAN'I NASIL GEÇİRMELİYİZ?

Ramazan ayına hazırlıklarımızı tamamladıktan sonraki evre, bu ayı nasıl geçireceğimize dair şuurlu/bilinçli olmaktır. Şöyle ki; insan her ân Allah'ın (cc) kuludur ve her âna dair bazı sorumlulukları vardır. Ancak Yüce Allah'ın bazı zaman ve mekânlara tayin ettiği özel ibadetler vardır. Örneğin seher vakti bir Müslim Kur'ân okuyabilir, ilim talep edebilir, sıla-ı rahim yapabilir… Bunların her biri meşru amellerdir. Ne ki Yüce Allah, seher vakti istiğfar yapılmasını istemiştir:

"(Cenneti hak eden takva sahipleri) sabredenler, sadık olanlar, gönülden (Allah'a) itaat edenler, infak edenler ve **seher vakitlerinde istiğfarda bulunanlardır.**"[1]

Bu; bir doktorun muayyen bir ilacı belli bir dozda ve belli vakitlerde kullanma talimatı vermesine benzer. Maddi ilaçların zamanı, dozu ve kullanım şekli tedaviyi nasıl etkiliyorsa; manevi ilaçların belirli şekil, sayı ve zamanda yapılması da kalp hastalıklarını etkiler.

Bu mukaddimeye binaen; biz Ramazan'da tüm salih amelleri yapabiliriz. Ancak Allah ve Resûl'ünün bu ayla özdeşleştirdiği, sayı ve zamanını tayin

1. 3/Âl-i İmran, 17

ettiği amelleri vardır. Onlara dikkat kesilir, tüm enerjimizi o amellere teksif edersek; bu aydan daha fazla istifade eder, verim alırız.

I. Ramazan ve Oruç

Şüphesiz Ramazan'ı Ramazan yapan öncelikli salih amel, oruçtur. Şayet her ayın bir kimliği olsa herhâlde Ramazan ayının baba ismi hanesinde Kur'ân, anne ismi hanesinde oruç yazardı. Zira bu ayı var eden amel Kur'ân, rahminde neşvünema bulduğu amel de oruçtur.

A. Oruç Nedir?

Dilimize Farsçadan geçen oruç (kimilerine göre "roçağ", kimilerine göre "ruze" kelimesinden geçmiştir), Arapçada "s-v-m" kökünden türemiştir. Kök anlamı tutmak, engel olmaktır. Konuşma, yiyecek veya yürüyüşü tutmaya, yani yapmamaya oruç denmiştir. Yürüyüşten alıkonmuş, yürümeyen ata "saim" denir. Durgun/Hareketsiz/Hafif rüzgâra da -esinti/yel anlamında- "savm" denmiştir. Bir şeyin durduğu yere de bu kelime kullanılmıştır. Örneğin, Güneş'in semada hareketsiz durduğu nokta -öğle/zevalden önce- için "savm"[2] denmiştir…

Şer'i ıstılahta oruç; fecr-i sadıktan Güneş'in batımına kadar, oruç niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmaktır.

B. Orucun Tarihçesi

Oruç, Yüce Allah'ın bizden önceki milletlere de teşri kıldığı ibadetlerdendir:

"Ey iman edenler! Sizden öncekilere oruç farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki sakınıp korunursunuz."[3]

Bu da orucun yalnızca bu ümmete has olmadığı, insanlığı arındırsın ve terbiye etsin diye indirilen dinin ıslah metodunun bir parçası olduğunu gösterir. İlginçtir; semavi bir asla dayanmayan beşerî ve mistik batıl dinlerde de oruç vardır. İnanmasalar dahi orucun insan nefsi üzerindeki olumlu etkilerini müşahade eden beşerî dinler, orucu ıslah programlarına dâhil etmiştir. Orucun tarihçesine dair şunlar söylenebilir:

2. bk. Mufradatu'l Kur'ân, s-v-m maddesi
3. 2/Bakara, 183

"1. Bazı Dinlerde Oruç

İlkellerin dini olarak kabul edilen Totemizm'de perhiz ve riyazet gibi fiiller ile tevbe törenleri dinin esasını teşkil eder. Dine yeni girecek kişiye bazen çok sıkı bir şekilde oruç tutturulur. Doğu ve Orta Asya'daki Çin dinlerinden Taoizm'de oruç daha geniş manada ele alınmıştır. Burada orucun, sağlığı koruma metodlarıyla birlikte ölümü geciktirici fonksiyonu ön plandadır. Çinliler büyük bayram günleri ile fitne ve fesadın ortalığı karıştırdığı zamanlarda, kendilerini korumak için oruç tutarlar.

Güney Asya'daki Hint dinlerinde de oruç sıkı bir terbiye vasıtası olarak görülmektedir. Brahmanizm'de mahallî ayların on birinci ve on ikinci günlerinde oruç tutmak gelenek hâline gelmiştir. Brahmanlar hasta ve yaşlıları dahi oruçtan muaf tutmaz, hatta bazıları nefsani arzularını yenmek için on beş gün kadar oruç tutar. Bu süre içinde bir yudum sudan başka hiçbir şey içmez ve gıda almazlar. Jainizm'de ise oruç, Brahmanizm'de olduğundan çok daha sıkı bir perhizi gerektirir.

Budizm'de oruç daha önemlidir; zira Budizm'in kurucusu Buda'ya göre 'ne dünyaya bağlanmak ve ne de vazgeçmek' lazımdır. Bu gayeye ulaşabilmek için ise koyduğu esaslardan biri 'iki ayda bir oruç tutmak' ve bu oruç esnasında 'herkesin huzurunda günahlarını itiraf etmek'tir. Ona göre ebedî kurtuluşa yani nirvanaya engel olan, arzulardır. Kurtuluş ancak arzuları terk etmekle mümkündür. Bunun da bilinen ve en çok kullanılan şekli oruç tutmaktır.

Maniheizm'de de oruç, perhiz ve riyazetin bulunduğu bilinmektedir. Manilikte oruç, ışığı gönderen Güneş ve Ay'a dua etmek maksadıyla tutulur. Babilonya ve Asurluların da oruca büyük önem verdikleri bilindiği gibi, eski Mısırlılarda orucun genellikle dinî bayramların yanında yer aldığı görülmektedir. Avrupa'daki millî dinlerin bazılarında da oruç ibadeti mevcuttu.

2. Yahudilikte Oruç

Tevrat'ta bazı günlerde oruç tutulması emredilmektedir. Yahudilikte oruç bazen nefsi kırma, bazen cefa vasıtası sayılırken, bazen de Allah'a yaklaşma vesilesi olarak kabul edilmektedir. Yine Tevrat'tan anlaşıldığına göre Musa (as) Tur Dağı'nda kırk gün kırk gece kalmış ve bu süreyi oruçlu geçirmiştir. Arabistan'ın çeşitli

bölgelerinde yaşamakta olan Yahudiler, oruç tuttuklarında yatsıdan sonra bir şey yemezlerdi. Hatta bazı Müslümanlar da oruçla ilgili ayetler tamamlanmadan önce, aynı şekilde hareket ederlerdi. Babil Dönemi'nde matem ve üzüntü sembolü olarak oruç tutuluyordu. Yahudiler başlarına bir bela geldiğinde veya bir kâhin kendisini ilhama hazırladığında oruç tutardı. Allah'ın kendilerine azap ettiğine inandıkları veya kıtlık, veba gibi musibetler başlarına geldiğinde geçici olarak oruç tutarlardı.

Yine Yahudilerce tutulan ve sadece et ve içki yasağının uygulandığı kısmi oruç günleri de vardır. Ayrıca evlenme gününde damadın oruç tutması umumi bir teamül hâlinde bulunmaktadır. Yahudilerde genel olarak oruç şafağın sökmesinden ilk yıldızın doğmasına kadar devam eder. Kefaret orucu (Yom Kippur) ile Ağustos'un 9'una rastlayan oruçlar ise bir akşamdan ertesi akşama kadar sürer.

3. Hristiyanlıkta Oruç

Hristiyanlık, hem iktisadi ve ictimai şartların değişmesi nispetinde değişikliğe uğrayan ve hem de hukuki (fıkhi) hükümleri az bir din olduğu için bu dindeki oruç ibadetini açıklamak kolay değildir. Hristiyanlık'ta oruç kilisenin üçüncü emridir. Kur'ân'ın bildirdiğine göre oruç Hristiyanlara da farz kılınmıştır.

Hristiyanlıkta oruç ve perhiz aynı manada mütalaa edilmiştir. Maksat, vücuda muayyen zamanlarda eziyet etmek, nefsani arzuları kırmak, işlenmiş olan bazı günahların cezasını çekmeye bu dünyada çalışmaktır.

Hristiyanlıkta iki çeşit oruç bulunmaktadır:

1. Okaristi orucu, yani şükran orucu

2. Ekleziyastik oruç, yani kilise orucu"[4]

Görüldüğü gibi; hem semavi hem de beşerî dinlerde oruç vardır. Zira oruç çok yönlü bir ibadettir. Bir yandan Allah (cc) ile insan ilişkilerini düzenlemekte, diğer yandan insana kendini kontrol etmeyi öğretmekte, öte yandan kalbi inceltmekte ve aynı zamanda başkalarının derdiyle dertlenmeyi öğretmektedir. Ayrıca bir inanca sahip olsun veya olmasın, her insanın fark

4. Psiko-Sosyal Açıdan Oruç, Yrd. Doç. Dr. Veysel Uysal, s. 4-9 özetle

edeceği üzere insan bedenini rahatlatan, dinlendiren, hafifleştiren… bir etkiye sahiptir.

İbni Kayyım (rh) orucun ruh ve beden üzerindeki faydaları için şöyle der:

"Oruçtan beklenen gaye, nefsi şehevi arzulardan alıkoymak, alışkın olduğu şeylerden koparmak ve şehevi gücünü düzene sokmak suretiyle onun; içinde mutluluk ve rahatının zirvesi bulunan şeyi arama ve ebedî hayatı söz konusu olan, kendisini arındıracak şeyleri kabul etme istidadı elde etmesini sağlamadır. Açlık ve susuzluk nefsin hiddet ve şiddetini kırar, açlıktan ciğerleri yanan yoksulların hâlini düşündürür. Yenen ve içilen şeylerin yollarının daralmasıyla şeytanın insandaki dolaşım alanları daralır. Organlarda bulunan güçlerin dünya ve ahiret hayatında bu organlara zararlı olacak şekilde tabiatın hükmüne boyun eğmeleri engellenmiş olur. Oruç; her bir organı ve her bir gücü yatıştırır, sahibine isyan edemez hâle getirir ve organlar oruç gemiyle gemlenir. Oruç; takva sahiplerinin gemi, muhariblerin kalkanı, iyilerin ve Allah'a yakın olanların riyazetidir. Diğer ameller arasında halisane olanı âlemlerin Rabbi için tutulan oruçtur. Çünkü oruçlu hiçbir şey yapmaz; yalnızca şehvetini, yemesini ve içmesini mâbudu için terk eder. Oruç, Allah sevgisini ve rızasını tercih edip nefsin sevdiği ve lezzet aldığı seyleri terk etmektir. Oruç; kul ile Rabbi arasında bir sırdır, O'ndan başkası bu sırdan haberdar olamaz. Kullar, görünüşte oruç bozucu şeyleri kişinin terk etmiş olmasına muttali olabilirler. Ama yemesini, içmesini ve şehvetini mâbudu için terk etmiş olması hiçbir insanın muttali olamayacağı bir şeydir. İşte orucun hakikati.

Orucun, görünen organların ve iç güçlerin korunmasında, istila ettikleri vakit bu organ ve güçleri ifsat eden zararlı maddeleri kendisine çeken karışımdan onları muhafaza etmede ve onların sıhhatine engel pis maddelerin boşaltımında insanı hayrette bırakan bir tesiri vardır. Oruç, kalbin ve organların sıhhatini muhafaza eder; şehvet ellerinin onlardan çekip aldıkları şeyi onlara geri iade eder. Oruç, takvaya en büyük yardımcılardandır. Nitekim Yüce Allah buyuruyor ki:

'Ey iman edenler! Oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, takva sahibi olasınız (Allah'a karşı gelmekten korunasınız) diye size de farz kılındı.'[5]

5. 2/Bakara, 183

Peygamber (sav), 'Oruç kalkandır.'[6] buyurdu. Ve şehevi arzusu kabarıp da evlenmeye gücü yetmeyenlere oruç tutmayı emretti, orucu bu şehvetin kincisi olarak nitelendirdi.

Sözün özü; sağlıklı akıllar ve düzgün fıtratlar tarafından orucun faydalarına tanık olununca Allah; kullarına bir rahmet, bir ihsan, bir perhiz ve bir kalkan olmak üzere orucu meşru kıldı.

Allah Resûlü'nün (sav) bu konudaki tutumu, maksadı en muazzam şekilde elde etmeyi sağlayan, nefislere en kolay gelen en mükemmel bir tutumdur."[7]

C. Orucun Bu Ümmete Farz Kılınışı

Oruç, Medine'ye hicretten sonra, hicretin ikinci yılında farz kılındı. Ramazan orucu farz kılınmadan önce Müslimler Aşure orucunu tutuyordu.

Aişe (r.anha) şöyle anlatır:

"Müslimler, Ramazan orucu farz kılınmadan önce Aşure Günü oruç tutardı. O gün Kâbe'ye örtü örtülürdü. Allah, Ramazan orucunu farz kılınca Resûlullah (sav), 'Aşure orucunu artık dileyen tutsun dileyen de tutmasın.' buyurmuştur."[8]

Ramazan orucu Müslimler -görece- rahata erdikten sonra farz kılınmıştır. Allah en doğrusunu bilir; bunun hikmetlerinden ikisini şöyle zikredebiliriz:

- Şayet oruç Mekke'de, zorluk ve yokluk yıllarında farz olsa çoğu insan, bunun fakirlikten kaynaklı, zorunlu bir ibadet olduğunu düşünecek, orucu fakirlere has bir ibadet zannedecekti. Allah (cc) orucu rahatlık yıllarında farz kılarak, bu olası zannı engelledi.[9]

- Çöl sıcaklarında oruç tutmanın zorluğu malumdur. Yüce Allah tüm zor ibadetlerde olduğu gibi orucu da iman kalplere yerleşip bedenler Allah'a (cc) teslim olduktan sonra indirdi.[10]

6. Buhari, 30/2, 30/9; Müslim, 1151
7. Zâdu'l Meâd, 2/41-42
8. Buhari, 1592; Müslim, 1125
9. bk. Dört Rükun, Ebu'l Hasen En-Nedvi, s. 236
10. bk. Zâdu'l Meâd, 2/42-43

D. Orucun Gaye ve Hikmetleri

Orucun En Temel Gayesi Takvadır!

"Ey iman edenler! Sizden öncekilere oruç farz kılındığı gibi size de farz kılındı. **Umulur ki sakınıp korunursunuz**."[11]

Yüce Allah orucu farz kıldığı ayette "… Umulur ki sakınıp korunursunuz." buyurmaktadır. Sakınıp korunmak, yani ayetin ifadesiyle "takva", orucun en temel gayesidir. Ayette ifade edilen "لَعَلَّ" edat iki anlama gelir ve ayet iki şekilde okunabilir. İlki; umma anlamıdır. "Umulur ki sizi takvaya ulaştırır, takvalı olursunuz."

İkincisi; illiyet/sebeplik anlamıdır. "Sizi takvaya ulaştırma gayesiyle/illetiyle oruç farz kılındı." anlamına gelir.

1. Takvanın Tanımı ve Önemi

Orucun asli gayesi bizi kulluk mertebelerinden olan takvaya ulaştırmasıdır. Öyleyse önce takvanın ne olduğunu, önemini bilmek zorundayız. Zira gayenin (takva) önemi bilinmezse, vesilenin de/aracın da (oruç) önemi bilinmez.

"V-k-y" kökünden türeyen takvanın en yalın anlamı korunma, sakınmadır. Bir şeyi başka bir şeyden kendi dışındaki (bir kalkanla) korumaya vikaye denir.[12] Başka bir ifadeyle zarar ve eza veren şeylerden korumaya vikaye denir.[13] Takva tanımına bakınca üç anlam olduğunu görürüz:

1. Korunan
2. Kendisinden korunulan
3. Koruyucu kalkan

Şüphesiz korunan şey; insanın nefsi, onuru, değeri, ebedî hayatıdır. Kendisinden korunulan şey de Allah'ın azabıdır/gazabıdır. Koruyucu kalkan ise bir zırh gibi kuşanılan takvadır. Yani Allah'ın (cc) emirlerine riayet edip yasaklarından sakınmaktır.

11. 2/Bakara, 183
12. Mu'cem Mekâyisu'l Luğa, v-k-y maddesi
13. Mufradatu'l Kur'ân, v-k-y maddesi

Ubey ibni Ka'b (ra) takvayı şöyle tarif eder:

"Ömer (ra), Ubey ibni Ka'b'a şöyle sormuştur: 'Ey Ubey, takva nedir?'

O da, 'Ey Emiru'l Müminin, sen hiç dikenli bir yolda yürüdün mü?'

Ömer (ra), 'Evet, yürüdüm.'

'Ne yaptın?'

'Dikenler benim ayağıma batmasın, elbiseme takılmasın diye paçalarımı katladım.'

'İşte takva, dikenli bir yolda yürüyormuş gibi dikkatli bir şekilde Allah'a kulluk yapmandır.' demiştir."[14]

Buna göre takva, "paçaları sıvanmış" **hâlde kulluk yapmak, dikkatli ve hassas olmaktır. Kişinin helal-haram gibi bir gündeme sahip olmasıdır. Rabbinin yanındaki değerini koruma çabasıdır. İşte bu hassasiyete sahip insanlar, takvaları nedeniyle bazı güzellikler elde ederler.**

Bu güzellikleri şöyle sıralayabiliriz:

- **Takva, Allah'ın (cc) özel beraberliğidir**

"Şüphesiz ki Allah, korkup sakınanlar ve muhsinlerle/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanlarla beraberdir."[15]

Hakikatte Allah (cc) görmesi, duyması ve ilmiyle tüm kulları ile beraberdir. Ancak bu, bir ayrıcalık değildir. Zira mümin-kâfir, fasık-muttaki… her kul, O'nun gözetimi altındadır. İslam âlimleri bu beraberliğe umumi beraberlik demiştir. Bir de özel beraberlik vardır. Yüce Allah'ın sevdiği, razı olduğu ve yüksek derecelere talip olan kullarıyla beraberliğidir. Bu beraberlik O'nun sevgisini, yardımını, rahmetini, tevfikini… getirir.

Ebu Hureyre'nin (ra) nakline göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yüce Allah şöyle buyurdu: 'Her kim benim bir dostuma düşmanlık ederse, ben de ona savaş ilan ederim. Kulum bana kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli olan bir şeyle yaklaşamaz. Kulum bana nafile ibadetlerle de yaklaşmaya

14. İbni Kesir, 1/164, Bakara Suresi 2. ayet tefsiri
15. 16/Nahl, 128

devam eder. Nihayet ben onu severim. Ben kulumu sevince de artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı mesabesinde olurum. Diliyle de her ne isterse muhakkak onları kendisine ihsan ederim. Bana sığınmak isteyince de muhakkak kulumu sığındırır, korurum.' "[16]

- **Takva, Allah'ın (cc) korumasıdır**

İbni Abbas'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün Resûlullah'ın (sav) bineğinin arkasında idim.

Buyurdu ki: 'Ey delikanlı, sana birkaç kelime öğreteceğim: Allah'ı(n emir ve yasaklarını) koru (takvalı ol) ki Allah da seni korusun. Allah'ı(n emir ve yasaklarını) koru (takvalı ol) ki yöneldiğin her işte O'nu(n yardımını) bulasın. İsteyeceğin zaman Allah'tan iste. Yardım isteyeceğin zaman Allah'tan yardım iste. Bil ki tüm insanlar sana bir konuda fayda vermek üzere bir araya gelseler; ancak Allah'ın yazdığı kadarıyla sana faydalı olabilirler. Eğer tüm insanlar sana zarar vermek için birleşip bir araya gelseler; ancak Allah'ın sana yazdığı kadarıyla zarar verebilirler. Kader kalemleri kalkmış ve yazılan sahifeler kurumuştur.' "[17]

Takva, kişi ile Allah (cc) arasındaki uzaklığı ve engelleri kaldırır. Artık o, Rabbinin koruması altındadır. Yöneldiği her işte Rabbini, O'nun (cc) yardım ve kolaylaştırmasını bulur:

" ... Kim de Allah'tan korkup sakınırsa (Allah,) ona işinde kolaylık ihsan eder."[18]

- **Takva, insanı Allah katında değerli kılar**

"Ey insanlar! Şüphesiz ki sizleri bir erkek ve dişiden yarattık. Karşılıklı olarak tanışıp kaynaşmanız için sizleri halklara ve kabilelere ayırdık. **Gerçek şu ki Allah katında en değerliniz, en takvalı olanınızdır. Şüphesiz ki Allah, (her şeyi bilen) Alîm, (her şeyden haberdar olan) Habîr'dir.**"[19]

16. Buhari, 6502
17. Tirmizi, 2516
18. 65/Talak, 4
19. 49/Hucurât, 13

İnsan onurlu/değerli/aziz olarak yaratılmıştır:

"Andolsun ki, insanoğlunu onurlu/değerli/izzetli kıldık ... "[20]

Bu sebeple herhangi birinden değer gördüğünde kalbi genişler, içi sevinç dolar, huzur bulur. Zira kendisine değer verilmesi onun fıtratına en uygun olandır. Takva ise insanı asıl değere, ebedî kıymete, sonsuz/sınırsız onura ulaştırır. Bu, Yüce Allah'ın kuluna değer vermesidir.

- **Takva, kulluk yolunda azık ve elbisedir**

Yüce Allah takvayı azığa ve elbiseye benzetir; takvanın da bir azık olduğunu ve takvanın bir elbise olabileceğini kullarına hatırlatır. Şöyle buyurur:

"Hac, bilinen aylardadır. (Bilin ki) kim bu aylarda hac yaparsa cinsel münasebet, fısk ve tartışmak hacda yoktur/olmamalıdır. Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir. **Azık edinin! Şüphesiz azığın en hayırlısı takvadır.** Benden korkup sakının ey akıl sahipleri!"[21]

Ayet hac yolculuğuna çıkan insanlara yol göstermekte, yolculuk için azık edinmelerini istemektedir. Özelde de yanlış tevekkül anlayışına sahip, "Tevekkül ediyorum." adı altında insanlardan dilenen bir zümreyi hedef almaktadır.

İbni Abbas (ra) şöyle anlatır:

"Yemenliler hacca geldikleri zaman azık getirmezler ve 'Biz tevekkül ediyoruz.' derler, Mekke'ye geldikleri zaman da insanlardan dilenirlerdi. Bunun üzerine Allah, '(Ey Müminler!) Azık edinin. Bilin ki azığın en hayırlısı takvadır.'[22] buyurmuştur."[23]

Yüce Allah tevekkülün azık edinmeye, (sebeplere yapışmaya) engel olmadığı gibi, dünya azığıyla meşgul olmanın da takva azığına engel olmamasını emretmekte; dolayısıyla dengeli bir kulluğun yolunu göstermektedir. Ayete dair bu kısa açıklamanın yanında kesin olarak öğrendiğimiz hüküm ise şudur: Takva bir azıktır. Bedenî bir yolculukta nasıl ki bedenin gıdaya/azığa ihtiyacı vardır; kulluk yolculuğunda da kalplerin azığa/takvaya ihtiyacı

20. 17/İsrâ, 70
21. 2/Bakara, 197
22. 2/Bakara, 197
23. Buhari, 1523

vardır. Birinciyi ihmal edeni bekleyen her tehlike, ikinciyi ihmal edeni de beklemektedir.

"Ey Âdemoğulları! Şüphesiz size avretinizi örtecek ve kendisiyle süsleneceğiniz elbise indirdik. **Asıl hayırlı olansa takva elbisesidir. (Dışınızı elbiseyle süslediğiniz gibi kalbinizi de takvayla süsleyiniz. Bu, daha hayırlıdır.)** Bu (nimetler), düşünüp öğüt alsınlar diye Allah'ın ayetlerindendir."[24]

Ayet yine hac ibadetiyle ilgilidir. Sapkın cahiliye insanının tahrif ettiği bir ibadeti düzeltmek için inen ayetlerden biridir.

Hişam ibni Urve'nin (rh) **naklettiğine göre Urve** (rh) **şöyle demiştir:**

"İnsanlar, Ahmesliler hariç, Cahiliye Dönemi'nde çıplak olarak tavaf ederlerdi. Ahmesliler, Kureyş ve Kureyş neslinden gelenlerdir. Ahmeslilerin erkekleri erkeklere, kadınları da kadınlara Allah rızası için elbise verir, onlar da bunları giyinerek tavaf ederlerdi. Ahmeslilerin elbise vermediği kişiler de Kâbe'yi çıplak olarak tavaf ederdi ... "[25]

Onlar, Allah'tan hiçbir delil olmaksızın insanları iki gruba ayırıyorlardı. Birinci grubu Kureyş oluşturuyor; onlara "hums" **deniyordu. Bunlar Harem bölgesinde yaşayan** "seçkin" **insanlardı. Elbiseleriyle tavaf yaparlardı. Diğer grubu Kureyş dışındaki insanlar oluşturuyordu. Bunlar Harem dışından geldikleri için günahkâr/kirli kabul ediliyor; elbiseleriyle tavaf etmelerine müsaade edilmiyordu. Şayet Kureyş'li biri ücret karşılığında kendi elbisesini verirse elbiseyle, aksi hâlde çıplak tavaf yapıyorlardı. Bu sapkınlık kendilerine sorulunca da,** "Babalarımızı bunun üzerine bulduk." **diyor, babalarının da mutlaka Allah'tan bir bilgi üzere olduğuna inandıkları için,** "Allah bize bunu emretti." **diyorlardı.**

"(Kâbe'yi çıplak tavaf etmek gibi) bir fuhşiyat işlediklerinde derler ki: 'Babalarımızı bunun üzerine bulduk. Allah bunu bize emretti.' De ki: 'Şüphesiz ki Allah, fuhşiyatı emretmez. Yoksa siz Allah'a karşı bilmediğiniz şeyler mi söylüyorsunuz?' "[26]

24. 7/A'râf, 26
25. Buhari, 1665
26. 7/A'râf, 28

İşte Yüce Allah bu sapkınlığa müdahale etti. İnsanlar için avretlerini örtecekleri ve kendisiyle süslenecekleri elbiseler yarattığını, insanların örtünmesi gerektiğini belirtti. Bunun yanında, öğrettiği bir hakikat daha vardı: **Takva da bir elbisedir**! Dünya elbisesini terk etmek bir ibadet/kulluk değildir, mamafih dünya elbisesiyle meşgul olmak da insanı takva elbisesinden alıkoymamalıdır.

Yolda Azık ve Elbise

Bizler birer yolcu, İslam da seyrettiğimiz yoldur:

"İşte bu benim dosdoğru yolumdur. Ona uyun. Onun dışındaki yollara uymayın. Yoksa sizi (Allah'ın dosdoğru olan) yolundan saptırırlar. Korkup sakınasınız diye bunu size emretti."[27]

Tıpkı bir yolcu gibi, çıktığımız bu yolculukta bizi besleyecek azığa, sıcaktan ve soğuktan koruyacak elbiselere ihtiyacımız vardır. Yolun sahibi olan Yüce Allah, bizlere rahmet etmiş ve ihtiyaç duyduğumuz azık ve elbiseye irşad etmiştir. İster şeytana ve nefsimize karşı verdiğimiz kulluk mücadelesi, ister şirke karşı verdiğimiz mücadelede takvayla beslenmek ve bir elbise gibi onu kuşanmak zorundayız. Aksi hâlde yolu tamamlamak, yalnızca bir hayal olarak kalacaktır.

Takvanın olmadığı bir kulluk mücadelesi hangi alanda olursa olsun, yozlaşmaya ve amacından sapmaya mahkûmdur. İçinde takva olmayan bir abidlik mücadelesi; zamanla gösterişçi dindarlığa dönüşecek ve merhametten yoksun, kibirli bir hâle bürünecektir. İçinde takva olmayan bir davet; zamanla bir propaganda çalışmasına evrilecek, şahıslara ve ideolojilere çağrıya inkılap edecektir. Konuşulan konular kalplere dokunmayacak, gözleri yaşartmayacak ve konuşanları/konuşulanları harekete geçirmeyecektir. Birkaç mesele etrafında fırtınaların koptuğu felsefi, teolojik bir cedel faaliyetine dönüşecektir. İçinde takva olmayan bir cihad; psikopatlığa evrilecek, dünyaya ölüm makineleri armağan edecektir. İnsanları dünya ve ahirette selamete davet eden bir din adına kaos çıkaran, her yeri kana bulayan ve insanları İslam'dan nefret ettiren bir ölüm ideolojisine evrilecektir…

27. 6/En'âm, 153

"Hayat; iman ve cihaddır." İnanırsınız ve sonra bir mücadeleye atılırsınız. Nefsinizle, şeytanla, hevayla, tağutlarla, şirk ehliyle, günahla, bidatle... amansız bir mücadele, cihad verirsiniz. Kimi zaman dilinizle kimi zaman malınızla kimi zaman elinizle... Tüm bu süreci istikamet üzere tutacak güç, takvadır. Takvadan beslenmek ve takvayı giyinmektir. Hayatın merkezine Efendimizi, Rabbimizi, İlahımızı... koyup mücadele etmektir. Aksi hâlde; çift tabiatlı insanlar olarak yaptığımız her hayrı şerre çevirme potansiyeline sahibiz; infakı israfa, kanaatkârlığı cimriliğe, tedbiri korkaklığa, cihadı psikopatlığa, daveti şahsi reklamlara... çevirebiliriz. Zira biz, nefislerine takva ve fücur ilham edilmiş varlıklarız. Nefsimizde taşıdığımız fücurun bizi yarı yolda bırakmaması için takvadan beslenmek ve onu giyinmek zorundayız. Allah (cc) kolaylaştırsın.

- **Takva, kulu tuzaklardan korur**

"... Şayet sabreder ve korkup sakınırsanız, onların tuzakları size hiçbir zarar vermez..."[28]

Müşrikler, tevhid üzere Allah'a (cc) kulluk edenlerden hazzetmezler. Bu nedenle gece gündüz, aralıksız bir şekilde tuzak kurar, insanların ayağını kaydırmaya çalışırlar.[29]

Bu tuzaklar bazen itikadi, bazen menhecî, bazen siyasi, bazen de askerîdir. Tüm bu tuzaklardan korunma yollarından biri de takvadır.

- **Takva, göğün ordularını yeryüzüne indirir**

"Evet, şayet sabreder ve korkup sakınırsanız -onlar aniden size saldıracak olsa bile- Rabbiniz, işaretli beş bin melekle sizi destekleyecektir."[30]

Göklerin ve yerin orduları Allah'a aittir.[31] Gök ordularıyla yer orduları bir-

28. 3/Âl-i İmran, 120
29. "Ve büyük büyük tuzaklar kurdular." (71/Nûh, 22)

"Mustazaflar, müstekbir olanlara derler ki: 'Bilakis (işiniz gücünüz) gece gündüz hile (yapmaktı)... (Çünkü) siz, Allah'a karşı kâfir olmamızı ve O'na ortaklar koşmamızı emrediyordunuz bize.' Azabı gördüklerinde (için için yanarak) pişmanlıklarını gizleyecekler. Biz, kâfirlerin boynuna zincirli halkalar geçirdik. (Ne yani) yaptıklarından başkasıyla mı cezalandırılacaklardı?" (34/Sebe', 33)

30. 3/Âl-i İmran, 125
31. bk. 48/Fetih, 4

leştiğinde büyük zaferler gerçekleşir. Yüce Allah gök ordularını yeryüzüne indirmenin vesilesi olarak sabır ve takvayı göstermiştir.

- **Takva, hakla batılı ayırma melekesi kazandırır**

"Ey iman edenler! Allah'tan korkup sakınırsanız size (hakla batılı, doğruyla yanlışı, faydalı olanla faydasızı rahatlıkla birbirinden ayıracağınız) bir furkan verir, kusurlarınızı örter, günahlarınızı bağışlar. Allah, büyük lütuf ve ihsan sahibidir." [32]

Dinî imtihanlarının en çetini, hakla batılın birbirine karıştırılmasıdır. Dünyevi imtihanların en çetini ise faydalı olanla faydasız olanın birbirine karıştırılmasıdır. Birincide yanlış tercih, ebedî hayata; ikincide yanlış tercih, dünya hayatına mâl olur. Bu tehlikelere karşın takva, dinî ve dünyevi imtihanları kolaylaştıran furkana ulaştırır.

- **Takva, (ailevi) sıkıntıları giderir**

"Kim de Allah'tan korkup sakınırsa (Allah,) ona bir çıkış yolu kılar. Ve onu hiç ummadığı yerden rızıklandırır… " [33]

Bu ayetler boşanma ayetlerini düzenleyen Talak Suresi'nde, boşanan eşlere hitap eder. Bilindiği gibi boşanmalar sıkıntılı olur. Gerek maddi gerek manevi birtakım sorunlar ortaya çıkar. Yüce Allah eşlere boşanmanın maddi ve manevi problemlerinden korunma yolunu göstermiştir: Takva!

Bu süreçte yaşanması olası kırgınlık, incinme ve incitmeye karşı da Yüce Allah yine takva yolunu gösterir:

"Bu, Allah'ın size indirdiği emridir. Kim Allah'tan korkup sakınırsa (Allah,) onun kusurlarını örter ve onun mükâfatını büyütür." [34]

- **Takva, amelleri kalıcı kılar**

" … Hiç şüphesiz, kim sakınıp korkar ve sabrederse Allah muhsinlerin/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanların ecrini zayi etmez." [35]

İnsan yaşam boyu çabalar, Rabbine kavuşana dek de bu çaba devam eder:

32. 8/Enfâl, 29
33. 65/Talak, 2-3
34. 65/Talak, 5
35. 12/Yûsuf, 90

"Ey insan! Hiç şüphesiz sen, Rabbinin (rızası için) sürekli çabalayacaksın ve sonunda O'nunla karşılaşacaksın." [36]

Ve insan tabiatı gereği güzel eser bırakmak, hayır ve doğrulukla anılmak ister:

"Sonradan gelecek nesiller arasında benim için doğruluk dili kıl. (Beni hayırla yâd etsinler.)" [37]

Ve en nihayetinde yaptığı amellerin, kendisini cennete varis kılmasını ister:

"Beni Naim Cennetinin vârislerinden kıl." [38]

İşte takva, insanın çabasının dünyada ve ahirette ziyan olmasından korur. Dünyada hayırla anılmaya, ahirette ise ebedî cennete ulaştırır:

"Kim de Allah'a ve Resûl'üne itaat eder, Allah'tan (saygıyla) korkar ve (azabından) sakınırsa işte bunlar, kazançlı olanların ta kendileridir." [39]

2. Oruç Bizleri Takvaya Nasıl Ulaştırır?

Takvanın ne olduğunu ve önemini kavradıktan sonra orucun bizleri takvaya nasıl ulaştırdığını anlayabiliriz. Orucun hakikati üzerine tefekkür ettiğimizde onun birçok açıdan bizleri takvaya ulaştırdığını görürüz:

- **Oruç, bir irade eğitimidir**

Yüce Allah'ın insana bahşettiği en önemli nimetlerden biri akıl diğeri ise iradedir. İnsan, aklıyla faydalı şeyleri tespit eder ve iradesiyle o faydayı elde eder. Denilebilir ki irade insanın bir şeyi istemesi, istediğini yapması, yaptığında sebat etmesidir. İnsanın olumlu/hayırlı tüm eylemlerinin ardında irade, olumsuz/şer eylemlerinin ardında da iradesizlik vardır. Bu hâliyle iradeyi, vücudu hareket ettiren kaslara benzetebiliriz. Kas, bedeni hareket ettirir; irade ise ruhu. Kaslar nasıl geliştirilip güçlendiriliyorsa irade de geliştirilip güçlendirilebilir…

Oruç; insana en temel ihtiyaçlarından uzak durmayı öğretir. İnsanın hayati

36. 84/İnşikâk, 6
37. 26/Şuarâ, 84
38. 26/Şuarâ, 85
39. 24/Nûr, 52

ihtiyaçlarından sırf Rabbi istiyor diye uzak durması, onun hayra dönük iradesini pekiştirir. Bu durum insana istediği zaman en temel ihtiyaçlarından dahi uzak durabileceğini, insanda böyle bir potansiyel olduğunu gösterir. Aslında irade, her insanın içinde var olan işlenmemiş bir maden gibidir ve çoğu insan bu hazinenin farkında dahi değildir.

İradenin takvayla bağlantısına gelince şunları söyleyebiliriz: Takvanın tanımını okuduğumuzda onun, başından sonuna bir irade meselesi olduğunu görürüz. Takva, Allah'ın (cc) azabından korunmak için emredilenleri yapmak, nehyedilenlerden sakınmaktır. Her iki yönüyle takva, iradeyle mümkündür. Zira Yüce Allah insanı çift yönlü yaratmıştır. İnsanın bir yönü fücur, bir yönü takvadır:

"Ona hem kötülüğü hem de takvayı ilham edene (tüm bunlara andolsun ki)"[40]

Yine insanın kulluk mücadelesi takva ile fücur arasındadır. Takva yönünü işleyen; nefsini, fücurundan arındıran kurtuluşa ermiştir. Nefsini kendi hâline terk eden; fücurun, küfür ve masiyetle nefsini bürümesine müsaade eden ise kaybetmiştir:

"Onu (nefsini) arındıran, kesinlikle kurtuluşa ermiştir. Onu (küfür ve masiyetle) örtüp gizleyen de, kesinlikle zarar etmiştir."[41]

Arınma mücadelesinde irade, takva; iradesizlik ise fücurdur... Zira insan, nefsini kendi hâline terk ettiğinde şeytan ve nefis, insanı fücura sevk edecektir. Fücur için bir şey yapmaya gerek yoktur. Takva ise eylem ve çaba gerektirir. Ortaya bir irade koyma ve sakınmayı iktiza eder. Kişinin nefis ve şeytanın taleplerine karşı çıkıp Rabbinin isteklerini yerine getirmek için mücadele etmesini icap eder.

Bir başka açıdan bakarak şöyle söyleyebiliriz: Takvanın önündeki engellerden biri; alışkanlıklardır. Aldığımız eğitim, aile ortamı, sosyal çevremiz... birtakım alışkanlıklar edinmemizi sağlar. Bu alışkanlıklar ister haram ister mübah olsun, iradeyi köreltir. Bizi nesnelerin, zevklerin esiri hâline getirir. Çoğu zaman hayırlı işler yapmaktan alıkoyar. Düşünün, mübah olan uyku

40. 91/Şems, 8
41. 91/Şems, 9-10

alışkanlığı insanları ne kadar çok hayırdan alıkoyuyor? Rahata ve konfora olan düşkünlük, insanları İslam davasına hizmetten nasıl alıkoyuyor? Hafta sonu tatil alışkanlığı insanı nasıl iki koca günü değerlendirmekten alıkoyuyor? Başına buyruk/Bireysel yaşama isteği insanı nasıl cemaat hayrından alıkoyuyor? Yine alışkanlığını değiştiremeyen nice insan içten içe bir düşünce geliştiriyor: Şunu şunu dahi değiştiremeyen ben, nasıl olur da nefsimi, toplumu değiştirebilirim? Aslında bu düşünce çoğu zaman dile gelmiyor. Ancak kalp ve zihin dünyasında yer eden bir inanç hâlini alıyor ve -bilinçaltında yer eden- bir inanç olarak eylemlerimize yön veriyor.

Şeytanın insan aleyhine kullandığı bu prangayı parçalayan ibadet, oruçtur. İnsan oruç ile uyku düzenini, yemek düzenini, şehevi alışkanlıklarını... neredeyse her şeyini değiştiriyor. Ve bunu bir gün, iki gün değil; peş peşe otuz gün boyunca tekrar ediyor. Şayet insan -kalp- gözünü açarak bu durum üzerine tefekkür ederse ve gereken dersleri alırsa (basiret), değiştiremeyeceği hiçbir alışkanlığın olmadığını, isterse tüm hayatını değiştirecek potansiyele (irade) sahip olduğunu anlar. Bu da takva yolundaki en tehlikeli engeli, yani alışkanlıkları değiştirmek için bir adımdır.

- **Oruç, içe dönük bir seyahattir**

Yüce Allah, Kur'ân'da bir grup mümini sahip oldukları sıfatlar nedeniyle müjdeler:

"Tevbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, (Allah yolunda) seyahat edenler, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredenler, kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlar... Müminleri müjdele!"[42]

Ayette zikredilen "saihun" **kelimesi lugatta** "seyahat edenler" **manasındadır. Ancak ilginçtir ki ilk dönem müfessirleri bu lafzı** "oruç tutanlar" **olarak tefsir etmiştir.** Seyahat edenlerin oruç tutanlar olduğuna dair Allah Resûlü'nden (sav) rivayetler olsa da, hadis otoriteleri tarafından sahih kabul edilmemiştir.[43]

42. 9/Tevbe, 112
43. bk. Hâkim, 3288; Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhaki, 8514... Rivayetler mürseldir ve âlimler, sahabe sözü olarak (mevkuf) sahih olduğuna kanaat etmiştir.

Ancak İbni Mesud, Ebu Hureyre, Aişe, İbni Abbas (r.anhum) ve birçok tabiin imamının, ayeti "oruç tutanlar" olarak tefsir ettiği[44] sahih olarak nakledilmiştir.

Seyahat ile oruç arasında nasıl bir ilişki olduğu sorusu âlimleri meşgul etmiştir. Acaba sahabe, oruca hangi gözle baktı da onu bir seyahat olarak isimlendirdi? Orucun zahirinin seyahat olmayacağı izahtan varestedir. Zira Allah (cc) sefer/yolculuk hâlini bir özür kabul etmiş ve yolcunun Ramazan ayı dışında bir gün oruç tutmasına ruhsat vermiştir:

"... Sizden her kim hasta ya da yolculukta olur (ve oruç tutmazsa) onun yerine başka bir günde (oruç tutsun) ..."[45]

Öyleyse oruç ile seyahat arasında farklı bir ilişki olmalıdır. Peki, nedir bu ilişki?[46]

• (Eski ümmetlerde) ibadet amaçlı seyahat edenler vardı. Onlar yanlarına azık almazlardı.[47] Oruç tutan kimse de yemez, içmez ve azık taşımaz. Bu yönüyle seyahat edenlere benzetilir.[48]

• Kelimenin kökü olan "s-y-h", suyun sürekli akması anlamındadır. Oruçlu da ibadette sürekli olduğundan ona saih denmiştir.[49]

• Oruç iki çeşittir:

1. Hükmi Oruç: Yiyecek, içecek ve cinsel ilişkiyi terk etmektir.

2. Hikemi Oruç: Kulak, göz ve dil gibi organları günahtan korumaktır. Öyleyse seyahat eden/oruçlu, birinci oruçtan ziyade ikinci orucu tutandır.[50]

• "Surenin başında da işaret olunduğu üzere, seyahat eden kimse, işin icabı olarak gerek yiyip içmek, gerek dinlenmek ve nefsinin diğer istekleri hususunda tutumlu davranmak ve bazı sıkıntılara katlanmak zorunda kalır. Oruç tutmak da insanı nefsani

44. bk. İbni Cerir, 12/10-14, Tevbe Suresi, 112. ayetin tefsiri
45. 2/Bakara, 184
46. bk. Oruç Ötelere Seyahat, Abdullah Yıldız, s. 9-15
47. İslam bu ibadet biçimini kesin bir dille yasakladı ve bunun tevekkül olmadığını beyan etti. Hac yolculuğuna azıksız çıkan Yemenli hacıları şöyle uyardı: "...Azık edinin! Şüphesiz azığın en hayırlısı takvadır. Benden korkup sakının, ey akıl sahipleri!" (2/Bakara, 197)
48. bk. Mefatihu'l Gayb, 16/153, Ezheri'den naklen
49. bk. Mefatihu'l Gayb, 16/154, Ezheri'den naklen
50. Mufradatu'l Kur'ân, s-y-h maddesi

arzulardan uzak tutmak açısından çok önemli bir yolculuğa benzer. Aynı zamanda seyahat, insanın görmediği, bilmediği birtakım şeylerle karşılaşmasına vesile olan bir dış dünya yolculuğudur. Bunun gibi, oruç da insanın kendi iç dünyasında gizli kalmış birtakım özelliklerin tanınmasına, mülk ve melekût âleminin birtakım sırlarına vakıf olmasına vesile olur. Seyahat bedenî bir riyazet olduğu gibi oruç da ruhi bir riyazet ve seyahattir."[51]

Görüldüğü gibi oruç, insanın içine dönük, kendi nefsindeki ayetlerin farkına varması için yaptığı bir yolculuktur. Zira Allah (cc) insanın içine, ona yol gösterecek ve imanı yakin seviyesine çıkaracak ayetler yerleştirmiştir:

"O (Kur'ân'ın) hak olduğu kesin bir şekilde kendilerine belli olsun diye, ayetlerimizi hem ufukta hem de **kendi nefislerinde** onlara göstereceğiz. Rabbinin her şeyin üzerinde şahit olması yetmez mi?"[52]

"Yeryüzünde yakinen inananlar için ayetler vardır. **Kendi nefislerinizde de**... Görmez misiniz?"[53]

"Demek ki; varlığın hakikatini kavramak ve Allah'ın yüce kudretine delil teşkil eden ayetleri, delilleri görebilmek için, hem dış dünyaya hem de iç âlemin derinliklerine doğru seyahate çıkmak, her iki âlemde bulunanları ibret ve basiretle seyr-ü temaşa etmek gerekiyor. İşte oruç tutan insan, bu muhteşem ibadet sayesinde enfüs ve afak yolculuğunu birleştirerek iç ve dış âlemine farklı bir gözle bakabilmekte ve böylece ötelere uzanarak her iki âlemin esrar ve hakikatlerini keşfedebilmektedir."[54]

Şunu bir daha belirtelim: İnsanın takva ve istikamet yolculuğunda ihtiyaç duyduğu azığın bir kısmı kendi içinde, bir kısmı kâinata yerleştirilen ayetlerde, bir kısmı da şer'i ayetlerde (vahiy) mevcuttur. Yüce Allah, yol gösteren ayetlerini bu üç merkeze yerleştirmiştir. Kişinin takvayı tam anlamıyla kuşatması, bu üç kaynaktan istifade etmesiyle mümkündür. Ne yazık ki çoğumuz nefsimizdeki ve ufuklardaki ayetleri ihmal ediyor, yalnızca vahyi tilavet ediyoruz. Oysa bu üçü, bir bütünün parçalarıdır ve biri olmadan

51. Hak Dini Kur'ân Dili, Elmalılı M. Hamdi Yazır, 4/450-451
52. 41/Fussilet, 53
53. 51/Zâriyat, 20-21
54. Oruç Ötelere Seyahat, Abdullah Yıldız, s. 13

diğerlerini anlamak mümkün değildir. Nefsimizdeki ve kâinattaki ayetleri ihmal ettiğimizde buna bağlı olarak Kur'ân/sünnet okumalarımız eksik ve arızalı oluyor; istenen verimi elde edemiyoruz. Verim almadığımızı gördükçe de meallere, tefsirlere yükleniyoruz. Sonuç yine değişmiyor. Zira Allah'ın (cc) öğrettiği metot nefsimize, kâinata ve vahye bakmayı gerektiriyor. Bununla birlikte meallerin ve tefsirlerin fayda sağlaması, ancak bir bütün olarak Rabbani metoda döndüğümüzde gerçekleşiyor.

İşte oruç içe doğru seyahat etmenin, takvanın merkezi olan kalbe ulaşmanın, o kalbe yerleştirilen meleğin ve Allah'ın vaizinin sesini duymanın, kalpte yaşanan fücur ve takva çekişmesine şahit olmanın, fıtrata yerleştirilen tevhid inancını hissetmenin… yollarından biridir. Zira insanın kendi içindeki ayetleri görmesine/duymasına engel olan durum; hız ve aceleciliktir. İnsan, yaratılışı itibarıyla acelecidir. Modern hayat ise sürekli insanın bu zaafına çalışmakta, onu olabildiğince hızlandırmaktadır ve bu hız insanın duymasına, görmesine ve hissetmesine engel olmaktadır. İnsan o denli hızlıdır ki dış dünyayı dahi hakkıyla algılayamamaktadır. Daha dış dünyayı hissedemiyorken nerede kaldı durmayı, düşünmeyi ve çabayı gerektiren iç dünyanın farkına varmak! Bu durumda oruç ne yapar? Normal zamanda mideye harcanan enerji kalbe yönelir. Beden dinlenmeye alınınca ruh çalışmaya başlar. Ruh aktifleşir, kalp incelir, insanın maddi ve manevi hassaları açılır… Böylece insan kendi içine yönelmeye ve kalbini hissetmeye hazır hâle gelir. Sonrası insana kalmıştır. Dileyen, oruçla yavaşlayan hayatı, kalbini dinlemeye ayırır; dileyen de uyuyup dinlenmeye…

- **Oruç, kalbe bağlı takvayı öğretir**

İnsanı hayra sevk eden ve şerden alıkoyan takva iki türlüdür. Biri kalbe, diğeri ortama bağlı takvadır. Kalbe bağlı takva, bir dış uyaran olmadan insanın kendi akıl, irade ve ahlakıyla sorumluluklarını yerine getirmesidir. Ortama bağlı takva ise insanın dış uyarana ihtiyaç duyduğu bir ortam içerisinde sorumluluklarını yerine getirmesidir.

Kulun hedefi, kalbe bağlı takvaya ulaşmak olmalıdır. Hatta takvalı bir ortam ve salih arkadaş edinme emrinin ana gayesi de budur. Zira bizlere salih arkadaş edinmeyi emreden İslam, salih arkadaş ortamında iyi, ortam

dışında kötü olmamızı istemez. Sadıkların/Salihlerin ahlakını örnek alıp hayatın tüm alanlarına taşımamızı ister.

Kalbe bağlı takvada orucun rolü şudur: Oruç, kul ile Rabbi arasında gizli bir ibadettir.

Ebu Hureyre'den (ra) nakledildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yüce Allah şöyle buyurdu: 'Oruç dışında insanların işlemiş olduğu bütün amelleri kendileri içindir. Oruç ise benim içindir ve onun karşılığını bizzat ben veririm.' "[55]

"Oruç tamamen benim içindir ve onun karşılığını bizzat ben veririm."[56]

Kişi istese kimse fark etmeden orucunu bozup bir şeyler yiyecekken sırf O'nun (cc) emri olduğu için kendini tutar. On bir ay boyunca her gün tekrar eden alışkanlıkları, asli ihtiyaçları ve rutinini terk eder. Evinde, işinde veya dağda bir kulübede yalnız kalan insan, zorlanmasına rağmen istek ve ihtiyaçlarını öteler. İşte bu gerçek üzerinde düşünen ve Allah'ın şer'i ayetlerinden olan oruç üzerinde tedebbür edenler; dış uyarana ihtiyaç olmadan bazı amelleri yapabildiklerini, bazı amellerden de sakınabildiklerini görürler. Her insanın kalbinde bu potansiyelin olduğunu fark ederler.

- **Oruç, ruhu ve bedeni yeniler**

Takva, yani sorumluluk hassasiyeti; zihin, kalp ve beden dinginliği gerektirir. Her birimiz kendimizden biliriz: Dinlenmiş ve dingin bir beden/ruh daha cevval, anlayışlı, isteklidir. Yorgun bir günün ardından kılınan namazın, okunan Kur'ân'ın, iştirak edilen ilim meclisinin verimi ise sınırlıdır.

Ayrıca insanın, kendisine zulmetme gibi ilginç bir özelliği vardır.[57] Bu zulmün bir parçası da kalp ve ruhu gereksiz yere yorması, Yüce Allah'ın kulluk için bahşettiği enerjiyi yanlış yerlere kullanarak israf etmesidir. Çoğu zaman insan; dert edinmeye değmeyecek önemsiz şeyleri dert edinerek, kendisini ilgilendirmeyen meselelerle ilgilenerek, ruh ve kalbe hiçbir faydası olmayan

55. Buhari, 1904; Müslim, 1151
56. Buhari, 1894
57. "...Onlar (haddi aşarak), bize zulmetmiş olmadılar. Lakin onlar kendi kendilerine zulmetmekteydiler." (2/Bakara, 57)

bilgi/görüntülerle ruhu ve kalbi ağırlaştırarak kendine zulmeder; yorulur, incinir, yaralanır… Öyle ki tüm yaşama sevincini, kulluk yakıtı olan sabrı, anlamının vesilesi olan sükûneti kaybeder… Ruhta yaşanan kayıplar dış dünyaya da yansır. Kendini, yolunu, istikametini de kaybeder.

Oruç hem kalbi hem de bedeni dinlendiren, on bir ay boyunca oluşan yaraları saran, eksilenleri yerine koyan ve eskiyenleri yenileyen bir ibadettir. Evet, oruç bedeni tazeler, canlandırır. Muhammed Hamidullah oruç üzerine yapılmış tıbbi araştırmalardan da yararlanarak şu tespiti yapar:

"Oruç sadece insanlar tarafından değil, hayvanlar ve ağaçlar da dahil olmak üzere tabiattaki bütün yaratıklar tarafından tutulmaktadır. Ağır kar yağışlarının olduğu bölgelerdeki vahşi hayvanlar haftalarca, aylarca besinsiz durmakta ve yine de hayatlarını devam ettirmektedir. Yılanlar da kış uykusuna yatarlar. Yiyecek-i-çecekten bu uzak kalış, gençleşme ve hayatın tazelenmesiyle sonuçlanmaktadır. Eski derilerini döken yılanlar daha taze ve daha iyi bir deriye kavuşarak yeni bir gençlik yaşamaktadır. Oruç onlara büyük bir güç ve dinçlik kazandırmaktadır. Aynı şekilde, ağaçlar sulanmadıkları kış mevsiminde yapraklarını dökerek bir çeşit oruç tutmakta, bu durum haftalar hatta aylar boyu sürmektedir. Mevsimin sonunda yeni yapraklar boy vermekte, yeni goncalar ve çiçekler açmakta ve ağaç meyveye durmaktadır. Kısacası yeni bir güzelliğin, yaratıcılığın ve gençliğin delilleri vardır." [58]

Oruç, ruhu/kalbi tazeler, canlandırır. Zira onun manevi bir gücü, gaybi bir etkisi vardır. Bu sebeple olsa gerek, şehvetin baskısı altında zorlanan gençlere, Allah Resûlü (sav) orucu tavsiye eder. Şehvetin baskısına orucun manevi gücüyle direnmeyi öğütler.

Abdurrahman ibni Yezid'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Alkame ve El-Esved ile birlikte Abdullah'ın (İbni Mesud) yanına girdim.

Abdullah dedi ki: 'Biz Peygamber (sav) ile birlikte hiçbir şeyi bulunmayan gençler idik. Resûlullah (sav) bize şöyle buyurdu:

'Ey gençler topluluğu! Sizden evlenebilecek olanlar evleniversin. Çünkü o,

58. Oruç Ötelere Seyahat, Abdullah Yıldız, s. 28

gözü haramdan daha çok alıkoyar, ferci daha çok himaye eder. Gücü yetemeyen kimse de oruç tutmaya baksın. Çünkü oruç onu kırar.' "[59]

Oruç, Ramazan ayıyla birleştiğinde manevi gücüne Ramazan'ın bereketi eklenir. Ramazan ayıyla esen rahmet yelleri, dokunduğu şeye canlılık katar.

Ebu Hureyre'den (ra) nakledildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ramazan ayı girdiği zaman cennetin kapıları açılır, cehennemin kapıları kapanır ve şeytanlar da zincire vurulur."[60]

Orucun normal zamanlardaki diriltici/canlandırıcı etkisi Ramazan'ın manevi bereketiyle kat kat artar. Bu da takva yolunda mücadele eden mümine yardımcı olur.

- **Oruç, günahları döker**

Şüphesiz ki takvanın mahalli kalptir.

Peygamber (sav), eliyle kalbini göstererek şöyle buyurmuştur:

"Takva buradadır. Takva buradadır. Takva buradadır."[61]

Kişi kalbiyle takvaya erişir. Günahlar ise kalbi ağırlaştıran, kirleten, hastalık bulaştıran afetlerdendir. Bir kalp, günahlarla birlikte takvaya erişemez:

"Asla (onların söylediği gibi değil)! Bilakis işledikleri (günahlar), kalplerinde pas tutmuş (hakkı anlamalarına engel olmuştur)."[62]

Bunu, aynanın buğulanmasına benzetebiliriz. Buğulanan ayna, karşısındaki görüntüyü aksettirmez. Kalp de günahlarla buğulandığında ilahi ayetleri görmez, ona yansıyan tecellileri sahibine aksettiremez. Kalbin işlevini yerine getirmesi; arınmasına, tevbe ve istiğfarla parlatılmasına bağlıdır.[63] İşte oruç

59. Buhari, 5066; Müslim, 1400
60. Buhari, 3277; Müslim, 1079
61. Müslim, 2564
62. 83/Mutaffifîn, 14
63. Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:
"Kul bir hata işlerse kalbine siyah bir nokta konulur. Şayet o günahtan el çeker, bağışlanma diler, tevbe edip Allah'a dönerse kalbi cilalanır. Eğer bunları yapmaz, günah ve hataya devam ederse siyah nokta arttırılır ve neticede bütün kalbini kaplar. İşte Allah'ın, 'Yaptıkları yüzünden kalpleri pas tutmuştur.' (83/Mutaffifîn, 14) ayetinde anlattığı pas budur." (Tirmizi, 3334)

-özellikle de Ramazan ile birleştiğinde- günahları döken, kalbi arındıran, yani takvanın önündeki engelleri temizleyen bir etkiye sahiptir.

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim inanarak ve sevabını Allah'tan umarak Ramazan ayını oruçlu geçirirse onun geçmiş günahları affedilir.

Kim inanarak ve sevabını Allah'tan umarak Kadir Gecesi'ni ihya ederse onun geçmiş günahları affedilir."[64]

Oruç, kalkandır

Takva; kişinin sakınıp korunmasıdır. Allah'ın (cc) azabı ile kendi arasına salih amellerden bir engel, barikat kurmasıdır. Allah Resûlü'nün (sav) bildirdiği kadarıyla oruç da bir kalkan, bir koruyucudur:

Ebu Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Oruç kalkandır."[65]

Her amelin birçok özelliği olmasının yanında onunla özdeşleşen, bir nevi o amele kimlik olan ayrı bir hususiyeti vardır. Orucun özelliği de kalkan olması, sahibini korumasıdır. Hâliyle bir korunma ve sakınma eylemi olan takva, oruçla birlikte iyice pekişmekte; takva zırhının koruyuculuk özelliği artmaktadır.

- **Orucun gaybi/manevi etkisi**

Hiç şüphesiz orucun, takvaya ulaştırmada manevi/gaybi bir etkisi vardır. Zira orucun Allah (cc) katında kendine has, özel bir değeri vardır. Her amelimiz Yüce Allah'a ait olmasına rağmen, Yüce Allah önemine vurgu yapmak için, "Oruç bana aittir."[66] buyurmuştur.

64. Buhari, 2014
65. Nesai, 2229
66. Bu ifadeyi âlimler farklı suretlerde açıklamıştır. Hafız ibni Hacer söylenen görüşleri on başlık altında toplar (özetleyerek aktarıyorum):
"Âlimler Allah'ın, 'Oruç bana aittir, onun mükâfatını ben veririm.' ifadesinden maksadın ne olduğunda ihtilaf ettiler. Çünkü bütün ameller Allah'a aittir ve amellerin mükâfatını verecek olan Allah'tır.

1. Oruçta diğer ibadetlerde olduğu gibi riya olmaz. Bu görüşü Maziri anlatmıştır. Iyad bu görüşü Ebu Ubeyd'den aktarmıştır. Ebu Ubeyd'in Ğarib'indeki lafzı şöyle; 'Biz biliyoruz ki bütün iyi ameller Allah'a aittir ve onları mükâfatlandıracak olan da Allah'tır. Şöyle düşünüyoruz -doğrusunu Allah bilir- Orucun bu şekilde özelleştirilmesinin nedeni Âdemoğlunun fiillerinde görünür olmamasındandır. Oruç kalpte olan bir şeydir. Bu yorumu Allah Resûlü'nün (sav) 'Oruçta riya olmaz.' hadisi de destekler. Bunu bana Şebabe Akil'den, o da Zühri'den Allah Resûlü'nün (sav) sözü olarak aktarmıştır. Mürseldir. Bunun nedeni oruç dışında amellerin bazı hareketler ile olmasındandır. Oruç ise insanlara gizli kalan bir niyet ile olur. Bu, hadisin benim yanımdaki tevilidir.'

Bu hadisi Beyhaki 'Şuab'ta Akil tariki ile zikretti. Yine bu hadisi Zühri'den o da Ebi Seleme'den o da Ebu Hureyre'den senedinde kopukluk olmaksızın başka bir vecih ile aktardı. Bunun isnadı da zayıftır. Lafzı ise şöyledir; 'Oruçta riya olmaz. Allah (cc) demiştir ki; 'Oruç bana aittir. Onun mükâfatını ben vereceğim.'

Bu hadis sahih olmuş olsaydı tartışmayı kesmiş olacaktı.

2. 'Oruçluya mükâfatını ben vereceğim.' sözünden kasıt; 'Onun ecrinin miktarını ve hasenelerinin katlanacağı oranı yalnızca ben bilirim.' Diğer ibadetlere gelince onlara bazı insanlar vakıf olmuştur. Kurtubi der ki: 'Bunun anlamı; amellerin ecirlerinin miktarı insanlara açıklanmıştır. On katından yedi yüz katına ve Allah'ın dilediği miktara kadar katlanır. Oruç bundan istisnadır. Allah orucu ölçüsüz olarak mükâfatlandıracaktır. Bu siyaka Muvatta rivayeti de şahitlik eder. Aynı şekilde Ameş'in Ebi Salih'ten rivayeti de şahitlik eder. Allah Resûlü (sav) şöyle demiştir: 'Âdemoğlunun her ameli on katından yedi yüz katına ve Allah'ın dilediği miktara kadar katlanır. Allah dedi ki: 'Sadece oruç bundan istisnadır. Çünkü o bana aittir ve mükâfatını da ben vereceğim.' Yani oruca öyle fazla mükâfat vereceğim ki onun için bir miktar tayin etmedim. Bu, Allah'ın şu sözü gibidir: 'Ancak sabredenlere ecirleri hesapsızca verilir.' (39/Zümer, 10) Sabredenler âlimlerin çoğunun kavillerine göre oruç tutanlardır.'

3. 'Oruç bana aittir.' sözünün anlamı oruç ibadetlerin bana en sevimli olanı ve öncelikli olanıdır. İbni Abdi'l Berkefe'nin, 'Oruç bana aittir.' sözünü, orucun diğer tüm ibadetlere üstün olduğu şeklinde yorumladığı sözü geçmişti. Nesai ve başkaları merfu olarak Ebu Umame'nin hadisini rivayet etmişlerdir; 'Oruç tutmalısın. Çünkü onun benzeri amel yoktur.' Fakat bu hadis 'Biliniz ki en hayırlı ameliniz namazdır.' sahih hadisi ile çelişki arz eder.

4. Orucun Allah'a izafe edilmesi orucun şerefi ve değerini/yüceliğini ifade etmek içindir. 'Allah'ın evi' denildiği gibi. Oysa evlerin tümü Allah'a aittir. Zeyn İbnu'l Munir der ki: 'Bu gibi umumiyet ile ifade edilecek yerlerde tahsis yapmak şerefini ve kadrini yüceltmek olarak anlaşılır.'

5. Yiyecek vb. şehvetlere ihtiyaç duymamak Allah'ın sıfatlarındandır. Kul Allah'a onun sıfatlarına uygunluk arz eden fiiller ile yaklaşınca Allah orucu kendisine nispet etti. Kurtubi dedi ki: 'Bunun manası; kulların amelleri ahvallerine uygundur, oruç dışında. Oruç, hak olan Allah'ın sıfatlarından bir sıfata uygundur. Sanki Allah şöyle diyor; Oruç tutan kimse bana benim sıfatlarıma benzeyen, sıfatlarım ile alakalı bir şey ile yakınlaşıyor.'

6. Anlamı aynı beşinci maddede zikredildiği gibidir. Ancak meleklere nispet ederek anlaşılmalıdır. Çünkü bunlar meleklerin sıfatlarındandır.

7. 'Oruç Allah içindir ve onda kulun payı yoktur.' Bunu Hattabi söylemiştir. İyad ve başkaları da böyle nakletmiştir. Eğer paydan kastettiği oruç ibadeti nedeni ile övülmesi ise bu durumda birinci zikrettiğimiz anlama döner. İbnu'l Cevzi bunu açıkça söylemiştir. Demiştir ki: 'Oruç tutan için ibadetinde bir pay yoktur. Diğer amellerin aksine. Çünkü diğer amellerde nefsin insanlar tarafından övülmesi payı vardır.'

8. Orucun Allah'a izafe edilmesinin nedeni oruç ile ibadet edilen varlığın yalnız Allah olmasıdır. Namaz, sadaka, tavaf vb. ameller ise böyle değildir. Buna yıldızlara tapanların, heykel

Bu ifadeyi nasıl açıklarsak açıklayalım; Yüce Allah'ın, orucu kendi pak zatına izafe etmesi onun, Allah katındaki değerini göstermesi için yeterlidir.

Orucun semadaki değeri; yeryüzüne değer, ecir, rahmet, bereket... olarak yansır. Sahibine değer katar. Yüksek dereceleri elde etme yarışında kulu öne geçirir. Takvalı olmasına yardımcı olur.

Ebu Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âdemoğluna yaptığı her iyilik için on misli vardır. Ancak oruç benim içindir. Onun mükâfatını ben vereceğim."[67]

- **Oruç, kalbi inceltir, hassaslaştırır**

Takva; kalbin hassaslaşması, incelmesi, Rabbinden gelen işaretleri hissedecek rikkate ulaşmasıdır. Kalbi incelten birçok salih amel vardır. Ancak bunlar arasında orucun çok farklı bir yeri vardır. Oruç, insana açlığın, susuzluğun ve yoksulluğun ne olduğunu öğretir. Oruçlu kendi isteğiyle aç kalmıştır. Ancak yeryüzünde yemek bulamadığı için aç kalan, temiz içme

---

ve istihdam ehli olan insanların durumu ile itiraz edildi. Çünkü onlar ilahlarına oruç ile ibadet ediyorlar.

9. Oruç dışında bütün ibadetler kişinin başkasına yaptığı zulümlere karşılık olarak hak sahiplerine dağıtılır. Beyhaki bunu İshak ibni Eyyub yolu ile babasından, İbni Uyeyne'den rivayet etmiştir. Demiştir ki: 'Kıyamet Günü'nde Allah kulunu hesaba çekecektir. Başkasına zulmederek yüklendiği borçlar karşılığında amellerinden alınır. Ta ki kişinin oruçtan başka bir ameli kalmaz. Bu durumda Allah, onun (ödemek için amellerinin yetmediği) kötülüklerinin karşılığını vermeyi üstlenir ve onu orucundan dolayı cennete koyar.'

Kurtubi dedi ki: 'Kısas hadisini düşününceye kadar bu cevap hoşuma gitti. Kısas hadisinde genel ameller başlığı altında orucunda zikredilmiş olduğunu gördüm. Allah Resûlü (sav) genel ameller başlığında dedi ki; '**Müflis** şu kimsedir: Kıyamet Günü kıldığı namaz, tuttuğu oruç ve verdiği zekâtla gelir. Ancak dünyada iken şuna sövmüş, bir başkasını dövmüş, ötekinin malını yemiştir. İhlal ettiği bu hakların karşılığı olarak onun iyiliklerinden alınıp hak sahiplerine verilir. Şayet hesabı görülmeden iyilikleri biterse, mağdur ettiği insanların günahlarından alınarak onun üzerine yüklenir, sonra da cehenneme atılır.'

Bu hadisin zahiri bu hususta orucun diğer ameller ile müşterek olduğudur.'

10. Oruç açığa çıkmaz ve orucu, hafaza melekleri diğer amelleri kaydettikleri gibi kaydedemezler. Bunu söyleyen şiddetle zayıf (vahi) olan bir hadise dayanmıştır. İbnu'l Arabi bu hadisi Müselselat'ta zikreder. Lafzı şöyledir: 'Allah dedi ki: 'İhlas benim sırlarımdan bir sırdır. Ben, onu sevdiğim kişinin kalbine bırakmışımdır. İhlası melekler göremedikleri için yazamazlar. Şeytanlar göremedikleri için ifsad edemezler.' Bu sözün reddedilmesi için hasenelerin yazılması hakkındaki sahih hadis yeterlidir.

Zikrettiklerim arasında doğruya en yakın cevap bir ve ikidir. Sekiz ve dokuz da onlara yakındır." (Fethu'l-Bârî, 1894. Hadis şerhi)

67. Nesai, 2219

suyuna erişemeyen, barınak bulamadığı için üşüyen... milyonlarca insan vardır. Ne ki, insanın bu gerçeği hissetmesinin, yani kalbinin empatiyle/diğerkâmlıkla incelmesinin önünde birçok engel vardır. Her şeyden önce insan, "şuh" tabiatıyla yaratılmıştır. Yani hamurunda bencillik/cimrilik vardır:

"... Nefislerde şuh/bencillik/cimrilik vardır..."[68]

"Şuh", başkalarının acısını anlamanın, diğerkâmlığın/empatinin engellerindendir. Hiçbir nefis arınmadan bir başkasını anlayamaz, onun derdiyle dertlenemez. Oruç, kalbi incelten ve insana kendi üzerinden başkalarını okuma fırsatı sunan bir eğitimdir. Artık açlık, yokluk, yoksulluk... insanın uzağında değil; bizzat kendi nefsinde, kendi evinin içindedir...

Oruç, sahibine empatiyi/diğerkâmlığı öğretir, kalbi inceltir. Böylece dolaylı yoldan kalbin takvaya ulaşmasına yardımcı olur. Zira takva, incelmiş/hassas kalplerin özelliğidir.

Orucun, kalbi inceltiği bir diğer nokta nimetlerin farkına vardırması, kalbi şükre sevk etmesi ve tüm bunların ardından kişiyi duaya sevk etmesidir. Orucu farz kılan ayetlerin duaya davet eden bir ayetle hitama ermesinin bir hikmeti de bu olmalıdır.

"Oruç tutulan günlerde müminin benliğinde en çok kıpırdanan duygu şükran duygusudur. Oruç ibadetini sonuna kadar getirip tamamlayabilmek, müminin Rabbine olan sevgisini ve minnettarlığını gösterme imkânı sağlar. İnsanlar, zamanla Allah'ın verdiği nimetlere şükretmeyi, dolayısıyla da o nimetleri vereni unutur hâle gelebilirler. Fakat insan sahip olduğu nimetlerden yoksun kalınca onun değerini yeniden hatırlar. Yemekten içmekten belli bir süre yoksun kalan kimse, sahip olduğu nimetlerin kıymetini yeniden bilinç düzeyine taşır. Oruç; yeme içmenin, tokluğun değerini insana öğretir. Nimetin değerini bilen, nimeti verenin de kadrini bilir; yani ona şükreder. Oruç tutmak insanda şükür ve minnettarlık duygularını kendiliğinden ortaya çıkarır. Diğer zamanlarda ihtiyaçsızlık içerisinde yaşayan insan, oruç tutarken açlık ve cinsel doyumdan mahrumiyet duygularını tecrübe ederek sahip olduğu nimetlerin değerini yeniden fark eder ve bu nimetleri verene şükran hissiyle yönelir.

68. 4/Nîsa, 128

Yüce Allah, insanlardan kendisine şükretmelerini ve kendisini yüceltmelerini isteyince, ardından onların bu yönelişlerine karşılık vereceğini, dualarını kabul edeceğini, beklentilerini boşa çıkarmayacağını açıklamıştır:

'Kullarım, sana benden sorarlarsa (söyle): Ben (onlara) yakınım. Dua eden, bana dua ettiği zaman onun duasına karşılık veririm. O hâlde onlar da bana karşılık versin (benim çağrıma uysunlar), bana inansınlar ki doğru yolu bulabilsinler.'[69] "[70]

Şüphesiz ki nimetlerin farkına varan bir kalp hassaslaşır. Sonra duayla Allah'a (cc) yönelen kalp, inceliğin zirvesine ulaşır. Böyle bir kalp, takvaya en yakın kalptir.

• Oruç suçluluk duygusundan kurtaran manevi bir ilaçtır

Günah ve hata insan içindir. Ne olursa olsun; insan mutlaka hata işleyecek, yoldan çıkacaktır.

Ebu Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav), 'Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki eğer sizler günah işlememiş olsaydınız, Allah sizi giderir ve günah işleyen, arkasından hemen Allah'tan bağışlanma dileyen, böylece Allah'ın kendilerini bağışladığı bir topluluk getirirdi.' buyurdu."[71]

Enes'ten (ra) nakledildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Âdemoğlu'nun hepsi hatalıdır. Hatalıların en hayırlısı ise tevbe edenlerdir."[72]

İnsanı yaratan Allah (cc), onun bu yönünü bildiğinden tevbe kapısını açık bırakmış, çokça tevbe etmenin bir eksiklik olmadığını, bilakis çokça tevbe edenleri sevdiğini belirtmiştir:

" ... Şüphesiz ki Allah, çokça tevbe edenleri sever. Çokça temizlenenleri de sever."[73]

69. 2/Bakara, 186
70. Namaz-Oruç Psikolojisi, Prof. Dr. Abdurrahman Kasapoğlu, s. 260-261
71. Müslim, 2749
72. Tirmizi, 2499
73. 2/Bakara, 222

Ebu Musa'dan (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yüce Allah, gündüzleri günah işleyenlerin tevbelerini kabul etmek için geceleyin elini açar. Geceleyin günah işleyenlerin tevbelerini kabul etmek için gündüzleri elini açar. Bu durum, Güneş battığı yerden doğuncaya kadar (kıyamet kopmasına kadar) böylece devam eder."[74]

Ebu Ubeyde ibni Abdullah (ra), babasından rivayet ederek şöyle demiştir:

"Resûlullah (sav), 'Günahından tevbe eden, hiç günah işlememiş gibidir.' buyurdu."[75]

Ancak şu da bir gerçektir: Her insan işlediği günahla beraber bir suçluluk duygusuna, değersizlik hissine kapılır. Yüce dereceleri elde edecek kalitede olmadığına inanmaya başlar. Tabii, burada şeytanın etkisi göz ardı edilmemelidir. Zira her günah, kalp surunda açılmış bir gedik, şeytanın kalbe sızması için aralanmış bir kapıdır. Şeytan bu kapıdan sızar ve sürekli insanın, "işe yaramaz" olduğunu tekrar eder. Belki de İslam'ın tevbe ve istiğfara bu denli vurgu yapması, şeytanın tuzağına karşı insanı korumak içindir...

Zikredeceklerimiz izahtan vareste olsa gerektir: Suçluluk ve değersizlik hissiyle yüce dereceler elde edilmez, takva gibi yüce ufuklara erişilmez. İşte burada oruç devreye girer. Manevi bir ilaç gibi insanın ruhunu tedavi eder, onu suçluluk duygusundan ve değersizlik hissinden korur.[76] Hiç şüphesiz bu, manevi/gaybi bir etkidir. Yüce Allah şer'i suçların kefaretine mutlaka orucu yerleştirmiş, işlenen suçtan arınmak isteyene oruç, alternatif bir kefaret olarak sunulmuştur:

"Hac ve umreyi Allah için tamamlayın. (Hac veya umre vazifesini tamamlamaktan herhangi bir özür nedeniyle) alıkonursanız, kolayınıza gelen bir kurban (gönderin). Kurban yerine ulaşıncaya kadar tıraş olmayın. **Sizden kim hasta olur ya da başında (ona eza veren) bir şikâyeti olur ise fidye olarak oruç tutması, sadaka vermesi veya kurban kesmesi gerekir.** (Engeller kalkıp) emniyete kavuştuğunuz zaman, kim hac zamanına kadar umreden faydalanmak

74. Müslim, 2759
75. İbni Mace, 4250
76. Orucun mezkur etkisi için bk. Kur'an Psikoloji Atlası, Namaz-Oruç Psikolojisi, Prof. Dr. Abdurrahman Kasapoğlu, s. 263-270

ister ise kolayına gelen bir kurban (kessin). (Kurbanı) bulamayan da üç günü hacda yedi günü de döndükten sonra olmak üzere tastamam on gün oruç tutsun. Bu (fidye), ailesi Mescid-i Haram (mıntıkasında) oturmayanlar içindir. Allah'tan korkup sakının ve bilin ki Allah, cezası çetin olandır."[77]

"Bir müminin başka bir mümini hatayla olması hariç (kasten) öldürmesi olacak şey değildir. Kim de bir mümini hatayla öldürürse (bunun kefareti) mümin bir köle azat etmek, bağışlamadıkları müddetçe ailesine diyet vermektir. Şayet (hatayla öldürülen) size düşman olan bir kavimden ve müminse (sadece) mümin bir köle azat etmektir. Şayet (hatayla öldürülen) sizinle antlaşmalı bir kavimdense ailesine diyet teslim etmek ve mümin bir köle azat etmektir. **Kim de bulamazsa peş peşe (ara vermeden) iki ay oruç tutsun.** Bu, Allah'tan bir tevbedir. Allah (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir."[78]

"(Niyet ve kasıt olmaksızın ağız alışkanlığı olarak yaptığınız) lağv yeminlerinizden ötürü Allah sizi sorumlu tutmaz. Fakat (niyet ve kasıtla kalplerinizde) bağladığınız yeminlerden sizi sorumlu tutar. (Geçerli olan yeminlerinizi bozarsanız) onun kefareti, ailenize yedirdiğiniz orta yollu yiyeceklerle on yoksulu doyurmanız ya da giydirmeniz veya köle azat etmenizdir. **Kim de bulamazsa üç gün oruç tutsun.** Bu, yemin ettiğinizde (bozduğunuz) yeminlerinizin kefaretidir. Yeminlerinizi koruyunuz! Şükredesiniz diye Allah ayetlerini size açıklıyor."[79]

"Ey iman edenler! İhramda olduğunuz zaman avı öldürmeyin. Sizden her kim onu kasten öldürürse cezası, sizden iki adil hakemin kararıyla öldürdüğüne denk bir hayvanın Kâbe'ye ulaştırılarak kurban edilmesidir. **Ya da yoksulları doyurmak veya onun dengi olacak şekilde oruç tutmaktır.** (Bu cezalar) yaptığı hatanın vebalini tatması içindir. Allah, geçmişte kalanı bağışladı. Her kim de (yasaklanana) dönerse Allah ondan intikam alacaktır. Allah (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) Azîz ve intikam sahibidir."[80]

"İçinizden (bana anamın sırtı gibisin diyerek) kadınlarına zıhar yapanlar

77. 2/Bakara, 196
78. 4/Nîsa, 92
79. 5/Mâide, 89
80. 5/Mâide, 95

(bilmelidirler ki böyle söylemekle kadınları) anneleri olmaz. Anneleri, yalnızca kendilerini doğuranlardır. Hiç şüphesiz onlar, münker ve yalan olan bir söz söylüyorlar. Ve şüphesiz ki Allah, (günahları affeden) Afuv, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr'dur. Kadınlarına zıhar yapıp sonra da sözlerinden dönenler, eşleriyle temas etmeden önce bir köle azat etsinler. Bu, size öğüt verilen şeydir. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır. **(Köle azat etme imkânı) bulamayan kimse, iki ay peş peşe/ara vermeden oruç tutsun.** (Buna da) güç yetiremeyen, altmış fakiri doyursun. Bu, Allah'a ve Resûl'üne iman etmeniz içindir. Ve bu, Allah'ın sınırlarıdır. Kâfirler için can yakıcı bir azap vardır."[81]

Ebu Hureyre'nin (ra) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Biz Resûlullah'ın (sav) huzurunda otururken bir adam çıkageldi ve 'Ey Allah'ın Resûlü, ben tükendim, bittim!' dedi.

Peygamber (sav), 'Ne oldu sana?' diye sorunca adam, 'Ben oruçluyken eşimle cinsel ilişkiye girdim!' diye karşılık verdi.

Daha sonra Peygamber (sav) ile aralarında şu konuşma geçti:

'Azat edebileceğin bir köle bulabilir misin?' buyurdu.

'Hayır!' dedi.

'Peki, iki ay hiç ara vermeden oruç tutabilir misin?' buyurdu.

'Hayır!' dedi.

'Altmış yoksulu doyurma imkânın var mı?' buyurdu.

'Hayır!' dedi.

Bundan sonra Resûlullah (sav) bir süre bekledi. Biz de oradayken Peygamber'e (sav) bir sele dolusu hurma getirildi.

Resûlullah (sav), 'Soruyu soran adam nerede?' deyince adam, 'Buradayım.' diyerek ortaya çıktı.

Resûlullah (sav) ona, 'Bunu al ve sadaka olarak dağıt!' buyurdu.

81. 58/Mücadele, 2-4

Adam, 'Benden daha fakir olanlara mı, ey Allah'ın Resûlü? Allah'a yemin ederim ki Medine'nin şu iki kara tepesi arasında benim ailemden daha fakir ve yoksul bir aile bulamazsın!' deyince Resûlullah (sav) dişleri görünecek kadar güldü ve ardından, 'İyi öyleyse bunu ailene yedir!' buyurdu."[82]

Kefaret orucu tutan insan, işlediği suça yönelik olmaktan ziyade kendine yönelik bir eylemde bulunur. Zira kazayla cinayet işleyen, yemin bozan, zihar yapan... oruç tutarak muhataba yönelik bir katkıda bulunmaz. Tamamen nefsini terbiye eden, kontrollü olmayı öğreten ve işlenen suçun diyetini ödeme hissi veren bir amel yapar. Bu da insanı suçluluk ve değersizlik hissinden, yani takva gibi yüce bir mevkiye kendini layık görmeme sorunundan kurtarır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

- **Oruç ruh/beden sıhhatidir, hafifliktir**

Mikdam ibni Ma'dikerib (ra), Resûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu işitmiştir:

"Âdemoğlu midesinden daha kötü bir kap doldurmamıştır. Âdemoğluna kendisini ayakta tutacak kadar yiyip içmesi yeterlidir. Şayet bu miktardan fazla yiyecek ise midesini üç kısma ayırsın; bir kısmı yemek, bir kısmı meşrubat, bir kısmı da nefes için."[83]

İnsanın yeme içmede ölçülü olması istenmiştir. Zira ölçüsüz yemek, kişinin heva ve hevesine teslim olduğunu, ruhani yönünü terk edip hayvani yönleriyle hareket ettiğini gösterir. Böyle bir insanın da takvalı olması mümkün değildir. Takva, ölçülü yaşamaktır:

" ... Kâfirler ise keyif sürer, hayvanların yediği gibi yiyip (içerler) ... "[84]

Ölçüsüz yemek ve dolu bir mide yalnızca bedeni yormaz, ruhu da yorar. Bedenin sağlığını bozduğu gibi ruhun sağlığını da bozar. Zira ölçüsüz yemek, şehvete davetiye çıkarır. Vücudu ağırlaştırır. İnsanı insan yapan ve kulluğun özü olan "Allah'ın sınırları/hududullah" konusunda gevşekliğe neden olur.

Şöyle ki; Yüce Allah insanı beden ve ruhtan yaratmıştır. Beden dünyaya

82. Buhari, 1936; Müslim, 1111
83. Tirmizi, 2380; Ahmed, 17186
84. 47/Muhammed, 12

dönükken ruh ahirete dönüktür. İstikamet üzere bir kulluk için hem bedenin[85] hem de ruhun sağlıklı olması şarttır. Sadece bedenin hakkını verenler, bir noktadan sonra hayvanlaşırlar. Yalnızca ruhun hakkını verenler bir noktadan sonra mistikleşir; ruh için bedene eziyet eden psikopatlara dönüşürler. Oysa Rabbimiz, bizi ne hayvan ne de melek olarak yaratmıştır. O (cc), bizleri insan olarak yaratmıştır. Dünya ve ahiret huzuru; O'nun hükümlerine teslim olmak ve O'nun bizim hakkımızdaki hükmünü aşmamaya çalışmaktadır. Ölçüsüzce yemek ve dolu bir mide, vücudun bütün enerjisini mideye teksif eder. Ruhun zayıflayıp ağırlaşmasına sebep olur. Ruh ve beden arasında denge vücudun lehine, ruhun/kalbin aleyhine; dolayısıyla dünyanın lehine, ahiretin aleyhine bozulur. İslam ise dünya hayatıyla ahiret, ruh ile beden arasında dengedir.

Yüce Allah bu nedenle tezkiye işini insana bırakmaz. İnsanları arındırsın diye resûller gönderir.[86] Tezkiye işi ne zaman insana kalsa, ölçüsüzlük başlar. Şeytanın ve nefsin yardımıyla insan ya hayvanlaşır ya da mistik bir psikopata dönüşür. Tezkiyede/Arınmada ölçü, şer'i sınırlara riayet etmektir. İnsanı yaratan da onu tezkiye etsin diye şeriat indiren de Allah'tır ve ona neyin faydalı neyin zararlı olduğunu en iyi bilen O'dur (cc).

Oruç bir ibadet olarak mide ile ruh arasındaki dengeyi sağlar. Ve Yüce Allah'ın şeriatından anladığımız kadarıyla **asgari olarak** her vücudun bir ay boyunca oruçla dinlenmesi gerekir. Vücudun bir ay oruçla dinlendirilmesi bir zorunluluktur. Bunun dışında yüksek derecelere talip olanlara Şevval, pazartesi perşembe, Eyyamu'l Biyd,[87] Arefe, Aşure ve Davud orucu[88] meşru kılınmıştır.

Günümüzde yakini bir bilgiyle ölçüsüz yemek ile bedenî hastalıklar arasında kuvvetli bir bağ olduğunu biliyoruz. Çağın hastalığı kabul edilen obezite,

85. "Rabbinin senin üzerinde hakkı vardır, nefsinin senin üzerinde hakkı vardır, ailenin senin üzerinde hakkı vardır." (Buhari, 1968)
86. "Andolsun ki Allah müminlerin içinde, kendilerinden olan bir Resûl göndermekle onlara iyilikte bulunmuştur. Onlara O'nun ayetlerini okur, **onları arındırır** ve onlara Kitab'ı ve hikmeti öğretir. Hiç şüphesiz, (Resûl gelmeden) önce apaçık bir sapıklık içindeydiler." (3/Âl-i İmran, 164)
87. Kamerî ayların 13, 14 ve 15. günleri
88. Bir gün oruç tutup bir gün iftar etmek

şeker, tansiyon vb. hastalıklar ölçüsüz yemenin neticesidir.[89] İnsan varlığını tehdit eden bu hastalıkların çözümü/tedavisi oruçtur. Ancak kastımız sabahtan akşama kadar aç kalmak değil; oruç ahlakını, yani kendini tutmayı, ölçülü olmayı öğrenmektir. Aksi hâlde iftar ve sahurda ölçüsüzce yemek, normal zamanda ölçüsüzce yiyip içmekten daha fazla zarar verir. Ki bugün tutulan oruçlardan ruh ve beden olarak faydalanamıyor oluşumuz; orucun zahirî/şekilsel boyutuyla yetinip ahlaki boyutunu kaçırmamızdandır.

Burada bir noktanın altını çizmeliyiz: İslami oruç ile modern/tıbbi/estetik perhiz arasında fark vardır. Günümüzde insana sunulan açlık, tamamen bedenî, dünyevi, seküler bir eylemdir. Onun ölçülerini koyan insandır. Gayesi dünyevi menfaatler elde etmektir. Modern açlık obezitenin ters dönmüş hâlidir. Obez, midesine kuldur ve ölçüsüz yer. Diğeriyse dış görünüşüne/sağlığına/modaya kuldur ve ölçüsüzce aç kalır… İslam açısından ikisi arasında fark yoktur.

Oruç ise açlık değil, bir ibadettir, kulluktur. Ölçülerini koyan Allah'tır (cc). Gaye insanı bir ay aç bırakmak değil, takvaya ulaştırmaktır…

• Oruç, şeytanın yollarını daraltır

Takvanın önündeki engellerden biri de şeytandır. Allah Resûlü (sav) şeytan için, "O, kanın damarda dolaştığı gibi insan vücudunda dolaşır."[90] buyur-

89. "Aşırı ve ölçüsüz yemenin sebep olduğu sorunlara dair şunlar söylenmiştir:
- Fazla yağ kalbi bozar, yağlandırır.
- Damar sertliği (arteriyoskleroz), şişmanlarda daha çabuk ortaya çıkar.
- Tansiyon daha genç yaşlarda ortaya çıkar ve daha yüksektir.
- Pankreas bezi (karın tükürük bezi) daha kolay bozulur, şeker hastalığı teşekkül eder.
- Şişmanların çoğu, dizlerindeki, bellerindeki ağrılardan şikayetçidirler.
- Safra kesesi taşları şişmanlarda normale göre altı misli daha çok görülür.
- Damla hastalığı (nikris veya gut) şişmanlarda daha çok ortaya çıkar. Gut, kanda fazla miktarda ürik asidin birikmesi ile meydana gelen metabolik bir hastalıktır. Nöbetler hâlinde eklem iltihabı atakları görülebilir.
- İstatistiklere göre, şişman kadınlarda âdet bozuklukları ve kısırlık, şişman erkeklerde iktidarsızlık ve erkek yumurta hücresi (sperm) bozukluklarına daha sık olarak rastlanmaktadır.
- Çok şişman şahıslarda akciğerlerdeki havanın normalden az olması (hipoventilasyon), diyafragma (göğüs ve karın boşluklarını ayıran zar) ve göğüs hareketleri sınırlandırılmış olduğundan, nefes almada azalma, oksijen azlığı ve kalp yetmezliği husule gelir (Pickwick Sendromu)." (Din ve Bilimin Işığında Oruç ve Sağlık, Prof. Dr. Alpaslan Özyazıcı, s. 64-65)

90. Buhari, 2038

maktadır. Bizler şeytanın, insanın kalbine, duygu ve düşüncelerine vesvese yoluyla sızdığını biliyoruz. Ancak bunu nasıl gerçekleştirdiği bizim için gaybtır. Allah Resûlü (sav) onun insanla olan ilişkisini kanın damarda dolaşmasıyla ifade ediyor. Bunun ötesinde vahye dayalı bir bilgiye sahip değiliz.

Bazı İslam âlimleri çok yeme ve içmenin damarları genişlettiğini, hâliyle şeytanın yollarını açtığını; az yeme ve içmenin damarları daralttığını, hâliyle şeytanın yollarını sınırlandırdığını söylüyorlar.[91] Buna göre oruç, şeytanın hareket kabiliyetini daraltmakta, takvanın önündeki engellerden birini bertaraf etmektedir. (Bu bir yorumdur, en doğrusunu Allah bilir.)

• Oruç, güç ve kuvvettir

"(Hatırlayın!) Hani bir zamanlar sizden söz almış ve Tur Dağı'nı tepenizde yükseltmiştik. (Ve demiştik ki:) 'Size verdiğimiz (Kitab'a) kuvvetle yapışın ve içindeki (öğütleri) hatırlayın ki sakınıp korunabilesiniz.' "[92]

Sakınıp korunmak, yani takva, Allah'ın (cc) tüm insanlığa emridir.[93] Ayet, takvaya götüren en etkili yola işaret etmiştir: Kitab'a kuvvetle yapışmak ve içinde var olan öğütleri hatırlamak.

Takvaya ulaşmanın yollarından biri Kitab'a kuvvetle yapışmak, ciddiyet ve kararlılıkla şeriata ittiba etmektir. Ve Yüce Allah müminlerin her anlamda güçlü/kuvvetli olmalarını istemektedir. Hem manevi güç olan takvaya hem de maddi güç olan askerî/siyasi güce ulaşmayı emretmektedir:

"Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve (cihad için tahsis edilmiş) besili atlar hazırlayın. Onunla Allah düşmanlarını, kendi düşmanlarınızı ve sizin bilmediğiniz Allah'ın bildiği (gizli düşmanlarınızı) korkutursunuz. Allah yolunda infak ettiğiniz her ne varsa, size eksiksiz ödenir ve siz zulme de uğramazsınız."[94]

İslam'da gerçek güç; kişinin nefsine hâkim olması, duygu ve düşüncelerini kontrol etmesidir:

Ebu Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

91. bk. Mecmû'u'l Fetâvâ, 25/245
92. 2/Bakara, 63
93. bk. 4/Nîsa, 131
94. 8/Enfâl, 60

"Resûlullah (sav), 'Güçlü/Kuvvetli kişi rakiplerinin sırtını yere getiren kişi değildir. Asıl güçlü/kuvvetli kişi, öfkelendiği vakit nefsine hâkim olabilendir.' buyurdu."[95]

Oruç, insana gerçek gücü; nefsine, duygu ve düşüncelerine hâkim olmayı öğreten bir okuldur.[96] Zira oruçlu kişi, yeme, içme ve şehvet isteğini gemlemeyi öğrenmektedir. Nefsi kontrol gücü, kişiyi takvaya ulaştıran vesilelerden biridir.

3. Neden Her Oruç Tutan Takvalı Olamıyor?

Yukarıda oruç ile takva arasındaki bağı anlatmaya çalıştık. Ancak her birimiz gözlemlemişizdir; her oruç tutan takvaya erişmiyor. Takva şöyle dursun, asgari insani hasletleri gösteremeyenler dahi mevcut. Orucu uykuya tutturan; iftardan sonra kahveye gitmeye ve kötü ahlakına orucu bahane kılan azımsanmayacak sayıda insan vardır... Gerek kendimizde gerek çevremizde gözlemlediğimiz bu durum, doğal bir soruyu gündeme getirir: Neden her oruç tutan takvalı olamıyor?

Hemen belirtelim ki; insanı takvaya ulaştıran, fecirden ğuruba, bir ay boyunca aç kalmak değildir. İnsanı takvaya ulaştıran; orucun ahlakı, diğer bir ifadeyle imsak, yani tutmaktır. Allah Resûlü'nün (sav) ifadeleriyle söyleyecek olursak "imanen/inanarak" ve "ihtisaben/ecrini Allah'tan (cc) bekleyerek" yemeyi, içmeyi ve şehveti terk etmektir.

Ebu Hureyre'nin (ra) rivayet ettiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim inanarak ve sevabını yalnızca Allah'tan umarak Ramazan orucunu tutarsa geçmiş günahları bağışlanır."[97]

Burada iman ve ihtisab kaydı önemlidir. Oruca sevk eden amil, imandır. Kişi onu, Allah (cc) farz kıldığı için ve O'na olan imanından dolayı tutmaktadır. İmanın gerektirdiği tek amel oruç değildir. İman ettiğimiz Allah; aynı zamanda o oruçta ahlaklı olmayı, orucu bir zırh gibi kuşanmayı, oruçla incelmeyi, oruçla diğerkâm olmayı, oruçla nefsi tutmayı... emretmiştir. İşte toplum tarafından takdir görmek veya kınanmamak, alışkanlık veya

95. Buhari, 6114; Müslim, 2609
96. bk. Ahkâmu's Siyam ve Felsefetuhu, Mustafa Sibai, s. 46-52
97. Buhari, 38; Müslim, 760

sağlık nedeniyle oruç tutanlar ile inandığı için oruç tutanlar arasındaki fark burada ortaya çıkmaktadır. Toplum için oruç tutan birini ele alacak olursak onun için önemli olan tek şey, fecir ila ğurub arasında aç kalmaktır. Ötesi onu ilgilendirmemektir. Oysa inanan insan; oruç tutmayı gerektiren imanın, başka şeyler gerektirdiğini de bilmektedir. Ve ancak tüm imani gerekleri yerine getirdiğinde "kul" olacağının farkındadır.

İhtisab da böyledir... İnanan insanın tek hedefi Allah'tan ecir almak, orucun makbul olmasını sağlamaktır. Hâliyle bu düşünce onu, "Hangi oruç Allah katında makbuldür?" sorusuna götürecektir. Fecir ila ğurub arasında aç kaldığı gibi diğer sorumluluklarına da riayet edecektir. Oruç ücreti olarak toplumun takdirini veya sağlıklı/fit bir bedeni uman kimse, yalnızca aç kalacak, ötesi onun için bir anlam ifade etmeyecektir.

Ebu Hureyre'den (ra) nakledildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yüce Allah şöyle buyurdu:

'Oruç dışında insanların işlemiş olduğu bütün amelleri kendileri içindir. Oruç ise benim içindir ve onun karşılığını bizzat ben veririm. **Oruç bir kalkandır. İçinizden biri oruçlu olduğu gün oruca uygun olmayan işler yapmasın ve bağırıp çağırarak kavga etmesin! Eğer birisi kendisine söverse veya kendisiyle kavga etmeye yeltenirse 'Ben oruçluyum.' desin!** Nefsimi elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki oruçlunun ağzının kokusu Allah katında misk kokusundan daha güzel kokar. Oruçlunun iki sevinç ânı vardır: Orucunu açtığı zaman (iftar vaktinde sevinir) ve Rabbine kavuştuğu zaman (tuttuğu oruç dolayısıyla sevinç duyar)."[98]

Ebu Hureyre'den (ra) nakledildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yalan söylemeyi ve bu yalancı şahitliği bırakmayan kimsenin yemeyi ve içmeyi bırakmasına Allah'ın asla ihtiyacı yoktur."[99]

Ebû Ubeyde'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

98. Buhari, 1904; Müslim, 1151
99. Buhari, 1903

"Oruç (gıybet ile) zedelenmedikçe tutan için kalkandır."[100]

Ebu Hureyre'nin (ra) **rivayet ettiğine göre Peygamber** (sav) **şöyle buyurmuştur:**

'Nice oruç tutanlar vardır ki o orucundan kendisine sadece açlık kalır ve nice gece namazı kılanlar vardır ki o kalkmasından kendisine sadece uykusuzluk kalır.' "[101]

Nebevi uyarılar apaçıktır: Orucun insanı koruması ve Allah katında karşılık bulması açlıkla değil, oruç ahlakını kuşanmakla mümkündür. Onun (sav) **ifadesiyle,** "Ben oruçluyum." **diyebilmek, şeytani ve nefsî kışkırtmalar karşısında oruç kimliğini ibraz etmektir. Tarih boyunca birçok salih insan bu gerçeği vurgulamış; ruhuna uygun olmayan orucun faydasız olduğuna dikkat çekmiştir.**

Cabir (ra) **der ki:** "Oruç tuttuğunda kulağın, gözün ve kalbin de yalan ve haramlardan oruç tutsun. Komşuya eziyet etmeyi bırak. Oruçlu olduğun gün üzerinde sükûnet/dinginlik ve vakar/ağır başlılık olsun. Oruçlu olduğun gün ile oruçsuz olduğun gün aynı olmasın."[102]

Enes (ra) **der ki:** "Oruçlu gıybet yaptığında iftar etmiş/orucu bozmuş olur."[103]

"Ebu Hureyre (ra) ve arkadaşları oruç tuttuklarında mescidde oturur ve 'Orucumuzu temizliyoruz.' derlerdi"[104]

"Asıl oruç, yemeden içmeden oruç değil, (asıl) boş iş ve çirkin sözlerden oruçtur."[105]

İbnu'l Cevzi (rh) **der ki:** " 'Yalan söylemeyi ve bu yalancı şahitliği bırakmayan kimsenin yemeyi ve içmeyi bırakmasına Allah'ın asla ihtiyacı yoktur.'[106]

Bu hadis göstermiştir ki; (oruç) amelini yapan zahiren salihtir. Ancak Allah'ın gözünden öyle bir düşmüştür ki hurma çekirdeği/kıl kadar değeri kalmamıştır.

---

100. Nesai, 2233; Darimi, 1173
101. İbni Mace, 1690
102. Letaifu'l Mearif, İbni Receb,155
103. Zuhd, Hennad bin es-Seri, 1204
104. El-Metâlib ul-Âliye, 1017
105. Letaifu'l Mearif, s. 155. İbni Receb (rh) bu rivayete Ebu Musa El-Medini'nin, "Müslim şartı üzere sahih." dediğini nakleder.
106. Buhari, 1903

Kıyamet Günü geldiğinde insanlara gizli kalan yönleri açığa çıkar. Sinelerde gizli olan yüzün kıvrımlarında görünür olur."[107]

İbni Kayyım El-Cevziyye (rh) **şöyle der:** "Oruçlu o kimsedir ki; organları günahtan; dili yalan, fahşa ve aldatma sözünden; karnı yiyecek ve içecekten; cinsel uzvu da çirkin (cinsel) eylemlerden uzak tutmuştur. Konuştuğunda orucunu yaralayacak şekilde konuşmaz. Bir amel yaptığında orucunu ifsad edecek şekilde amel yapmaz. Tüm sözleri salih ve faydalı olarak (dilinden) dökülür. Amelleri de böyledir. Güzel koku taşıyanla oturanın hissettiği gibi güzel kokar. Aynı şekilde oruçluyla oturan, onunla oturmuş olmaktan faydalanır; o mecliste yalandan, fücurdan ve zulümden emin olur. İşte meşru olan oruç budur. Mücerred yemek ve içmekten uzak durmak değildir. Sahih hadiste şöyle buyurulur:

'Yalan söylemeyi ve bu yalancı şahidliği bırakmayan kimsenin yemeyi ve içmeyi bırakmasına Allah'ın asla ihtiyacı yoktur.'[108]

Yine hadiste; 'Nice oruçlu vardır ki orucundan payı açlık ve susuzluktur.' buyrulmuştur. (Şer'i) oruç; organları günahlardan, karnı yiyecek ve içecekten uzak tutmaktır. Yemek ve içmek nasıl orucu bozuyorsa aynı şekilde günahlar onun sevabını keser, semeresini ifsad eder. (Öyle ki) onu hiç oruç tutmayan mertebesine düşürür."[109]

Sonuç olarak; orucun bizi takvaya ulaştırması için yalnızca yeme ve içmekten uzak durmak yetmez. Allah Resûlü'nün (sav)**, sahabesinin ve salihlerin öğütlediği gibi göze, kulağa, dile, kalbe ve son olarak mideye oruç tutturmak gerekir.**

II. Ramazan ve Kur'ân

"Ramazan ayı! O ay ki insanlara yol gösteren, hidayet ve furkandan apaçık deliller barındıran **Kur'ân, o ayda indirilmiştir**. Sizden o aya yetişen oruç tutsun ... "[110]

Kur'ân, Ramazan ayında indirilmiştir. Kur'ân nüzulünden yaklaşık on beş yıl sonra oruç farz kılınmıştır. Yüce Allah, on iki ay içinden Ramazan'ı;

107. Et-Tezkire Fi'l Va'z, s. 124-125
108. Buhari, 1903
109. El-Vabilu'l Seyyib, 26-27
110. 2/Bakara, 185

Kur'ân'ın indirildiği o mübarek ayı oruç ibadeti için seçmiştir. Yukarıda okuduğumuz ayette olduğu gibi, Kur'ân nüzulü ile oruç ibadeti arasında bağ kurmuştur. Hiç şüphesiz Kur'ân'ı indiren de orucu farz kılan da O'dur. Zamanın, mekânın ve insanın sahibi O'dur. Demek ki; Allah'ın (cc) yanında oruç ile Kur'ân arasında manevi bir bağ vardır.

Allah Resûlü'nün hayatına baktığımızda benzer bir durum olduğunu görüyoruz. Her Ramazan Nebi (sav) ve Cibril (as) karşılıklı oturuyor Kur'ân mukabelesi yapıyorlar. Yani Cibril ona, o da Cibril'e Kur'ân okuyor.

Abdullah ibni Abbas'ın (ra) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Hayır yapma konusunda Resûlullah (sav) insanların en cömertiydi. Hele Ramazan girip Cibril (as) ile buluştuğunda daha da cömert olurdu. Cibril, Ramazan ayında her gece Peygamber ile buluşurdu ve Resûlullah ona Kur'ân'ı arz ederdi. İşte Cibril, Resûlullah ile buluştuğu zaman Peygamber rüzgârla sürüklenen yağmur yüklü bulutlar gibi cömert olurdu." [111]

Ebu Hureyre (ra) şöyle dedi:

"Cibril, Peygamber'e Kur'ân'ı her sene bir defa arzederdi. Peygamber'in vefat ettiği yıl içinde ona iki defa arzetti. Peygamber her sene on gün itikâf ederdi. Ruhunun kabzolunduğu yılda ise yirmi gün itikâf etti." [112]

A. Kur'ân ile Ramazan Arasında Nasıl Bir Bağ Vardır?

- Yolunu şaşırmış insanlığa Kur'ân ile yol gösterilmiş, altı asırlık bir karanlıktan sonra Kur'ân, Güneş gibi insanlığın hayatına doğmuştur. Oruç ibadetinin başlangıcı da fecr-i sadık, yani gerçek sabahtır. Kur'ân'la insanlığın gerçek sabahı başladığı gibi, oruç da gerçek sabahla başlamaktadır. [113]

- Kur'ân, arınmış bir kalp ve dingin bir zihinle anlaşılır. Bunun için de kalbin ve zihnin günahların kirinden ve yıpratıcı yükünden arınmış olması gerekir. Aksi hâlde günahlarla kirlenmiş kalp, perdelenmiş göz ve ağırlaşmış kulaklar, okusa da Kur'ân'ı anlayamaz: [114]

111. Buhari, 1902; Müslim, 2308
112. Buhari, 4998
113. bk. Dört Rükun, Ebu'l Hasen En-Nedvi, s. 241
114. bk. Mefatihu'l Gayb, 5/251-252, Bakara Suresi, 185. ayet tefsiri

"Hakları olmadığı hâlde yeryüzünde büyüklenip kibre kapılanları ayetlerimden çevireceğim. (İlgisiz kalacaklar, duysalar dahi anlamayacaklar.) ..."[115]

"Rabbinin ayetleri kendisine hatırlatıldığı hâlde yüz çeviren ve elleriyle (yapıp) takdim ettiğini unutandan daha zalim kim olabilir? Şüphesiz ki anlamamaları için kalplerine perde germiş, kulaklarına da ağırlık koymuşuzdur. Sen onları hidayete çağırsan bile, ebediyen doğru yolu bulamazlar."[116]

Ramazan ayı arınma ayıdır. Yüce Allah kalpleri, gözleri ve kulakları, on bir ay boyunca oluşan (manevi) kirlerden arındırır, temizler:

Ebu Hureyre'nin (ra) rivayet ettiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim inanarak ve sevabını yalnızca Allah'tan umarak Ramazan orucunu tutarsa geçmiş günahları bağışlanır."[117]

Kalbi kirleten günahlar silinince sebep olduğu kir de silinir ve kul, Kur'ân'ı anlayacak bir kalbe sahip olur. Bu nedenle Kur'ân okumaya en müsait ay, Ramazan ayıdır.

• Kur'ân'ın anlaşılması için takvaya ihtiyaç vardır. Kur'ân'ın haber verdiğine göre Kur'ân'ı her okuyan değil, yalnızca takva sahipleri anlar ve yalnızca takva sahipleri onda hidayet bulur:

"Bu Kitap; kendisinde hiçbir şüphe olmayan, **takva sahiplerine yol gösteren bir Kitap'tır.**"[118]

Ramazan orucunun gayesi de kişiyi takvaya; yani Kur'ân'ı anlayacak ve onda hidayet bulacak olgunluğa ulaştırmasıdır:

"Ey iman edenler! Sizden öncekilere oruç farz kılındığı gibi size de farz kılındı. **Umulur ki sakınıp korunursunuz.**"[119]

Kişi Ramazan orucuyla takvaya ulaştığı için Kur'ân'ı en iyi anladığı zaman dilimi, Ramazan ayıdır.[120]

---

115. 7/A'râf, 146
116. 18/Kehf, 57
117. Buhari, 38; Müslim, 760
118. 2/Bakara, 2
119. 2/Bakara, 183
120. bk. et-Tahriru ve't Tenvir, İbni Aşur, 2/172, Bakara Suresi, 185. ayet tefsiri

• Kur'ân'dan istifade etmek için onu okumak yetmez, onu doğru anlamak gerekir. Kur'ân'ın doğru anlaşılması için okuma esnasında şeytani dürtüler, vesveseler ve saptırmalardan uzak olmak gerekir. Bu nedenle Allah (cc), Kur'ân okuyanlara şeytandan Allah'a sığınmalarını emreder:

"Kur'ân okuyacağın zaman kovulmuş/taşlanmış şeytandan Allah'a sığın."[121]

Ramazan ayı şeytanların zincire vurulduğu bir aydır. Hâliyle Kur'ân'ı okumaya en müsait aydır.

Ebu Hureyre'den (ra) nakledildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ramazan ayı girdiği zaman cennetin kapıları açılır, cehennemin kapıları kapanır ve şeytanlar da zincire vurulur."[122]

• Kur'ân, gözle okunur; kalp ve zihinle anlaşılır. Kalp ve zihnin verimli çalışması vücutta dengeyle mümkündür. Yiyecek ve içecekle ağırlaşmış bir mide, tüm vücut enerjisini sindirime harcar; kalp ve zihin işlevini yitirir, anlama faaliyeti zayıflar. Ramazan ayı vücudun dinlendiği, midenin rahatladığı, vücut enerjisinin gıda sindiriminden ziyade bilgi sindirimine harcanabildiği bir aydır. Bu yönüyle Ramazan, Kur'ân ayı olmaya en uygun aydır.

• Kur'ân, Allah'ın ziyaret sofrasıdır.

Abdullah ibni Mesud (ra) şöyle der:

"Şüphesiz ki bu Kur'ân, Allah'ın (edebî) ziyafet sofrasıdır. Ondan ne kadar alabiliyorsanız alın. Şüphesiz içerisinde Allah'ın Kitabı'ndan bir şey olmayan ev kadar daha boş bir şey bilmiyorum. Şüphesiz ki içerisinde Allah'ın Kitabı'ndan bir şey olmayan kalp içerisinde hiç kimse olmayan harabe bir ev gibidir."[123]

İnsanı -ruhu doyuran- bu ziyafetten alıkoyan, dünya lezzetlerine olan düşkünlüğü, bağlılığıdır. Oruçla birlikte insan, dünya sofralarından uzaklaşır. Ruhun/Kalbin ziyafeti olan Kur'ân sofrasına oturmasına bir engel kalmaz. İlahi ziyafet sofrasına oturmaya en uygun hâl, oruçtur.

121. 16/Nahl, 98
122. Buhari, 3277; Müslim, 1079
123. Darimi, 3350

B. Kur'ân Okumanın Önemi ve Fazileti

• **Yüce Allah bu kitabı bizim için, bize bizi anlatsın diye indirmiştir:**

"Andolsun ki size, içinde sizi anlatan/sizi şerefe ulaştıracak (öğütler barındıran) bir Kitap indirdik. Akletmez misiniz?"[124]

Demek ki insana, insanın anlatılması gerekmektedir. Zira o, "cehul/çok bilgisiz" **bir varlıktır. Dahası, cahil olduğunun bilincinde de değildir. Benliğini dahi hakkıyla tanımazken her şeyi anlamak ve anlamlandırmak istemektedir. Kur'ân onun elinden tutup vahiy aynasının karşısına götürür. Önce kendini görmesini, kendinden haberdar olmasını sağlar. Zira insan olmanın ilk adımı kişinin kendisini, hakikatini, zaaflarını, sınırlarını bilmesidir. Kendini bilen, insanlaşma yolunda ilk adımı atmıştır. Bu da ancak yaratanın indirdiği Kur'ân'la mümkündür.**

• **Sonra Kur'ân apaçık ayetlerle insana yol gösterir. Hak ile batılın arasını ayırır. Eşyanın ve varlığın hakikatine nüfuz edecek bir inanç/basiret kazandırır insana:**

"Elif, Lâm, Râ. Bu, apaçık/açıklayıcı Kitab'ın ayetleridir."[125]

"Ramazan ayı! O ay ki insanlara yol gösteren, hidayet ve furkandan apaçık deliller barındıran Kur'ân, o ayda indirilmiştir..."[126]

"Şüphesiz ki, Rabbinizden size (feraset ve derin görüş kazandıracak) basiretler geldi. Kim görürse kendi lehine, kim de görmek istemezse kendi aleyhinedir. Ben, üzerinizde bir koruyan/gözetleyen değilim."[127]

İnsan, cehaleti yanında tartışmacıdır. Bilsin veya bilmesin, tartışır durur:

"Andolsun ki bu Kur'ân'da, insanlar için her türlü örnekten çeşitli açıklamalar yapmışızdır. **İnsan her şeyden fazla tartışmacıdır.**"[128]

Tartışmacı oluşuna hükmeden duygular, heva ve zandır. Hoşuna gideni savunur, doğruluğundan emin olmadığı konularda fikir beyan eder:

124. 21/Enbiyâ, 10
125. 12/Yûsuf, 1
126. 2/Bakara, 185
127. 6/En'âm, 104
128. 18/Kehf, 54

" ... Onlar, yalnızca zanna ve nefislerinin arzusuna uyarlar. Oysa andolsun ki onlara, Rablerinden hidayet gelmiştir." [129]

Kur'ân apaçık, hak ile batılı ayıran ve sahibine basiret kazandıran ayetleriyle insanın elinden tutar. Ona kesin, sınırları çizilmiş, muhkem ayetlerle yol gösterir. Onu heva ve zannın karanlıklarından imanın ve vahyin aydınlığına çıkarır. Ona bildiği konuda konuşmasını, bilmediği konularda susmasını, bazı şeylerin ilmini Allah'a havale etmeyi öğretir:

"Bilgin olmayan şeyin peşine düşme! Çünkü kulak, göz ve kalp (gördüğünden, duyduğundan, niyetlenip azmettiğinden) bunların hepsinden sorumludur." [130]

"Sana Kitab'ı indiren O'dur. O (Kitap)'tan bazı ayetler (kimsenin tahrif etmeye güç yetiremeyeceği şekilde sağlam, açık ve) muhkemdir. Onlar (Kitab'ın çoğunluğunu ve ana omurgasını oluşturan muhkem), Kitab'ın anası olan (ayetlerdir). Diğer bazısı da (kullarını imtihan etmek için açık kılmadığı) müteşabih ayetlerdir. Kalplerinde eğrilik bulunanlar, fitne çıkarmak ve (ayetleri hevalarına göre) yorumlamak için müteşabih olan ayetlerin peşine düşerler. O (ayetlerin) tevilini/hakiki anlamını yalnızca Allah bilir. **İlimde derinleşenler derler ki: 'Ona iman ettik. Hepsi Rabbimizin katındandır.' Ancak akıl sahipleri düşünüp öğüt alır.**" [131]

"Şayet seninle tartışmaya kalkarlarsa de ki: 'Allah, sizin yapmakta olduklarınızı en iyi bilendir. Allah, Kıyamet Günü, ihtilaf ettiğiniz konularda aranızda hükmedecektir.' " [132]

Böylece Kur'ân, insanı tartışmacı/cedelci ahlakından korur. Unutmamak gerekir; insanın en tehlikeli zulmü, kendisine yaptığı zulümdür. En tehlikeli tuzağı da kendisine kurduğu tuzaktır. Şayet vahiy ona kendi nefsinden korunmayı öğretmese insan, kendi kurduğu tuzaklarda zayi olur. Önce sırf hevasına uymak için tartışır, sonra tartışmada savunduğu fikri itikad edinir. Sonra o fikir için dost edinir, düşman edinir, gerekirse savaşır. Hatta öyle basitleşir ki; atalarının tartışarak tutum belirledikleri bir düşünce için

129. 53/Necm, 23
130. 17/İsrâ, 36
131. 3/Âl-i İmran, 7
132. 22/Hac, 68-69

dahi kavga edebilir… Tüm bu basitliklerden korunmanın yolu vahyi çokça tilavet etmektir.

• Sonra Kur'ân insanı tedavi eder, onarır, yeniler… Zira insan, üstünü başını kirlettiği gibi kalbini de kirletir. Bedenî sorumluluklarını yerine getirmeyip hastalandığı gibi ruhi sorumluluklarını yerine getirmeyip ruhunu/kalbini hastalandırır. Gereksiz uğraş ve dertlerle kalbini eskitip yıpratır:

"Asla (onların söylediği gibi değil)! Bilakis işledikleri (günahlar), kalplerinde pas tutmuş (hakkı anlamalarına engel olmuştur)." [133]

"Onların kalplerinde hastalık (şüphe ve şehvet) vardır. Allah da onların hastalığını arttırmıştır. Yalan söylemeleri/Yalanlamaları nedeniyle onlar için can yakıcı bir azap vardır." [134]

Kur'ân, insanın imdadına yetişir, onun bozduğunu ıslah eder, hastalananı tedavi eder:

"Kur'ân'dan müminler için (şüphe, şehvet, dünya sevgisi gibi hastalıklara) şifa ve rahmet olacak ayetler indiririz. Zalimlerin ise yalnızca hüsranını arttırır." [135]

"Bir sure indirildiğinde onlardan bir kısmı: 'Bu sure hanginizin imanını arttırdı?' derler. İman edenlere gelince, onların imanını arttırmıştır ve onlar (Allah'ın müminlere yönelik vaadleriyle) müjdelenmektelerdir. Kalplerinde hastalık olanlara gelince, onların (kalplerinde bulunan) pisliklere pislik katmış ve onlar kâfir olarak ölmüşlerdir." [136]

Kişi onu okudukça manevi bir el, yaralarına merhem çalar, hastalıklarını tedavi eder.

• Sonra Kur'ân insana hatırlatır. Zira insan -adından da anlaşılacağı gibi- unutkandır. Babası Âdem (as) unutmuş, o da unutacaktır:

"Andolsun ki bundan önce Âdem'e, (ağaçtan yememesini emrederek) ahit vermiştik. **O unuttu**. Biz onda (bu ahde dair) bir azim/kararlılık görmedik." [137]

133. 83/Mutaffifîn, 14
134. 2/Bakara, 10
135. 17/İsrâ, 82
136. 9/Tevbe, 124-125
137. 20/Tâhâ, 115

Ayrıca şeytan da insana unutturmaya çalışır:

"Şeytan, onları hâkimiyeti altına almış ve onlara Allah'ı zikretmeyi unutturmuştur ... "[138]

" ... Onu hatırlamamı yalnızca şeytan unutturdu ... "[139]

İnsanın unutkanlık tabiatı şeytanın unutturmasıyla birleşince, çokça unutan bir varlık olup çıkar. Bu noktada Kur'ân devreye girer. İnsanın unuttuğu ne varsa, Kur'ân hatırlatır. Misaller vererek, kıssalar anlatarak, açık ve anlaşılır muhkem ayetler indirerek ... hatırlatır:

"Biz sana, bu Kur'ân'ı sıkıntı çekmen için indirmedik. (Aksine) Allah'tan korkanlara bir öğüt/hatırlatma olsun (diye indirdik)."[140]

"Doğrusu o (Kur'ân), sana ve kavmine bir zikir (hatırlatma, şereftir). (Ondan) sorulacaksınız."[141]

"Şüphesiz ki o, muttakiler için bir öğüttür/hatırlatmadır."[142]

• Sonra Kur'ân insana öğütler verir. Zira insan zalimdir. Çok çabuk yoldan çıkar, zulmeder, sapar:

" ... Çünkü o, pek zalim, pek cahildir."[143]

İnsan ne kadar zalimse Kur'ân da o kadar öğütler barındıran bir kitaptır:

"Ey insanlar! Şüphesiz ki size, Rabbinizden bir öğüt, sinelerde olan (manevi hastalıklara) şifa, müminler için de hidayet ve rahmet olan (bir Kitap geldi)."[144]

Kur'ân bazen bir annenin şefkatiyle, âdeta okuyanın saçlarını okşayarak nasihat eder, öğüt verir:

"Allah size açıklamak, sizi sizden öncekilerin sünnetine iletmek ve tevbelerinizi kabul etmek ister. Allah (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan)

138. 58/Mücadele, 19
139. 18/Kehf, 63
140. 20/Tâhâ,2-3
141. 43/Zuhruf, 44
142. 69/Hakka, 48
143. 33/Ahzâb, 72
144. 10/Yûnus, 57

Hakîm'dir. Allah, (sizleri tevbeye muvaffak kılarak) tevbelerinizi kabul etmek ister. Şehvetlere tabi olan kimseler ise sizin büyük sapıklıkla sapmanızı isterler. Allah sizden (yükünüzü) hafifletmek ister. Ve insan zayıf olarak yaratıldı."[145]

Bazen bir babanın sert, sarsıcı ve net üslubuyla, âdeta okuyanın yakasına yapışıp silkeler gibi nasihat eder:

"İman edenlerin, Allah'ın zikrine ve (Kur'ân ayetlerinden) inen hakka karşı kalplerinin yumuşamasının zamanı gelmedi mi? Bundan önce kendilerine Kitap verilen, uzun bir zamanın geçmesiyle de kalpleri katılaşan ve birçoğu da fasık olan kimseler gibi olmasınlar."[146]

"Ey iman edenler! Sesinizi Peygamber'in sesinden (daha fazla) yükseltmeyin. Birbirinize yüksek sesle bağırdığınız gibi ona bağırarak söz söylemeyin. Yoksa, hiç farkında değilken amelleriniz boşa gider."[147]

İnsanın bir yönü rahmet, bir yönü öfkedir. Hâliyle her iki üsluba da ihtiyacı vardır. Bazen tatlı tatlı konuşmak bazen de onu sarsmak gerekir. İşte Kur'ân, her iki üslubuyla da tam olarak bunu yapar.

• Sonra Kur'ân, insana sabrı, ağırbaşlılığı ve dinginliği öğretir. Zira insan acelecidir. Yaratılış hamuru acelecilik suyuyla karılmıştır.

"İnsan, aceleden yaratılmıştır..."[148]

Her şeyin bir ân evvel olmasını ister. Bu yönü onu fevri, öfkeli, cahiliye hamiyyesinin yönlendirdiği... ölçüsüz bir insan kılar. Kaygılı, stresli, dolayısıyla yorucu bir hayat yaşar. Başına bir musibet geldi mi vaveylacı, bir hayır geldi mi bencil oluverir:

"Şüphesiz ki insan, helu' (sabırsız/aceleci, bencil) olarak yaratılmıştır. Ona bir şer dokundu mu (sabredip ecrini Allah'tan beklemez), vaveylayı koparır. Ona bir hayır dokundu mu cimrilik edip (başkalarıyla paylaşmaz)."[149]

145. 4/Nîsa, 26-28
146. 57/Hadîd, 16
147. 49/Hucurât, 2
148. 21/Enbiyâ, 37
149. 70/Meâric, 19-21

İnsan, benliğinin/zaaflarının baskısı altında kıvranırken Kur'ân elinden tutar. Önce onu sakinleştirir:

"İmanlarına iman katsınlar diye, müminlerin kalbine sekineti indiren O'dur… "[150]

" … Herhangi bir topluluk Allah'ın Kitabı'nı okuyup aralarında incelemek için Allah'ın evlerinden bir evde toplanırsa kesinlikle üzerlerine huzur (sekine) iner, kendilerini rahmet kaplar, etraflarını melekler sarar, Allah onları yanındakilere anlatır."[151]

İnsan okudukça sakinleşir, sabrı ve ağırbaşlılığı öğrenir. Duyguların onu savurmasından kurtulur. Düşünmeyi, akıl etmeyi, iyiyi ve kötüyü ayırt etmeyi öğrenir. Zaten insanın bencil, aceleci, kaygılı olması; aklı ihmal edip duygularla yaşaması nedeniyledir. Kur'ân ise bir düşünme/tefekkür okuludur. Sürekli insanı düşünmeye, akıl etmeye, öğüt almaya davet eder. Kur'ân için her şey bir ayettir ve her şey düşünmeye, ibret almaya değerdir ve Rabbimiz, kâinat üzerinde düşünmeye davet eder:

"Şüphesiz ki göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ve gündüzün peşi sıra yer değiştirmesinde, insanlara fayda sağlayarak denizde yüzen gemilerde, Allah'ın gökyüzünden indirdiği ve ölümünden sonra yeryüzünü kendisiyle canlandırdığı suda, orada yaydığı farklı türdeki her bir canlıda, rüzgârların çevrilip yönlendirilmesinde, gök ve yer arasında emre amade kılınmış olan bulutlarda akledenler için (üzerinde düşünülüp, bunları yapanın tek ilah olduğu ve kulluğun yalnızca O'na yapılması gerektiğine dair) deliller vardır."[152]

"(İnsanı hayrete düşüren ve sayısız ayetle donatılmış) göklerin ve yerin melekutuna, Allah'ın yarattıklarına ve ecellerinin yaklaşmış olma ihtimaline bakıp düşünmediler mi? (Buna inanmadıktan sonra) daha hangi söze inanacaklar?"[153]

Allah'ın (cc) şer'i ayetlerini düşünmeye davet eder:

"Onlar Kur'ân'ın (derin anlamlarını anlayacak şekilde dikkatli) düşünmüyorlar

150. 48/Fetih, 4
151. Müslim, 2699
152. 2/Bakara, 164
153. 7/A'râf, 185

mı? Şayet Allah'tan (değil de) bir başka yerden gelmiş olsaydı onda çok fazla çelişki/zıtlık bulurlardı."[154]

"Onlar, Kur'ân'ı derinlemesine düşünmezler mi? Yoksa, kalpleri üzerinde kilitler mi var?"[155]

İnsanı, bizzat özünü düşünmeye davet eder:

"Yeryüzünde yakinen inananlar için ayetler vardır. Kendi nefislerinizde de ... Görmez misiniz?"[156]

"(Öyleyse) insan neden yaratıldığına bir baksın? Tazyikle atılan bir sudan yaratıldı. (O,) bel kemiği ile omurga arasından çıkar."[157]

• Sonra Kur'ân, insanı basitlikten kurtarır. Zira insan çoğunlukla boş, değersiz ve faydasız şeylerle meşgul olur. Önemsiz şeylerin ardına takılır, savrulur. Biraz şeytanın biraz nefsin biraz da insanın tabiatının sonucu olan bu durum, insanı sürekli aşağı çeker. Burada Kur'ân insanın imdadına yetişir. Ona izzetli olmayı, değerli olmayı, güzel şeylerle ilgilenmeyi öğretir. Onun gündemini, düşünme biçimini ve önceliklerini değiştirir. Onu dert sahibi yapar, çünkü insanı yüceltir. İnsan manen yüceldikçe sığlıktan kurtulur.

"Şüphesiz ki Allah, bu Kitapla nice toplulukları yükseltir nicelerini de alçaltır."[158]

Abdullah ibni Amr'dan (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurdu:

"Kıyamet Günü Kur'ân okuyan kimseye 'Oku ve yüksel.' denilecektir. 'Dünyada kaidesine göre okuduğun gibi burada da kaidesine göre oku. Şüphesiz senin makamın okuyacağın son ayetin yanındadır.' denilir."[159]

Kur'ân devrim yapan bir kitaptır. Okuyan, kalbini ona açarak okursa, cahiliyenin kalbe diktiği putları bir bir devirir. Kendini ona açan kalbe kandiller asar, orayı vahyin nuruyla aydınlatır. Kesinlikle o kâri hayatını Kur'ân'dan

154. 4/Nîsa, 82
155. 47/Muhammed, 24
156. 51/Zâriyat, 20-21
157. 86/Târık, 5-7
158. Müslim, 817
159. Ebu Davud, 1464; Tirmizi, 2914

önce ve sonra diye ayırır. Şayet Kur'ân'ı okuduğu hâlde değişmiyorsa insan; bu, onun kalbini Kur'ân'a açmadığındandır.

• Amellerin tartıldığı Kıyamet Günü'nde Kur'ân, okuyucusuna arkadaşlık eder. Onun terazisini ağırlaştırır. Bir salih amel olarak onun şefaatçisi olur:

Abdullah ibni Mesud'dan (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurdu:

"Kim Kur'ân'dan bir harf okursa kendisine bir sevap yazılacaktır ve her sevap on katıyla karşılık bulacaktır. Dikkat edin. 'Elif, Lam, Mîm' bir harftir, demiyorum. Fakat 'Elif' bir harf, 'Lam' bir harf, 'Mîm' de bir harftir."[160]

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kıyamet Günü Kur'ân getirilecek ve şöyle diyecek: 'Ey Rabbim, beni okuyup benimle hayatını yaşayan bu kulunu giydir!' O kimseye keramet tacı giydirilecek sonra Kur'ân diyecek: 'Arttır ya Rabbi!' İkram olarak elbise de giydirilecek. Sonra Kur'ân diyecek ki: 'Ey Rabbim, ondan razı ol!' Allah da ondan razı olacak. Denilecek ki: 'Ey kul, oku ve yüksel!' Böylece okuduğu her bir ayetle iyilik, sevap ve mükâfatları artırılacaktır."[161]

Ebu Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav), 'Sizden biriniz evine döndüğünde orada üç tane semiz ve doğurmak üzere olan deve bulmak ister mi?' buyurdu.

Biz de, 'Evet' dedik.

Resûlullah, 'Birinizin namazında okuyacağı üç ayet, semiz ve doğurmak üzere olan üç deve kazanmasından daha hayırlıdır.' buyurdu."[162]

Ebu Hureyre'nin (ra) rivayet ettiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

" 'Şüphesiz insanlardan, Allah'a yakın olan kimseler vardır.'

Sahabiler, 'Onlar kimlerdir, ey Allah'ın Resûlü?' dediler.

160. Tirmizi, 2910
161. Tirmizi, 2915
162. Müslim, 802

Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: 'Onlar, Kur'ân'a göre yaşayanlar, Kur'ân'la birlikte olanlar ve işlerini Allah'ın isteklerine göre ayarlayan kimselerdir.' "[163]

Kur'ân okumak bir ibadet, bir salih ameldir. Her okuyan için maddi ve manevi hayır kapısıdır. Ancak Ramazan'da Kur'ân okumanın etkisi bir başkadır. Kur'ân'ın bereketi Ramazan'ın bereketiyle birleştiğinde etkisi çok daha fazlalaşmaktadır. Değil mi ki Allah (cc), Kur'ân'ın indirildiği ayı oruç ayı kılmıştır; öyleyse bu ayda çokça Kur'ân'ı tilavet ederek O'nun bizim için razı olduğuna rıza göstermeli, O'nun teşvik ettiği ameli çoğaltmalıyız. **Bununla birlikte bir gerçeği unutmamalıyız: Gaye, anlamadan çokça Kur'ân okumak değildir. Bilakis İslam böyle bir okumaya taraftar değildir. Anlamadan okumak şöyle dursun, üzerinde derin düşünceye dalmadan yüzeysel okuma dahi Kur'ân'ın onayladığı bir amel değildir. Onlarca kez anlamadan hatim indirmektense bir defa anlayarak ve düşünerek okumak daha hayırlıdır.**

Her Müslim Ramazan'da -ve dışında- Kur'ân'ı terk etmek suretiyle Nebi'nin (sav) davalısı olmaktan kaçınmalıdır:

"Resûl der ki: 'Rabbim! Şüphesiz ki benim kavmim, bu Kur'ân'ı terk edilmiş olarak bıraktılar.' "[164]

İbni Kayyım (rh) şöyle der: "Kur'ân'dan kaçmanın birtakım şekilleri vardır:

1. Onu dinlemekten kaçmak, ona inanmaktan kaçmak ve ona yönelmekten kaçmak.

2. Onunla amel etmekten kaçmak. Kur'ân okusa da ve iman ettiğini (söylese de) helal haramını gözetmekten kaçmak.

3. Dinî ve diğer konularda Kur'ân'la hükmetmekten ve onunla muhakeme olmaktan kaçmak, onun kesinlik ifade etmediğine inanmak, delillerinin lafzi olduğunu söylemekle beraber bunların ilim ifade etmediğine inanmak.

4. Kur'ân'ı inceden inceye düşünmekten, onu anlamaktan ve onunla konuşmaya, onu anlamaya çalışmak isteyenin onun hakkındaki marifetinden kaçmak.

163. İbni Mace, 215
164. 25/Furkân, 30

5. Bütün kalp ve diğer hastalık türlerine Kur'ân'la şifa ve tedavi istemekten kaçıp, başkasından hastalığına şifa istemek.

İşte bu zikredilenlerin hepsi kuşkusuz, her ne kadar kimisi kimisinden daha tehlikeli de olsa, Allah-u Teâlâ'nın şu ayetinin kapsamına girmektedir:

'Resûl der ki: 'Rabbim! Şüphesiz ki benim kavmim, bu Kur'ân'ı terk edilmiş olarak bıraktılar.'[165] "[166]

İbni Kayyım'ın tespitlerini şöyle toparlayabiliriz:

"Kıyamet Günü Allah Resûlü'nün (sav) şikâyet ederek davacı olacağı insanlar, Kur'ân'ı mehcur, terk edilmiş bir hâlde bırakıp onu harabeye çevirmiş olan insanlardır. Kur'ân'ı terk; ona iman etmeyi, onunla amel etmeyi, onu kanun yapıp onunla hükmetmeyi, onu insanlara anlatıp onunla cihad etmeyi, onu okumayı ve onun ayetleri üzerinde düşünüp onda hidayet aramayı terk etmek gibi Kur'ân'a karşı sorumlu olduğumuz her alanı kapsar. Her kişi ona karşı sorumluluğunu terk ettiği oranda onu mehcur bırakacak ve Resûlullah'ın (sav) davalısı olacaktır." [167]

III. Ramazan ve Dua

Ramazan, dua ayıdır. Yüce Allah Ramazan ahkâmını açıkladığı ayetler arasına dua ayetini yerleştirmiş, kullarını duaya davet etmiştir.

"Ey iman edenler! Sizden öncekilere oruç farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki sakınıp korunursunuz. (Oruç) sayılı günlerde (size farz kılındı). Sizden her kim hasta ya da yolculukta olur (ve oruç tutmazsa) onun yerine başka bir günde (oruç tutsun). (Normal şartlarda) güç yetirdiği hâlde (yakalandığı bir hastalık, hamilelik, yaşlılık gibi sebeplerle oruç tutmayanlar) her güne karşılık bir yoksul doyursunlar. Kim de (kendi isteğine bağlı olarak) fazladan hayır işlerse, bu onun için daha hayırlıdır. Şayet bilseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır. Ramazan ayı! O ay ki insanlara yol gösteren, hidayet ve furkandan apaçık delilller barındıran Kur'ân, o ayda indirilmiştir. Sizden o aya yetişen oruç tutsun. Sizden her kim hasta ya da yolcu olursa (oruç tutmadığı günlere karşılık)

165. 25/Furkân, 30
166. El-Fevaid, 144-145
167. Tevhid Meali, Halis Bayancuk, 25/Furkân, 30 açıklaması

başka günlerde (oruç tutsun). Allah sizin için kolaylık diler, zorluk dilemez. (Bu kolaylaştırma) sayılı günleri tamamlamanız ve sizi hidayet etmesinden ötürü Allah'ı yüceltip/en büyük olarak bilmeniz ve şükretmeniz içindir. **Kullarım sana, benden soracak olurlarsa, şüphesiz ki ben onlara yakınım. Dua edenin duasına icabet ederim. (Öyleyse) onlar da benim davetime icabet etsinler ve bana iman etsinler ki (akıl, doğruluk ve olgunluk sahibi olan) rüşt ehlinden olsunlar.** Oruç gecesi kadınlarınızla beraber olmak size helal kılındı. Onlar sizin için bir örtü, siz de onlar için bir örtüsünüz. Allah sizin nefislerinize ihanet etmekte olduğunuzu bildi. Tevbelerinizi kabul edip, sizleri affetti. Şimdi onlarla beraber olun ve Allah'ın sizin için (takdir edip) yazdığını isteyin. Fecr vakti, beyaz iplik siyah iplikten ayrılıncaya (ufukta ikinci fecir olan fecr-i sadık belirinceye) dek yiyip için. Sonra orucu geceye tamamlayın. Mescidlerde itikâfta bulunduğunuz sırada eşlerinizle beraber olmayın. Bu, Allah'ın sınırlarıdır. Ona (Allah'ın sınırlarına) yaklaşmayın. İnsanlar sakınıp korunsunlar diye Allah ayetlerini böylece açıklar." [168]

Dikkat edilirse Allah (cc) 183. ayetten başlayarak Ramazan ahkâmını beyan etmiş, 186. ayette kullarını duaya davet ettikten sonra 187. ayette Ramazan ahkâmını beyan etmeye devam etmiştir. Zahiren ayetlerin akışı kesilmiş olsa da, dikkatli bir göz burada akışın kesilmediğini anlayacaktır. Zira dua bir ibadettir. Hayatın her alanına teşmil edilmesi gerekir. Ancak duaya en uygun hâl, Ramazan ayı ve oruç ibadetidir. Şöyle ki;

- Ayet, dua ile Allah'ın El-Karîb ismi arasında bağ kurmuştur. Kulun Allah'a (cc) en yakın olduğu hâllerden biri de oruçtur. Oruçlu, bir yönüyle El-Karîb ismiyle Rabbine kulluk etmekte, O'na yakınlaşmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla dua etmeye en münasip hâllerin birindedir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

- Yüce Allah'ın duaya teşvik eden bu ayeti oruç ahkâmı arasında zikretmesi; Ramazan'ı tamamladığında ve iftar vaktinde duaya teşvik içindir.

Allah Resûlü (sav) şöyle buyurur:

"Oruçlunun, iftar vaktinde geri çevrilmeyen duası vardır." [169]

168. 2/Bakara, 183-187
169. bk. İbni Kesir, 1/509,186. ayetin tefsiri

Yani; duanın bir adabı da icabet vakitlerinde dua etmektir. Ramazan ayında tekrar eden icabet vakitleri vardır. Kulun bu vakitleri duayla değerlendirmesi istenmiştir.

•Duanın en makbul olanı kişinin içtenlikle, boyun eğerek, ihtiyacının farkında olarak dua etmesidir:

"Rabbinize gönülden (yalvara yakara) ve gizlice (için için) dua edin. Şüphesiz ki O, (duada) haddi aşanları sevmez."[170]

Oruçlu insan açtır, susuzdur, bedeni zayıf düşmüştür. Rabbine olan ihtiyacını hissetmektedir. Dua etmeye en münasip hâllerden birini yaşamaktadır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

•Duanın kabulü kalbin masiyet kirlerinden arınmasıyla mümkündür. Her günah, dua ile Allah (cc) arasında bir perdedir, kulu ilahi hayırlardan mahrum eder.

Ebu Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav), **'Ey insanlar! Şüphesiz, Allah temizdir ve temizden başkasını kabul etmez. Allah, peygamberlere emrettiği şeyi müminlere de emretmiştir.** (Peygamberlere,) **'Ey resûller! Temiz şeylerden yiyin ve salih amellerde bulunun…'**[171] (Müminlere de,) **'Ey iman edenler! Size rızık olarak verdiğimiz temiz yiyeceklerden yiyin…''**[172]

Resûlulullah, bu sözün arkasından bir kimseyi dile getirdi ve şöyle devam etti:

'Bu kimse uzun bir yolculuğa çıkar, saçı başı dağınık, toz toprak içerisinde ellerini semaya kaldırır: 'Ey Rabbim, ey Rabbim!' der. Ama onun yediği haramdır, içtiği haramdır, giydiği haramdır. Böyle haramla beslenmiş olduğu hâlde artık bunun duası nasıl kabul olunsun?' "[173]

Oruç hem günahları döker hem de kulu takvaya ulaştırır. Duanın kabul olunmasının önündeki engelleri kaldırır. Kişinin duaya en yakın olduğu ân, günahlardan arındığı Ramazan ayıdır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

170. 7/A'râf, 55
171. 23/Mü'minûn, 51
172. 2/Bakara, 172
173. Müslim, 1015

• Oruç ahkâmına muhalefet ederek günah işleyenler duaya davet edilmiştir. Böylece oruç hâlinde günah işleyenlere Allah'a (cc) duayla yönelmeleri çözüm gösterilmiştir.[174]

• Oruç mümini koruyan bir kalkan, dua da müminin silahıdır.

Ebu Hureyre'den (ra) nakledildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Oruç bir kalkandır."[175]

"Dua müminin silahı, dinin direği, yerin ve göklerin nurudur."[176]

Oruçla manevi kalkan kuşanan müminin, duayla manevi silahını kuşanması; böylece nefsine, küfre ve zulme karşı mücadelesinde tam donanımlı olması istenmiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

• Oruç zor ibadetlerdendir. Zordur; çünkü uzun saatler boyunca süren bir ibadettir. Zordur; çünkü insanın en temel ihtiyaçlarından uzak kalması gerekmektedir. Zordur; çünkü gündüze yerleştirilmiş bir ibadettir. Yorucu iş hayatıyla beraber insan aç ve susuz kalmaktadır… Dua ise her zorluğu kolaylaştıran, kalbi Allah'a bağlayan, insandaki manevi potansiyeli açığa çıkaran bir ibadettir. Dua güçtür, canlılıktır, yenilenmektir. Çünkü dua ânında kalpteki fakr, umut, korku, tevekkül, inabe gibi tüm kulluk duyguları açığa çıkar. Yüce Allah, orucun biyolojik bünyeyi zorlayan yönünü, duanın gücüyle aşmayı öğretmiştir.

• Dua iki kısımdır: Biri duau'l mesele; yani kişinin Allah'tan dua ederek istemesidir. Diğeri de duau'l ibade; yani kişinin yaptığı ameller vesilesiyle dolaylı olarak Allah'ın (cc) rızasını istemesidir. Kişi oruç tuttuğunda duau'l ibade'yi yapmaktadır. Lisan-ı hâli şöyle demektedir: "Allah'ım! Senin rızan için aç, susuz ve güçsüz kaldım. Benden razı ol ve beni cennetinle ve rızanla rızıklandır." Kişi ibadet duasını yapmışken isteme duasına da irşad edilmiş, amellerinin de bu ruh hâliyle, âdeta dua ediyor gibi olması istenmiştir. Şu bir gerçektir: İnsan, amellerini dua ediyormuş gibi; tazarru, korku, umut ve gizlilik içinde yaptığında kulluk zirvesine ulaşır. Zira bunlar kalp amel-

174. Mevsuatu't Tefsiri'l Me'sur, 3/384, 5579 No.lu rivayet, Mukatıl ibni Süleyman'dan naklen
175. Buhari, 1904; Müslim, 1151
176. Hâkim, 1812. Zehebi (rh) isnadın sahih olduğunu belirtmiştir.

leridir ve bir ameli yücelten, ona değer katan husus, kalp amellerinin ona eşlik etmesidir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

• Oruç, kalbi arındıran bir ibadettir. Kalp ve ruh, yüklerinden ve tortularından arınınca; Allah'ı (cc) en çok zikrettiği ve O'na en çok yöneldiği hâllerden birini yaşar. Kalbin bu hâli duaya icabetin en yakın olduğu hâldir. Dolayısıyla oruç hâlinde duaya davet edilmiştir.[177]

• Dua; kul ile Allah arasında gizli bir ibadettir. Kişi oruçluyken devamlı murakabeye[178] ihtiyaç duyar. Bu murakabe; onu daha derin makamlara sevk eder. O da Allah'ın beraberliğini hissetmek ve O'ndan (cc) hayâ etmektir. Dua da Allah'ın El-Karîb ismiyle Allah'a kulluktur. Hâliyle oruçla elde edilen bu yakınlık/beraberlik hissi, duaya yönlendirilmiştir.[179]

Dua ile oruç arasında kurmaya çalıştığımız bu manevi bağın ardından[180] şu soruyu soralım: **Nasıl dua etmeliyiz?**

Dua etmenin bir adabı vardır. Yukarıda bunların bir kısmına işaret ettik. Yüce Allah dua edenin tazarruyla (gönülden yalvara yakara), gizlice, umut ederek ve korkarak dua etmesini ister:

"Rabbinize **gönülden (yalvara yakara)** ve **gizlice (için için)** dua edin. Şüphesiz ki O, (duada) haddi aşanları sevmez. Yeryüzü (Allah tarafından düzenlenip) ıslah edildikten sonra orada bozgunculuk yapmayın. O'na **korkarak** ve **umarak** dua edin. Elbette ki Allah'ın rahmeti, muhsinlere/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanlara pek yakındır."[181]

Bunların her biri kalp amelidir. Kişinin Rabbine olan ihtiyacını, O'na olan bağlılığını, O'nun kapısındaki çaresizliğini, başını O'nun eşiğine koymuşluğunu gösterir. İbni Kayyım (rh) kulun bu hâlini şöyle vasfeder:

177. bk. Mevsuatu'l Fıkhi'l Kulub, Muhammed İbrahim Tuveyciri, 3/2828
178. Kulun, Allah'ın, kendisini görüp duyduğunu bilme hâlidir.
179. bk. Esraru'l Muhibbin Fi Ramadan, Muhammed Hüseyin Yakup, 1/72-73
180. Ayet ile oruç arasında farklı bağlar kuran ilim adamları da olmuştur. Bir grup ilim adamı 186. ayeti, siyakında varid olduğu oruçla değil; 185. ayetin sonunda varid olan, "Allah'ı tekbir etme ve şükürle" ilişkilendirmiştir. Ayetin, duadan önce Allah'a hamd ve tekbirle övgüde bulunmaya işaret etme olduğunu (bk. et-Tahrir ve't Tenvir, 2/178-179, 186. ayetlerin tefsiri) ve dille hamd ve tekbir ettiğimiz gibi amellerimizle de hamd ve tekbir edebileceğimize işaret ettiğini (bk. Tefsiru'l Menar, 2/133, 186. ayetlerin tefsiri) söylemişlerdir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.
181. 7/A'râf, 55-56

"Kulu Allah'a yakınlaştıran en kısa yol, kâmil bir ihlastır. Kul hiçbir şeyi kendinden bilmez, hiçbir iddiada bulunmaz, tüm kuvvet ve esbabtan teberrî eder, yaptığı hiçbir şeyi minnet vesilesi kılmaz. Bilakis tam bir fakirlik ve ihlas hâlinde Rabbine yaklaşır. İhtiyaç ve miskinliğin kalbin en ince noktalarına ulaşıp parçaladığı, kırıklık ve muhtaçlığın her yönden kendisini kuşattığı, Rabbine olan ihtiyaç ve zaruretine şahit olan, her zerresinin Allah'a muhtaç olduğunun farkında olan insanın acınası hâliyle Rabbine yönelir. Rabbinin rahmet ve fazlıyla kendisini kuşatması hâli dışında bir ân bile Rabbinden yoksun olsa helak olacağını, telafisi mümkün olmayan bir zarara uğrayacağını bilir.

İnsanı Allah'a yakınlaştıran yollar arasında ubudiyyetten/kulluktan, O'ndan uzaklaştıran yollar arasında da iddiadan/kendini yeterli görmekten daha etkili bir hâl yoktur.

Ubudiyet iki temel üzere kurulmuştur. Tam bir sevgi ve tam bir zillet. Allah'ın nimetlerini düşünmek kişide tam sevgiyi, buna mukabil kendi ayıp ve eksiklerini düşünmesi kişide tam bir zillet meydana getirir..." [182]

Sözün özü şudur: Duanın bir adabı vardır. Kulun duada bu adaba riayet etmesi gerekir. Bu adapların bir kısmı kalple, bir kısmı da zahirî amellerle ilgilidir. Allah'ı övmek, Nebi'ye (sav) salât ve selam etmek, El-Esmau'l Husna'yla tevessül etmek, icabet vakitlerini seçmek gibi. [183]

IV. Ramazan ve Teravih Namazı

Ramazan ayına özel amellerden biri teravih namazıdır. Aslında teravih, normal zamanlarda kılınan gece namazıdır. Gece namazı ibadeti Ramazan ayına özel olarak teravih namazına dönüşmekte, bu özel ibadet tüm toplumun iştirak ettiği bir salih amel olmaktadır. [184]

182. El-Vabilu'l Seyyib, 7-8
183. Duanın adabı için bk. El-Esmau'l Husna, Halis Bayancuk, 2/721
184. Normal zamanda kılınan gece namazının camide cemaatle kılınması Allah Resûlü'yle (sav) başlamıştır.

Urve ibni Zübeyr'den (ra) nakledildiğine göre Aişe (r.anha) şöyle demiştir: "Resûl-i Ekrem (sav) bir gece yarısı mescide çıkıp namaz kılmaya başladı ve ashaptan bir kısmı da ona uyarak namaz kıldı. Sabah olduğunda namaz kılan sahabiler, gece olup bitenleri arkadaşlarına anlattılar ve o gece daha fazla kişi mescide toplanıp Resûlullah (sav) ile birlikte namaz kıldı. O gecenin sabahında, olup bitenleri öğrenen diğer sahabiler de mescide gelince üçüncü gece de epey cemaat birikmiş oldu. Peygamber (sav) yine çıkıp aynı şekilde namazını kılmaya koyuldu. Dördüncü gecede artık mescid tıklım tıklım olduğu için ashabın bir kısmı dışarıda kalmıştı. Bu yüzden Resûlullah (sav)

A. Teravih Namazının Faydaları

Teravih namazının birçok faydası vardır:

• Teravih namazı günahların bağışlanmasına vesiledir.

Bera'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kim inanarak ve ecrini Allah'tan bekleyerek Ramazan'ın (gecelerini) ihya ederse geçmiş günahları bağışlanır." [185]

Çokça günah işleyen insan, günahlara kefaret olan her ameli önemsemelidir. Yine teravih namazını bir âdet ve alışkanlık olarak kılmamaya gayret göstermelidir. Zira âdetleşen ibadetler, yalnızca sorumluluğu düşürür ve kişiyi manen terbiye etmez. Allah Resûlü (sav), inanarak ve ecrini Allah'tan bekleyerek kılınan namazın günahları döktüğünü haber verir. Bu da kalp uyanıklığı ve bilinçle mümkündür.

• Oruç gündüzü ibadetleştirirken teravih de geceyi ibadet hâline getirir. Böylece cennet kapılarının açıldığı, rahmetin sağanak sağanak yağdığı bir ay, gecesi ve gündüzüyle ibadete dönüşmüş olur. Şayet teravih olmasa iftar sonrası çöken rehavet, Ramazan gecelerinin boşa geçmesine sebebiyet verirdi. Çoğunluğun yaptığı gibi boş ve faydasız işlerle geçirilirdi. Şeriat, teravih namazıyla bizleri bu afetten korumuştur.

---

ancak sabah namazı için mescide çıkabildi. Sabah namazını bitirince cemaate döndü ve şehadet getirdikten sonra şöyle buyurdu:

'Esas konuya gelince, sizin bu istek ve arzunuzun bana gizli kaldığını sanmayın. Ancak ben böyle devam ederseniz bu namazın size farz kılınabileceğinden ve ondan sonra sizin bu namazı kılmakta gevşeklik göstereceğinizden endişe ediyorum.' " (Buhari, 924; Müslim, 761)

Allah Resûlü (sav) mescidin dolup taştığını görünce teravih namazını cemaatle kılmayı bırakmıştır. Gerekçe olarak; farz kılınmasından çekindiğini söylemiştir. O (sav) vefat edince ise bu illet ortadan kalkmıştır. Zira onun (sav) vefatından sonra bir şeyin farz olması olanaksızdır. Sahabe (r.anhum), farz kılınma korkusu kalkınca teravih namazını aslına uygun olarak cemaatle kılmaya başlamıştır.

Abdurrahman ibni Aldülkâri şöyle demiştir: "Bir Ramazan gecesi Ömer ile birlikte mescide gittik. Baktık ki insanlar bölük bölük bir hâlde kimi kendi başına namaz kılıyor, kimilerine bir kişi namaz kıldırıyor.

Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: 'Ben bunları tek bir imamın arkasında toplasam daha iyi olur.' Sonra buna niyet edip insanları Ubey ibni Ka'b'ın imamlığında topladı. Sonra bir başka gece yine Ömer'le birlikte mescide gittik. İnsanlar Ubey ibni Ka'b'ın imamlığında namaz kılıyorlardı. Ömer, 'Bu ne güzel bidat, ancak bu kimselerin uyudukları vakitte kılmak, şu ânda kıldıklarından daha faziletlidir.' dedi. İnsanlar o zamanlar teravihi gecenin başında kılıyorlardı." (Buhari, 2010)

185. Buhari, 2009; Müslim, 759

• İslam, cemaat dinidir. Her vesileyle cemaat şuurunu yerleştirmek, İslam toplumunu bireysellikten kurtarmak ister. Teravih namazları da bu şer'i maksada hizmet eder. Şeriat bir ay boyunca Müslimleri bir araya toplar; hem Rabbiyle ilişkilerini hem de kardeşlik bağlarını güçlendirir.

• Gece namazı için geçerli olan tüm faziletler teravih namazı için de geçerlidir.

· Gece namazı ruhu terbiye eder kalbi arındırır

"Ey örtüsüne bürünen/(nübüvvet) yükünü yüklenen (Peygamber)! (İçinde dinleneceğin) az bir kısmı hariç geceleyin kalk! Yarısı kadar ya da biraz eksilt veya ona biraz ekle. Kur'ân'ı (iyice bellemek ve derin düşünebilmek için) tertil üzere (tane tane, ağır ağır) oku."[186]

Gece namazı; Yüce Allah'ın, kullarını terbiye ettiği ve onları kendi davası için hazırladığı özel bir ibadettir. Daha yolun başında, İslam'la tanıştıkları ilk günlerde, aynı zamanda gece namazıyla tanışmışlardır. Rabbimiz, ilk İslam toplumuna gece namazını emretmesini şöyle gerekçelendirmiştir:

"Şüphesiz ki sana (yükümlülüğü) ağır olan bir söz vahyedeceğiz."[187]

İnsana tevdi edilen emanet -başta Kur'ân olmak üzere- ağırdır. Bu ağırlıktan olsa gerek; dağ, gök ve arz bu emaneti kabule yanaşmamıştır:

"Şüphesiz ki biz; göklere, yere ve dağlara emaneti (şer'i sorumluluğu/irade ve mükellefiyeti) teklif ettik. Onu yüklenmekten kaçındılar. Ve ondan endişeye kapıldılar. (Ama) insan onu yüklendi. Çünkü o, pek zalim, pek cahildir. (Bu teklif) Allah'ın münafık erkek ve münafık kadınlara, müşrik erkek ve müşrik kadınlara azap etmesi; mümin erkek ve mümin kadınların da tevbelerini kabul edip (onları bağışlaması) içindir. Allah (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir."[188]

İnsan hem cahil hem de zalimdir. Emanetin ne olduğunu anlamadan onu kabul etmiştir. Yüce Allah, insana olan merhameti nedeniyle onu zalim ve cahil nefsiyle baş başa bırakmamış, ona yol göstermiştir. Onun cahilliğini

186. 73/Müzzemmil, 1-4
187. 73/Müzzemmil, 5
188. 33/Ahzâb, 72-73

giderecek şey vahiy, yani şer'i ilimdir. Yüce Allah indirdiği kitaplar ve görevlendirdiği elçilerle bu ihtiyacını gidermiştir. Onun zalimliğini giderecek olansa ruhunu arındırması; onu zalimleştiren hevayı terbiye etmesi; "Her şeyi yapabilirim." kibrini kıracak ibadetlerle Rabbinin önünde eğilmesidir. Tüm bunları sağlayacak vesilelerden biri; belki de en etkilisi gece namazıdır. Gece namazı ağır yükü yüklenmek için bir hazırlık süreci, manevi bir tamir atölyesidir. İnsan ruhundaki aksaklıkları, fıtratıyla uyumsuz duygu ve düşünceleri, onu Rabbinden alıkoyan cahiliye kalıntılarını bir bir onaran/ıslah eden bir atölye...

"Hiç kuşkusuz gece ibadeti (duygu dünyanda) daha etkili, söz olarak da daha kuvvetlidir." [189]

Hiç şüphesiz Allah'ın şeriatı bir bütün olarak ruhu onaran ve Rabbine yakınlaştıran bir etkiye sahiptir. Bu yönüyle meşru her ibadet, bir arınma/tezkiye vesilesidir. Gece namazının diğer ibadetlerden farklı olmasının nedeni, etkisidir. O, Kur'ân'ın ifadesiyle daha etkili ve daha kalıcı bir tesire sahiptir. Zira arınmak ve ruhunu büyük bir davaya hazırlamak için gece namazı vesilesine tutunan, sayısı az ve seçkin bir zümrenin yolunu yol edinmiştir. Çoğunluk rahat bir uykuyu, o ise yorucu bir kıyamı tercih etmiştir. Çoğunluk bedenin çağrısına, o ise semanın çağrısına kulak vermiştir... Tüm bunların ötesinde gecenin kendine has bir bereketi vardır:

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yüce Rabbimiz her gece, gecenin son üçte biri kaldığında en yakın semaya inerek şöyle der:

'Bana dua eden yok mu ona icabet edeyim, isteyen yok mu ona vereyim, bağışlanmayı isteyen yok mu onu bağışlayayım.' " [190]

Elbette rahmetin sağanak olup yağdığı böyle bir zamana tevafuk eden rahmetten payına düşeni alacak, sair zamanlardan daha çok arınacak ve yücelecektir.

---

189. 73/Müzzemmil, 6
190. Buhari, 1145; Müslim, 758

Gece ibadetini etkili kılan bir diğer sebep; ihlası olsa gerektir. Gece ibadeti kişiyle Rabbi arasında, gözlerden ırak, yalnızca Allah'ın (cc) bildiği bir ibadettir. Şüphesiz ki bir ibadetin kalp üzerinde etkisi; sayısı ve uzunluğunda değil, ihlasındadır. Naslarda karşılaştığımız; bir köpeğe su içirdiği için cennete giden, bir borçluyu affettiği için affolunan... insanlar; bir yudum su veya üç beş kuruşluk bir bağış nedeniyle değil, o amellerin ardındaki ihlas nedeniyle cennete gitmişlerdir.

· **Yüce Allah** "gece ehlini" **övmüştür**

"Rahmân'ın kulları yeryüzünde tevazu ile yürür. Cahiller kendilerine sataştığı zaman: 'Selam olsun size!' derler. Onlar, geceyi Rableri için secdede ve kıyamda geçirirler. Onlar ki: 'Rabbimiz! Cehennem azabını bizden çevir. Şüphesiz ki onun azabı, sürekli ve katlanılması zor bir cezadır.' derler.' Şüphesiz ki o, ne kötü bir yerleşim yeri ve ne kötü bir konaktır.' "[191]

"Ayetlerimize (gerçek anlamda şu kimseler) inanır: (Ayetlerimiz) kendilerine hatırlatıldığı zaman secdeye kapanan, Rablerini hamd ile tesbih eden ve (ayetlerimize karşı) büyüklenmeyenler... Yanları (geceyi ibadetle geçirmek için) yataktan uzaklaşan, Rablerine korku ve umutla dua eden ve onlara verdiğimiz rızıktan infak edenler... Hiçbir nefis, yaptıklarının mükâfatı olarak, kendileri için hazırlanmış göz aydınlığı (nimetlerin) ne olduğunu bilmez."[192]

"Hiç kuşkusuz muttakiler, cennetlerde ve pınarlardadır. Rablerinin kendilerine verdiği (nimetleri) alırlar. Çünkü onlar, bundan önce muhsinler/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanlar idi. Geceleri pek az uyurlardı. Seherlerde istiğfarda bulunurlardı."[193]

Geceyi Rablerinin huzurunda, kıyamda ve secdede, umut ve korku dolu bir kalple geçiren, sonra da oturup seher vaktini istiğfarla eda edenler, Yüce Allah'ın seçkin kullarıdır. Onlar kulluğun hakikatini anlamış, fıkhını idrak etmiş bahtiyarlardır. Gece ibadetinin etkili bir arınma vesilesi olmasının bir sebebi de bu övgüdür. Zira Mele-i A'lâ'nın övgüsü yeryüzüne sevgi, rahmet,

191. 25/Furkân, 63-66
192. 32/Secde, 15-17
193. 51/Zâriyat, 15-18

sebat, bereket… olarak yansımaktadır. Az olan çoğa, kemmiyet keyfiyete, nicelik niteliğe ve tüm bunlar hayır ve berekete inkılap etmektedir.

· Gece ibadeti salihlerin sünnetidir

"Gece namazını ihmal etmeyiniz. Çünkü o, sizden önceki salih kişilerin âdetidir. Gece namazı, Allah'a yakınlık olup günahlardan sakındırır, kötülükleri de uzaklaştırır." [194]

Gece ibadeti kişiyi salihlerden kılar. Salihlerden olmak, sahibine fayda verdiği gibi içinde olduğu topluluğa da fayda verir. Çünkü Allah (cc), yeryüzüne salih kullarını vâris kılacaktır:

"Andolsun ki Zikir'den sonra Zebur'da da şöyle yazdık: "Şüphesiz ki yeryüzüne, salih kullarım vâris olacaktır.' " [195]

· Gece ibadeti en faziletli amellerdendir

Ebu Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav), 'Ramazan ayından sonraki en değerli oruç, Allah'ın ayı olan Muharrem ayındaki oruçtur. Farz namazlardan sonraki en değerli namaz da gece namazıdır.' buyurdu." [196]

Gece ibadetinin fazileti; kişinin Allah'a (cc) en yakın olduğu ânda, günün en özel vaktinde Allah'ın huzurunda durmasındandır. Yüce Allah bu vakitte sıcak yatakta uyumayı terk eden ve O'nun huzurunda duran kimseleri sevmekte, onlarla övünmektedir:

"Rabbimiz (cc) şu iki adama hayret etmektedir. (Onları takdir etmektedir.) Bunlardan biri yatak ve yorganından sıçrayıp kalkar, ailesi ve sevdiklerinden ayrılarak namaz kılar. Rabbimiz şöyle der:

'Ey meleklerim, benim kuluma bakın. O, benim nezdimdeki sevabı isteyerek ve azabımdan çekinerek yatağından ve yerinden sıçrayıp kalktı. Sevdiğinden ve ailesinden ayrılıp namaza durdu.'

194. Tirmizi, 3549
195. 21/Enbiyâ, 105
196. Müslim, 1163

Diğer bir kişi de Allah (cc) yolunda cihad etti. Onlar mağlup oldular. Bu kişi ise savaştan kaçınmanın kendi aleyhine neler getireceğini, savaşa devam etmesinin ise neler kazandıracağını anladı. Nezdimdeki sevabı isteyerek ve azabımdan çekinerek dönüp, kanı akıncaya kadar savaştı.'

İşte o zaman, Allah (cc), meleklerine şöyle der:

'Benim kuluma bakın, benim nezdimdeki rahmeti arzu ederek ve benim nezdimdeki azaptan korkarak tekrar cihad etmeye döndü ve kanı akıtılıncaya kadar savaştı.' "[197]

Gece ibadetin fazileti; o saatte Allah'a (cc) kulluk edenlerin, Rablerinin çağrısına icabet etmesidir.

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yüce Rabbimiz her gece, gecenin son üçte biri kaldığında en yakın semaya inerek şöyle der:

'Bana dua eden yok mu ona icabet edeyim, isteyen yok mu ona vereyim, bağışlanmayı isteyen yok mu onu bağışlayayım.' "[198]

Şirk, bidat ve masiyetle ölmemiş/kararmamış kalpler, gecenin son üçte birindeki bu çağrıyı duymakta, hissetmektedir. Bedenin ve uykunun vücudu uyuşturan davetini, cennete ve mağfirete çağıran diriltici davet için terk etmektedir. Bu; Yüce Allah'ın yanındaki rahmet ve nimete olan umut ve O'nun azabından korkmaktan kaynaklanan bir tercihtir.

· Gece ibadeti ehli, Cennet'in özel konuklarıdır

Ali'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

" 'Cennette içeriden dışarısı, dışarıdan içerisi görünen öyle köşkler vardır.'

Bir bedevi kalkarak şöyle dedi: 'O köşkler kim içindir?'

Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: 'Güzel ve tatlı sözler söyleyen, yemek yediren,

197. Ahmed, 3949

198. Buhari, 1145; Müslim, 758

nafile oruçlara devam eden, insanlar uykuda iken geceleri namaz kılan kimseler içindir.' "[199]

Günün en özel vaktini ibadetle değerlendirenler, cennetin en güzel yerinde ağırlanırlar. Mükâfatlar, amelin cinsindendir.

• Cemaat namazı için geçerli tüm faziletler, teravih namazı için de geçerlidir.

· Aslolan mescid ve cemaattir

İslam'da aslolan namazların mescidde ve cemaatle kılınmasıdır. Zira ezanın, mescidin ve namazın meşru kılınmasındaki hikmetlerden biri de cemaattir. Şöyle ki; ezan, insanları namaza çağırmak içindir.[200]

Mescid, ezan çağrısına kulak verenlerin toplanıp, namazı birlikte eda etmeleri için inşa edilmiştir. Aksi hâlde yeryüzünün tamamı mesciddir ve nehyedilenler hariç yeryüzünün her parçasında namaz kılınabilir. Mescidlerin inşa edilmesi namazların cemaatle kılınması ve Müslimleri cem etmek içindir.

Müslimlerin yaşadığı bir yerde, sayıları az da olsa namazlar cemaatle kılınır.

Ebu Derda'dan (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Köyde ve kırda üç kişi bir arada olur da namazı cemaatle kılmazlarsa, şeytan

199. Tirmizi, 1984

200. Ebu Umeyr ibni Enes (ra), Ensar'dan olan amcalarından birinden şöyle rivayet etmiştir:
"Resûlullah (sav) cemaati nasıl namaza toplayacağını düşündü, zihni bununla meşgul idi. Kendisine 'Namaz vakti girince bir bayrak dik, onu görenler birbirlerine haber verirler.' denildi. Fakat bu teklif Peygamber'in (sav) hoşuna gitmedi. 'Boru çalınsın.' diye söz edildi. -Ravilerden Ziyad, 'Yahudilerin ibadetlerine çağırdıkları davet borusudur.' dedi.- O da hoşuna gitmedi ve 'O, Yahudilerin işidir.' buyurdu. Çan çalınması hatırlatılınca, 'Bu da Hristiyanların işidir.' buyurdu. Abdullah ibni Zeyd, Resûlullah'ın (sav) üzüntüsü gibi üzülerek evine döndü. Gece rüyasında kendisine ezan gösterilip öğretildi. Sabahleyin Resûlullah'a (sav) gelip gördüğünü anlatmak üzere şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben uyku ile uyanıklık arasındayken birisi gelerek, bana ezanı öğretip belletti.'
Ebu Umeyr dedi ki: 'Ömer bu rüyayı yirmi gün önce görmüş fakat gördüğünü saklamıştı. Sonradan Ömer de rüyasını Resûlullah'a (sav) aktarmıştı.
Resûlullah (sav), 'Bunu bana daha önceden neden haber vermedin?' buyurunca,
'Abdullah ibni Zeyd, Benden önce davrandı, ben de utandım.' dedi.'
Resûlullah de (sav), 'Ey Bilal kalk da bak, Abdullah ibni Zeyd ne söylerse sen de onları ezberle ve aynen söyle.' buyurdu.
Ravi diyor ki: 'Bilal ilk ezanı böylece okudu.' " (Ebu Davud, 498)

mutlaka onlara üstün gelmiştir. Mutlaka cemaate devam et. Kurt, ancak sürüden ayrı kalan koyunu yer."[201]

Namazın cemaatle ikame edilmediği bir toplum, şeytanın hâkimiyet kurduğu, Allah'ı (cc) çok az zikreden bir toplumdur:

"Şeytan, onları hâkimiyeti altına almış ve onlara Allah'ı zikretmeyi unutturmuştur. Bunlar, şeytanın taraftarlarıdır. Dikkat edin! Hiç şüphesiz şeytanın taraftarları, hüsrana uğrayanların ta kendileridir."[202]

Cemaatle namaz kılmak, Allah'ın (cc), Resûl'üne indirdiği şeriat, hidayete ulaştıran sünnetlerdendir. Cemaatle namaz ikame edildiği hâlde, ona iştirak etmeyenler büyük bir tehlikeyle karşı karşıyadır:

Abdullah ibni Mesud'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kasem olsun ben, arkada ancak nifakı ve hastalığı bilinen münafık kişilerin namazdan geri kaldıklarını gördüm. (Bizden) hasta olan biri iki adamın arasında (bile olsa) namaza gelene kadar yürürdü. Ve (İbni Mesud) şöyle dedi: Şüphesiz Allah Resûlü (sav) bize hidayet yollarını öğretti. Şüphesiz içerisinde ezan okunan mescidde namaz (kılmak) hidayet yollarındandır."[203]

İslam nezdinde cemaat namazı o kadar önemlidir ki; Allah (cc) savaş hâlinde, o can pazarında dahi namazların cemaatle kılınmasını ister.

"(Savaş ve korku durumunda) onların içinde olur ve onlara namaz kıldırırsan (şöyle yap): Onlardan bir topluluk seninle beraber (namaza) dursun ve silahlarını yanlarına alsınlar. (Namaz kılanlar) secdeye vardığında, (namaz kılmayanlar) arkanızda (sizi korumak için) dursunlar. (Birinci grup namazı bitirince kalksın) Namaz kılmayan bir topluluk gelsin ve seninle beraber namaz kılsınlar. Tedbirlerini ve silahlarını alsınlar. Kâfirler size bir defada/ânsızın hücum edebilmek için silahlarınızdan ve eşyalarınızdan habersiz olmanızı isterler. Yağmurdan dolayı eziyet görüyorsanız ya da hastaysanız silahlarınızı bırakmanızda size bir günah yoktur. Tedbirlerinizi alınız! Şüphesiz ki Allah, kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamıştır."[204]

201. Ebu Davud, 547; Nesai, 847
202. 58/Mücadele, 19
203. Müslim, 654
204. 4/Nîsa, 102

Allah Resûlü (sav) cemaatle namaza özen gösterir; özürsüz olarak cemaatten geri kalanları ağır bir dille kınar, cezalandırmak isterdi.

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Nefsim elinde bulunan Allah'a yemin olsun ki içimden, odun toplanmasını emredip, daha sonra namaz kılınmasını buyurup, ezan okutturup, birine de emredip, cemaate imam olmasını sağlayıp, daha sonra cemaate gelmeyenlerin arkasından yetişip evlerini yakmak geçiyor. Nefsim elinde bulunan Allah'a yemin olsun ki cemaate gelmeyen bu kimseler, burada etli kemik parçaları veya iki adet âlâ paça olduğunu bilseydi yatsı namazına gelirdi."[205]

· Cemaatle namaz, aidiyeti arttırır

Beş vakit namazı mescidde cemaatle kılmak, kişinin İslam toplumuna ve İslam ümmetine aidiyetini arttırır. Her gün beş vakit kardeşleriyle bir araya gelen; onların dertlerinden, Müslimlerin gündeminden haberdar olur. Müslimlerin ahlakından olan, kardeşinin derdiyle dertlenmek (diğerkâmlık) ahlakıyla ahlaklanır. Münafıkların ahlakından olan şuh, bencillik, neme lazımcılık illetinden kurtulur.

Yukarıda okuduğumuz rivayetlerde cemaatten geri kalmanın nifakla ilişkilendirilmesi önemlidir.[206]

Çünkü münafıklar İslam toplumunda yaşasalar da İslam toplumundan kopuklardır. Bedenleri toplum içinde ruhları ve kalpleri ise başka yerlerdedir. Kendilerine ait dertleri, özel gündemleri ve şahsi menfaatleriyle ilgili hedefleri vardır. Bu ahlaki bir illet, bir kalp hastalığıdır. Kurtulmanın yollarından biri cemaati önemsemek, cemaate iştirak etmektir.

Enes'ten (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

---

205. Buhari, 644; Müslim, 651

206. Elbette bu, kişiyi dinden çıkaran itikadi nifak değil; kişiyi dinden çıkarmayan küçük nifak, yani amelî/ahlaki nifaktır. Çünkü bazı rivayetlerde Allah Resûlü (sav) onların evde namaz kıldığını belirtmiştir. Malumdur ki; büyük nifakla dinden çıkanlar evlerinde namaz kılmazlar.

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Gönlümden öyle geçiyor ki gençlerime odun toplamalarını emredeyim, **sonra da özürsüz olarak cemaate gelmeyip namazı evlerinde kılanların evlerine gideyim** ve evlerini başlarına yıkayım." (Ebu Davud, 549)

"Her kim kırk gün süreyle cemaate devam eder ve ilk tekbire yetişirse, Allah o kimseye iki kurtuluş yazar; birisi ateşten, diğeri de nifaktan kurtuluştur."[207]

· **Cemaatle namaz, emre icabettir**

"Ey iman edenler! Sizleri, size hayat verecek şeylere davet ettiğinde Allah'a ve Resûl'e icabet edin. Bilin ki Allah, kişiyle kalbi (düşünceleri) arasına girer. Ve muhakkak (diriltilip), O'nun huzurunda toplanacaksınız."[208]

Ezan; ilahi bir çağrıdır. Ezan sesini duyup da cemaate iştirak eden, Yüce Allah'ın hayat veren çağrısına icabet etmiştir. Şüphesiz ki O'nun (cc) hayat veren çağrısına icabet edene "hayat" **bahşedilecek ve** "hayat" **bulacaktır. Ayetin devamında** "... Bilin ki Allah, kişiyle kalbi arasına girer ..." **ifadesi önemlidir. Zira buradan bahşedilen hayatın, kalp hayatı olduğunu anlıyoruz. Küfür, nifak, masiyet ve bidatlerle ölen veya hastalanan kalpler, Yüce Allah'ın çağrısına icabet ettikçe hayat bulur. Ölüyse dirilmeye, hastaysa şifa bulmaya başlar.**

Yalnızca emre icabet için evinden çıkan ve mescide gelen kimse, gök ehlinin duasını yanına alır:

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kişinin cemaatle kıldığı namaz, evinde ve pazarda kıldığı namazdan yirmi beş kat daha sevaptır. Şöyle ki, kişi güzelce abdest alır, mescide gider ve bu esnada namazdan başka bir gayesi olmazsa, attığı her adımla bir derece yükseltilir ve işlediği hatalardan biri silinir. Namaz kıldıktan sonra, namaz kıldığı yerden ayrılmadığı sürece melekler onun için bağışlanma diler. 'Allah'ım onu bağışla! Allah'ım ona merhamet et!' derler. Sizden biri namazı beklediği sürece namaz kılıyor hükmündedir."[209]

Dünya ve ahiret hayrının özü Mele-i A'lâ'nın, meleklerin duasını elde etmektedir. Onlar Allah'a (cc) isyan etmeyen, duaları makbul bir topluluktur.

· **Cemaatle namaz, yirmi yedi kat daha faziletlidir**

Abdullah ibni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

207. Tirmizi, 241
208. 8/Enfâl, 24
209. Buhari, 647

"Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi derece daha üstündür."[210]

Cemaatin sayısı arttıkça kişinin alacağı ecir de beraberinde artmaktadır.

Ubey ibni Ka'b (ra) şöyle dedi:

" ... Bir adamın (başka) bir adamla kıldığı namaz, tek başına kıldığından daha faziletlidir. İki adamla kıldığı namaz bir adamla kıldığı namazdan daha faziletlidir. Daha fazla kişiyle kıldığı Yüce Allah'a daha sevimlidir."[211]

Bir vakit namazı cemaatle kılan Müslim, yirmi yedi kat ecir alır. Bu da şu anlama gelir: Cemaatle namaz kılmayan bir Müslim'in neredeyse bir aylık ecrini, bir günlük cemaat namazıyla elde eder.

· Cemaatle namaz, tüm geceyi namazla geçirmektir

Abdurrahman ibni Ebu Amra'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Osman ibni Affan, akşam namazından sonra mescide girdi ve tek başına oturdu. Ben de kendisinin yanına oturdum. Bana, 'Ey kardeşimin oğlu, Resûlullah'ı (sav), 'Kim, yatsı namazını cemaatle kılarsa, gecenin yarısını namazla geçirmiş gibi olur. Kim, sabah namazını cemaatle kılarsa, bütün gece namaz kılmış gibi olur.' derken işittim.' dedi."[212]

Hadis, günümüzü ilgilendiren önemli bir kulluk kaidesini ihtiva etmektedir: Çalışma sistemi nedeniyle gece namazını kılamayan, sabah ve yatsı namazını cemaatle kılmalıdır. Böylece tüm geceyi namazla geçirmiş sayılacaktır. Hadisin işaret ettiği bir diğer kaide şudur: Kişi bazı nedenlerden dolayı hayrın tamamını elde edemiyorsa, yapabildiği kadarını yapmalıdır. Bugün çalışma sistemi nedeniyle çoğu insan öğle, ikindi ve akşam namazlarını cemaatle kılamamaktadır. Ancak sabah ve yatsı namazlarında çoğunlukla evlerindelerdir. Cemaate iştirak etmelerinin önünde bir engel yoktur.

· Cemaatle namaz, bağışlanmaktır

Osman'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

210. Buhari, 645; Müslim, 650
211. Ebu Davud, 554; Nesai, 843
212. Müslim, 656

"Kendisi bir gün güzel bir şekilde abdest almıştır.

Sonra şöyle demiştir: 'Resûlullah'ın (sav) abdest aldığını ve abdestini güzel bir şekilde yaptığını gördüm. Abdestten sonra, 'Kim, bu şekilde abdest alır, arkasından yalnızca namaz kılmak gayesiyle mescide çıkarsa, geçmiş günahları bağışlanır.' buyurdu.' "[213]

· Cemaatle namaz, mescidin tüm faziletlerini kapsar

Mescidde cemaatle namaz kılan kimse, mescidle ilgili varid olan tüm faziletleri elde eder.

B. Teravih Namazının Ahkâmı

Teravih namazının ahkâmı için 303 No.lu sayfaya bakınız.

C. Ramazan'da Nasıl Namaz Kılalım?

1. Namazın Önemi

a. Namaz ve tevhid

İslam dininin özü/aslı olan tevhid inancıyla namaz arasında sıkı bir bağ vardır. Namazın içindeki eylem ve sözler incelendiğinde bu bağ ilk bakışta görülür.

Namaza başlarken "Allahu Ekber" der ve kalbimizde namaz için niyet ederiz. Aynı ânda ellerimizi bağlar, emre amade bir asker gibi Rabbimizin huzuruna dururuz. Kalbimiz, dilimiz ve bedenimiz aynı ânda, ubudiyet şuuruyla Allah'a (cc) yönelmiş olur. Tevhid tam olarak bu değil midir? Kulun, her şeyiyle ve sadece Rabbine yönelmesi…

Sonra istiftah duaları okuruz.[214]

---

213. Müslim, 232

214. Sünnette sabit olan istiftah duaları şunlardır:

وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا، وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلَاتِي، وَنُسُكِي، وَمَحْيَايَ، وَمَمَاتِي لِلهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ، وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ، اللهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَنْتَ رَبِّي، وَأَنَا عَبْدُكَ، ظَلَمْتُ نَفْسِي، وَاعْتَرَفْتُ بِذَنْبِي، فَاغْفِرْ لِي ذُنُوبِي جَمِيعًا، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، وَاهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا لَا يَصْرِفُ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ، لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ كُلُّهُ فِي يَدَيْكَ، وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ، أَنَا بِكَ وَإِلَيْكَ، تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

"Hanif ve Müslim olarak yüzümü gökleri ve yeri yaratana çevirdim ve ben müşriklerden değilim. Şüphesiz ki benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah

İstiftah dualarından hangisini okursak okuyalım; Yüce Allah'ı tenzih eder, O'na yöneldiğimizi ve muhtaç olduğumuzu vurgular, günahlarımızın bağışlanması için yakarırız. Ki bunların her biri, özellikle de "Allah'ı eksikliklerden tenzih etmek ve yalnızca O'na yönelmek", tevhid inancının en temel rükunlarındandır.

Sonra Fâtiha Suresi'ni okumaya koyuluruz. O Fâtiha Suresi ki Kitab'ın anası, namazın olmazsa olmazıdır. Fâtiha Suresi; ilk kelimeden son kelimeye kadar tevhid akidesini özetler. Ki o, Kur'ân'a mukaddime/ön söz kılınmış bir suredir. Çünkü Kur'ân-ı Azimuşşan'ın bir özetidir. Allah'a (cc) hamdederek onu över; isim ve sıfatlarını ikrar eder; ahiretin maliki olduğunu vurgulayıp hem ahirete imanımızı hem de O'nun mutlak mülküne olan inancımızı ortaya koyarız…

Sonra tevhid inancının özü olan "Biz, yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz."[215] deriz. Bu, hem bir akide beyanı hem de bir yardım talebidir. Aslında "Ya Rabbi! Yardım et ki yalnızca sana kulluk edip yalnızca senden yardım isteyelim." demiş oluruz.

Sonra O'ndan (cc) hidayet talebinde bulunur; her gün onlarca defa bu talebi tekrarlayarak fakr-u zaruret içinde O'na teveccüh ederiz. O'ndan asla mustağni olamayacağımızı, hidayetini çekerse sapanlar ve gazaba uğrayanlar

---

içindir. O'nun hiçbir ortağı yoktur. Ben bununla emrolundum ve ben Müslimlerin ilki olmakla emrolundum. Allah'ım, sen El-Melik olansın. Senden başka ilah yoktur. Sen benim Rabbimsin, ben senin kulunum. Ben nefsime zulmettim. İşlediğim günahları itiraf ederim. Benim tüm günahlarımı bağışla. Şüphesiz senden başka günahları bağışlayacak yoktur. Benim ahlakımı en güzeline hidayet et. Senden başka ahlakın en iyisine hidayet edecek kimse yoktur. Ahlakın kötüsünü benden uzak tut. Onu senden başkası çeviremez. Emrine icabet ettim ve sana ibadet etmeye devam edeceğim. Hayrın tamamı senin iki elindedir. Şer ise sana değildir. Sen en yüce ve en büyüksün. Senden bağışlanma dilerim ve sana tevbe ederim." (Müslim, 771; Ebu Davud, 760)

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ

"Allah'ım, seni hamd ile tesbih ederim. Senin ismin ne yücedir! Sen her şeyden en yüce olansın. Senden başka ilah yoktur." (Ebu Davud, 775; Tirmizi, 242; Nesai, 899; İbni Mace, 804)

اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ، كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ المَشْرِقِ وَالمَغْرِبِ، اللَّهُمَّ نَقِّنِي مِنَ الخَطَايَا كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ الأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ، اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَايَ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالبَرَدِ

"Allah'ım benimle hatalarımın arasını doğu ile batıyı uzaklaştırdığın gibi uzaklaştır. Allah'ım, beni günahlarımdan beyaz gömleğin kirlerden arınması gibi arındır, temizle. Allah'ım beni kar, yağmur ve doluyla yıka/temizle." (Buhari, 744; Müslim, 598; Ebu Davud, 781)

215. 1/Fâtiha, 5

gibi helak olacağımızı itiraf ederiz. Tevhidin en saf hâli de budur: Kulun, Allah'a (cc) olan ihtiyacının farkında olarak, hiçlik ve yokluk içinde Rabbine iltica etmesi…

Sonra tüm bu sözlü beyanlarımızı ve kalbimizde oluşan kulluk duygularını kalıba döker; rükûya ve secdeye varırız. Subhanallah! Ne büyük bir şereftir bu!

Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın huzurunda eğilmek. Kulluğumuzun adresini, maksudumuz olanı amellerimizle göstermek. Bir yandan O'na (cc) kulluk etmek, öte yandan tüm uluhiyet ve rububiyet iddiasında bulunan tağutlara şu mesajı vermek: Kimin için kıyamda duruyor ve kıyam ediyorsak, yalnızca O'nun önünde eğilir, bükülürüz. Diğer yandan anne kucağına sığınır gibi secdeye sığınmak. Secdenin o manevi hazzını iliklerine kadar hissetmek. Rahmetin sarıp sarmalamasını; yalnızlığımızı, aczimizi, kalp inciten dertlerimizi cebretmesini duyumsamak. Bundan olsa gerek secde, kulun Rabbine en yakın olduğu ândır ve kulun, secdede Rabbine içini dökmesi, yakarması istenmiştir…

Namaz, tüm söylem ve eylemleriyle bir tevhid öğretisidir. Tevhidle olan bu bağı nedeniyle her peygamberin şeriatında var olmuş, tüm peygamberler nezdinde tevhid akidesinden sonra ikinci sırada yer almıştır.

İbrahim (as) şöyle dua etmiştir:

"Rabbimiz! Şüphesiz ki ben, ailemden bir kısmını **namazı dosdoğru kılsınlar** diye senin mukaddes evinin (Kâbe'nin) yanında, ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. İnsanlardan bir kısmının kalplerini onlara meylettir/onlara karşı ilgili kıl. Onları meyvelerden rızıklandır. Umulur ki şükrederler."[216]

Rabbimiz İbrahim ve İsmail'e (as) şöyle emretmiştir:

"(Hatırlayın!) Hani biz evi/Kâbe'yi insanlar için toplanma yeri ve güvenli bir bölge kılmıştık. Ve onlara: 'İbrahim'in makamını **(namaz kılacağınız) bir namazgâh** edinin.' (diye emretmiştik.) İbrahim ve İsmail'e: 'Benim evimi tavaf edenler, itikâfta kalanlar, rükû ve secde edenler için temizleyin.' diye emretmiştik."[217]

216. 14/İbrahîm, 37
217. 2/Bakara, 125

İsmail (as) için şöyle denmiştir:

"Ailesine namazı ve zekâtı emrederdi. O, Rabbinin yanında razı olunan bir kuldu."[218]

Musa'ya (as) şöyle emredilmiştir:

"Şüphesiz ki ben, Allah'ım. Benden başka (ibadeti hak eden) hiçbir ilah yoktur. Bana ibadet et. Beni zikretmek için namaz kıl."[219]

b. Namaz müminin miracıdır

Bilindiği gibi beş vakit namaz İsra/Miraç Gecesi'nde farz kılınmıştır.

"Allah, ümmetime, namazı elli vakit olarak farz kıldı. Bu farz ile dönerken Musa Peygamber'le karşılaştım.

Bana, 'Allah, ümmetine neyi farz kıldı?' diye sordu.

Ben de, 'Elli vakit namazı farz kıldı.' dedim.

Bunun üzerine, 'Rabbine dön (ve bunu azaltmasını dile)! Zira, ümmetin buna güç yetiremez.' dedi.

Ben de gidip müracaatta bulundum. Bunun üzerine Rabbim, yarısını indirdi.

Tekrar Musa Peygamber'e döndüm ve 'Yarısını indirdi' dedim.

Yine bana, 'Rabbine dön (ve bunun azaltmasını dile)! Zira, ümmetin buna güç yetiremez.' dedi.

Ben de gidip müracaatta bulundum. Rabbim, bir yarısını daha indirdi. Tekrar Musa Peygamber'e gittim.

Yine, 'Rabbine dön (ve bunun azaltılmasını dile)! Zira, ümmetin buna güç yetiremez.' dedi.

Ben de Rabbim'e müracaatta bulundum.

Nihayet Allah, 'Onlar beştir, aynı zaman da ellidir de. Benim katımda söz değişmez.' buyurdu.

Musa Peygamber'e döndüm.

218. 19/Meryem, 55
219. 20/Tâhâ, 14

Yine, 'Rabbine dön (ve bunun azaltılmasını dile!) dedi.

Ben de, 'Rabbime müracaat etmekten hayâ ediyorum.' diye karşılık verdim.

Sonra Cibril, Sidretu'l Muntehâ'ya kadar beni götürdü. Burayı bilmediğim renkler kaplamıştı. Daha sonra cennete girdirildim. Orada inciden gerdanlıklar vardı. Toprağı da misk idi."[220]

Zaten kılınıyor olan namaza Miraç'ta son şeklinin verilmesi, dikkat çekicidir. Şöyle ki; Miraç, Resûlullah'ın Rabbiyle buluşmasıdır. İman mertebesinden yakin mertebesine yükselmesi, hak olarak bildiği şeyleri gözleriyle görmesidir.

Aslında namaz her mümin için kısmi bir miraçtır. Çünkü namaz, müminle Rabbi arasındaki bir randevudur. Çokça tekrarlanıyor olması da insanın bu buluşmaya olan ihtiyacındandır. Zira insan unutkandır, gaflete teşnedir, çokça günahkârdır, kırılgan bir yapısı vardır, zayıf ve acizdir... Rabbiyle buluşup hatırlamaya, onu bürüyen gaflet perdesini yırtmaya, işlediği günahlardan arınmaya, kalp kırıklığını Rabbinin rahmetiyle sarmaya, acizliğini ve zayıflığını O'ndan (cc) alacağı güçle izale etmeye muhtaçtır...

Namaza nasıl çağrıldığımıza dikkat edin! Önce ezan sesleri yerle gök arasını doldurur. Sonra bizden abdest almamız istenir. Ama vücudun rastgele serinlediği bir abdest değil. Tüm abdest hadislerinde varid olduğu üzere isbağ ve ihsan üzere bir abdest! Yani Allah'ı (cc) görüyormuşçasına veya O'nun bizi gördüğünü hissederek, yavaş yavaş ve her uzvun hakkını vererek.

Osman'dan (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Her kim abdest alır ve **abdestini güzelleştirirse**, hataları vücudundan çıkar gider. Hatta tırnaklarının altına varıncaya kadar... "[221]

"Herhangi bir Müslim, Allah'ın onun üzerine farz kıldığı **temizliği tam bir şekilde gerçekleştirerek** temizlenir ve arkasından şu beş vakit namazları kılarsa bu namazlar, namaz aralarındaki günahları örter"[222]

Sonra en güzel kıyafetlerimizi giymemiz, Kur'ân'ın ifadesiyle süslenmemiz istenir:

220. Buhari, 349; Müslim, 163
221. Müslim, 245
222. Müslim 231

"Ey Âdemoğulları! **Her mescid yerinde ziynetlerinizi alın**. (Güzelce giyinin, müşrikler gibi çıplak ibadet etmeyin.) Ve yiyiniz, içiniz, israf etmeyiniz. (Çünkü) O, israf edenleri sevmez."[223]

Sonra bizi meşgul edecek şeylerden arınmamız istenir. Açsak karnımızı doyurmamız, sıkışmışsak ihtiyaç gidermemiz emredilir:

"Akşam yemeğiniz hazırlanıp size takdim edildiği zaman akşam namazını kılmadan önce yemeğinizi yiyin. Yemeğinizi aceleye getirip ihtiyacınızı gidermeden kalkmayın."[224]

"Ne yemek hazırken ne de abdest bozmak üzereyken (tuvalet ihtiyacı için sıkışmışken) namaz kılmak olmaz."[225]

Namaza vakar içinde, sükûnetle, kalbimiz, zihnimiz ve bedenimiz hazır bir şekilde gelmemiz istenir:

"Namaz için kamet getirildiğinde namaza aceleyle koşarak gelmeyin. Tam bir vakar ve sükûnet içinde yürüyerek gelin; yetişebildiğiniz kadarını kılın, yetişemediğiniz kısmı ise daha sonra tamamlayın."[226]

Tüm bu hazırlıklar, mümini o büyük buluşmaya hazırlamak; ruhsal ve bedensel olarak namazdan en üst seviyede istifadesini sağlamak içindir. Günde beş defa tekrar ediyor olması, her namazda aynı hazırlığın yapılmasına engel değildir. Öyleyse mümin bu şuuru korumaya çalışmalı, hazırlık aşamasından başlayarak en güzel şekilde Rabbiyle buluşmayı önemsemelidir. Her gün beş defa tekrar eden bu nimeti zayi etmemeli, kıymetini bilmelidir.

c. Namaz arındırır

Namazın en önemli özelliği arındırıcı etkisidir. Evet, namaz, Allah Resûlü'nün benzetmesi ile kapımızın önünden geçen bir nehir gibidir. Su nasıl içine giren şeyi aklayıp paklıyorsa namazda mümini öylece aklayıp paklar. Gün içinde yapması gerekip de yapamaması nedeniyle veya yapmaması gerekip de yapması nedeniyle günahlarını, kışın ağaçların yapraklarını döktüğü gibi döker.

223. 7/A'râf, 31
224. Buhari, 672; Müslim, 557
225. Müslim, 560
226. Buhari, 908

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

" 'Ne dersiniz? Sizden birinin kapısının önünde bir nehir olsa ve her gün o nehirde beş defa yıkansa o kişide kirden bir şey kalır mı?'

Ashab, 'Hayır. Onda kirden bir eser kalmaz.' dedi.

Allah Resûlü (sav), 'İşte bu, beş vakit namazın misalidir. Allah onunla hataları siler.' "[227]

Ebu Zerr'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav) kışın dışarı çıktı, yapraklar dökülüyordu. Yaprakları dökülen bir ağaç dalı aldı.

Dedi ki: 'Ey Ebu Zerr!'

'Buyur, ey Allah'ın Resûlü!' diye cevap verdim.

Şöyle buyurdu: 'Müslim bir kul, sırf Allah rızası için kalkıp namaz kılarsa günahları, bu ağacın yaprakları gibi dökülür.' "[228]

Kanaatimce her Müslim, Allah Resûlü'nün (sav) bu benzetmesi üzerinde durmalı, kendisine bakan yönlerini anlamaya çalışmalıdır. Şöyle ki; hadis ilk etapta suyun kirleri arındırması gibi, namazın günahları arındırdığını söylemektedir. Ancak o (sav), kendisine hikmet verilmiş ve dili cevamiu'l kelim özelliğiyle süslenmiştir. Yani az sözle çok şey anlatabilir. Hâliyle namazın kapımızdan geçen bir nehire benzetilmesi, bireysel tefekkürümüze konu olmalıdır.

Şüphesiz ki kapısından nehir geçen bir insan, yeşil bir çevrede yaşıyor olacaktır. Zira su, toprağın hayatıdır. Geçtiği yerleri yeşile boyayarak geçer. Yani namaz, Müslim'i arındırdığı gibi onu ve çevresini güzelleştirir.

Kapısından nehir geçiyorsa bir insanın, orada hayat vardır. Zira su hayattır. Bir yerde su varsa, orada çeşit çeşit canlılar vardır. Yani su nasıl canlıları

227. Buhari, 528; Müslim, 667
228. Ahmed, 21556

çekiyorsa, namazın da manevi bir çekimi vardır. Hakkını vererek namaz kılan, güzelleşen kulluğuyla insanları çekebilecektir.[229]

Su, rızık genişliğidir. Su, çevresinde yaşayanlara birçok iş imkânı sağlamaktadır. Namaz da böyledir. Sahibinin rızkını genişleten manevi bir sebeptir.[230]

Suyun rahatlatma özelliği vardır. Sıcak havalarda yüzenleri, kenarına oturup suyu izleyeni, su üzerinde gezintiye çıkanı… rahatlatır. Namaz da böyledir; sıkılan, daralan, bunalan ruhlar için bir rahatlama ve genişlemedir. Çünkü namaz, insanı daraltan madde âleminden, rahmetin ve sükûnetin kaynağı olan mana âlemine geçiştir…[231]

Her insan kendi adına düşünmeli, kapısından bir nehir geçmesinin kendisi için ne ifade edeceğini tespit etmelidir. Unutmamalıdır ki; su beden için neyse, hakkı verilerek kılınan bir namaz da ruh/maneviyat için odur.

Namaz arındırır, dedik; öyledir. Allah (cc) onu günahlara kefaret kılmıştır:

---

229. İbnu'd Değine, müşriklerin eziyetlerine karşı Ebubekir'i (ra) himayesine aldığında, namazın etkisini gösteren şu sözü söylediler:

"İbnu'd Değine'ye dediler ki: 'O hâlde Ebu Bekir'e söyle de Rabbine evinde ibadet etsin, orada namaz kılsın ve orada dilediği kadar (Kur'ân) okusun. Bunları yaparak bizleri rahatsız etmesin ve bu işini açık bir şekilde yapmasın. Çünkü bizler kadınlarımızın ve çocuklarımızın fitneye maruz kalmalarından korkuyoruz.'

İbnu'd Değine bunları Ebu Bekir'e söyledi. Ebu Bekir bir süre böylece devam etti. Evinde Rabbine ibadet ediyor, namazını açıktan kılmıyor, evi dışında bir yerde (Kur'ân) okumuyordu. Daha sonra Ebu Bekir'in hatırına başka bir fikir geldi. Evinin avlusunda bir mescid inşa etti. Orada namaz kılıyor, Kur'ân okuyordu. Bunun üzerine müşriklerin kadınları ve çocukları onun etrafına gelip toplanıyorlardı. Onun bu hâline hayret ediyor ve seyrediyorlardı. Ebu Bekir, Kur'ân okuduğu zaman gözlerine hâkim olamayacak kadar çok ağlayan bir insandı. Bu hâl Kureyş müşrik eşrafını korkutmaya başladı. Bunun için İbnu'd Değine'ye haber gönderdiler.

O da yanlarına gelince dediler ki: 'Biz senin Ebu Bekir'i himaye etmeni kabul etmiştik. Ancak Rabbine evinde ibadet etmesi şartıyla bunu kabul etmiştik. O bu şartı çiğneyerek evinin avlusuna bir mescid inşa etti. Açıkça namaz kılmaya ve orada Kur'ân okumaya başladı. Bizler ise çocuklarımızı ve kadınlarımızı dinleri konusunda tereddüte düşürmesinden korktuk. Ona bu işten vazgeçmesini söyle. Şayet yalnızca kendi evinde Rabbine ibadet etmekle yetinmeyi arzu ederse yapsın. Şayet bunu açıkça yapmaktan başka bir teklifi kabul etmeyecekse ondan senin himayeni sana iade etmesini söyle.' …" (Buhari, 3905)

230. "Ailene namazı emret, sen de onda sabırlı/kararlı ol. Biz senden rızık istemiyoruz. Biz seni rızıklandırıyoruz. Akıbet takvanındır. (Takvalı olanlarındır.)" (20/Tâhâ, 132)

231. Salim ibni Ebi'l Ca'd'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir kimse 'Keşke namaz kılsaydım da bir rahat etseydim.' dedi. Orada bulunan kimseler bu sözünden dolayı o kişiyi ayıpladılar.

Bunun üzerine o kimse şöyle dedi: 'Resûlullah'tan (sav) işittim, şöyle buyurdu:

'Ey Bilal! Kalk ve namaza çağır. Bizi namazla rahatlat.' ' " (Ebu Davud, 4985)

"Herhangi bir Müslim farz namazda hazır bulunur ve namazın abdestini, huşusunu ve rükûsunu güzelce yerine getirirse bu hareketi -büyük günah işlemedikçe- namazdan önceki günahlarını örter. Bu her zaman böyledir."[232]

"Büyük günahlar işlenmediği sürece beş vakit namaz ile iki cuma namazı aralarındaki günahlara kefarettir."[233]

Günahlara kefaret olan namaz, hadiste "mukeffirat" diye isimlendirilmiştir. Kelime "ke-fa-ra" kökünden türemiştir ve tef'il babının ism-i faildir. Bu kök, örtmek/kapatmak anlamındadır. Demek ki namaz bir örtü gibi, bir şal gibi kulun ayıp ve kusurlarını örtmektedir. Hem bu dünyada insanlar nezdinde hem de yarın Rabbinin huzurunda yüzünü kızartacak ve onu utandıracak kabahatlerini örtmekte, dolayısıyla afv ve mağfirete sebep olmaktadır.

Namazın günahları yıkayıp örtmesi önemli midir? Elbette önemlidir. İstikamet üzere bir kulluk için arınmak, kilit kavramlardan biridir. Çünkü günahlar; kul ile Allah arasına gerilmiş birer perdedir. Günahlar; kulluk yürüyüşünü ağırlaştıran, yürüyüş zeminini kayganlaştıran ve yolu uzatan birer kulluk afetidir. Bu afetten korunmak mümkün değildir. Çünkü günah kul içindir ve her kul mutlaka günah işleyecektir. Şayet hayatındaki arındırıcılar çoğalmaz ve sık sık arınmazsa; önce Rabbine, sonra kendine karşı yabancılaşacaktır. İstese de Rabbine hakkıyla kulluk edemeyecektir. Onu Rabbinden alıkoyucu olarak her bir günah, elini ve ayağını bağlayan birer kelepçeye, birer prangaya dönüşecektir. Bir arındırıcı olarak namazın önemi burada açığa çıkmaktadır. Zorunlu olarak her insan, günde beş defa bu nehirde yıkanma mecburiyetindedir. Allah'tan (cc) yardım ister ve şuurlu bir şekilde bu nehirde yıkanırsa; onu ağırlaştıran ve Rabbinden uzaklaştıran günahlardan kurtulacaktır. Asr-ı Saadet'te yaşanan birkaç hadise, yukarıda anlatılan hakikatin canlı bir örneğidir:

Enes ibni Malik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber'in yanında bulunduğum bir sırada bir adam çıkageldi ve 'Ya Resûlallah! Ben had cezası gerektirecek bir suç işledim. Bana cezasını uygula!'

232. Müslim, 228
233. Müslim, 233

dedi. Peygamber (sav), o adama işlediği günahın ne olduğunu sormadı. Bu sırada namaz vakti geldi. O adam Peygamber Efendimizle birlikte namaz kıldı.

Resûlullah (sav) namazı bitirince aynı kişi Peygamber'e doğru yöneldi ve 'Ya Resûlallah! Ben had cezası gerektirecek bir günah işledim. Bana Allah'ın Kitabı'nı uygula.' dedi.

Peygamber (sav), 'Sen şimdi bizimle birlikte namaz kılmadın mı?' dedi.

Adam, 'Evet' diye cevap verdi.

Resûlullah (sav), 'Şüphesiz ki Allah senin lehine günahını -yahut cezanı- bağışlamıştır.' buyurdu."[234]

"Bir adam kadının birini öpmüş, sonra da Peygamber'e gelip bu durumu haber vermişti. Bunun üzerine şu ayet indi:

'Gündüzün iki ucunda ve gecenin (gündüze) yakın saatlerinde namazı dosdoğru kıl. Şüphesiz iyilikler, kötülükleri giderir. Bu, (Allah'ı) ananlar için bir öğüttür.'[235]

Adam, 'Bu hüküm, yalnız benim için mi geçerlidir?' diye sordu.

Allah Resûlü (sav), 'Ümmetimden kötülük işleyenler için geçerlidir.' cevabını verdi."[236]

Demek ki; her günahın ardından namaza yönelmeli, namazın arındırıcı gücünden istifade etmeliyiz. Bunun yanında beş vakit farz namaz üzerinde hassasiyetle durmalı, şeytanın ve nefsin bu büyük hazineyi zayi etmesine müsaade etmemeliyiz.

d. Namaz kötülükten uzak tutar

"Sana vahyedilen Kitab'ı oku ve namazı dosdoğru kıl. Şüphesiz ki namaz, insanı fuhşiyat ve münkerden alıkoyar. (Kıldığınız namaza karşılık) Allah'ın sizi anması daha büyüktür. Allah yaptıklarınızı bilir."[237]

Bu, Rabbani bir vaad, ilahi bir ölçüdür. Namaz, sahibini fahşa ve mün-

234. Buhari, 6823; Müslim, 2764
235. 11/Hûd, 114
236. Buhari, 4687; Müslim, 2763
237. 29/Ankebût, 45

kerden korumaktadır. Daha doğru bir ifadeyle namaz, mümini fahşa ve münkerden korumalıdır.

Ayete binaen aklımıza şöyle bir soru gelebilir: Namazın fuhşiyattan alıkoyması nasıl olur?

Bu sorunun cevabı, ayetin içinde gizlidir. Kanaatimizce ayet, bu soruya iki yönlü bir cevap vermiştir:

Birincisi; namazı ikame etmektir. Şöyle ki; Kur'ân'ın ilginç üsluplarından biri "Ekimu's-salat./Namazı ikame edin." ifadesidir. Zira Araplar, fiilin türediği kökten emir kipi/siğası türetirler. Normalde "Namazı kılın." anlamında "Sallu." denmesi yeterlidir. Ancak Rabbimiz fiil kökünden emir türetmek yerine, namaz kılma emrini başka bir fiile vermeyi tercih etmiştir. "Namazı kılın." demek yerine "Namazı ikame edin." diye ferman buyurmuştur. Demek ki; insanı fahşa ve münkerden alıkoyan; kılınan değil, ikame edilen namazdır. İkame; ayağa kaldırmak, doğrultmak, istikamet vermek, o işte devamlı olmak gibi anlamlara gelmektedir. Mealimize "Namazı dosdoğru kıl." şeklinde yansıttığımız kelime, namazın hakkını vererek, kimin huzurunda olduğunun bilincinde olarak, namazın bir dua/yakarış olduğunu hissederek, yüzüyle kıbleye yöneldiği gibi kalbiyle/tüm benliğiyle Allah'a (cc) yönelerek kılınan namazdır.

Böyle bir namaz; ıslah edici, inşa edici, arındırıcı bir namazdır. Böyle bir namaz; günde beş defa kulluk ahdinin yenilendiği bir namazdır. Böyle bir namaz; kişiye haddini bildiren ve Rabbinin azametini öğreten bir namazdır.

Kişi iki namaz arasında günah işleyecek olsa, bir önceki vakitte kıldığı namaz imdadına yetişir. Ona, biraz önce tazim ettiği, önünde saygıyla eğildiği, hidayet istediği, günahlarından bağışlanma dilediği Rabbini hatırlatır. Şayet bir önceki vakitte kıldığı namazı hatırlamıyorsa, bir sonraki vakitte kılacağı namaz imdadına yetişir. Birazdan kimin huzurunda duracağını hatırlar. Masiyetin yüz kızartıcı mahçupluğuyla Allah'ın huzurunda duracak olmaktan hayâ eder. Önemli bir randevuya giden kimsenin günlük kıyafetlerinden sıyrılıp hazırlanması gibi; masiyet giysilerinden sıyrılıp takva elbisesine bü-

rünür. Böylece o, namazı ikame eder, namaz da onu ikame eder. Namazına verdiği ehemmiyet, namaz sonrasında onu koruyan bir kalkana dönüşür.

İkincisi; namazla erişilen mevki, Allah'ın (cc) zikri mertebesidir. Allah'ı zikretmek/anmak için namaz kılan kul, bu zikre karşılık Allah'ın (cc), onu anmasıyla mükâfat alır:

"... Beni zikretmek için namaz kıl."[238]

"(Bu nimetlerime karşılık yalnızca) beni anın ki ben de sizi anayım. Ve bana şükredin, nankörlük etmeyin."[239]

Hiç şüphesiz kulun Rabbini anması ile Allah'ın (cc) kulunu anması arasında fark vardır. Allah'ın (cc) kulunu anması; kuluna hidayet etmesi, üzerine sekinet indirmesi, kulunu koruması, sevip razı olduğu işlere muvaffak kılmasıdır...

Öyleyse kişi, namazını "zikir" şuuruyla eda etmelidir. Namaz boyunca anmak/hatırlamak zorunda olduğunu bilmelidir. Müşrik/Münafık namazı olan "sevh/gaflet" hâlinden sakınmalıdır:

"Veyl olsun o namaz kılanlara! Onlar ki namazlarında gaflet içindedirler. Onlar, riyakâr kimselerdir. Ve onlar, insanların gündelik yardımlaşmalarına dahi engel olurlar."[240]

Şeytan ve nefis unutturur! İnsan ise hatırlamakla/zikretmekle mükelleftir. Hatırlamak zorunda olduğunu unutursa insan, mutlaka unutacaktır. Unutarak kılınan bir namaz, ikame edilmiş, yani dosdoğru kılınmış olmaz. Böyle bir namazın sahibini çekip çevirmesi, fahşa ve münkerden alıkoyması söz konusu değildir.

Şuayb'ın (as) Namazı!

İkame edilen, yani dosdoğru kılınan bir namazın öyle bir dönüştürücü etkisi vardır ki; şirk toplumunun dahi dikkatini çeker.

"Demişlerdi ki: 'Ey Şuayb! Atalarımızın ibadet ettiği (putları) ve mallarımızda

238. 20/Tâhâ, 14
239. 2/Bakara, 152
240. 107/Maûn, 4-7

dilediğimiz gibi tasarruf etmeyi bırakmayı, namazın mı sana emrediyor? Şüphesiz ki sen, yumuşak huylu ve olgun/aklı başında bir adamsın.' "[241] [242]

Müşrikler Şuayb'ın (as) yanındaki müminlerdeki değişimi namaza bağlamıştır. Zira onlar, namaz kılmadan önce kendi hâlinde yaşayan, uysal, ortalama bir vatandaş statüsündelerdi. Ancak risaletle beraber namaz kılmaya başladılar ve o günden sonra değiştiler. O günden önce salih insanlardı. O günden sonra muslih oldular. Namaz onları, onlar da toplumu ıslaha koyuldular. Şirk sistemine ve onun cahiliye anlayışına karşı çıktılar. Uyardılar, müjdelediler, Allah'a (cc) davet ettiler... Onlardaki bu değişimi dikkatle izleyen müşrikler, bu değişimi tek bir şeye bağladılar: Namaz!

e. Namaz güç kaynağıdır

Kur'ân'da iki ayrı ayette Allah (cc) şöyle buyurur:

"Sabır ve namazla (Allah'tan) yardım dileyin. Şüphesiz ki o (namaz ve sabırla yardım dilemek), huşu ehli dışındakilere büyük/ağır gelen bir yüktür."[243]

"Ey iman edenler! Sabır ve namazla (Allah'tan) yardım dileyin. Şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir."[244]

Her iki ayetin bağlamı da gerçekten ilginçtir. Birinci ayetin bağlamı; insanlara iyiliği emredenlerin, söylemleriyle eylemlerinin uyumlu olmasıdır:

"Kitab'ı okuduğunuz hâlde insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor mu-

---

241. 11/Hûd, 87

242. Müşrikler Allah'a (cc) inanmakla beraber, laik olmaları nedeniyle Allah'ın, dünya işlerine karışmasını istemezler. Örf ve âdetlere, malların nasıl kazanılacağına ve nereye harcanacağına insanların karar vermesini isterler. Borsaya, bankaya, ekonomiye müdahale eden bir Allah'ı garipserler. İbadetler ise kişiyle Rabbi arasında olan tamamen vicdani bir konudur. İbadetler kamusal alana taşınmamalı, sosyal hayat içinde belirleyici durumda olmamalıdır. Peygamberlerin daveti ise; Allah'ın (cc), göklerin ve yerin sahibi olduğu, mutlak otoritenin Allah'a ait olduğu ve Allah'ın hayatın her alanına yasalarıyla müdahale ettiği esasına dayalıdır. (bk. 6/En'âm, 3)

Müşriklerin, tevhid davetçilerine İslam ahlakını hatırlatmaları da dikkat çekicidir. Onlara göre yumuşak huylu ve olgun olmak, etliye sütlüye karışmamak; hakka şahitlik etmemek ve toplumu uyarmamak demektir. Bunları yapan olsa olsa kaba, sert, aşırı, radikaldir.

Peygamberler Allah'ın (cc) şahitliğiyle güzel ahlak sahibi, yumuşak huylu ve olgun insanlardır. Bu, onların şirke şirk, müşrike müşrik, masiyete masiyet demelerine ve topluma iyiliği emredip kötülüğü menetmelerine engel olmamıştır.

243. 2/Bakara, 45

244. 2/Bakara, 153

sunuz? Akletmez misiniz? **Sabır ve namazla (Allah'tan) yardım dileyin**. Şüphesiz ki o (namaz ve sabırla yardım dilemek), huşu ehli dışındakilere büyük/ağır gelen bir yüktür. O (huşu ehli) ki; Rableriyle karşılaşacaklarını ve O'na döneceklerini kesin bir bilgiyle bilirler."[245]

İkinci ayetin bağlamı; Allah'ın (cc) emirlerine uyarken batıl ehlinin şüphelerine direnebilmek, bela ve musibetler karşısında sarsılmadan sabırla durabilmektir:

"Nereden çıkmış olursan ol yüzünü Mescid-i Haram'a çevir. Siz de nerede olursanız olun yüzünüzü Mescid-i Haram yönüne çevirin. (Böyle yapın ki) zulmedenler dışında insanların sizin aleyhinize kullanacakları bir delilleri olmasın. Onlardan korkmayın. Yalnızca benden korkun ki size olan nimetimi tamama erdireyim. (Böylece) hidayete eresiniz. Size içinizden bir Resûl gönderdik. Size ayetlerimizi okuyor, sizi arındırıyor, size Kitab'ı, hikmeti ve bilmediklerinizi öğretiyor. (Bu nimetlerime karşılık yalnızca) beni anın ki ben de sizi anayım. Ve bana şükredin, nankörlük etmeyin. Ey iman edenler! **Sabır ve namazla (Allah'tan) yardım dileyin**. Şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir. Allah yolunda öldürülenlere 'ölüler' demeyin. (Hayır, öyle değil!) Bilakis, (Rableri katında) dirilerdir. Fakat siz farkında değilsiniz. Andolsun ki sizleri biraz korku, biraz açlık, mallardan, canlardan ve meyvelerden eksiltmekle imtihan edeceğiz. Sabredenleri müjdele! Onlar ki başlarına bir musibet geldiğinde: 'Şüphesiz ki biz Allah'a aitiz/Allah'tan geldik ve hiç şüphesiz yine O'na döneceğiz.' derler. Bunlar, Rablerinden üzerlerine bir övgü/destek ve rahmet olanlardır. Ve yine bunlar hidayete erenlerin ta kendileridir."[246]

Gerçekten de öyledir! İnsanın en çok yardıma ihtiyaç duyduğu alan sıdk/ihlas, İslam düşmanlarından gelen eziyetler ve kaderî imtihanlar karşısında istikametini koruyabilmesidir. Çünkü başkalarına hayrı/birri hatırlatmak kolay, yapmaksa zordur. İmtihanın imtihan olduğunu bilmek kolay, o imtihanda yalpalamadan, bozmadan, ahdine bağlı olarak sabretmek zordur. İslam düşmanlarını teşhis etmek kolay, onların ölçüsüz ve ahlaksız saldırıları karşısında İslam kimliğini koruyabilmek zordur.

245. 2/Bakara, 44-46
246. 2/Bakara, 150-157

İşte, tüm bu zorluklar karşısında Allah (cc), kuluna yol göstermiştir. İmtihan bir kasırga gibi her şeyi önüne katıp sürdüğünde, sığınacak bir liman, yaraların sarılacağı bir tiryak, bir anne kucağı öğretmiştir: Sabır ve namazla Allah'tan (cc) yardım istemek.

Buradan anlıyoruz ki; sabırla namaz arasında kopmaz bir bağ vardır. Âdeta sabırsız namaz, namazsız sabır yoktur diyebileceğimiz bir bağ…

Allah (cc) en doğrusunu bilir; bu bağ namazın sabra kaynaklık etmesi; denizleri besleyen ırmaklar gibi sabrı beslemesidir… Yani namazın sabra kaynaklık etmesi, onu rafine edip kaliteli bir hâle getirmesi (sabr-ı cemil), onu dal budak salan bir ağaç gibi büyütmesidir.

Namaz ve sabır arasındaki bu bağ nedeniyle olsa gerek, Rahman'ın kulları zorlandıklarında namaza sığınmış, musibet karşısında ihtiyaç duydukları sabrı namazdan tedarik etmişlerdir.

Peygamber (sav) sıkıntılı ve önemli bir işi çıkınca nafile namazlar kılardı.[247]

Şu bir gerçektir: Namazı bir meşgale olarak gören ve onu aradan çıkarmak için uğraşan; ondan güç almak bir yana, onunla güç kaybedecektir. Namaz; onun gönlünü genişletmeyecek, sabrına kaynaklık etmeyecek ve düşeceği zaman ellerinden tutan bir yardımcı olmayacaktır. Kişi namazdan güç almıyorsa; namaza olan bakış açısını kontrol etmelidir. Şayet namazı, öğretmenin verdiği bir ödev, patronun istediği bir iş… gibi görüyorsa, o namazın bir hayrı olmayacaktır. Hâliyle kişinin günlük sorumluluklarından herhangi biri gibi, sadece yorgunluğunu arttıracak, bıkkınlık sebebi olacaktır.

2. Namazın Rükunlarının Namaza Etkisi

Şüphesiz ki namazın söz ve fiilleri Allah (cc) tarafından seçilmiştir. Namazın günahlarımızı dökmesi, bizi Allah'a yakınlaştırması, kötülükten alıkoyması ve arındırması için bu söz ve fiillerin şuurlu bir şekilde eda edilmesi gerekir.

a. İftitah tekbiri ve namaza etkisi

Namaza "Allahu Ekber" sözüyle girmemiz, üzerinde düşünülmeyi hak eden bir durumdur. Zira bu kelime, Allah'ın en büyük olduğuna delalet eder.

247. Ebu Davud, 1319

Demek ki Allah, bu şuurla, O'nu (cc) en büyük görerek namaza girmemizi ister. Bu, kalbin ve dilin bedenle uyum içinde olması içindir. O'nun karşısında rükûya ve secdeye gidecek olan beden, O'nu en büyük gördüğü için bunu yapmaktadır. Dil, "Allahu Ekber" diyerek; bedenin ibadetine iştirak etmektedir.

Önemli olan tüm bu sürece kalbi katmak ve kalp, söz ve bedenin bir bütün olarak O'nun (cc) karşısında eğilmesini sağlamaktır. Şayet kalp başka şeyleri Allah'tan (cc) daha büyük görüyor ve O'nun huzurunda dahi bu şeylerle meşgul oluyorsa; dil ve bedenin Allah'ın karşısında eğilmesinin bir anlamı yoktur. Bilakis bu durum, insanın aleyhine hüccettir.

Kişi namazını ıslah etmek istiyorsa, ilk düğmeyi doğru iliklemelidir. "Allahu Ekber" derken, Yüce Allah'ı kalbinden tazim etmeli ve büyük bir Rabbin huzurunda olduğunu hissetmelidir. Kalp Allah'ın azametini hissederse, beden ona tabi olacak; büyük bir Rabbin huzurunda olduğunu bilerek namazı eda edecektir.

b. Kıyam ve namaza etkisi

Kıyamda ve eller bağlı bir şekilde beklemek; kölenin efendisi karşısında edeple durmasını ve bir insanın hazır olda bir asker gibi kıpırtısız beklemesini andırır. Kıyam, bu her iki manayı da kendisinde toplar.

Kalp bu iki duyguyu hissetmeli; hem Rabbinin huzurunda bir kul edebiyle beklemeli hem de bir asker gibi başta şeytan ve nefis olmak üzere tüm Allah düşmanlarına karşı kıyam hâlinde olmalıdır.

Müminin hayatı da bu iki anlam arasında değil midir? O, bir yandan hayatı boyunca efendisine, yani Rabbine kölelik/kulluk yapar; bir yandan da azgınlaşmış tağutlara karşı mücadele verir. Kıyamda her iki sorumluluğunu da hatırlamalı ve her iki sorumluluğuna karşı da Rabbinden yardım talebinde bulunmalıdır. Umulur ki; "Namazın kıyamından cepheye kıyam taşır."

c. Namazda elleri kaldırmak ve namaza etkisi

Racih olan, dört yerde ellerin kaldırılmasıdır. Namaz kılmayı Allah Resûlü'ne (sav) Cibril (as) öğrettiğine göre; namazda ellerin kaldırılmasının bir hik-

meti olsa gerektir. Konu üzerine düşünen İslam âlimleri, farklı kanaatlere varmışlardır:[248]

- Bu, dilin tekbir getirerek büyüklüğü Allah'a (cc) ispatı, ellerin ise bu büyüklüğü Allah'tan başkasından nefyetmesidir. Dil ile bedenin uyumudur.
- Bu, dünyayı elinin tersiyle itmek ve bütün olarak ibadete yönelmektir.
- Bu, teslimiyet ve boyun eğişi göstermektir. (Teslim olan insanın ellerini kaldırması istenir.)
- Bu, Allah (cc) ile kul arasındaki perdeyi kaldırmaktır.
- Tüm bedeniyle Allah'a (cc) yönelme işaretidir.
- Elleri kaldırmak, namazın süsüdür. (İbni Ömer'den (ra) nakledilmiştir.)
- Allah'ın (cc) ve Resûl'ünün (sav) sünnetini tazimdir. (Şafii'den (rh) nakledilmiştir.)
- Kör olan tekbir sesini duysun, sağır olan el kaldırmayı görsün diye ikisi aynı ânda meşru kılınmıştır.

Şüphe yok ki; namaz her birimizi ilgilendirmekte ve her birimizin Rabbimizle ilişkisinde hayati öneme sahiptir. Her birimiz bu fiil üzerinde düşünmeli, hikmetini idrak etmeye gayret etmeliyiz. Âlimlerimizin söylediği hikmetlerden biri kalbimize hitap edebilir, ellerimizi kaldırırken o manayı hissetmeli ve ellerimizi o hisle kaldırmalıyız.

Ellerimizi kaldırırken Rabbimize teslim olup boyun eğdiğimizi, namazın dışında kalan her şeyi elimizin tersiyle ittiğimizi, tüm benliğimizle ona yöneldiğimizi iliklerimize kadar hissetmeliyiz. Unutmamalıyız ki; yöneldiğimiz kıble, salt bir yönden ibaret değildir. Biz Allah'a (cc) yönelirken Rabbimiz de bize yönelmektedir:

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav), kıble duvarında bir tükürük gördü ve onu kazıdı, sonra cemaate

248. Fethu'l-Bârî, 735 No.lu hadis şerhi

döndü ve 'Biriniz namaz kıldığında kıble tarafına tükürmesin. Çünkü o kimse, namaz kıldığında Allah onun kıblesindedir.' buyurdu."[249]

Yöneldiğimiz cihete ellerimizi kaldırmamız, her şeyimizle O'na teslim olduğumuzun işareti olsa gerektir. Tevhid de bu değil midir? Her şeyiyle Allah'a (cc) teslim olmak, O'na yönelmek, O'na rağbet etmek…[250]

---

249. Buhari, 406; Müslim, 547

250. Ellerini iftitah tekbiri dışında kaldırmayan bidatçi midir?

Bu konu ilk dönemden başlamak üzere ilim ehli arasında ihtilafa konu olmuştur. Bu ihtilafın nedeni bazılarının sandığı gibi sünnetten yüz çevirmek değil, sünnette varid olan farklı rivayetler arasındaki tercihtir. Hâliyle; her mezhepten âlim sünnete dair kabul ettiği usule göre tercih yapmıştır. Kufe ehli (Hanefi Mezhebi de onlardandır), o bölgede ilim yayan sahabeden Abdullah ibni Mesud'un (ra) rivayetlerini almış ve iftitah tekbiri dışında ellerini kaldırmamıştır. Bize göre bu görüş zayıf olsa da bu bir ictihaddır ve bir usul gözetilerek ulaşılmış bir kanaattir. Sahiplerinin ecir almalarını dileriz. Mesele hakkında iki tür bağnazlık örneğiyle karşı karşıyayız:

Bu konuda haddi aşan hadis ehli, Hanefileri sünnetten yüz çevirmekle suçlamıştır. İlim ehlinin ağır sözleri cahilin eline düşünce bidatçilikle suçlamaya, yer yer tekfir ima eden bir aşırılığa dönüştürmüştür. Aynı şekilde Hanefilerden bağnaz olanlar ise namazda el kaldırmayı "çok amel" sayıp bu sünnete uyanların namazının batıl olduğunu söylemişlerdir.

Bağnazlıkla mücadeleye katkı sunması için Ehl-i Hadis'ten ve Hanefilerden insaf ehli iki âlimden nakilde bulunacağım. Bunlardan ilki hadis imamlarından İmam Tirmizi'dir (rh). O, Sünen'inde şöyle der:

"**Allah Resûlü'nün Sadece Namaza Başlarken Ellerin Kaldırılması ile İlgili Bab**

Abdullah ibni Mesud'dan şöyle rivayet edilmiştir:

'O, 'Size Resûlullah'ın (sav) namazı gibi bir namaz kıldırayım mı?' demiş ve namaz kılmıştır. Sadece başlangıç tekbirinde ellerini kaldırmıştır.'

Bu konuda Bera ibni Azib'den de (ra) hadis rivayet edilmiştir. İbni Mesud'un (ra) bu hadisi hasendir. Sahabe ve tabiin âlimlerinden pek çoğunun görüşü bu hadis üzeredir. Sufyan Es-Sevri ve Kufeliler gibi." (Tirmizi, 257 No.lu hadis ve açıklaması)

Görüldüğü gibi İmam Tirmizi, Hanefilerin delili olan hadisin hasen olduğunu, kendisiyle ihticac edileceğini göstermiştir. Her ne kadar bizim tabi olduğumuz Ehl-i Hadis metodu ve bu yolu izleyen hadis imamları bu hadise zayıf demiş olsa da, Tirmizi'nin (rh) bu tavrı insaf örneğidir. Zira o, kendi kanaati yanında hadisin zayıf olduğunu söyleyen Abdullah ibni Mübarek (rh) görüşünü de aktarmış ve kendisi de el kaldırmayı tercih etmiştir

Hanefi âlimlerinden Zeylai (rh), bir tahriç kitabı olan Nasbu'r Raye'de şöyle demektedir: "Elleri kaldırma konusunda İbni Mesud'un hadisine göre yollarını belirleyenlerin görüşü araştırma ve münakaşa gereken bir görüştür.

Dedi ki: 'İbni Mesud, namaz için alınan ilk tekbirin dışındaki yerlerde ellerini kaldırmayı unutmuş olabilir. Rükûda tatbik yapmanın kalkmasını ve başka konuları unutması gibi… Bizim ashabımız İbni Mesud gibi birinin unutmuş olabilme ihtimalini çok uzak bir şey gördüler.

Bu konuda Darekutni'nin Sünen kitabında ve Tahavi'nin Şerhu'l Asar eserinde tahriç ettikleri hadisi delil aldılar: Husayn ibni Abdurrahman'dan rivayet edildiğine göre o demiştir ki: 'Biz İbrahim En-Nehai'nin yanına girdik. Amr ibni Murre ona hadis aktardı ve dedi ki: 'Biz Hadremilerin mescidinde namaz kıldık. Alkame ibni Vail'in bana aktardığına göre babası, Allah Resûlü'nü, iftitah tekbirinde, rükûya gideceği zaman ve secdeye gideceği zaman ellerini kaldırırken görmüştür.'

İbrahim En-Nehai dedi ki: 'Ben onun babasının, Allah Resûlü'nü sadece o günde gördüğünü ve

d. Namazda elleri bağlamak ve kulluğa etkisi

Elleri bağlamak, ihtiyacını zillet içinde talep eden kimsenin hâlidir. Aynı zamanda bu hâl kişiyi faydasız şeylerden alıkoyan ve huşuya en yakın olan

o gün ondan bunu hıfzettiğini düşünüyorum. Ama İbni Mesud onun hıfzettiğini hıfzetmemiş, sadece iftitah tekbirinde ellerini kaldırdığını hıfzetmiş. (Böyle bir şey mümkün değil…)'

Bunu Ebu Ya'la, Müsned'inde rivayet etmiştir. Onun lafzı şu şekildedir: 'Vail bunu hıfzetti de İbni Mesud unuttu mu?'

Bunu Tahavi, Şerhu'l Asar eserinde şu ziyadeyle rivayet etti: 'Eğer o (yani Vail), Allah Resûlü'nün ellerini kaldırdığını görmüşse, İbni Mesud, elli defa onun ellerini kaldırmadığını görmüştür.' '

Bu kelamın tamamını İbnu'l Cevzi, Et-Tahkik isimli eserinde zikretmiştir.

Et-Tenkih isimli eserin yazarı (İbni Abdulhadi) şöyle der:

'Fakih Ebu Bekr ibni İshak dedi ki: Bu (İbni Mesud'un el kaldırma sünnetini unutamayacağı) illetine kulak vermeye değmez. Çünkü elleri kaldırmak Allah Resûlü'nden, Raşid Halifelerden, sahabe ve tabiinden sahih olarak nakledilmiştir. İbni Mesud'un bunu unutmuş olması garip karşılanacak bir şey değildir.'

İbni Mesud, kendisinin dışındaki Müslimlerin, Kur'ân'dan olduğuna dair ihtilaf yaşamadıkları Muavvi-zeteyn'i unutmuş, Kur'ân'dan saymamıştır. Âlimlerin neshedildiği hususunda ittifak ettikleri şeyi unutmuştur. Rükûda tatbik yapmak gibi. İmamın arkasındaki iki kişinin nasıl saf tutacağını unutmuştur. Âlimlerin kendisinde ihtilaf yaşamadıkları, Allah Resûlü'nün, kurban günü sabah namazını vaktinde kılması meselesini unutmuştur. Allah Resûlü'nün Arafat'ta namazı nasıl cemettiğini unutmuştur. Secdede dirsekleri ve kolları yere dayama meselesini unutmuştur, ki âlimler bu konu hakkında ihtilaf etmemişlerdir. Allah Resûlü'nün, 'وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى' ayetini nasıl okuduğunu unutmuştur. İbni Mesud için namaz ile ilgili olarak bunları unutması mümkünse, elleri kaldırmak hususunda unutma ihtimalinin olmaması nasıl olabilir?'

Buhari, Raf'u'l Yedeyn isimli eserinde der ki: 'İbrahim En-Nehai'nin söylediği, onun zannıdır. Onun bu söylediğiyle, Vail'in rivayet ettiği hadisin hükmü kalkmaz. Bilakis Vail, Allah Resûlü'nü namaz kılarken gördüğünü ifade etmiştir. Aynı şekilde Allah Resûlü'nün ashabının da ellerini kaldırdıklarını birçok defa görmüştür.

Zaide'nin haber verdiği gibi… O, Asım'dan, babasından ve Vail ibni Hucr'dan rivayet ettiğine göre Vail ibni Hucr, Allah Resûlü'nü namaz kılarken görmüştür. Allah Resûlü rükûya giderken ve rükûdan kalktığında ellerini kaldırmıştır. Vail ibni Hucr devamla demiştir ki: 'Bundan sonra ben insanların yanına geldim. İnsanları soğuk bir zaman diliminde gördüm. İnsanların üzerinde geniş, büyük elbiseler vardı. Onların elleri o elbiselerin altından hareket ediyordu.' '

Beyhaki, El-Ma'rife isimli eserinde demiştir ki: 'Şafii şöyle dedi: 'Evla olan Vail'in sözünün alınmasıdır. Çünkü o, yüce bir sahabidir. Onun sözü, ondan mertebece altta bulunan bir kimsenin sözünden dolayı nasıl olur da reddedilebilir ki? Bilhassa onunla beraber birçok kişinin de rivayeti varken…' ' " (Nasbu'r-Raye, 1/389-402)

İnsanın olduğu yerde mutlaka ihtilaf olacaktır. Zira insanın tabiatı ihtilafı gerektirmektedir. İhtilaf fıkhını bilmeyen insanların ümmet olması, tarihine sahip çıkması, insandaki o müthiş potansiyeli hak uğruna kullanması mümkün değildir. Bu sebeple bir uyanış hâlinde olan tevhidî hareketin ihtilaf fıkhını bilmesi gerekmektedir. Ehl-i Hadis'in veya mezhep mutaassıplarının bağnazlığına İslami uyanışı mahkûm etmemelidir. Bu konuya katkı sunması için yaptığımız bir çalışmada, ihtilafı üçlü bir tasnife tabi tutmuş ve her bir kısmı delilleriyle izah etmeye çalışmıştık. Umuyorum ki ümmetin diriliş mücadelesine ve tevhidî çalışmaların bilinçlenmesine katkısı olur. (Geniş bilgi için bk. İhtilaf Fıkhı, Halis Bayancuk)

hâldir. Bundan olsa gerek İmam Buhari (rh), el bağlama hadislerinin peşinden "Namazda Huşu" diye bir bab açmıştır.[251]

Kişi ellerini bağladığında, ihtiyaçlarını hatırlamalı ve tüm bu ihtiyaçları karşılamaya kadir bir Rabbin huzurunda namaza durduğunu bilmelidir. Allah'ın divanında olduğunu ve O'na yöneldiğini, O'nunla konuştuğunu, O'ndan istediğini bilmelidir. Bedeni el pençe divan dururken; kalbi, asi bir kölenin efendisine karşı lakayt tutumu içerisinde olmamalıdır. O ân, Allah'ın (cc) ona nazar ettiğinin ve ona yöneldiğinin şuurunda olmalıdır.

Ellerini niye bağladığı üzerinde düşünmelidir. O'nun (cc) huzurunda bağlanmış elleri, olur olmadık yerde açmamalı; saçıyla, sakalıyla, bedeniyle… oynamamalı, huzurdaki kulluk duruşunu korumalıdır. Bazı insanlar bir büyüğe, hocaya, amire… gösterdikleri saygıyı dahi Allah'a (cc) göstermekten imtina ediyorlar. Arkadaş meclisinde ayıplanmamak için uzak durdukları davranışları, namaza durunca rahatlıkla sergiliyorlar. Onlar, Rabbleriyle buluşmaları olan namaza, dolayısıyla Allah'a değer vermiyorlar. Şüphesiz ki insanın Allah katındaki değeri, Allah'a (cc) ve O'nun şiarlarına verdiği değer kadardır.

Ahmed ibni Hanbel (rh) der ki: "Onların İslam'dan payı, namazdan payları kadardır. İslam'a olan rağbetleri namaza olan rağbetleri kadardır. Ey Allah'ın kulu! Allah ile karşılaştığında İslam'dan hiç payın olmamasından sakın! (Unutma:) İslam'ın senin kalbindeki payı, namazın kalbindeki payı kadardır."[252]

e. İftitah duası ve namaza etkisi

Başta istiftah olmak üzere, namazda okunan tüm kelimelerin manasını bilmelidir insan. Zira bu kelimeler, öylesine, alelade seçilmiş kelimeler değildir. Allah (cc) seçip Resûl'üne öğretmiş veya Allah'ı en iyi tanıyan Nebi'nin (sav) dilinden dökülmüş ve Allah'ın onayıyla din kılınmıştır. Bu kelimeler/dualar namazın anahtarları konumundadır. Ona yerleştirilmiş hayır ve bereket hazinelerine erişmenin yolu, anahtarı tanımak ve doğru kullanmakla mümkündür.

251. Açıklama için bk. Fethu'l-Bârî, 740 No.lu hadis şerhi
252. El-Câmi' li Ulûmi'l İmam Ahmed, 5/490

Kelimelerin anlamı bilindiği gibi, tefekkür ederek okunmalı, ağzımızdan çıkanlar ile kalpte olanın ve beden hâlinin uyumlu olmasına dikkat edilmelidir. Dil, "Subhaneke." diyorsa, "Allah'ım seni tüm eksikliklerden tenzih ediyorum." diyordur. O ân kalp tüm eksikliklerden münezzeh, tüm övgülerin sahibi, ismi yüce, güçlü ve kendinden başka ilah olmayan bir Rabbin huzurunda olduğunu hissetmelidir. Eksiksiz olan Rabbe eksiksiz bir ibadet sunmaya gayret etmeli, insani olarak yapabileceklerini ortaya koymalıdır. Beden de dile uyumlu davranmalı, kimin huzurunda olduğunu bilerek duruşuna çeki düzen vermelidir. "Senden başka ilah yok." derken, arkadaş ortamında yapmaktan hayâ ettiği davranışlar sergilememelidir. Dil "Veccehtu ... " diyorsa; yüzüyle, yani tüm benliğiyle Allah'a (cc) yöneldiğini söylüyordur. Dil böyle söylerken gözler namaz kılınan mekânı taramamalı, kalp hayal âleminde gezinmemelidir. Şunu unutmamalıdır: Biz insanız ve ne yaparsak yapalım eksiklerimiz olacaktır. Kulluğumuz da bu genel kaideden istisna değildir. Bizi değerli kılan şey iyi yapma çabası, yani ihsan üzere kulluk uğraşıdır. Yüce Allah kalplerimizde samimiyet, O'nu (cc) razı etme gayreti ve buna uygun çaba gördüğünde elimizden tutacak, azımızı çoğaltacak, Eş-Şekûr ismiyle amellerimizin karşılığını bereketlendirecektir.

f. İstiaze ve namaza etkisi

Namazda ve namaz dışında Kur'ân okumaya istiazeyle başlamak, önemli bir kulluk kaidesine işaret eder. Şöyle ki; insî ve cinnî şeytanlar Kur'ân'ın lafzını tahrif edemezler. Zira o, Yüce Allah'ın koruması altındadır. Ancak Kur'ân okuyan kimsenin kalp ve zihin dünyasına vesveseyle etki edip, Kur'ân ile sıhhatli bir ilişki kurmasına engel olabilirler.

Örneğin, okuma esnasında zihni türlü düşüncelerle meşgul edip, ayetler üzerinde hakkıyla düşünüp öğüt almamıza engel olurlar. Böylece Kur'ân, boğazdan kalbe inmez. Ki bu; Kur'ân'ın bizzat kendi dilinden yerilmiş bir sıfattır:

"Onlar Kur'ân'ın (derin anlamlarını anlayacak şekilde dikkatli) düşünmüyorlar mı? Şayet Allah'tan (değil de) bir başka yerden gelmiş olsaydı onda çok fazla çelişki/zıtlık bulurlardı." [253]

253. 4/Nîsa, 82

"Onlar, Kur'ân'ı derinlemesine düşünmezler mi? Yoksa, kalpleri üzerinde kilitler mi var?"[254]

Bazen batıl itikad, zan ve kuruntularla Kur'ân'ın anlamını tahrif eder, okuyanın yanlış anlaşılmasını sağlarlar. Bu; birincisinden daha tehlikelidir. Çünkü burada kişinin yanlış anlayışını Kur'ân'dan zannetmesi, Allah (cc) ile aldanması ve aldatması söz konusudur. Kur'ân'ı çokça okumalarına rağmen yoldan sapan ve Allah Resûlü'nün (sav) dilinde yerilen Hariciler, bu sınıftandır.

Yuseyr ibni Amr'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Sehl ibni Huneyf'e, 'Resûlullah'ı Hariciler hakkında herhangi bir şey söylerken işittin mi?' diye sordum.

Sehl şöyle dedi: 'Ben Allah Resûlü'nün, elini Irak tarafına doğru uzatarak şöyle buyurduğunu işittim: 'Bu taraftan bir kavim çıkacak, onlar Kur'ân okurlar, Kur'ân onların köprücük kemiklerinden öteye geçmez. Onlar, atılan bir okun avı delip geçmesi gibi İslam'dan çıkarlar.' ' "[255]

Ebu Said El-Hudri ve Enes ibni Malik'ten (r.anhuma) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

" 'İleride ümmetim arasında anlaşmazlıklar ve bölünmeler olacaktır. Bunlar arasında bir grup güzel laf edecek, ama işleri bozuk olacaktır; Kur'ân okuyacaklar, fakat Kur'ân gırtlaklarından aşağıya inmeyecektir. Okun yaydan fırladığı gibi dinden çıkacaklar. Atılan ok nasıl geri yaya dönmezse onlar da dinlerine dönmezler, onlar insan ve hayvan tüm yaratıkların en şerlileridir. Onları öldürenlere veya onların öldürdüğü kimseye ne mutlu. Kendileri insanları Allah'ın Kitabı'na çağırıyorlar, fakat Kitap ile alakaları yoktur. Onlarla savaşan kimse, Allah'a onlardan daha yakın olur.'

Orada bulunanlar, 'Ey Allah'ın Resûlü, onların simaları nasıl olacak?' diye sordular.

O da, 'Saçlarını kökten tıraş etmiş olacaklardır.' buyurdu."[256]

254. 47/Muhammed, 24
255. Buhari, 6934; Müslim, 1068
256. Ebu Davud, 4765

Bu şeytanlar bazen kişiyi Kur'ân'ın harfleri, güzel sesle okunması, tecvidi... ile meşgul ederler; kalplere şifa ve nur olan anlamlarından uzaklaştırırlar. Bugün şahit olduğumuz Kur'ân'ı güzel okumak için bu kadar çaba gösterip de onun ahkâmını bireysel ve toplumsal hayata hâkim kılma konusunda bu denli umursamazlık başka nasıl izah edilebilir?

Örnekler çoğaltılabilir... Bu kadarla iktifa edip asıl konuya gelmek istiyorum: Kur'ân okumak gibi salih bir amelde dahi şeytanın amelimizi ifsad etme tehlikesiyle karşı karşıyayız. Allah'a (cc) ne kadar yakın olursak olalım, şeytan o amelimizi bozmaktan geri durmayacaktır. Allah Resûlü'nün (sav) amelini ifsad etmekten dahi geri durmamıştır:

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Dün gece cinlerden bir ifrit -veya benzeri bir ifade kullandı-, namazımı bozmak için aniden bana saldırdı. Fakat Rabbim ona karşı beni galip getirdi. Sabahlayınca hepiniz onu göresiniz diye mescidin direklerinden birine bağlamak istedim. Sonra kardeşim Süleyman'ın, 'Rabbim! Beni bağışla ve bana benden sonra kimseye nasip olmayacak bir mülk ver. Şüphesiz ki sen, (kullarına karşılıksız veren) El-Vehhâb'sın.'[257] dediğini hatırladım (ve onu tutup bağlamaktan vazgeçtim)."[258]

Tüm bunlar Rabbimize (cc) sığınmaya olan ihtiyacımızı gösterir. Zira sığınmak, en değerli ibadetlerden biridir. Kişinin Yüce Allah'a olan ihtiyacını/fakrını hissetmesi ve tüm acziyetinin bilincinde olarak Rabbine yönelmesidir. Namazda istiaze yapan kişi, bunları hissederek ve tüm namaz boyunca bu şuuru koruyarak huzurda durmalıdır. Namazın herhangi bir yerinde unuttuğunu, daldığını, şeytanın namazını ifsad ettiğini fark ettiğinde; durmalı ve kalpten bir içtenlikle Rabbinin yardımına talip olmalıdır. Şeytanın namazın her ânını ifsad etmek için özel bir çabası olduğunu ve bu iş için görevli şeytanlar olduğunu unutmamalıdır.

Aişe'den (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Allah Resûlü'ne namazdayken sağa sola bakmayı sordum.

---

257. 38/Sa'd, 35
258. Buhari, 461; Müslim, 541

Bana dedi ki: 'Bu, şeytanın kulun namazından kapıp çaldığı bir şeydir.' "[259]

Osman ibni Ebu'l As'tan şöyle rivayet edilmiştir:

"Kendisi Peygamber'e (sav) gelmiş ve 'Ey Allah'ın Resûlü! Şeytan benim ile namazım ve kıraatim arasına girdi, namazımı karıştırmaktadır.' demiş.

Resûlullah, 'Bu, 'Hınzeb' denilen şeytandır. Bunu hissettiğinde Allah'a sığın ve sol tarafına üç defa tükür.' buyurmuştur.

Osman ibni Ebu'l As, 'Söyleneni yaptım, bu durumu Allah benden giderdi.' demiştir."[260]

g. Fâtiha Suresi ve namaza etkisi

Fâtiha Suresi; namazın her rekâtında tekrar eden, bir Müslim'in gün içinde en fazla okuduğu Allah kelamıdır. Aynı zamanda sure, Kur'ân'ın mukaddimesi/ön sözü kılınmıştır. Hiç şüphesiz bu, surenin kalp üzerinde etkisi ve Allah (cc) ile yapılan kulluk sözleşmesinin özünü ihtiva etmesindendir. Onu tedebbür ederek okuyan kul, gün içinde, defalarca Rabbiyle sözleşmesini yenileyecek, eskiyen ve yıpranan kulluk duygularını onaracak, imanını tazeleyecektir. Her namazdan yeniden doğmuş, hastalıktan şifa bulmuş, dinlenmiş ve güçlenmiş olarak çıkacaktır.

Fâtiha Suresi'ni tedebbür etmek için, ona dair bilgiye sahip olmak, ayetlerin inceliğini kavramak gerekmektedir. Aslında bu, tüm Kur'ân ayetleri için geçerlidir. Tedebbür, bilgiye tabidir. Zira bizler Arap değiliz; Arap olanlarımız da Kur'ân'ın incelikli ve etkileyici dilini anlayacak donanımdan yoksundur. En derinlikli ilmî mahfillerde dahi, Kur'ân'ın nazil olduğu dönemin fasih Arapçası konuşulmamaktadır/yazılmamaktadır. Bu da Arap olsun Acem olsun, Kur'ân'ı tedebbür edecek olanların, ona dair bir ön bilgiye sahip olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Her Müslim, zaman zaman, hayatında çokça tekrar eden bu sureye dair okumalar yapmalı, onu tedebbür edecek tefsir bilgisini yenilemelidir. Zira tedebbür, insan tabiatından bağımsız değildir. Sürekli tekrar eden şeyi sıradanlaştıran ve bıkkınlık duyan insan tabiatı, yeni bilgilerle canlı tutulmayan

259. Buhari, 751
260. Müslim, 2203

tedebbürü sıradanlaştıracak, bir zaman sonra da yaptığı işten usanacaktır. Madem Kur'ân, Allah'ın (cc) sofrasıdır; madem derine daldıkça sayısız lezzet ve envaiçeşit inci barındıran bir denizdir; madem onunla yükselmenin ve yücelmenin bir sınırı yoktur; öyleyse ondan istifade etmek için gerekli donanımı sürekli yenilemeli, yeni bilgilerle takviye etmeliyiz. Çaba bizden, başarı Allah'tandır.[261]

h. Kıraat ve namaza etkisi

Okunan Kur'ân, namazın ruhudur. Yapılan zahirî/şekilsel eylemlerin ruhu, o eyleme eşlik eden lafızlardır. Namazın en uzun rüknü olan kıyamın ruhu da kıyama eşlik eden Kur'ân kıraatidir.

Kıraatin kıyama ruh vermesi için, interaktif bir okuma olması gerekmektedir. Bu okumanın en güzel örneği Allah Resûlü'nün (sav) hayatında mevcuttur:

Huzeyfe'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gece (Ramazan'da) Peygamber (sav) ile birlikte namaz kıldım. Namaza Bakara Suresi'ni okuyarak başladı. Kendi kendime, 'Yüz ayet okuduğunda rükûya gider.' dedim. Arkasından Nisâ Suresi'ni okumaya başladı. Bunun arkasından Âl-i İmran Suresi'ne başlayıp onu da okudu. Okurken tane tane okuyordu. **İçerisinde tesbih bulunan ayete geldiğinde tesbih ediyor, istek ifade eden ayete geldiğinde istekte bulunuyor, sığınma ifadesi geldiğinde Allah'a sığınıyordu.** Bunun arkasından rükûya gitti. Rükûda, 'Subhane Rabbiye'l Azim.' diyordu. Kendisinin rükûsu da kıyamı kadar idi. Bunun arkasından (rükûdan kalkınca), 'Semiallahu limen hamideh.' dedi. Bunun arkasından rükûdakine yakın bir süre ayakta durdu, arkasından secdeye gitti ve 'Subhane Rabbiye'l A'lâ' dedi. Secdeleri de kıyamına yakındı."[262]

O (sav), okuduğu ayetlerde Allah tesbih ediliyorsa durur, Yüce Allah'ı tesbih ederdi. O'nun (cc) rahmetini anlatan ayetler de durur, dua eder, O'ndan isterdi. Azaba dair ayetlerde durur ve Rabbine sığınırdı. Böylece dilin okuduğuna kalbi de eşlik etmiş olurdu. Kalbin dile eşlik etmesi; okumadaki manalara uygun hâllere bürünmesi, rahmet ayetlerinde umutla, azap ayetlerinde

261. Ayrıca bk. Tevhid Dersleri Sitesi, Fâtiha Suresi Tefsiri, Erişim Tarihi: Mart 9, 2021, https://tevhiddersleri.org/kategori/tefsir/fatiha-suresi-tefsiri

262. Müslim, 772

korkuyla ve ihtiyacını hissettiği ayetlerde tazarruyla dolmasıdır. Tüm bu hâllerin neticesi olarak Yüce Allah'a duayla yönelmesidir.

ı. Rükû ve namaza etkisi

Rükû; eğilmek anlamındadır. Bazen namazdaki hususi duruş için, bazen de tevazu ve tezellül için kullanılır… [263] Rükû; bir saygı ifadesidir. Yüceltilenin karşısında başı ve boynu eğerek emre amade oluşun ve en şerefli uzuv olan başın eğilerek tazim ve teslimiyetin gösterilmesidir. Bugün bile birçok toplum, saygısını ifade etmek için rükûya varır gibi muhatabının karşısında eğilir.

Rükûya varırken kalp saygıyla dolup taşmalı, kimin karşısında eğildiğinin şuurunda olmalıdır. Rükûda okunan zikirler, kalbe bu şuuru kazandırmak içindir.

"Subhane Rabbiye'l Azim." derken insan, en büyük ve azamet sahibi bir Rabbi tesbih etmekte ve onun tüm eksikliklerden münezzeh olduğunu itiraf etmektedir. Sonra "Subhaneke Allahumme ve bi hamdike Allahummağfirli." diyerek tesbihine hamd, hamdine dua ekler ve Rabbinden bağışlanma diler. O'nun (cc) eksiklikten münezzeh oluşunu "Subbuh ve Kuddus" isimleriyle tekid eder. Âdeta kalp, O'nun yücelik, azamet ve subhaniyet duygularıyla coşar. Özellikle en sonunda yapılan dua, kulluğun zirvesi gibidir.

Ali ibni Ebi Talib'ten (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle derdi:

"اللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، خَشَعَ لَكَ سَمْعِي وَبَصَرِي وَعِظَامِي وَمُخِّي وَعَصَبِي

'Allah'ım sadece senin önünde eğildim, irademi sana teslim ettim ve sana iman ettim. Kulağım, gözüm, kemiklerim, zihnim ve sinirlerim sana olan sevgi ve korkuyla saygı hâlindedir.' " [264]

Bu rükûnun öylesine, şuursuz bir rükû olmadığını, Allah'a imanın, teslimiyetin ve tevekkülün eşlik ettiği bir rükû olduğunu ifade eder. Bir bütün olarak Allah'ın (cc) karşısında eğildiği gibi; kulağın, gözün, kanın, etin, kemiğin ve sinir sisteminin O'nun karşısında huşuyla eğildiğini, âlemlerin Rabbine

263. bk. Mufradatu'l Kur'ân, r-k-a maddesi
264. Nesai, 1050

teslim olduğunu itiraf eder. Subhanallah, ne demektir kulağın, gözün... cümle uzvun huşuyla O'nun karşısında eğilmesi, teslimiyeti... Şayet kalp, dilin söylediği bu ince anlamları anlasa, dil ile kalp uyum içinde olsa nasıl bir namaz olur acaba? Kişi bu sözleri Allah'a verilmiş bir ahit veya O'ndan (cc) istenen bir dua olarak düşünse, bu şuurun namazı, namazın da sahibini ıslah edeceği izahtan vareste olsa gerek.

Rükû hâlindeyken Yüce Allah'ın övdüğü "râkiun/rükû edenler"[265] zümresinden olduğumuzu hissedelim. Biz O'nu (cc) överken, Rabbimizin de bizi övdüğünü ve müjdelediğini hatırda tutalım. Bizi razı olduğu bir ibadete hidayet edip razı olduğu bir hâlde görmeye muvaffak kıldığı için bir daha, bir daha hamdedelim. Zira Allah (cc) tesbihe ve hamde en layık olandır.

Rükû bize bir sorumluluğu daha hatırlatır: Yalnızca Allah'ın (cc) karşısında, saygı ve muhabbetle eda edilen bu eylem, hiçbir varlığın önünde yapılamaz. O'na isyan eden zalim ve ceberut tağutlar, namazını tevhide bina etmiş olanlardan yalnızca kıyam görürler. Şerefli, izzetli ve onurlu bir kıyam... Namazını tevhide bina etmemiş ve "onda gafil olanlar" ise her güç sahibinin karşısında eğilir, rükû ederler. Zira "bir" sahibi olmayanın sahibi "çok" olur ve her sahip, kuluna boyun eğdirmek için uğraşır. Allah (cc) bir muvahhidi namaza, yani rükûya muvaffak kılmışsa, bu nimete bir şükür olarak hiçbir güç karşısında eğilmemelidir.

j. İtidal ve namaza etkisi

İtidalin anlamını kavramak için, rükûnun anlamını kavramamız gerekir. Rükûda hem başımızı Rabbimizin (cc) önüne eğer hem de bu şekle uygun tesbihlerle Rabbimizi tüm eksikliklerden tenzih ederiz. Şimdi başımızı rükûdan kaldırıyor ve kıyamda durduğumuz gibi, hem bir asker gibi hazır olda hem de bir köle gibi el pençe divan duruyoruz. Yüce Allah'ı hakkıyla tenzih ettikten sonra, O'nu (cc) imkân dâhilinde hakkıyla övecek ve hamdedeceğiz. Bunun için de başımızı kaldırır kaldırmaz, "Semiallahu limen hamideh." diyoruz; yani, "Allah hamdeden kullarını işitti, onlara icabet etti." diyoruz. Yüce Allah'ın bizi duyduğunu ve hamdimize icabet ettiğini kalbi-

265. 9/Tevbe, 112

mize hatırlatıyor, sonra O'na (cc) hamdetmeye başlıyor ve "Rabbimiz, hamd yalnızca sana aittir." **diyoruz.**

İtidal esnasında hissetmemiz gereken en önemli şey; kulluk menzilelerinden hamd menzilesinde olduğumuz, o ân Yüce Allah'ın övdüğü "hâmidun/hamdedenler"[266] **zümresine dâhil olduğumuzdur. Subhanallah, biz Allah'ı (cc) överken O da bizi övüyor ve bizleri hamdeden kulları arasına dâhil ediyor. Yine itidal esnasında tüm kalbimiz hamd duygusuyla dolmalıdır.** "Hamd yalnızca sanadır; gökler ve yer dolusu hamd ... " **derken dilimiz, kalplerimiz de bu söze uygun davranmalı ve Yüce Allah'ın övgüsüyle dolup taşmalıdır.**

Biz O'na (cc) hamdederken, meleklerin bu hamdi Yüce Allah'a taşımak için birbiriyle yarıştığını hatırlamalı, amel defterine yazılan hamdin kusursuz olmasına dikkat etmeliyiz:

Rıfa'a ibni Rafi' Ez-Zuraki (ra) anlatıyor:

"Biz bir gün Resûlullah'ın arkasında namaz kılıyorduk.

Allah Resûlü rükûdan başını kaldırırken,

سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ

'Allah kendisine hamdedeni işitir.' deyince cemaatten bulunan birisi,

رَبَّنَا وَلَكَ الحَمْدُ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ

'Rabbimiz, hamd sana mahsustur. Bol, her türlü gösterişten, -desinler kaygısından uzak- halisane ve hayırlarla dolu bir hamd ile sana hamdederiz.' dedi.

Resûlullah selam verip namazdan çıkınca, 'O hamdi söyleyen kimdi?' diye sordu.

Bunu söyleyen kişi, 'Bendim, ey Allah'ın Resûlü!' deyince Peygamber şöyle buyurdu: 'Otuzdan fazla bir melek topluluğu gördüm. Bu sözü daha önce yazabilmek için birbirleriyle yarışıyorlardı.' "[267]

k. Secde ve namaza etkisi

Secde; başların arza, ruhların semaya yükseldiği ibadetlerdendir. Secde hâlinde ruh miraçtadır ve Rabbine en yakın olduğu hâldedir:

266. bk. 9/Tevbe, 112
267. Buhari, 799

"Asla! Ona itaat etme. Secde et ve yakınlaş."[268]

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kulun Rabbine en yakın olduğu ân, secde ettiği ândır. Dolayısıyla (bu ânda) duayı çokça yapınız."[269]

Secdedeyken Müslim, bu yakınlığı hissetmelidir. Secdeye varana dek Rabbine yöneldiğini ve Rabbinin de kendisine yöneldiğini düşünen Müslim, secdeyi bu yönelişin zirvesi kabul etmeli ve vuslatın gerçekleştiğini duyumsamalıdır. Rabbine en yakın olduğu bu ânda zikrine dua eklemeli, tüm derdini Rabbine açmalı, ihtiyaçlarını Rabbinin huzurunda arzetmelidir.

Allah Resûlü'nün (sav) yaptığı duaları düşünmeli, o dualardaki inceliği anlamaya çalışmalıdır. "Gazabından rızana sığınırım." **ya da** "Rızanla, gazabından korunurum."[270] **ne demektir, anlamaya çalışmalıdır. Bu secde hâline en uygun sözle Allah'a yakarmalıdır.** "Rabbim! Senden başka kimsem yok. Kızmış olsan da ceza verecek olsan da yine sığınacağım merci sensin." **demektir. Subhanallah!** "Senden sana sığınırım." **nasıl bir kulluk hâlidir? İşte bu, bedenin eğildiği gibi kalbin ve ruhun da O'nun huzurunda kemalî edeple eğilmesidir. Bu,** "Sen olmazsan ben bir hiçim, beni hiç kimseye, öz nefsime dahi bırakma!" **demektir.**

Secde ânında semadan inen nuru hissetmeli, o nurun başta kalp olmak üzere tüm bedeni kuşattığını düşünmelidir. Değil mi ki secdenin yüzlerde bıraktığı bir iz vardır:

"... Alametleri, yüzlerinde secdeden oluşan izdir..."[271]

Abdullah ibni Busr'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kıyamet Günü'nde ümmetimin secde organları abdest almalarından dolayı bembeyaz ve pırıl pırıldır."[272]

268. 96/Alak, 19
269. Müslim, 482
270. "للَّهُمَّ أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ، لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ، أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ
'Allah'ım, senin gazabından senin rızana, cezalarından bağışlamalarına sığınıyorum. Sana (kusur işlemekten de) yine sana sığınıyorum. Sana karşı yapacağım övgüyü bitiremem. Sen kendini nasıl översen öylesindir).' " (Müslim, 486)
271. 48/Fetih, 29
272. Tirmizi, 607

Elbette bu, alınlara nakşedilen şekilsel/zahirî bir iz değildir. Kalplerde oluşan secde izinin yüze nur, huzur, başkalarına güven, sekinet... olarak yansımasıdır. Bu öyle şerefli bir izdir ki cehennem ateşi dahi ona dokunamayacak, orayı yakmayacaktır:

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Cehennem ateşi Âdemoğlunun secde organları dışında kalan her yerini yer. Çünkü Allah, cehennem ateşine secde organlarını yakmayı yasakladı."[273]

Secde hâlinde derecesinin arttığını ve günahlarının döküldüğünü hissetmelidir:

Ma'dan ibni Ebi Talha'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ın (sav) mevlası Sevbân ile karşılaştım ve kendisine, 'Bana öyle bir amel bildir ki ben onu işleyeyim de onun sayesinde Allah beni cennete koysun.' dedim. -Diğer bir rivayette, 'Allah'a en sevimli gelen ameli bana bildir.' dedim.- Bunun üzerine kendisi sustu. Sonra tekrar kendisine bunu sordum, yine sustu. Sonra üçüncü defa sordum.

Şöyle dedi: 'Bunu Resûlullah'a (sav) sormuştum. O da, 'Allah'a çokça secde etmeye bak. Çünkü sen, Allah'a secde ettiğinde bu secde sayesinde Allah, seni bir derece yükseltir, bir hatanı siler.' buyurdu.

Ma'dan ibni Ebi Talha, 'Bundan sonra Ebu'd Derda ile karşılaştım, kendisine bu konuyu sordum. O da bana Sevbân'ın dediği şeyi söyledi.' demiştir."[274]

Dış dünyanın kıymet bilmez, vefasız, gaddar insanlarının ruhta açtığı yaraları; secdeyle onarmalı, tüm kalp kırıklıklarını ilahi rahmetin sağanak olup yağdığı secdede cebretmelidir. Zira insanlar bir ömür yapılan iyiliği görmez, görse hakkıyla takdir etmez, birini takdir etse yüz yerde kalp kırar... Yüce Allah ise alnı yere değen kulun perçeminden tutar ve derece derece onu yükseltir. Secde, "refiu'd deracat/dereceleri yükselten"[275] sıfatının tecelli ettiği yerdir.

273. İbni Mace, 4326
274. Müslim, 488
275. bk. 40/Mü'min, 15

Secde hâlinde derecelerin yükseldiğini hissetmek gerçekten önemlidir. Zira yaşadığımız dünya, insan onurunu hiçe sayan gaddar bir dünyadır. İnsanın yaratılıştan getirdiği onuru/izzeti/kerameti yok sayan, bir anlık gülme için insan onurunu ayaklar altına alan, güçlünün güçsüzü ezdiği… ahlaksız bir dünyadır. Oysa insanın "insan" gibi davranabilmesi için insan muamelesi görmesi lazımdır. Aksi hâlde sürekli aşağılanan, yok sayılan, ruhu örselenen insan, değersiz davranışlarda bulunacaktır. Dış dünyayı ıslah etmek zor ve bazen imkânsız olsa da, kırılan kalplerimizi ve örselenen ruhlarımızı secdeyle ıslah edebiliriz. İnsanların aşağıladığı kişilikleri, secdede yücelen ruhun şifasıyla iyileştirebiliriz.

I. Son oturuş ve kulluğa etkisi

Son oturuş, Yüce Allah'ı övme, müminlere selam, Nebi'ye ve âline salât, dua ve selamdan oluşur. Bunların her birinin namaz üzerinde sayısız etkisi vardır.

Teşehhüdde oturan kul, Rabbinin huzurunda oturduğunu hissederek teşehhüd için oturmalıdır. "Tahiyyat/tüm selamlamalar, tayyibat/tüm güzel ve temiz sözler, salavat/tüm dualar Allah'adır." diyerek teşehhüde başlamaktadır. Tüm bu sözler övgüdür ve namazına Allah'ı yüceltip O'na hamdederek başladığı gibi yine O'nu (cc) yüceltip överek son verdiğini fark etmelidir. Oturuşunda kalbini, düşüncelerini, hareketlerini gözden geçirmelidir. Diliyle tüm övgüleri Allah'a nispet ederken, kalbi ve bedeniyle sıradan bir varlığın huzurundaymış gibi davranmamalıdır. Sonra durup düşünmelidir: Neden Allah'ı (cc) övmekte, neden O'nu tazim etmektedir? O'nun azametini, bize olan merhametini, sayısız nimetlerini ve en önemlisi o saatte, o mekânda huzuruna kabul etmiş olduğunu hatırlamalıdır. İnanarak, yakinen, bilinçle Rabbini övmelidir. Kalp inandığında ve dil bu inanca uyarak Allah'ı övdüğünde; bu, kalplerin şifası olan bir ameldir. Çünkü kalpler, bir varlığa teslim olmak, bağlanmak, sevmek ve onu övmek fıtratıyla yaratılmıştır. Kalpler Allah'ı (cc) övmediğinde mutlaka övebileceği bir varlık bulacak ve helak olacaktır. Sonra Nebi'ye (sav) selam verir. İşte o ân, bir Nebi'nin ümmeti olduğunu, Allah'ın emirlerini bize ulaştıranın o olduğunu, onun ümmetine

olan şefkat ve merhametini hatırlamalıdır.[276] Ona ve ailesine salât ve selam ederken, onun üzerimizdeki hakkını düşünmeli, ona ne kadar ümmet olduğunu hatırlamalıdır. Ona hakkıyla ümmet olan, Kıyamet Günü secde ve abdest izinden tanıyacağı kimselerden[277] ve onunla beraber ebedî bir hayat yaşayacaklardan mı;[278] yoksa Nebi'nin yüz çevirdiği kimselerden mi olacağı[279] üzerine düşünmelidir.

276. "Andolsun ki size, içinizden olan, sizi zora sokan şeylerin kendisine ağır geldiği, size pek düşkün, müminlere karşı şefkatli ve merhametli olan bir Resûl gelmiştir." (9/Tevbe, 128)

Abdullah ibni Mesud'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav), 'Bana Kur'ân oku!' dedi.

Ben, hayretle, 'Kur'ân sana indirildiği hâlde ben sana Kur'ân mı okuyayım?' diye sordum.

Buna karşın şöyle buyurdu: 'Ben onu başkasından duymayı arzu ediyorum.'

Bunun üzerine Nîsa Suresi'ni okumaya başladım. 'Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit olarak gösterdiğimiz zaman hâlleri nice olacak!' ayetine gelince 'Yeter.' -veya 'Dur.'- dedi. Ona baktığım zaman gözyaşlarının aktığını gördüm." (Buhari, 5055)

Abdullah ibni Amr'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav), İbrahim'in (as) sözü olan, Yüce Allah'ın, 'Rabbim, şüphesiz ki, onlar (putlar,) insanların çoğunun sapmasına neden oldular. Şimdi kim bana uyarsa o, bendendir. Kim de bana karşı gelirse, artık sen gerçekten çok bağışlayan ve çok merhamet edensin.' (5/Mâide, 118) ayetini okudu. (Onların, ümmetine böyle dua etmesi üzerine kendisi de) ellerini kaldırdı ve 'Allah'ım, ümmetim ümmetim!' dedi ve ağladı. Bunun üzerine Yüce Allah, 'Ey Cibril! Muhammed'e git, -her ne kadar Rabbin en iyi bilen olsa da yine de- ona, 'Seni ağlatan nedir?' diye sor.' buyurdu. Cibril (as) kendisine geldi ve niye ağladığını sordu. Resûlullah (sav) ne dediğini ona bildirdi. -Hâlbuki Allah bunları çok iyi bilmektedir.- Bu cevap üzerine Allah, 'Ey Cibril! Muhammed'e git ve 'Biz, ümmetin konusunda seni memnun edeceğiz, seni üzüntüde bırakmayacağız.' de.' buyurdu." (Müslim, 202)

277. Abdullah ibni Busr'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kıyamet Günü'nde ümmetimin secde organları abdest almalarından dolayı bembeyaz ve pırıl pırıldır." (Tirmizi, 607)

278. "Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse bunlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği nebiler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraber olacaklardır. Ne güzel arkadaştır bunlar! Bu, Allah'tan olan bir lütuftur. Her şeyi bilen olarak Allah yeter." (4/Nîsa, 69-70)

279. Sehl ibni Sa'd'dan (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ben sizin havuz başında öncünüzüm. Benim yanıma gelen ondan içer, ondan içen de ebediyen susamaz. Muhakkak benim yanıma birtakım kavimler gelecekler ki ben onları tanırım. Onlar da beni tanırlar. Sonra benimle onların arasına bir perde konulur." (Buhari, 6583)

Ebu Hazim'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben bu hadisi kendilerine rivayet ederken bunu benden Numan ibni Ebu Ayyaş işitti ve 'Sen bu hadisi Sehl'den bu şekilde söylerken işittin mi?' diye sordu.

Ben de, 'Evet böylece işittim.' dedim.

Bunun üzerine Numan, 'Ben Ebu Said El-Hudri üzerine şahitlik ediyorum ki muhakkak ben de bu hadisi ondan işitmişimdir.

O, bu hadise şunları da ekleyerek bu hadisi Allah Resûlü'nden aktarırdı: 'Ben, 'Onlar bendendir.' derim. Bana, 'Sen onların senin ardından neler uydurduklarını bilmezsin.' denilir. Ben de, 'Benden

Ona hakkıyla ümmet olabilmek için Yüce Allah'tan yardım istemelidir.

Sonra Nebi'nin öğrettiği şekilde dinî ve dünyevi, zahirî ve bâtıni, soyut ve somut … fitnelerden Allah'a (cc) sığınmalıdır.[280] O'na sığınırken O'nun kudretini, hiçbir şeyin O'nu aciz bırakmayacağını, O'nun koruması olmazsa helak olacağını düşünmelidir. Yüce Allah'a olan ihtiyacının/fakrının farkında olmayan, hakkıyla O'na sığınamaz. Daha üzücü olan; O'na sığınmanın tadına lezzetine varamaz. Zira kalpler sürekli bir hüznün, endişenin, korkunun … pençesinde ızdırap çeker. Kalbin ızdırabının dinmesi ve sekinet nimetiyle buluşması Yüce Allah'a sığınmakla mümkündür. Namaz kılan Resûl'ün dualarıı üzerinde durmalı; kelimeleri anlamaya çalıştığı gibi bu duaların ruhunu anlamaya çalışmalıdır. Allah Resûlü (sav), neredeyse bilinen her kötülükten Allah'a sığınmıştır. Âdeta iradesi yokmuş, zayıf ve acizmiş, O (cc) olmasa yapabileceği hiçbir şey yokmuş gibi, bildiği her münkerden Rabbine sığınmıştır. Bu; Peygamberimizin (sav) tevhidinin kemalinin, kulluğun hakikatini eksiksiz anlamasının ve Rabbine olan güveninin semeresidir.

Sonra Rahîm ve Kerîm olan Rabbin huzurundan selam vererek ayrılmalıdır. Sağında ve solunda bulunan meleklere ve müminlere selam verdiğini bilmeli, bunun hikmetini anlamaya çalışmalıdır. O, namazdayken Allah'ın huzurundaydı ve O'na (cc) kulluk etmekteydi. Şimdi namazdan çıkacaktır; ancak kulluk devam edecektir. Rabbine karşı sorumluluğu olduğu gibi meleklere ve insanlara karşı da onların elinden ve dilinden selamette olacağını, Rabbinin huzurunda ilan etmiş olmalıdır. Bu şuuru bir sonraki namaza kadar taşımaya, elini ve dilini muhafaza etmeye gayret etmelidir. Selam verdiği sağındaki ve solundaki meleklerin, onun amellerini yazdığını unutmamalıdır.

V. Ramazan ve Cömertlik

İbni Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav) insanların en cömertiydi. En fazla da Ramazan ayında cömert

sonra dinde değiştirme yapanlar uzak olsunlar, uzak olsunlar.' derim.' " (Buhari, 6584)

280. " اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَفِتْنَةِ الْمَمَاتِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْمَأْثَمِ وَالْمَغْرَمِ

'Allah'ım, kabir azabından sana sığınırım. Allah'ım, Mesih Deccal'in fitnesinden sana sığınırım. Hayatın ve ölümün fitnesinden sana sığınırım. Allah'ım, günahlardan ve borçlu olmaktan sana sığınırım.' " (Buhari, 832)

olurdu. Çünkü Cibril (as) Ramazan ayında her gece ona gelir, gece bitene kadar da gitmezdi. Peygamber ona Kur'ân'ı arz ederdi. Allah Resûlü (sav), Cibril ile karşılaştığı zaman esen yelden daha cömert olurdu."[281]

Ramazan ayı cömertlik ayıdır. Ramazan, esen rüzgâr gibi olma, hayrı ve iyiliği rüzgâr misali her yere ulaştırma ayıdır. Zira Ramazan ayında kişi ruhen ulvi bir makamdadır. Bedenin ağırlığından kurtulmuştur. Kalp takvayla hassaslaşmıştır. Kişi nefsin "şuhundan" **korunmuştur.**[282] **Böyle bir durumda cömert olmalı, Allah'ın ona bahşettiği nimetleri çevresindeki insanlarla paylaşmalıdır.**[283]

Ramazan'ın asli gayelerinden biri; diğer insanların derdini anlamak, aç ve açıkta olan insanlara empati yapmaktır. Bunun delili; Yüce Allah'ın, oruç tutamayan insanlardan fidye olarak yoksulları doyurmasını istemesidir.

"Yapılan araştırmalar orucun sevgi, merhamet gibi duyguları ve başkalarına yardım etme eğilimini artırdığını, bireyin tutum ve davranışlarını yönlendirdiğini belirlemiştir. İnsan oruç tutmanın etkisiyle yoksul kimselere daha çok ilgi duymaya başlar. Böylece maddi kıymetlere olan bağlılığı azalır, daha yardımsever, özgeci ve iyilik yapmaya hazır bir kişilik kazanır. Oruç, herkese bizzat kendi tecrübesiyle açlığı, yoksunluğu tattırır, böylece yoksunluk içerisinde olan

---

281. Buhari, 4997; Müslim, 2308

282. "…Kim de nefsinin bencilliğinden korunursa işte onlar, kurtuluşa erenlerin ta kendileridir." (59/Haşr, 9)

283. Şunu unutmamak gerekir: Mal harcamak cömertliğin yalnızca bir çeşididir. Kişi bazen güler yüzle, bazen güzel bir sözle, bazen bildiklerini paylaşarak, bazen insanlara yardımcı olarak sadaka verebilir, cömert olabilir.

Ebu Hureyre'nin naklettiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bir kimsenin parmaklarındaki boğumların her birinin, üzerine Güneş'in doğduğu her gün için sadakası vardır. İki kişinin arasını bulup aralarında adaletle karar vermek bir sadakadır. Bir kimsenin hayvanına binmesine veya eşyalarını yüklemesine yardımcı olmak sadakadır. Güzel söz sadakadır, namaz kılmak üzere giderken atılan her adım sadakadır ve yol üzerindeki bir engeli kaldırmak sadakadır." (Buhari, 2989; Müslim, 1009)

Ebu Zerr'den (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sizden birinizin sabaha çıkan her bir eklemi için sadaka vermesi gerekir. Her tesbih (Subhanallah demek) bir sadakadır. Her tahmid (Elhamdulillah demek) bir sadakadır. Her tehlil (Lailaheillallah demek) bir sadakadır. Her tekbir (Allahu Ekber demek) bir sadakadır. İyiliği emretmek bir sadakadır. Kötülükten alıkoymak bir sadakadır. Kuşluk vaktinde kılınan iki rekât namaz ise tüm bunları yerine getirir." buyurmuştur. (Müslim, 720)

Yüce Allah kullarına rahmet edip hayır yollarını çoğaltmıştır. Kişi, Allah'ın genişlettiğini daraltmamalı, açılan hayır kapılarından içeri girmelidir.

insanların durumunu anlamayı kolaylaştırır. Gönüllü olarak yoksunluğu tecrübe eden insan, diğer yoksun insanların durumunu düşünür, kendi durumuyla onların durumunu mukayese eder. Oruç insanı başkalarına karşı şefkate, acımaya, iyiliğe, yardıma ve destek olmaya yönlendirir. Oruç tutmanın genel ruhundan hareketle orucun sosyal rolünü belirlemek mümkündür. Kur'ân, bunun yanında oruç tutma kudretini kaybedenlerden fidye vererek oruç tutmalarını isteyerek orucun başkalarına dönük yüzünü, bir başka yönünü açıkça belirtir. Başkalarına yardım etmenin oruç tutmaya bedel bir eylem olduğuna işaret eder:

'(Normal şartlarda) **güç yetirdiği hâlde** (yakalandığı bir hastalık, hamilelik, yaşlılık gibi sebeplerle oruç tutmayanlar) her güne karşılık bir yoksul doyursunlar. '[284]

Ramazan orucu farz kılınmadan önce de oruç tutuluyordu. Oruç tutmaya dayanabildiği hâlde tutmayan kimselere müsamaha gösteriliyordu. Fakat bu kimselerin oruç tutmadıkları her gün için bir yoksulu doyurmaları gerekiyordu. Daha sonra bu uygulama yürürlükten kaldırılmıştır. Bu ayet şu şekilde de anlaşılmıştır: İyileşme ümidi kalmamış yaşlılar ve hastalar gibi oruç tutmaya güç yetiremeyenlere, fidye vermek suretiyle oruç tutmama izni verilmiştir. Orucun başkalarına dönük yüzü, özellikle empati yoluyla gerçekleşir. Empati, bir insanın kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru anlamasıdır. Bir kişinin empati kurmuş sayılabilmesi için zihninde oluşan empatik anlayışı karşısındaki kişiye yansıtabilmesi gerekir. Oruç tutan kimse, kendisini toplum içerisinde yoksunluk çeken kimselerin yerine koyma fırsatı bulur. Düşünsel ve duygusal yönden onların içinde bulundukları durumu anlayıp hisseder. Fakat bu durum sadece bir düşünce ve duygu olarak kalmaz, çeşitli şekillerde karşıdaki kişiye yansıtılır. Örneğin, onun yoksunluğunun giderilmesi için somut adımlar atılır. Oruç farz kılınmadan önce, tutulmakta olan oruçlarda yoksul kimselerin ihtiyaçlarının karşılanması oruç yerine geçebilmekteydi. Yine orucun farz kılınmasından sonra da, mazereti sebebiyle artık oruç tutma gücü kalmayan insanların da oruçlarını, yoksullara yardım etmek suretiyle ödünlemelerine fırsat tanınmıştır. Oruç tutmanın genel ruhundan hareketle, oruçla yoksulları düşünme arasında ilişki kurmak mümkündür. Fakat gerek orucun

284. 2/Bakara, 184

farz kılınması öncesindeki uygulama, gerekse oruç tutma kudretini kaybetmiş olanların fidye vererek oruçlarını telafi etmeleri, oruç ile yoksullara yardım etme arasındaki ilişkiyi açıkça ortaya koymaktadır. Buna göre oruç, toplumda bireyler arasında empati ve sempati kurulmasında; sevgi, şefkat ve yardımlaşma duygularının ortaya çıkmasında etkin bir rol oynamaktadır. Oruç, ilk bakışta bireyin kendi benliğiyle ve Yüce Allah ile olan ilişkisini içeren bir ibadet gibi algılanır. Oysa orucun hem özünde hem de alternatifinin diyet (fidye) olmasında yoksulları gözetme amacı vardır. Bu durum orucun, başkalarına dönük bir yüzünün olduğunu gösterir."[285]

Ramazan'da Cömertlik Örnekleri

Fıtır Sadakası

Öyleyse Ramazan ayında Müslim, cömertlikte esen rüzgâr gibi olmalı, yoksul insanları gözetmelidir. Böylece orucun teşri kılınma hikmetlerinden olan, "başkalarını anlama/empati/diğerkâmlık" **ahlakına sahip olmalıdır. Şeriatın ruhunu takip eden kimse şunu görür: Yüce Allah farz olan zekâta ek olarak fıtır sadakası verilmesini istemiş ve bu ibadeti Ramazan ayının sonuna yerleştirmiştir.**

Bir Ramazan ibadeti ve aynı zamanda mali yükümlülüklerimizden olan fıtır sadakası, kendisinde birçok hikmet barındırır:

İbni Abbas'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav) fıtır sadakasını; oruçlunun faydasız ve kötü sözlerine karşı bir temizleyici, fakirler için de bir yiyecek olması için farz kıldı. Kim onu bayram namazından önce verirse o kabul olunmuş bir zekât olur. Bayram namazından sonra verirse sadakalardan bir sadaka olur."[286]

• İhtiyaç sahipleri için, onların gıda ihtiyacını karşılayacak bir yardımdır. Her fırsatta yardımlaşma ve dayanışmaya teşvik eden İslam, Ramazan ayının bitimini de yardımlaşma vesilesi kılmıştır. Bazı rivayetlerde, "Onları (bayram) günü, başkalarından istemekten kurtarın."[287] **denmiştir. Fıtır sadakası**

---

285. Namaz-Oruç Psikolojisi, Prof. Dr. Abdurrahman Kasapoğlu, s. 248-251
286. Ebu Davud, 1609; İbni Mace, 1827
287. Darekutni, 2133; Beyhaki, 7739; Rivayetin isnadında yer alan Ebu Mi'şer, zayıf kabul edilmiştir.

bayram öncesi verildiğinden ihtiyaç sahiplerinin bayramda rahatlamasını sağlar. Yeme içme ve (meşru) eğlenme günleri olan bayramlarda, ihtiyaç sahiplerinin İslam toplumuyla beraber olmalarına yardımcı olur.

• Oruç tutan için **temizliktir** fıtır sadakası… Bu; namazın, haccın ve sair ibadetlerin akabinde yapılan istiğfar gibidir:

"Sonra insanların akın ettiği yerden siz de akın edin ve Allah'tan bağışlanma dileyin. Çünkü Allah (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr ve (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir."[288]

Sevban'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav), namazı bitirdiğinde üç defa istiğfar getirir, arkasından,

اللهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ، تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

'Sen Es-Selam'sın ve selam sendendir. Sen yücesin, ey ikram ve celal sahibi)!' diye dua ederdi."[289]

Zira insan; hangi ibadeti yaparsa yapsın, insan olmasından kaynaklı eksiklikleri vardır. Fıtır sadakası; oruçla bağdaşmayan boş söz, malayani işler vb. eksiklikleri temizlemek, kefaret olmak içindir.

• Fıtır sadakası **bir şükürdür**. İster oruç ibadeti sonlandığı için ister bizi var ettiği için olsun; fıtır sadakası Yüce Allah'a sunulan bir teşekkürdür. Fıtır sadakası diğer tüm ibadetlerde olduğu gibi, Müslim'e bilinç kazandırır. Yaptığı her ibadeti bilinçli yapmasını, başlangıcın ve bitişin farkında olmasını, her eylemine anlam kazandırmasını sağlar. Ki; yapılan **ibadetten lezzet almanın yollarından biri**; farkında olmak, bilinçle yapmak dolayısıyla ona anlam katmaktır. Şükür ibadeti bilinçli yapılırsa; bilinç, farkındalık ve anlam katar.[290]

288. 2/Bakara, 199
289. Müslim, 591
290. Unutmamalı ki bizler; tarihin şahitlik ettiği en tehlikeli iki cahiliyeyi aynı ânda yaşadık, yaşıyoruz. 20 ve 21. yüzyılı idrak edenlerimiz önce modern cahiliyeyi, sonra postmodern cahiliyeyi yaşadı, yaşıyor. Her iki cahiliyenin ortak özelliklerinden biri, maddeyi önceleyip manayı önemsizleştirmesi, yani anlam kaybıdır. Bu cahiliyede doğan bizler de yaptığımız şeylerin anlamını kaybediyor, onun zahirî suretine takılıyoruz. Bu da ibadetlerde düzenli ve istikrarlı olmamıza, ondan lezzet almamıza ve yaptığımız ibadetlerin yeni ibadetlere teşvik etmesine engel oluyor. Zira ibadetin kalbe nüfuz edip orada değişiklik yapması için bizim de ibadete nüfuz

İftara Davet

Zeyd ibni Halid El-Cüheni'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Her kim bir oruçluya iftar yemeği verirse kendisine -oruçlunun sevabından bir şey eksiltmeksizin- onun sevabı kadar sevap vardır."[291]

Ramazan cömertliğinin bir yönü de iftar davetleri vermektir. Bu ibadet hem Müslimler arasındaki kardeşlik bağlarını pekiştirir hem de ihtiyaç sahipleriyle yardımlaşma fırsatı sağlar. Ramazan cömertliği olan iftar davetlerini iyi değerlendirmek gerekir. Gerçekten ihtiyaç sahibi insanları davet etmemiz ve soframızı, dolayısıyla yüreğimizi onlara açmamız gerekir.

Ramazan ayı kalplerin inceldiği, insanların manevi bir iklime girdiği ve dinî konulara ilgi duyduğu bir aydır. Bu, İslam davetçileri için önemli bir fırsattır. Unutmamak gerekir; Allah Resûlü (sav) akrabalarına yemek daveti hazırlar, onlara izzetüikramda bulunduktan sonra onları İslam'a davet ederdi. Bugünün İslam davetçisi bu sünneti iftar yemekleriyle ihya etmeli, çevresinde bulunan insanları tevhide davet etmelidir. Her yıl birkaç insanın hidayetine vesile olsa, Ramazan ayı onun için gerçek bir bayram olacaktır:

"Allah'a yemin ederim, Allah'ın senin vesilenle tek bir kişiyi dahi hidayete erdirmesi, senin kırmızı develere sahip olmandan daha hayırlıdır."[292]

Dikkat edin: Tağuti sistemler Ramazan'a özel bir önem verir, ekranları ateş davetçileriyle doldurur, yüksek maaşlı ekran vaizleriyle toplumu, zihnî kuşatma altına alırlar. Zira Ramazan ayında toplumun dini konulara ilgi duyduğunu yaptıkları saha çalışmalarıyla bilirler. Toplumu uydurma rivayetler, hurafe ve menkıbeler, bilinmesiyle bilinmemesi eşit olan faydasız konularla oyalar, din diye onlara mistik hurafeler anlatırlar. Gaye; toplumun yaratılış gayesini sorgulamaması, uydurulmuş dinle indirilen dinden alıkonulmasıdır. Bugün ıslah misyonunu üstlenmiş davetçiler onların bozduğu ne varsa

---

edip onun anlamını idrak etmemiz gerekiyor. Bir şeyi sadece yapmak, onun hakikatine nüfuz etmek için yeterli değildir. Bunun için Yüce Allah'ın emrettiği düşünmek (tefekkür); öğüt almak (tezekkür); derin düşünerek ibadetlerin/nasların arkasındaki hikmetleri anlamak (tedebbür) ve tüm bunların arasında bağ kurmak, anlamları birbirine bağlamak (akletmek) gerekir.

291. Tirmizi, 807; İbni Mace, 1746

292. Buhari, 4210; Müslim, 2406

ıslah etmekle mükelleftir. Islah amelinin bir ayağı da Ramazan ayının tevhid davetine çevrilmesidir.

VI. Ramazan ve Hayırda Öne Geçme

Dünya yaşamı kimin daha güzel amel yapacağının ortaya çıkması için imtihan kılınmıştır:

"O (Allah) ki; hanginizin daha güzel amel yapacağını denemek/ortaya çıkarmak için, ölümü ve hayatı yarattı. O (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) El-Azîz, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) El-Ğafûr'dur."[293]

Bu nedenle dünya hayatı bir imtihan, bir yarıştır. Her Müslim, rıza-ı ilahiye erişmek ve Rabbin gazabından kaçınmak için uğraşır, didinir. Kalpler cenneti umar, ateşten ürperir:

"Rabbinizin mağfiretine ve genişliği gök ve yerin genişliği gibi/kadar olan **cennete koşun**. (O,) Allah'a ve resûllerine iman edenler için hazırlanmıştır. Bu, Allah'ın lütuf ve ihsanıdır, onu dilediğine verir. Allah, büyük bir lütuf sahibidir."[294]

"Şüphesiz ki Ebrar (çokça iyilik yapanlar), nimetler içerisindelerdir. Sedirler üzerinde (etrafı) seyretmektelerdir. Nimetlerin ışıltısını (sevincini) yüzlerinde görürsün. Onlara mühürlü (hiç açılmamış) bir şaraptan içirilir. Onun sonu misktir. **İşte yarışıp rekabet edecek olanlar, bunun için yarışsınlar**."[295]

"Derler ki: 'Biz daha önce ailemizin arasında (azaptan) korkardık. Allah bize lütfetti de bizi yakıp kavuran cehennem azabından korudu. Şüphesiz ki biz, bundan önce O'na dua ederdik. Doğrusu O, (çokça iyilik yapan) El-Berr, (kullarına karşı merhametli olan) Er-Rahîm'dir.' "[296]

Ramazan ayı bu yarışta öne geçme, yüksek dereceleri elde etme ayıdır.

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ramazan ayının ilk gecesi girince şeytanlar ve cinlerin şerli olanları zincire

293. 67/Mülk, 2
294. 57/Hadîd, 21
295. 83/Mutaffifîn, 22-26
296. 52/Tûr, 26-28

vurulur, cehennem kapıları kapatılır ve hiçbiri açılmaz. Cennetin kapıları açılır, hiçbiri kapanmaz ve bir seslenen şöyle haykırır: 'Ey hayır isteyen, ibadet ve kulluğa gel, ey şer dileyen günahlarından vazgeç.' Allah'ın ateşten koruduğu kimseler vardır ve Ramazan ayı boyunca bu iş her gece yapılır."[297]

Cennet kapıları açılmış, cehennem kapıları kapatılmış, hayır ehli hayra davet edilmiştir. Yüce Allah her gece, sayısını yalnızca zatının bildiği kadar insanı ateşten azat etmektedir. Bu, bir rahmet sağanağıdır. Bundan ancak nasipsiz mahrum kalır.

Gündüz oruç tutanlar için Reyyân Kapısı açılmıştır:

Sehl (ra), Peygamber'in (sav) şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"Cennette Reyyân adında bir kapı vardır. Kıyamet Günü'nde bu kapıdan sadece oruç tutanlar girecektir, onlardan başka hiç kimse bu kapıdan geçemeyecektir. O gün, 'Oruç tutanlar nerede?' diye sorulacaktır. Oruçlular da ayağa kalkacak ve bu kapıdan geçip cennete girecektir. Onlar girdikten sonra bu kapı kapanacak ve hiç kimse bir daha bu kapıdan giremeyecektir."[298]

Yalan söz, gıybet, kavgacılık… gibi, orucun ruhuyla bağdaşmayan amelleri terk eden herkes bu kapıdan girmeye adaydır. Yeter ki insan, orucunu şeytanın ve nefsin isteklerinden korusun. O, orucunu korursa oruç da onu koruyacaktır.

On bir ay boyunca işlenen günahlar için Ramazan güz mevsimi gibidir. Güzün yaprakları dökmesi gibi Ramazan, içerisindeki salih amel ve mübarek gecesiyle günahları döker.

Ebu Hureyre'nin (ra) rivayet ettiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim inanarak ve sevabını yalnızca Allah'tan umarak Ramazan orucunu tutarsa geçmiş günahları bağışlanır."[299]

Bera'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

297. Tirmizi, 682
298. Buhari, 1896; Müslim, 1152
299. Buhari, 38; Müslim, 760

"Kim inanarak ve ecrini Allah'tan bekleyerek Ramazan'ın (gecelerini) ihya ederse geçmiş günahları bağışlanır." [300]

Enes ibni Malik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) Ramazan ayına girince şöyle buyurdu:

"Bu aya girmiş durumdasınız. Bu ayda bin aydan daha hayırlı bir gece vardır. Bu gecenin hayrından mahrum kalan, tüm hayırlardan mahrum kalmış demektir. Bu gecenin hayrından sadece mutluluktan payı olmayanlar mahrum kalırlar." [301]

Ramazan ayı insana öyle fırsatlar sunar ki; bazen sıdk ile geçirilen bir Ramazan kişiyi şehidin önüne geçirir.

Talha ibni Ubeydullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Beraber Müslim olmuş iki adam Allah Resûlü'ne geldiler. Onlardan biri ibadet hususunda diğer arkadaşından daha çalışkandı. İbadetlere düşkün olanı bir savaşta şehit oldu. Diğer arkadaşıysa bir yıl sonra vefat etti. Onun vefatından sonra bir rüya gördüm. Kendimi cennetin kapısında gördüm. Vefat eden iki arkadaş da oradaydı. Cennetten biri çıktı ve ikinci vefat edeni, cennete girmesi için çağırdı. Sonra şehit olanı girmesi için çağırdı. Bana döndü ve 'Senin henüz zamanın gelmedi.' dedi.

Talha bu rüyayı insanlara anlattı. İnsanlar çok şaşırdı ve rüyayı Allah Resûlü'ne sordular.

Allah Resûlü şöyle buyurdu: 'Neden şaşırdınız?'

'İbadet konusunda daha çalışkan olan ve sonrasında şehit olan cennete arkadaşından sonra girmiş.'

'Cennete ilk giren, arkadaşından bir sene sonra vefat etmedi mi?'

'Evet.'

'Ramazan'ı idrak edip orucunu tutmadı mı?'

'Evet.'

'Bu sürede Allah'a secde etmedi mi?'

300. Buhari, 2009; Müslim, 759
301. İbni Mace, 1644

'Evet.'

'İkisinin arasındaki fark, yer ile gök arasındaki fark kadardır.' "[302] [303]

Ramazan'a erişen bir Müslim, bu ayın manevi bereketinden faydalanmalı; amelini en güzel kılıp hayır yarışında öne geçmek için Ramazan ayını nimet bilmelidir.

VII. Ramazan ve İtikâf

Ramazan ayıyla özdeşleşen ibadetlerden bir diğeri itikâftır. "A-k-f" kökünden türeyen itikâf; bir şeyle karşılaşmak ve ona hapsolmaktır. Bir şeyde ukuf etmek ona yönelmek ve ondan ayrılmamaktır.[304] Şer'i anlamıysa Allah'a (cc) yakınlaşmak için kişinin nefsini mescidde hapsetmesidir.[305] Şer'i itikâfın muayyen bir zamanı yoktur. Kişi istediği zaman itikâfa girebilir. İtikâfın en efdal olanı Ramazan'da itikâfa girmektir. Çünkü Allah Resûlü (sav) her Ramazan ayında son on gün itikâfa girer, günlerini ibadetle geçirirdi:

Abdullah ibni Ömer (ra) şöyle dedi:

"Resûlullah (sav), Ramazan ayının son on gününde itikâfa girerdi."[306]

Aişe (r.anha) şöyle demiştir:

"Ramazan'ın son on günü geldiğinde Peygamber (sav) kemerini sıkı bağlar (sıkı ibadette bulunur ve hanımlarıyla cinsel ilişkiyi terk eder), geceyi ihya eder ve hanımlarına (bu gecelerde ibadete daha çok yönelmeleri için) uyarıda bulunurdu."[307]

302. Ahmed, 1403

303. Yüce Allah'ın Kur'ân'da bildirdiğine göre sıddıklar, şehitlerden daha üstündürler.
"Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse bunlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği nebiler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraber olacaklardır. Ne güzel arkadaştır bunlar!" (4/Nîsa, 69)
Bu ayetten yola çıkarak şunu söyleyebiliriz: Hadislerde şehadetten üstün tutulan salih ameller bu ayet ışığında anlaşılmalıdır. Bir amel sıdk ile yapılıyor ve sahibini sıddık kullardan kılıyorsa, o amel ve sahibi şehitten üstün olur. Şayet şehit sıdk ve şehadeti bir araya toplar sıddık bir şehit olursa, nebiden sonraki en faziletli insan olur. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

304. bk. Mu'cem Mekayisu'l Luğa, a-k-f maddesi

305. bk. Mufradatu'l Kur'ân, a-k-f maddesi

306. Buhari, 2025; Müslim, 1171

307. Buhari, 2024; Müslim, 1174

Aişe (r.anha) şöyle demiştir:

"Resûlullah (sav) Ramazan ayının son on gününde, başka zamanlarda göstermediği gayret ve çabayı gösterirdi."[308]

A. İtikâf İbadetinin Faydaları

1. Tevhid İmamlarının Sünnetini İhya Etmek

İtikâf; bizden önceki tevhid imamlarının sünnetidir ve Yüce Allah onların yoluna uymamızı emretmiştir:

"(Hatırlayın!) Hani biz evi/Kâbe'yi insanlar için toplanma yeri ve güvenli bir bölge kılmıştık. Ve onlara: 'İbrahim'in makamını (namaz kılacağınız) bir namazgâh edinin.' (diye emretmiştik.) İbrahim ve İsmail'e: 'Benim evimi tavaf edenler, **itikâfta kalanlar**, rükû ve secde edenler için temizleyin.' diye emretmiştik."[309]

"Bunlar, Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Onların yolunu takip et. De ki: 'Ben, bunun için sizden bir ücret istemiyorum. O, yalnızca âlemlere bir hatırlatmadır.' "[310]

Nebiler, salih insanlar ve bisetten önce Allah Resûlü (sav), sıklıkla toplumdan uzaklaşır ve itikâfa girerlerdi. Zira Allah'ın (cc) değişmez sünneti olarak toplumun büyük çoğunluğu şirk ve masiyet içinde yaşardı.[311] Toplumu değiştirmek isteyen dava adamları veya toplumu değiştirme gücü olmayan Hanifler; kevnî, şer'i ve fıtri ayetleri tefekkür etmek, Rableriyle baş başa kalmak, ıslah projesini programlamak için itikâfa çekilirlerdi:

" ... Hülasa Nebi, bi'setten üç yıl önce Hira'da uzlete çekilirdi. Her senenin bir ayını bu şekilde geçirirdi. Bu da yıl içinde Ramazan ayıydı. Mekke'ye iki mil uzaklıkta bulunan Hira'ya gider, ailesini de yakınına alırdı. Bu ayı burada geçirir,

308. Müslim, 1175
309. 2/Bakara, 125
310. 6/En'âm, 90
311. Rabbimiz, Kitab'ın birçok ayetinde çoğunluğu yermiş; çoğunluğun müşrik olduğunu (**30/Rûm, 42**), saptıklarını (**37/Saffât, 71**), onlara uyanları saptırdıklarını (**6/En'âm, 116**), akletmediklerini (**5/Mâide, 103**), cahil olduklarını (**6/En'âm, 111**), şükretmediklerini (**2/Bakara, 243**), imana yanaşmadıklarını (**13/Ra'd, 1**), fasıklığı seçtiklerini (**3/Âl-i İmran, 110**), haktan hoşlanmadıklarını (**23/Mü'minûn, 70**)... belirtmiştir. Buna karşılık, peygamberlerin davetine icabet edenlerin azınlıkta kalanlar olduğunu defaatle vurgulamıştır (**2/Bakara, 249; 10/Yûnus, 83; 11/Hûd, 40; 38/Sâd, 24).** (Tevhid Meali, Hûd Suresi, 40. ayetin açıklaması)

yanına gelen fakirleri doyurur; vaktini ibadet, kâinatı ve yaratılıştaki müthiş kudreti tefekkür ederek geçirirdi. Kavminin üzerinde olduğu ürkütücü şirk akidesi ve sapkın tasavvurlardan razı değildi. Fakat ne, ne yapacağına dair açık bir yol ve belirli bir menheci ne de gönlünü rahatlatacak bir yola sahipti. Onun bu uzlet tercihi Yüce Allah'ın onu yükleneceği büyük yüke hazırlamak için takdir ettiği bir programdı. Bu uzlette nefsine döner, hayatın basit meşgalelerinden kurtulur, kâinatın sesine ve yaratılıştaki müthiş sanata dikkat kesilirdi. Ruhu, kâinatın ruhuyla beraber Allah'ı tesbih eder, kâinattaki güzellik ve olgunlukla buluşur ve büyük hakikatle muamele ederdi.

...Vakıaya tesir etmek ve onun vechesini değiştirmek isteyen her ruh için de bu gereklidir. Belli vakitlerde uzlete çekilmesi, dünya meşgalelerinden, hayatın gürültüsünden ve insanları meşgul eden basit dertlerden uzaklaşması gerekmektedir. Belli aralıklarla kâinatın büyük hakikatleri üzerinde düşünme ve tedebbür gereklidir. Sürekli dünyayla iç içe olmak, insanın ona alışmasına ve onunla ülfet kurmasına neden olur, dolayısıyla da onu değiştirmek için uğraşmaz. Ancak bir müddet ondan uzaklaşmak ve onu terk etmek, küçük vakıanın esaretinden kurtulmak ve basit uğraşları terk etmek, ruhu daha büyük meseleleri görmeye hazırlar... İşte Allah, Muhammed'i (sav) büyük emaneti taşıması, yeryüzünü ve tarihin gidişatını değiştirmesi için böyle hazırladı. Onu nübüvvetle görevlendirmeden üç yıl öncesinde onu bu uzletle hazırlamış oldu ..." [312]

Seyyid Kutub'un (rh) bu yerinde tespitlerini okuyan Müslim, bugün için itikâfın önemini daha iyi kavrayacaktır. Bugünün Müslim'i tarihte hiç olmadığı kadar büyük bir kuşatma altındadır. Zira dün, cahiliye evin dışındaydı. Perdesini indiren, kapısını kapatan, şehrin biraz uzağına taşınan... cahiliyeden uzaklaşabiliyordu. Bugün ise cahiliye perdenin, kapının, şehrin uzağındaki semtin kendisi olmuş; kişinin cebine, masasına, onlarca yıl aldığı eğitime, çalıştığı işe, evin başköşesine kadar girmiş... Okuldan, camiden, kışladan, fabrikadan ve ekrandan sürekli kendini dayatıyor. Dün, cahiliyeden kaçmak isteyen mabede/camiye sığınıyordu. Bugünün cahiliyesi camileri/mabedleri dahi ele geçirmiş, "Size din lazımsa onu da biz veririz." **mantığıyla işliyor. İtikâf için kendi caminizi/mescidinizi inşa etmeniz gerekiyor... Bu denli kuşatma altında olan insan ne yaparsa yapsın kirleniyor, yıpranıyor, bazen**

312. Fî Zılâl-il Kur'ân , 12/87-88, Müzemmil Suresi'nin girişinden alınmıştır.

farkında olmadan cahiliyenin rüzgârına kapılıyor… Toplumu değiştirmek için yola çıkanlar bir zaman sonra toplumun parçası hâline gelebiliyor. Dünün ıslahçıları, bugünün ıslahçıları önünde barikat olabiliyor. Allah Resûlü'nün (sav) yaptığı gibi yılda bir defa itikâfa çekilmek; önceki yılın muhasebesini yapmak ve gelecek yıla program hazırlamak için önemli. Dış düşmana (cahiliye) ve iç düşmana (şeytan ve nefis) karşı verdiğimiz mücadelenin kazanım ve kayıplarını görmek için bazen savaş meydanının dışına çekilmek, gidişatı dışarıdan izlemek gerekiyor. İşte itikâf, bu geri çekilme eyleminin şer'i adıdır.

2. Kalbi Arındırmak

Arınmak… Vahyin en önemli gündem maddelerinden biri arınmaktır. Çünkü arınanlar, kurtuluşa erecektir:

"Nefse ve onu düzenleyene, ona hem kötülüğü hem de takvayı ilham edene (tüm bunlara andolsun ki), onu (nefsini) arındıran, kesinlikle kurtuluşa ermiştir."[313]

Tezkiye/Arınma o kadar önemlidir ki; Yüce Allah nebilerini tezkiye/arınma vazifesiyle göndermiştir:

"Andolsun ki Allah müminlerin içinde, kendilerinden olan bir Resûl göndermekle onlara iyilikte bulunmuştur. Onlara O'nun ayetlerini okur, onları arındırır ve onlara Kitab'ı ve hikmeti öğretir. Hiç şüphesiz, (Resûl gelmeden) önce apaçık bir sapıklık içindeydiler."[314]

Tezkiye önemlidir; çünkü kalpler ruhun elbisesi gibidir. Beden giysilerimiz nasıl kullandıkça kirlenip yıpranıyorsa, kalp de zamanla kirlenip yıpranıyor… Şer'i ifadeyle kalpler hastalanıyor,[315] katılaşıyor,[316] günahkârlaşıyor,[317]

313. 91/Şems, 7-9

314. 3/Âl-i İmran, 164

315. "Onların kalplerinde hastalık (şüphe ve şehvet) vardır. Allah da onların hastalığını arttırmıştır. Yalan söylemeleri/Yalanlamaları nedeniyle onlar için can yakıcı bir azap vardır." (2/Bakara, 10)

316. "Bu olaydan sonra kalpleriniz katılaştı. Kalpleriniz taş gibi hatta taştan da katıdır…" (2/Bakara, 74)

317. "…Şahitliği gizlemeyin. Kim de şahitliği gizlerse şüphesiz ki o, günahkâr kalpli biridir. Allah, yaptıklarınızı bilmektedir." (2/Bakara, 283)

körleşiyor,[318] kilitleniyor,[319] mühürleniyor[320]... En hayırlı çağda, en hayırlı toplumda ve en hayırlı liderin terbiyesinde de olsanız; şayet kalp bakımını ihmal ederseniz kulluğunuzda problemler başlıyor. Şer'i olarak kınanıyorsunuz.

"İman edenlerin, Allah'ın zikrine ve (Kur'ân ayetlerinden) inen hakka karşı kalplerinin yumuşamasının zamanı gelmedi mi? Bundan önce kendilerine Kitap verilen, uzun bir zamanın geçmesiyle de kalpleri katılaşan ve birçoğu da fasık olan kimseler gibi olmasınlar."[321]

Abdullah ibni Mesud'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah'ın 'İman edenlerin, Allah'ın zikrine ve (Kur'ân ayetlerinden) inen hakka karşı kalplerinin yumuşamasının zamanı gelmedi mi? Bundan önce kendilerine Kitap verilen, uzun bir zamanın geçmesiyle de kalpleri katılaşan ve birçoğu da fasık olan kimseler gibi olmasınlar.'[322] ayetiyle bizi kınaması ile Müslim olmamız arasında ancak dört yıl vardır.' demiştir."[323]

Kalp bozuldu mu ne oluyor? Yaratılış gayesini gerçekleştiremiyor. Kur'ân ayetleriyle önce cuşuhuruşa gelip sonra sükûnete ermiyor.[324] Şer'i ayetleri anlayamıyor.[325] Allah'ın ayetlerini işine geldiği gibi yorumlayıp (tahrif)

318. "Kendisiyle akledecekleri bir kalplerinin ve işitecekleri bir kulaklarının olması için yeryüzünde dolaşmazlar mı? Çünkü gözler kör olmaz. Asıl kör olan sinelerdeki kalplerdir." (22/Hac, 46)

319. "Onlar, Kur'ân'ı derinlemesine düşünmezler mi? Yoksa, kalpleri üzerinde kilitler mi var?" (47/Muhammed, 24)

320. "Geride kalanlarla beraber olmayı tercih ettiler. (Bunun üzerine) kalpleri mühürlendi. Artık onlar anlamazlar." (9/Tevbe, 87)

321. 57/Hadîd, 16

322. 57/Hadîd, 16

323. Müslim, 3027

324. "Allah, (ayetleri) birbirine benzeyen (ve ayetleri) tekrar eden, sözün en güzeli olan (Kur'ân'ı) Kitap olarak indirdi. Rablerinden korkanların, ondan dolayı derileri ürperir/tüyleri diken diken olur. Sonra ciltleri ve kalpleri Allah'ın zikrine yumuşar. İşte bu, Allah'ın hidayetidir. Onunla dilediğini hidayet eder. Kimi de Allah saptırmışsa, ona doğruyu gösterecek hiç kimse yoktur." (39/Zümer, 23)

325. "Geride kalanlarla beraber olmayı tercih ettiler. (Bunun üzerine) kalpleri mühürlendi. Artık onlar anlamazlar." (9/Tevbe, 87)

sorumluluklarını yerine getirmiyor,[326] yerde ve gökte var olan sayısız ayet yokmuş gibi davranıyor,[327] neyin iyi neyin kötü olduğunu ayırt edemiyor.[328]

Kalp yıprandı mı bakıma alınması; Kur'ân, zikir, secde, dua, tefekkür... ile onarılması gerekir. İşte bu onarımın bir yolu da itikâftır.

İbni Kayyım (rh) bu hakikate işaret ederek itikâfın hikmetini şöyle özetler:

"Gönlün salâhı ve Yüce Allah'a gidiş yolunda olması, kendisini Allah'a teksif etmesine ve bütünüyle Yüce Allah'a yönelerek kalbinin dağınıklığını toplamasına bağlıdır. Zira kalp dağılırsa onu, Yüce Allah'a yönelmekten başka bir şey toplayamaz. Çok yemek ve içmek, halka çokça karışmak, çok konuşmak, çok uyumak; dağınıklığı arttıran, her bir vadiye dağıtan ve Yüce Allah'a gidişi kesen, zayıflatan, engelleyen veya durduran şeylerdendir. Bu sebeple Azîz ve Rahîm olan Allah, kullarına merhameti gereği, onlar için çok yeme ve içmeyi önleyen ve gönlü Yüce Allah'a gidişten alıkoyan şehevi kirlerden arındıran orucu koymuştur. Üstelik Yüce Allah bunu ihtiyaç miktarınca koymuştur. Kul bundan dünya ve ahirette yararlanır, dünyevi ve uhrevi maslahatlarından da ne zarar görür ne de geri kalır. Yüce Allah; amacı ve özü kalbin Allah'a yönelmesi ve teksif olması, O'nunla başbaşa kalması, halkla ilgisinin kesilmesi ve sadece Yüce Allah ile ilgilenmesi demek olan itikâfı vazetmiştir. Yine itikâf sayesinde gönlün endişe ve vesveselerinin yerini Allah'ın zikri, sevgisi ve O'na yöneliş alır, istila eder. Bundan sonra endişelerin tümü Allah'tan, hatıraların tümü Allah'ı anmak için, düşünceler Allah'ın rızasını kazanmak ve O'na yaklaştıran şeyleri elde etmek için olur. Halkla kaynaşmasının yerini Allah'ın (cc) dostluğu alır. Böylece hiçbir arkadaşın, dostun ve O'ndan başka sevindirenin bulunmadığı

326. "Sözlerini bozmaları sebebiyle onlara lanet ettik ve kalplerini katı kıldık. Kelimeleri yerinden oynatarak tahrif ediyorlar. (Ayrıca) emrolundukları şeyden paylarına düşen (ameli) terk ettiler. Onların azı hariç sürekli olarak onlardan ihanet görürsün. (Buna rağmen) affet ve hoş gör. (Çünkü) Allah, muhsinleri/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanları sever." (5/Mâide, 13)

327. "Göklerde ve yerde (Allah'ın birliğine ve şanının yüceliğine delalet eden) nice ayet vardır. O ayetlerin yanından ilgisizce/sırt dönerek geçip giderler." (12/Yûsuf, 105)

328. "Fitneler, kalplere hasır (dokur gibi) ilmik ilmik atılır. Hangi kalp bunu içine çekerse içine siyah bir nokta konulur. Hangi kalp bunu geri çevirirse içine beyaz bir nokta konulur. Neticede fitneler iki kalbe de etki bırakır. Bunlardan biri, bembeyaz olup kaygan, sert taş gibidir; yer ve gökler ayakta durduğu sürece fitne ona zarar veremez. Diğeri ise boz bulanık siyah ve tepesi üstüne çevrilmiş testi gibidir, ne iyi şeyleri (marufu) tanır, kabul eder ne de kötülüğü reddeder; sadece içine işlemiş arzu ve hevesini bilir." (Müslim, 144)

zamanda, kabirdeki yalnızlık günlerinde Allah'ın dostluğuna hazırlanmış olur. İşte itikâfın en yüce amacı budur."[329]

3. Kadir Gecesi'ni İdrak Etmek

Ramazan itikâfının önemli nedenlerinden biri; Kadir Gecesi'ni idrak etmektir. Allah Resûlü (sav) itikâfa girme nedeninin Kadir Gecesi'ne erişmek olduğunu açıkça beyan etmiştir:

Ebu Said El-Hudri (ra) şöyle demiştir:

"Resûlullah (sav), 'Bu geceyi arayarak ilk on günde itikâfa girdim. Daha sonra ortadaki on günde itikâfa girdim. Bundan sonra bana haber verildi ve 'O, sonlardaki on gecededir.' denildi. Sizden kim itikâfa girmek isterse girsin.' buyurdu."[330]

Sahabenin de son on günde Kadir Gecesi'ni aramasını istemiştir:

Aişe (r.anha), Resûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Kadir Gecesi'ni, Ramazan'ın son on gününün tekli gecelerinde arayınız."[331]

Kadir Gecesi, Yüce Allah'ın inanan kullarına sunduğu fırsatlardan biridir:

"Kadir Gecesi, bin aydan daha hayırlıdır. Melekler ve Ruh (Cibril), onda, Rablerinin izniyle her bir iş için inerler. O, fecrin çıkışına kadar esenliktir."[332]

Kişi o gecede bin ayda, yani yaklaşık seksen küsur yılda ancak yapabileceği amelleri yapabilir. Bu da O'nun (cc) kullarına olan rahmet ve şefkatinin; Er-Rahîm ve Er-Raûf isimlerinin bir tecellisidir. O, kullarını bağışlamak, onların yüklerini hafifletmek ve onlara kolaylaştırmak istemektedir:

"Allah size açıklamak, sizi sizden öncekilerin sünnetine iletmek ve tevbelerinizi kabul etmek ister. Allah (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir. Allah, (sizleri tevbeye muvaffak kılarak) tevbelerinizi kabul etmek ister. Şehvetlere tabi olan kimseler ise sizin büyük sapıklıkla sapmanızı isterler. Allah sizden (yükünüzü) hafifletmek ister. Ve insan zayıf olarak yaratıldı."[333]

329. Zâdu'l Meâd, 2/105
330. Müslim, 1167
331. Buhari, 2017; Müslim, 1169
332. 97/Kâdir,3-5
333. 4/Nîsa, 26-28

Peki, neden? Çünkü insan zayıftır. Çokça hata yapıp yanılmaktadır. Yüce Allah, ona arınacağı, terazisinin salih amel kefesini ağırlaştıracağı fırsatlar sunmasa, kendi elleriyle takdim ettiği eylemlerinin mağduru olacaktır. Ona öz annesinden daha merhametli olan Allah (cc), sürekli fırsatlar yaratarak insanı kendisinden, eylemlerinden korumaktadır.

İnsana düşen, bu ilahi fırsatları değerlendirmek, Kadir Gecesi'ni idrak ve ihya etmeye çalışmaktır.

Ebu Hureyre (ra), Peygamberimizden (sav) şöyle rivayet etmiştir:

"Kim inanarak ve sevabını Allah'tan umarak Ramazan ayını oruçlu geçirirse onun geçmiş günahları affedilir.

Kim inanarak ve sevabını Allah'tan umarak Kadir Gecesi'ni ihya ederse onun geçmiş günahları affedilir."[334]

Enes ibni Malik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bu aya girmiş durumdasınız. Bu ayda bin aydan daha hayırlı bir gece vardır. Bu gecenin hayrından mahrum kalan, tüm hayırlardan mahrum kalmış demektir. Bu gecenin hayrından, sadece mutluluktan payı olmayanlar mahrum kalırlar."[335]

Kadir Gecesi'nin hükümleri ve edepleri için 293 No.lu sayfaya bakınız.

B. İtikâfın Hükümleri ve Adapları

İtikâfın hükümleri ve adapları için 279 No.lu sayfaya bakınız.

334. Buhari, 2014; Müslim, 760
335. İbni Mace, 1644

3. EVRE:
RAMAZAN'I HAYATA TAŞIMAK

3. EVRE:
RAMAZAN'I HAYATA TAŞIMAK

Kur'ân-ı Kerim'de oruç ahkâmını düzenleyen Bakara Suresi'nin 183-187. ayetleri biter bitmez, şu ayetler gelir:

"Kendi aranızda birbirinizin malını (İslam'ın yasakladığı rüşvet, faiz, gasp, aldatma gibi) batıl yollarla yemeyin. (Yanlış olduğunu) bile bile, yöneticilere rüşvet vererek, insanlara ait olan mallardan bir kısmını günah ile yemeyin. Sana (Ay'ın hâllerinden olan) hilalleri soruyorlar. De ki: 'O, insanlar ve hac ibadeti için zaman belirleyen bir araçtır. İyilik evlere arkadan girmeniz değil, gerçek iyilik takva sahibi olmaktır. Evlere kapısından giriniz. Allah'tan korkup sakının ki kurtuluşa eresiniz.' Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda savaşın. Haddi aşmayın. (Çünkü) Allah, haddi aşanları sevmez." [1]

Orucun hemen akabinde üç yeni hüküm ayeti gelmiştir. İlki; insanların malını batıl yollarla, şeriatın yasakladığı şekilde yemeyi yasaklayan hükümdür. Demek ki oruç, yalnızca fecirden ğuruba yemek yememek değildir. Bu, işin şekilsel/zahirî boyutudur. Asıl amaç takvaya ulaşmak, haram olan şeylere karşı hassas olmak, toplumu içten içe çürüten rüşvet, hırsızlık, gasp, ihaleye fesat karıştırma, karaborsacılık gibi kazançları da yememektir.

1. 2/Bakara, 188-190

İkinci ayet; ihramlıyken daha fazla ecir almak için evine arkadan giren bidatçiyi uyaran hükümdür.[2] İyilik, yeni bidatler ihdas ederek, gösterişçi dindarlıkla evlere arkadan girmek değildir. İyilik, ölçülü olmaktır. Tam olarak oruç ibadetiyle öğretilen sınırlara riayet etmektir. Nasıl ki oruçlu, Allah'ın, "Ye." dediğini yiyor, "Yeme." dediğini yemiyor; nasıl ki, "Şu vakitlerde ye, şu vakitlerde yeme." sözüne itaat ediyor; aynı şekilde din de ittibadır. Allah'ın (cc) ve Resûl'ünün (sav), "Yap." dediklerini yapmak, "Yapma." dediklerini yapmamaktır. İstikamet üzere kalmak için Nebi'nin sünnetine/yoluna uymak; sair yollardan ve bidatlerden uzak durmaktır.

Üçüncü ayet; savaşta haddi aşmamak üzerine inen hükümdür. Yani; öfkenin zirveye ulaştığı ve hayatta kalma dürtüsünün insanın benliğini kuşattığı ânda dahi, şeriata uymak ve ölçülü olmaktır. Nasıl ki oruçta yeme içme ve şehvet gibi yapıcı dürtülerimizi sırf Allah (cc) için kontrol ediyorsak; savaşta da öldürme gibi yıkıcı dürtülerimizi kontrol altına alabilmektir.[3]

Bu üç ayet göstermiştir ki Yüce Allah, Ramazan ayında elde edilen irade, kontrol ve ölçülülük ahlakının -ki bu üçü takvadır- Ramazan'ın dışına, hayatın bütününe teşmil edilmesini istemektedir. Ticarette, ibadette ve savaşta; hayatın hemen her alanında takvalı olmamızı istemektedir.

Allah Resûlü'nün (sav) sünnetine baktığımızda benzer bir metodun izlerini görürüz. O, Ramazan orucunun ardından altı gün Şevval orucu tutulmasını sünnet kılıyor. Sonra her hafta pazartesi ve perşembe, her ayın 13, 14 ve 15. günlerini oruçlu geçiriyor. Bu da her ayın on iki gününü, yani nerdeyse yarısını oruçlu geçirmek demektir. Anlıyoruz ki Peygamberimiz, Ramazan havasını yılın diğer aylarına da taşımak, oruç ruhunu diri tutmak istiyor. Hâliyle biz Kur'ân ve sünnet uygulamasından -dolaylı- olarak şu kaideyi öğreniyoruz: Ramazan, Ramazan ayıyla sınırlı kalmamalı, hayatın bütününe taşınmalı!

---

2. bk. Buhari 4512, Müslim 3036
3. İslam'ın savaş anlayışını beşerî savaşlardan ayıran iki temel özellik vardır:

a. İslami Savaş, Allah (cc) yolunda olan, meşruiyetini Allah'tan alan, gayesi Allah'ın dinini hâkim kılmak olan bir savaştır.

b. İslami Savaş, "Savaşta her şey mübahtır." kaidesini kabul etmez. İslam, çocuk öldürmek, savaşa katılmayan kadın ve yaşlıları öldürmek, savaşın maslahatı olmaksızın doğaya zarar vermek gibi davranışları haddi aşmak ve bozgunculuk olarak kabul eder. (Tevhid Meali, Bakara Suresi, 190. ayetin açıklaması)

Şu da unutulmamalı: İnsanoğlu çok unutan ve çabuk gaflete düşen bir varlıktır. Ayrıca onun kulluğunun merkezi olan kalp, çokça evrildiği için -evrilen çevrilen anlamındaki- "kalp" ismini almıştır. Bu nedenle Allah (cc), insana çokça öğüt verir, sıklıkla hatırlatır. İbadetler her gün, her gece, her yıl tekrar eder. Bir insan bütün bir ömrü Ramazan gibi yaşayamaz. Dahası, Ramazan'ın günlerini dahi aynı takva ve bilinçle geçiremez. Zaten bunu yapabilse insan değil melek olurdu. Bu durumda insana düşen; çabalamak, çabalamak ve çabalamaktır. İyiliklerinin kötülüklerinden çok olmasını sağlamaktır. Düştüğü zaman çamura takılıp kalmamak, tevbeyle arınıp duanın gücüyle ayağa kalkmak ve kulluk yürüyüşünü sürdürmektir. Yüce Allah'ın hayırda öne geçmek ve salih amel kefesini ağırlaştırmak için sunduğu fırsatlardan faydalanmaktır. Ramazan'ı, Kadir Gecesi'ni, Aşure'yi, Arefe'yi, Zilhicce'nin on gününü, seherleri, gecenin son üçte birini… ganimet bilmek ve değerlendirmektir.

Şüphesiz insan kırık dökük amelleriyle ilahi rahmete erişemez. İnsanın bir ömür yapacağı amel, belki bir nimetin şükrü yerine geçmez. Onu ilahi rahmete eriştiren, çabasıdır. Tüm eksikliğine, unutkanlığına, söz bozmalarına rağmen, kulluk yolunu terk etmemesidir. Çabasıyla, "Allah'ım sana muhtacım, beni bana bırakma." demesidir.

Ramazan'ı Hayatımıza Nasıl Taşıyacağız?

- Ramazan'ı hayata taşımanın yollarından biri; her Ramazan ayında otuz gün tekrar eden salih bir amel edinmek ve onu Ramazan sonrasında devam ettirmektir. Kişi bir Ramazan **belli saatlerde** Kur'ân okumayı, bir Ramazan **belli saatlerde** zikri, bir Ramazan **belli saatlerde** duayı, bir Ramazan nafile bir namazı… hayatına eklese; yavaş yavaş hayatında Ramazanlar biriktirecektir. Belki de hayatının en ciddi ve kârlı yatırımını yapmış olacaktır.

- Ramazan'ı hayata taşımanın yollarından bir başkası; Ramazan ayında Ramazan sonrası için mektuplar yazmak, kişinin kendine, öz nefsine nasihat ederek hatırlatmalarda bulunmasıdır. Ramazan ruhuyla yazılmış bu mektuplar bir yandan kişiye o atmosferi hatırlatacak bir yandan da insanın en önemli azığı olan nasihat/öğüt ihtiyacını karşılayacaktır. Kendisine nasihat edebilen insan, ne güzel insandır.

• Ramazan'ı hayata taşımanın yollarından bir diğeri; bir dua veya zikir seçmektir. Dua veya zikir her ân söylenebilecek, kısa ve öz, insanın yüreğine dokunan bir söz olmalıdır. Öncelikle Ramazan'da, her fırsatta tekrar edilmeli ve onun Ramazan duası/zikri olduğu kabul edilmelidir. Ramazan sonrasında da bu kısa/öz sözler her fırsatta tekrar edilmeli, Ramazan duası/zikri olduğu hatırda tutularak söylenmelidir. Böylece hem Rabbimizi zikretmiş olacak hem de Ramazan iklimini şu âna taşımış olacağız.

• Ramazan'ı hayata taşımanın yollarından biri de insana bahşedilen bir özelliği kullanmaktır. İnsan hayal kurabilen ve hayal aracılığıyla duygu transferi yapabilen bir varlıktır. Örneğin, şu ân geçmişte yaşanmış hüzünlü bir ânı hayal edip en mutlu ânımızı hüzünlendirebiliriz. Hatta hiç yaşanmamış bir hüznü kurgulayıp hayalimizde canlandırabilir ve hüzünlenebiliriz… Aynı şekilde mutlu bir anıyı, ister yaşanmış ister kurgu olsun, şu ân hayal edebilir ve hüznümüzü dağıtıp mutlu olabiliriz. Bu, Yüce Allah'ın bize bahşettiği bir donanımdır. Selef âlimlerimiz bu özelliği kullanarak kendilerini cennette veya cehennemde hayal eder, nefislerine öğüt verirlerdi:

İbrahim Et-Teymi (rh) şöyle söylemiştir: "Kendimi önce cehennem ehlinden biriymiş gibi tasavvur ederim. (Hayalen) onun azabından tadar, zakkumundan yer, kanlı irininden içer ve zincirlerine vurulmuş olarak görürüm. Sonra da cenneti düşünürüm. Kendimi cennet nimetlerinin arasında hurilerle beraber ve cennetin (zemininden akan) nehirlerinin yanındaymışım gibi hayal ederim. Ve nefsime dönüp sorarım: 'Ey nefis, bunlardan hangisini istersin?' Nefis de (hoşuna giden) cenneti arzular. O zaman şöyle derim: 'Öyleyse temennide bulunacağına kalk ve istediğin o cennet için amelde bulun!' "[4]

Kişi Ramazan sonrasında Ramazan günlerini hayal edebilir. Orucu, teravihi, itikâfı, Ramazan mahmurluğunu, iftar sevincini… Bu çaba, kişinin Ramazan'da hissettiği duyguları hissetmesine neden olacak, Ramazan'ın maneviyatını his seviyesinde de olsa bugüne taşıyacaktır.

Aslında bunlar yalnızca birer öneridir. Malumdur ki; başkalarından aldığımız "kulluk önerileri" koltuk değneği gibidir. Bir koltuk değneğiyle ne kadar yürünüyorsa, kulluk yürüyüşünde başkalarının önerisi de o kadar faydalı

4. İhyâ'u Ulûm'id-Dîn, 4/405; Sıfatu's Safve, İbnu'l Cevzi, 2/52

olur. Nasıl ki her birimizin parmak izi, retinası, DNA'sı farklıysa; kulluk kodlarımız da farklıdır. Her birimize kolaylaştırılan yol ve amel çeşitlidir. Her birimizin çabası türlü türlüdür ve her birimiz bize has tabiatımızla amel ederiz:

"Şüphesiz sizin çabalarınız, çeşit çeşittir. (Kimi cennet için kimi de cehennem için çabalar.) Kim de verir ve (Allah'tan) korkup sakınırsa ve en güzel olanı (Lailaheillallah'ı) doğrularsa, biz de ona kolay olanı (salih ameli ve cenneti) kolaylaştırırız. Kim de cimrilik eder ve (Allah'a) ihtiyacı yokmuş gibi davranırsa ve en güzel olanı (Lailaheillallah'ı) yalanlarsa, biz de ona zor olanı (masiyet ve cehennemi) kolaylaştırırız." [5]

"De ki: 'Herkes tıynetine/mizacına/meşrebine uygun hareket eder. Rabbiniz kimin daha doğru yolda olduğunu en iyi bilendir.' " [6]

Ebu Musa El Eşari'nin (ra) haber verdiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah, Âdem'i yeryüzünün dört bir tarafından avuçladığı topraktan yarattı, bu yüzden Âdemoğulları yeryüzündeki toprağın özelliklerine göre kırmızı, beyaz, siyah, esmer, yumuşak, sert, kötü ve iyi huylu olarak meydana geldi." [7]

"Allah, rızkınızı sizin aranızda paylaştırdığı gibi ahlakınızı da sizin aranızda paylaştırmıştır." [8]

Her biri vahyin rehberliğinde ve Allah Resûlü'nün gözetiminde yetişmelerine rağmen, Nebi (sav) ashabın farklılığına vurgu yaparak şöyle buyurmuştur:

Enes ibni Malik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ümmetime karşı en merhametlisi Ebu Bekir, Allah'ın emri konusunda en şiddetli olanı Ömer, hayâ bakımından en doğrusu Osman, haram ve helal bilgisi bakımından en bilgili olanı Muaz ibni Cebel, feraiz (miras) taksimini en iyi bileni Zeyd ibni Sabit, en büyük kıraat âlimi Ubey ibni Ka'b'tır. Her ümmetin güvenilen

5. 92/Leyl, 4-10
6. 17/İsrâ, 84
7. Ebu Davud, 4693; Tirmizi, 2955
8. Ahmed, 3672

bir şahsı vardır. Bu ümmetin güvenilir şahsı da Ebu Ubeyde ibni Cerrah'tır."[9]

Bu gerçeği fıkheden İmam Malik (rh), kendisine mektup yazıp onu uzlete davet eden arkadaşına şu karşılığı vermiştir:

"Allah rızıkları taksim ettiği gibi şüphesiz amelleri de taksim etmiştir. Nice adam vardır ki ona namaz kapısı açılmıştır, ama oruç kapısı açılmamıştır. Bir başkasına sadaka kapısı açılmıştır, ama oruç kapısı açılmamıştır. Bir başkasına da cihad konusunda kapı açılmıştır. İlim yaymak, iyi amellerin en faziletlilerindendir. Ben bana açılan bu kapıdan razı oldum. Benim içinde olduğum durumun (ya da hayır kapısının) senin durumundan daha aşağıda olduğunu zannetmiyorum. Her ikimizin de hayır ve iyilik üzere olmamızı ümit ediyorum."[10]

Buradan anlamamız gereken; her birimizin bir kulluk şifresi olduğu ve onu çözmek durumunda olduğumuzdur. Elbette vahyin öğütlerinden, bu alanda yazılmış kitaplardan ve ilim ehlinin nasihatlerinden faydalanacağız. Ancak amacımız kendi kulluk şifremizi çözmek, canlılık dönemlerini ve bıkkınlık dönemlerini fark etmek, bizi harekete geçiren motivasyon kaynakları oluşturmak olmalıdır. Her birimizin tabiatı, yönelişi farklı olduğu gibi bize kolaylaştırılan ve muvaffak kılındığımız ameller de farklıdır. Hâliyle her birimize fayda sağlayacak öneri de farklı olacaktır. Mühim olan derdimizin farkında olmak ve ona uygun dermanı/öneriyi bulabilmektir. Bu da tüm kulluk meselelerinde olduğu gibi dert edinmek, muhasebe yapmak ve tefekkürle mümkündür. Bizim adımıza başkalarının muhasebe yapması onları geliştirir, bizi değil.

9. Tirmizi, 3790
10. Siyeru A'lami'n Nubela, 8/114

ORUÇ AHKÂMI

ORUÇ AHKÂMI

I. Ramazan Orucunun Hükmü

Ramazan orucunu tutmak farzdır ve bu hüküm dinde zaruri olarak bilinmesi gereken meselelerdendir:

"Ey iman edenler! **Sizden öncekilere oruç farz kılındığı gibi size de farz kılındı**. Umulur ki sakınıp korunursunuz."[1]

"Ramazan ayı! O ay ki insanlara yol gösteren, hidayet ve furkandan apaçık deliller barındıran Kur'ân, o ayda indirilmiştir. **Sizden o aya yetişen oruç tutsun.**"[2]

İlk ayette orucun farz olduğunu açık bir şekilde emreden Allah (cc), ikinci ayet-i kerimede ise Ramazan ayına eriştiğimizde oruç tutmamızı istemiştir.

Peygamberimiz (sav) pek çok hadisinde orucun İslam'ın esaslarından olduğunu söylemiştir:

"İslam beş şey üzerine bina edilmiştir: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek, Ramazan orucunu tutmak."[3]

1. 2/Bakara, 183
2. 2/Bakara, 185
3. Buhari, 8; Müslim, 16

Ramazan Orucunu Terk Etmek

Ramazan orucunu terk eden kişi, onun farziyetini inkâr ediyor veya onun terkini helal görüyorsa kâfirdir. Zira Allah'ın hükümlerinden birini inkâr eden kâfir olur.

Kişi, onun farziyetini kabul edip terkini günah saymakla beraber tembellikten ötürü oruç tutmuyorsa fasıktır.[4]

Orucu özürsüz terk eden kişi ne yapmalıdır?

Orucu özürsüz terk eden kişi, günahkârdır. Orucu özürsüz terk edenin kaza tutacağına dair bir delil yoktur. Yalnızca tevbe etmekle mükelleftir.[5]

II. Ramazan Orucunun Farz Kılınışı

Allah (cc) H 2. yılda müminlere Ramazan orucunu farz kıldı. Orucun farz kılınışı aşama aşama gerçekleşmiştir. Rivayetler açıkça bu durumu izah etmektedir:

Muaz ibni Cebel (ra) anlatıyor:

"Hem namaz hem de oruç üç defa değişikliğe uğradı ... Oruçtaki değişikliklere gelince birincisi şöyledir:

Resûlullah (sav) Medine'ye geldiği zaman her aydan üç gün oruç tutardı.

Yezid der ki: 'Resûlullah (sav), Rebiu'l Evvel'den (diğer yılın) Ramazan ayına kadar on dokuz ay boyunca her aydan üç gün oruç tuttu.'

Bunun yanında Aşure Günlerinde de oruç tutardı. Sonrasında şu ayet nazil oldu ve oruç farz kılındı:

'Ey iman edenler! Sizden öncekilere oruç farz kılındığı gibi size de farz kılındı.

---

4. Bu, genel ulemanın görüşüdür. Seleften, özürsüz ve kasten oruç tutmayan kişileri tekfir edenler de olmuştur. Said ibni Cubeyr (rh), Hakem ibni Uteybe (rh) ve Ahmed ibni Hanbel'den (rh) bir rivayet bu yöndedir. (bk. Mecmû'u'l Fetâvâ, 7/302) Ancak şu da bir gerçektir: Her ne kadar ümmetin cumhuru konu hakkında sahih ve sarih bir delil olmadığı için oruç tutmayanı tekfir etmese de; onun büyük bir günah olduğu, bu durumdaki birinin içki içen ve zina yapandan daha şerli olduğu görüşündelerdir. Dahası, çoğu âlim böyle insanların zındık olabileceğini düşünmüştür. (bk. Kebair, Zehebi, s. 64)

5. Oruç tuttuktan sonra orucunu özrü olmaksızın bozan kişiler ile hiç oruç tutmayan kişiler birbirinden farklıdır. Orucunu bozanın kaza tutması gerektiği -ileride geleceği gibi- naslarla sabittir. Hiç oruç tutmayanın oruç tutması gerektiğine dair nas yoktur. Bu durumdaki biri, kefareti olmayan bir günah işlediğinin farkında olmalı, Allah'a çokça tevbe etmelidir.

Umulur ki sakınıp korunursunuz. (Oruç) sayılı günlerde (size farz kılındı). Sizden her kim hasta ya da yolculukta olur (ve oruç tutmazsa) onun yerine başka bir günde (oruç tutsun). (Normal şartlarda) güç yetirdiği hâlde (yakalandığı bir hastalık, hamilelik, yaşlılık gibi sebeplerle oruç tutmayanlar) her güne karşılık bir yoksul doyursunlar. Kim de (kendi isteğine bağlı olarak) fazladan hayır işlerse, bu onun için daha hayırlıdır. Şayet bilseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.'[6]

Bu ayetlere göre de isteyen oruç tuttu, tutmayan da bunun yerine bir miskini doyurdu.

İkinci değişiklik şu ayetin inmesiyle oldu:

'Ramazan ayı! O ay ki insanlara yol gösteren, hidayet ve furkandan apaçık deliller barındıran Kur'ân, o ayda indirilmiştir. Sizden o aya yetişen oruç tutsun. Sizden her kim hasta ya da yolcu olursa (oruç tutmadığı günlere karşılık) başka günlerde (oruç tutsun) ... '[7]

Bu ayetlerde Yüce Allah sağlıklı ve mukim olanların, oruç tutmalarını emretti. Hasta ve yolcu olanların (daha sonra tutmaları şartıyla) oruç tutmamalarına ruhsat verdi. Oruç tutmaya güç yetiremeyen ihtiyarlar için de oruç yerine fidye verilmesini sabit kıldı. Bu şekilde iki değişiklik oldu.

Üçüncü değişiklik ise şöyledir: Önceleri oruçlu olan kişi akşam vakti girdikten sonra uyumadıkları sürece yer, içer ve hanımlarıyla ilişkiye girerdi. Ancak uyuması hâlinde yeme içme ve ilişkiden artık uzak dururdu. Ensar'dan Sırma adında birisi gün boyunca oruçlu bir şekilde çalıştı. Akşam eve gelince de namazını kıldı ve bir şeyler yiyip içmeden uyudu. Uyandığında ikinci gün sabah olmuştu ve hâlâ oruçluydu.

Peygamberimiz (sav) onu aşırı bitkin bir şekilde görünce, 'Bakıyorum da bayağı yorgun ve bitkinsin, sebebi nedir?' diye sordu.

Sırma, 'Ey Allah'ın Resûlü! Dün, gün boyu çalıştım, akşam da eve yorgun gelince iftarımı açmadan hemen uyudum. Uyandığımda da sabah olmuştu ve hâlâ oruçluyum.' karşılığını verdi.

---

6. 2/Bakara, 183-184
7. 2/Bakara, 185

Ömer de akşam uyuyup geri uyandıktan sonra cariyelerinden veya hür olan hanımıyla birlikte olmuştu.

Peygamberimize (sav) gelip durumu anlatınca, 'Oruç gecesi kadınlarınızla beraber olmak size helal kılındı ...'[8] ayeti nazil oldu."[9]

Bu rivayetlere baktığımızda özetle şu aşamaları görebiliyoruz:

1. Aşama: Peygamberimiz (sav), Ramazan orucu farz kılınıncaya kadar Aşure orucu tuttu ve müminlere de bunu emretti.

2. Aşama: Ramazan orucu farz kılındı. Ancak dileyen oruç tutmaz, tutmadığı gün yerine fakir doyurabilirdi.

3. Aşama: Yaşlılar ve iyileşeceği umulmayan hastalar oruç tutmayıp bir fakir doyurabilirken, Ramazan ayına yetişen diğer müminlere oruç tutmaları farz kılındı.

4. Aşama: İftardan sonra uyuyan kimse bir daha bir şey yiyemiyordu ve Ramazan gecelerinde müminlerin, eşleriyle beraber olmaları yasaktı. Sonra Allah (cc) hafifletti. İftar ile sahur arasında yemelerine, içmelerine ve hanımlarıyla beraber olmalarına izin verdi.

III. Farz Oruçlar

A. Ramazan Orucu

Ramazan orucu; Ramazan'ın girmesiyle başlayan Ramazan ayının bitişiyle son bulan oruçtur.

B. Nezr/Adak Orucu

Adaklar, Allah'a (cc) verilen sözlerdir. İnsanı Rabbine karşı yükümlü kılar. Oruç adağında bulunanın oruç tutması farzdır. Bir sebebe dayanarak ya da bir sebep olmaksızın oruç tutmak üzere Allah'a söz verildiğinde o orucu tutmak, söz veren kişi için farz olur. "Hastalığım iyileşirse bir hafta oruç tutacağım." "Çocuğum olursa bir ay oruç tutacağım." minvalindeki sözler bu kapsama girer.

Müminler Allah'a verdikleri sözü tutar, adaklarını yerine getirirler:

8. 2/Bakara 187
9. Ahmed, 22124; Ebu Davud, 507

"Adaklarını yerine getirir ve kötülüğü/şerri yaygın olan bir günden korkarlar."[10]

Aişe'nin (r.anha) nakline göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Her kim Allah'a itaat etmeyi adarsa O'na itaat etsin. Her kim de Allah'a karşı masiyet işlemeyi nezrederse sakın Allah'a asi olmasın!"[11] [12]

---

10. 76/İnsân, 7
11. Buhari, 6696
12. Adak adayanın adağını yerine getirmesi bir zorunluluktur. Adanan şey bir haram veya kişinin kendisine ait olmayan bir şey olmadığı müddetçe, adağı gerçekleştirmek farzdır.

" '…Günah işleme konusunda yapılan adak yerine getirilmez. Elinde olmayan bir şey hakkında yapılan adak da yerine getirilmez.' buyurdu." (Müslim, 1641)

Bununla birlikte İslam, adak adamayı hoş karşılamaz. Zira adak adamanın kula zararları vardır.

İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) adakta bulunmayı yasaklamış ve şöyle buyurmuştur:

"Adak hiçbir şeyi değiştirmez. Adak cimri insandan bir şeyler koparır." (Buhari, 6608; Müslim, 1639)

Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) kudsi hadiste şöyle buyurmuştur:

"Adak, insana hakkında takdir etmediğim bir şeyi getirmez. Ancak kader onun hakkında takdir ettiğimi getirir. İnsanın adakta bulunmasıyla ben cimriden bir şeyler koparmış olurum." (Buhari, 6609; Müslim, 1640)

Buna göre:

• Adak, Allah'ın kaderini değiştirmez. Kişi adadığı adakla kaderi değiştirecekmiş hissine kapılabilir. Bu da onun imanının **kemâline** zarar verir.

• Kul, adak adadığında dolaylı olarak şunu söyler: Şu işimi görürsen… vereceğim, işimi görmezsen vermeyeceğim. Allah (cc) ile kulluk ilişkisinde cimrilerin ahlakıyla hareket eder. Kullara karşı cimrilik kınanmışken Yüce Allah'a karşı cimrilik öncelikle/evveliyetle kınanmıştır.

• Şer'i naslar incelendiğinde şu kaide görülür: Kişi sorumlu olmadığı bir şeyi istememeli, ileriye dönük sorumluluklarının şimdi/şu ân olmasını istemelidir. Zira sorumlu olmadığı şeyi isteyenler **çoğu zaman** onunla imtihan edilir ve **çoğu zaman** imtihanı kaybederler.

Ömer ibni Ubeydullah'ın kölesi ve kâtibi olan Salim Ebu'n Nadr şöyle demiştir: "Abdullah ibni Ebu Evfâ'nın Ömer ibni Ubeydullah'a yazdığı bir mektup gelmişti, onu Ömer'e okudum. Şöyle yazıyordu: Resûl-i Ekrem (sav) düşmanla karşı karşıya geldiği bir savaşta Güneş tepe noktasından batıya doğru meyledene kadar beklerdi.

Sonra Peygamber ayağa kalkıp ashabı arasında durarak, '**Ey insanlar, düşmanla savaşmak için karşı karşıya gelmeyi arzulamayın. Allah'tan hep afiyet isteyin. Fakat savaşmak üzere düşman ile karşı karşıya geldiğinizde kararlı ve dirençli olup sabredin.** Şunu iyi bilin ki cennet kılıçların gölgeleri altındadır.' buyurdu ve şöyle dua etti:

"Ey Kitab'ı indiren, bulutları istediği yöne çeviren ve düşman birliklerini dağıtıp perişan eden Allah'ım, şu düşmanımızı perişan et hezimete uğrat, bize onlara karşı yardım eyle/zafer nasip et!" (Buhari, 2965-2966; Müslim, 1742)

Bunun örneği İsrailoğullarıdır. Onlar cihad etmek, düşmanla karşılaşmak için Allah'tan (cc) izin istediler. İzin verilince ayak sürüyüp, savaşmaktan vazgeçtiler:

"Musa'dan sonra İsrailoğullarının ileri gelenlerini görmedin mi? Hani onlar nebilerine demişlerdi ki: 'Bize bir komutan tayin et, (onun komutanlığında) Allah yolunda savaşalım.' O da demişti ki: 'Ya savaş size farz kılındıktan sonra savaşmazsanız?' Demişlerdi ki: 'Biz yurtlarımızdan sürülmüş

C. Kaza Orucu

Şer'i bir özür nedeniyle veya özürsüz bozulan orucu, başka bir zamanda yerine getirmeye "kaza orucu" denir. Seferî, hasta, hayızlı ya da nifaslı olma özürleri nedeniyle tutulamayan oruçların sonradan tutulması, yani kaza edilmesi farzdır. Aynı şekilde hiçbir özür olmaksızın orucunu bozanın oruç tutması da farzdır:

" ... Sizden her kim hasta ya da yolcu olursa (oruç tutmadığı günlere karşılık) başka günlerde (oruç tutsun) ... "[13]

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Oruçlu istemeyerek kusarsa o kimseye orucunu kaza etmesi gerekmez, ama kendisini zorlayarak kusarsa orucunu kaza etsin.' "[14]

Kaza orucuyla ilgili meseleler

- Orucu kasten terk edenler

Orucu kasten/özrü olmaksızın terk eden kişi, günahkârdır. Bu kimsenin kaza tutacağına dair şer'i bir delil yoktur.[15]

ve evlatlarımızdan menedilmişken nasıl olur da Allah yolunda savaşmayız?' Savaş onlara farz kılınınca azı hariç (savaşmaktan imtina ederek Allah'ın emrinden) yüz çevirdiler. Allah, zalimleri bilendir." (2/Bakara, 246)

Yine başka bir örnek fakir sahabilerin "zengin oldukları takdirde" mallarını infak edeceklerine dair verdikleri sözdü. Allah (cc) onları sözleriyle imtihan edip zengin kılınca, cimrilik edip yüz çevirdiler.

"İçlerinden kimi de Allah'a şöyle söz vermişti: 'Andolsun ki Allah bize lütuf ve ihsanından verirse hiç şüphesiz Allah yolunda sadaka verecek ve salihlerden olacağız.' Onlara lütfundan ve ihsanından verince de cimrilik ettiler ve ilgisiz bir hâlde yüz çevirip gittiler. Allah'a verdikleri sözü bozmaları ve yalan söylemelerine karşılık, onunla karşılaşacakları güne kadar kalplerinde var olacak olan bir nifakla onları cezalandırdı." (9/Tevbe, 75-77)

Bu naslar şunu gösterir:

Kişi **şu ân** sorumlu olmadığı şeyleri temenni etmemeli, ânın vaciplerine yoğunlaşmalıdır. Zira söz vererek, adakta bulunarak, yemin ederek… Allah'ın farz kılmadığını kendine farz hâle getirenler, **çoğu zaman** sözüyle imtihan edilir ve **çoğu zaman** imtihanı kaybeder.

- Tecrübeyle sabittir ki; geleceğe dair planlar (tul-i emel) ve olmayan şeylere dair verilen sözler şeytan ve nefsin bir oyunudur. Çoğu zaman insana bugünün sorumluluğunu unutturmak, bir ahlaki afet olan tesvif/ertelemek, kişiyi "şu olsaydı şöyle olurdu" diyerek bir nifak hasleti olan bahaneciliğe düşürmek içindir. Bu sebeple kişi söz, yemin ve adakla olmayan şeylere dair hayal kurmamalı, bugüne dair sorumluluklarının bilincinde, imkânlarına dair gerçekçi bir yaklaşım içinde olmalıdır.

13. 2/Bakara, 185
14. Ebu Davud, 2380; Tirmizi, 720
15. Orucu kasten/özrü olmaksızın terk edenin kaza tutması gerektiği, cumhur-u ulemanın

- Orucu tuttuktan sonra özrü olmaksızın bozanlar

Oruca başladıktan sonra orucu bozan, o gün yerine kaza tutmalıdır.[16]

görüşüdür. Ancak bu konuda sahih ve sarih bir delil yoktur. Oruç tuttuktan sonra orucu bozan kişiye kıyas etmiş ve hiç oruç tutmayanın da bir gün kaza etmesi gerektiği sonucuna ulaşmışlardır. Oysa oruca niyet edip başlayan ve sonra o orucu kasten bozanla, hiç oruç tutmayan arasında fark vardır. İkisinin birbirine kıyası doğru değildir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

16. Bu konuda ihtilaf vardır:

Cumhur-u ulema bu durumdaki birinin bir gün kaza orucu tutacağını söylemiştir.

- Delil olarak:

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bir adam, Peygamber'e (sav) gelerek, 'Helak oldum.' dedi.

Resûlullah (sav), 'Seni helak eden nedir?' diye sordu.

Adam, 'Ramazanda eşimle cinsel ilişkide bulundum.' dedi.

Resûlullah (sav), 'Bir köleyi hürriyetine kavuşturuver.' buyurdu.

Adam, 'Bulamam.' dedi.

Resûlullah (sav), 'Üst üste iki ay oruç tut.' buyurdu.

Adam, 'Gücüm yetmez.' dedi.

Resûlullah (sav), 'Altmış fakiri doyur.' dedi.

Adam, 'Bulamam.' dedi.

Resûlullah (sav), 'Otur.' dedi, o da oturdu.

Adam oturup beklerken arak denilen bir sepet hurma getirildi.

Resûlullah (sav) ona, 'Git bu hurmayı sadaka olarak dağıt.' buyurdu.

Adam, 'Ey Allah'ın Resûlü! Seni hak din üzere gönderen Allah'a yemin olsun ki Medine'nin iki kara taşlığı arasında bizden daha ihtiyaç sahibi bir ev yoktur.' dedi.

Resûlullah (sav), 'Peki git, bunu ailene yedir. **Bir gün oruç tut** ve istiğfar dile.' dedi." (Ebu Davud, 2393; İbni Mace, 1671; Ahmed, 6945)

Allah Resûlü (sav) orucunu kasten -cinsel ilişkiyle- bozan adama kefaret dışında bir gün kaza orucu tutmasını istemiştir.

- Allah Resûlü (sav) oruç borcunu -şer'i bir özürle olup olmamasına bakmaksızın- dünyevi borca benzetmiştir.

Abdullah ibni Abbas (ra) anlatıyor:

"Birisi Peygamber'in (sav) yanına gelerek, 'Ey Allah'ın Resûlü, annem öldü ve tutması gereken bir aylık oruç borcu var. Ben onun adına bu bir ayı kaza edebilir miyim?' diye sordu.

Resûlullah da (sav), 'Allah'a ait borç ödenmeye daha layıktır.' buyurdu." (Buhari, 1953; Müslim, 1148)

Nasıl, dünyevi borç ödeniyorsa, Allah'ın (cc) borcu olan oruç da ödenmelidir.

- Allah Resûlü kasıtlı olarak kusarak orucunu bozanın, o gün yerine kaza tutmasını ister.

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: 'Oruçlu istemeyerek kusarsa o kimseye orucunu kaza etmesi gerekmez, ama kendisi zorlayarak kusarsa orucunu kaza etsin.' " (Ebu Davud, 2380; Tirmizi, 720)

Buna mukabil İbni Hazm (rh) **kasıtlı olarak, şer'i bir özür olmaksızın orucunu bozanın kazası olmadığını söyler.**

- Yukarıda mezkûr ilk rivayetin zayıf olduğunu kabul eder. (bk. Muhalla, 4/339, 735. mesele)

Cumhur-u ulema İbni Hazm'ın (rh) zikrettiği illetlerin farkındadır. Ancak onlar bu illetlerle hadisi

Kaza borcu ertelenebilir mi?

Kaza borcu olanın borcunu ödemede acele etmesi evla olandır. Zira şeriat umumen hayırda acele etmeyi teşvik etmiştir. Oruç borcunu ödemek hayırlı işler kapsamındadır. Ancak kişi kaza borcunu ertelemek isterse erteleyebilir.

Aişe'nin (r.anha) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Benim Ramazan'da tutamayıp kazaya kalan oruçlarım olurdu ve ancak Şaban ayında kaza edebilirdim."[17]

Allah Resûlü'nün hanımları onun gözetiminde Ramazan kazasını ertelemişlerdir. Şayet bu caiz olmasa Allah Resûlü (sav) izin vermezdi.

Kaza borcu bir sonraki Ramazan'a kadar ertelenebilir mi?

---

zayıf görmezler. Bu ziyadenin (onun yerine bir gün oruç tut) Ebu Uveys, Abdulcabbar ve Hişam ibni Sa'd kanalıyla Zuhri'den; İbrahim ibni Sa'd Leys kanalıyla Zuhri'den; yine mürsel olarak Said ibni Museyyeb, Nafi ibni Cubeyr, Hasan, Muhammed ibni Kureyb kanalıyla geldiğini söylerler. Tüm bu yolların toplamıyla ziyadenin aslının olduğunu kabul ederler. (bk. Fethu'l-Bârî, 1936 No.lu hadis şerhi)

- İkinci rivayeti şer'i bir sebeple oruç borcu olana hamleder. (bk. Muhalla, 4/427, 775. mesele)
- Üçüncü rivayetin yalnızca kusmayla ilgili olduğunu, kusma dışında hiçbir şeyin ona kıyas edilemeyeceğini, zira kıyasın batıl olduğunu söyler. (bk. Muhalla, 4/308, 735. mesele)
- Kendisi sahabeden şu fetvayı aktarır: "Kim Ramazan orucunu -kasten- yerse tüm ömrünce oruç tutsa da, yediğinin yerine geçmez." Bu fetvayı Ebubekir, Ali, İbni Mesud, Ebu Hureyre (r.anhum) nakleder. (bk. Muhalla, 4/311-312, 735. mesele)

Ne ki bu konuda selef arasında ihtilaf vardır. İbni Hazm (rh) karşıt görüşleri nakletmemiştir. Buhari (rh) Said ibni Museyyeb, Şa'bi, İbni Cubeyr, İbrahim, Katade ve Hammad'dan (rh) oruç yiyenin bir gün kaza edeceğini nakletmiştir. (Buhari, Kitabu's Savm, 29. Bab). Öncesinde İbni Hazm'ın (rh) naklettiği, Ebu Hureyre ve İbni Mesud (r.anhuma) rivayetlerini naklederek konunun ihtilaflı olduğuna işaret etmiştir. İhtilafın olduğu bir konuda kimsenin görüşü hüccet olmaz.

Buna ek olarak; Sahabeden nakledilen fetva merfu olarak Allah Resûlü'nden (sav) nakledilmiştir.

Ebu Hureyre'den (ra) rivayete göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurdu:

"Bir kimse Ramazan ayında yolculuk hastalık gibi bir durum olmaksızın bir oruç yerse bir yılı oruçlu geçirse bile o borcu ödemiş olmaz." (Ebu Davud, 2396; Tirmizi, 723)

Bu rivayetin isnadında ve metninde problemler vardır:

- Buhari (rh) hadisin ravisi olan Ebu Mutavvıs için, "Onun bu hadisten başka rivayetini bilmiyorum." der.(Tirmizi, Kitabu's Savm, 27. bab) İbni Hacer rivayette üç illet olduğunu belirtir. Ebu Mutavvıs hakkında -yeterli- bilgi olmaması, babasının Ebu Hureyre'den (ra) işitip işitmediğinin bilinmemesi ve hadiste idtırab/çelişki. (bk. Tuhfetu'l Ehvezi, 723 No.lu hadis şerhi) Bu rivayetin merfu olarak zayıf olduğunu İbni Hazm da ikrar etmiştir. (bk. Muhalla, 4/311, 735. mesele)
- Merfu ve mevkuf olarak nakledilen hadisin metni farklı şekillerde anlaşılmaya müsaittir. Örneğin, "Bir ömür oruç tutsa da Ramazan orucunun faziletini elde edemez." şeklinde anlaşılabilir. (Avnu'l Mabud, 2396 No.lu hadis şerhi)

17. Buhari, 1950; Müslim, 1146

Ramazan kazasının ne zaman tutulacağına dair Kitap ve sünnette bir sınırlama getirilmemiştir. Kişi Ramazan kazasını erteler ve bir sonraki Ramazan ayı gelirse; kaza borcu dışında bir sorumluluğu yoktur.[18]

Kaza borcu olan kişi nafile oruç tutabilir mi?

Kaza orucu vakti geniş olduğundan, kişi kaza borcu varken nafile oruç tutabilir. Buna engel şer'i bir durum yoktur.[19]

Kaza borcu olduğu hâlde ölenin durumu

Kaza borcu olduğu hâlde ölen kişinin yakınları onun borcunu tutarlar. Bu borcun kaza orucu, adak borcu, kefaret borcu olması arasında fark yoktur:

Aişe'den (r.anha) nakledildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse ölür ve tutması gereken oruç borcu kalırsa velisi onun adına tutar."[20]

Abdullah ibni Abbas (ra) anlatıyor:

"Birisi Peygamber'in (sav) yanına gelerek, 'Ey Allah'ın Resûlü, annem öldü ve tutması gereken bir aylık oruç borcu var. Ben onun bu bir ayı kaza edebilir miyim?' diye sordu.

Resûlullah da (sav), 'Allah'a ait borç ödenmeye daha layıktır.' buyurdu."[21][22]

---

18. Bir grup fukahamız Ramazan orucunu bir sonraki seneye erteleyenin kazayla beraber her gün için bir fakir doyuracağını söylemiştir. Bu görüş isabetli değildir. Şöyle ki;
• Yüce Allah, "Onun yerine başka bir günde oruç tutsun." (29/Bakara, 184) buyurmuş, fakir doyurma şartı getirmemiştir. (Buhari (rh) istidlali için bk. Kitabu's Savm, 40. Bab)
• Bu konuda varid olan merfu hadisler zayıftır, hüccet olmaz. (Neylu'l Evtar, 1699 No.lu hadis şerhi)
• Seleften nakledilen görüşlerde ihtilaf vardır. İhtilafla birlikte kimsenin sözünde hüccet yoktur. (Neylu'l Evtar, 1699 No.lu hadis şerhi)
• Müslim'in malı şeriat tarafından koruma altına alınmıştır. Sahih ve sarih bir nas olmaksızın bu aslın dışına çıkılmaz. (Neylu'l Evtar, 1699 No.lu hadis şerhi)

19. Konu hakkında nas olmadığı için seleften başlamak üzere âlimlerimiz ihtilaf etmiştir. Racih olan, kaza borcu olanın nafile oruç tutabileceğidir. Konu hakkında varid olan Ebu Hureyre rivayeti, âlimler tarafından zayıf kabul edilmiştir. Kendi mezhebi -Hanbeliler- bu rivayetle istidlal etmesine rağmen, İbni Kudame (rh) rivayetin zayıf olduğunu söylemiştir. Çünkü; İbnu Lehi'a rivayetidir ve o, zayıftır. Ayrıca metinde problem vardır. Zira aynı metinde, "Ramazan kaza borcu olduğu hâlde bir sonraki Ramazan'a yetişenin orucu kabul olmaz." ifadesi geçer. Buna göre kaza borcu olanın bir sonraki Ramazan orucu da kabul olmayacaktır. Bu sonuç icma ile terk edilmiş, kimse bununla amel etmemiştir. (bk. Muğni, 3/154-155)

20. Buhari, 1952; Müslim, 1147

21. Buhari, 1953; Müslim, 1148

22. Rivayetlerin açıklığı nedeniyle Beyhaki (rh) şöyle der: "Bu mesele (naslarla) sabittir. Ehl-i Hadis

Günümüzde uygulanan ıskat caiz midir?

Günümüzde uygulanan ıskat/borç düşürme Allah'ı (cc) ve kulları aldatma girişimi olan bir nifak ahlakıdır; ölünün borcunu ödemeyle ilgisi yoktur. Uygulaması şöyledir: Ölünün buluğ çağından ölümüne kadar kaç yıl geçtiği hesaplanır. Örneğin otuz yıl yaşamış birinin, yılda otuz günden, toplam dokuz yüz gün borcu olduğu hesap edilir. Dokuz yüz fakiri doyuracak meblağın güncel nakit karşılığı hesaplanır. Bu para çevreden toplanır, önce

arasında bu konuda ihtilaf bilmiyorum. (Hâliyle) bu nasların gereğiyle amel vaciptir." (Fethu'l-Bârî, 1952-1953 No.lu hadis şerhi)

Bu konuda Şafii'den (rh) nasların hilafına görüş nakledilir. Beyhaki (rh) İmam Şafii'nin "Sözüm hadisle çelişirse sözümü bırakıp hadisle amel edin." sözü gereği, naslarla sabit olan görüşü İmam Şafii'ye nispet eder. (Fethu'l-Bârî, 1952-1953 No.lu hadis şerhi)

Yukarıda kaydettiğimiz açık rivayetlerle amel etmeyen fukaha farklı gerekçeler sunarak hadisle ameli terk etmiştir.

- Bir grup, Medine ehlinin ameline muhalif olması ve metinde idtırab/çelişki olması hasebiyle hadisle amel etmemiştir.

Şüphesiz hüccet Allah Resûlü'nün (sav) sözündedir, Medine ehlinin amelinde değil. Ayrıca hadisin metninde çelişki olarak nakledilen -soru soranın kadın olması, erkek olması, anne veya kız kardeşe dair soru sorulması- hadise zarar vermez. Zira hadislerden istidlal edilen "orucun tutulması" kısmında farklılık ve çelişki yoktur. Ayrıca bu rivayeti çelişkili olduğu için reddetmeleri kabul edilse bile, Aişe Annemizin rivayetini reddetmek için hiçbir özür söz konusu değildir.

- Bir grup fakih, Aişe Annemiz ve İbni Abbas'ın (ra), zikredilen rivayetlerden farklı fetva verdiklerini; ravinin rivayet ettiğine muhalif fetva vermesinin rivayetin zayıflığına alamet olduğunu; zira sahabenin, rivayetlerinin uyulmaya en layık insanlar olduğunu söylemişlerdir. İbni Hacer (rh) buna şöyle cevap verir: "Racih olan, itibar edilecek olanın Aişe ve İbni Abbas'ın aktardıkları rivayetler olduğudur. Onların kendi görüşlerine itibar edilmemesidir. Çünkü bu durumda doğruluğu kesin olmayan dayanaklara istinaden ictihad ettiğinden dolayı rivayet ettiğine muhalif davranma ihtimali vardır. Bu, hadisin kendisi yanında zayıf olmasını da gerektirmez. Hadisin sıhhati ortaya çıktığı zaman zan olan bir şeyden ötürü tahkik edilen, terk edilemez. Bu mesele, usulde bilinen bir meseledir." (Fethu'l-Bârî, 1952-1953 No.lu hadis şerhi)

- Bir grup fakih Aişe (r.anha) ve İbni Abbas (ra) hadisini bir arada ele almış ve "Adak borcu olursa oruç tutulur, adak borcu olmazsa tutulmaz." demişlerdir. Gerekçeleri şudur: Aişe (r.anha) hadisi mutlak, İbni Abbas (ra) hadisi mukayyettir. Mutlak rivayeti mukayyede hamlederiz.

Hadisler arasında bir çelişki olmadığından aralarını cemetme ihtiyacı yoktur. (Tafsilat için bk. Fethu'l-Bârî, 1952-1953 No.lu hadis şerhi; Neylu'l Evtar, 1702-1704 No.lu hadis şerhi)

Bu hadislerle amel etmeyen fakihlerimiz sahabeden nakledilen fetvalara dayanarak her oruç borcu günü için bir fakirin doyurulacağını söylerler.

İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Her kim ölür ve üzerinde bir aylık oruç borcu olursa, arkasındaki kimseler her bir orucunun yerine bir fakiri doyursun." (Tirmizi, 718)

İbni Abbas'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam Ramazan ayında hastalanır ve orucu tutamadan da ölürse onun yerine yemek yedirilir (yani fidye verilir), o kimse adına orucu kaza edilmez. Eğer kişinin nezir borcu varsa onu kaza eder." (Ebu Davud, 2401)

fakirlere verilir. Sonra fakirler, "Aldım, kabul ettim, hibe ettim." diyerek parayı sahiplerine geri çevirir. Bu işlem karşılığında fakire cüzi bir miktar ödenir. Böylece ölünün borç vb. ibadetleri ıskat edilmiş olur, kimsenin cebinden ciddi meblağda para çıkmaz. Bu da ancak melun Yahudilerin ve inanmamış münafıkların yapabileceği bir ahlaksızlıktır. Allah'a ve Ahiret Günü'ne inanan hiç kimse böyle bir ahlaksızlık girişiminde bulunmaz. Zira Allah'a (cc) inanan bir kul, Rabbinin böyle ayak oyunlarıyla aldatılamayacağını bilir.

Iskatın şer'i uygulamayla farkları:

- İslam'da tutulmuş oruçlar bir daha tutulmaz. Iskatta ise buluğdan ölümüne kadar kişinin tuttuğu oruçlar hesaplanır ve ıskat edilir.
- İslam'da orucu kasten terk edenin, -racih olan görüşe göre- kazası yoktur. Kazası olan, kişinin oruca başlayıp sonra kasten yediği oruçtur. Iskat yapanlar kasten terk edilmiş oruçların da karşılığını vermiş gibi yaparlar.
- Oruç borcu, kulun Allah'a (cc) olan borcudur. Kim hangi hakla Allah'a ait bir borcu, O'nun meşru kılmadığı bir yolla düşürebilir?
- Bir ömür boyunca yapmadığı ibadetlerin düşürüleceğine inanan insan, ibadetlere önem verir mi? İbadetlerin teşri amacı; kişileri boyunduruk altına almak, kulluk bilincini geliştirmek ve Allah'la (cc) bağlarını güçlendirmektir. Iskat ise kişileri amelde gevşekliğe sevk eder.
- Iskat; Hristiyan din adamlarının günah çıkarma ayinlerine benzemektedir. Kimsenin kulların günahlarını hesaplayıp onları affetme yetkisi yoktur.[23]

Kaza orucu tutan kişi orucunu bozabilir mi?

Kaza orucu tutan kişi ihtiyaç duyarsa kaza orucunu bozabilir. Kaza orucunun zamanı geniş olduğundan dilediği zaman o orucu tekrar tutar.[24]

23. Tafsilat için bk. Bidatler Ansiklopedisi, Abdulcelil Candan, s. 365-368
24. Bazı âlimler kaza orucunun bozulmayacağını, bozulduğu takdirde onun da ayrıca kaza edilmesi gerektiğini savunmuştur. Delil olarak şu rivayeti almışlardır.
Ümmü Hani'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:
"Mekke'nin Fetih Günü'nde Fatıma gelip Resûlullah'ın (sav) soluna oturdu. Ümmü Hani de sağ yanındaydı. Bir cariye, içerisinde meşrubat bulunan bir kap getirdi ve Peygamber'e sundu. O da içti. Sonra Ümmü Hani'ye ikram etti.
O da içti ve şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben oruçluydum, orucumu bozdum.'
Resûlullah (sav), 'Sen bir orucunu mu kaza ediyordun?' buyurdu.

D. Kefaret Oruçları

Bir Müslim'i yanlışlıkla öldüren,[25] eşine zıhar yapan[26] ya da yeminini bozan kimseler için[27] belli aşamalarda oruç, kefaret olarak emredilmiştir. Bunların yanı sıra Ramazan ayında oruçluyken eşiyle beraber olan bir kişinin kefareti yine oruç tutmasıdır.

Ebu Hureyre'nin (ra) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Biz Resûlullah'ın (sav) huzurunda otururken bir adam çıkageldi ve 'Ey Allah'ın Resûlü, ben tükendim, bittim!' dedi.

Peygamber (sav), 'Ne oldu sana?!' diye sorunca adam, 'Ben oruçluyken eşimle cinsel ilişkiye girdim!' diyerek karşılık verdi.

Daha sonra Peygamber (sav) ile aralarında şu konuşma geçti:

'Hayır.' deyince, 'Eğer nafile ise sana zarar yoktur.' buyurdu." (Ebu Davud, 2456; Tirmizi, 731)

Tirmizi hadis için, "Onda konuşulmuştur." der. Hadisin isnadında Semmak ibni Harb vardır ve kendisinde ihtilaf edilmiştir. Nesai (rh), Semmak teferrüd ettiğinde ona itimat edilmeyeceğini söylemiştir. Yine isnadda bulunan Ummu Hani'nin (ra) oğlu Harun, âlimler tarafından meçhul kabul edilmiştir. (Tuhvetu'l Ehvazi, 731-34 No.lu hadis şerhi)

Bu hadis sahih kabul edilecek olsa bile kaza orucu bozmanın kazası olduğu anlamına gelmez. Lafızda buna delalet eden bir hüküm yoktur. Sahih kabul edildiği takdirde şu söylenebilirdi:

Kaza orucu nafile oruçtan daha önemlidir. Kişi bir ihtiyacı olmadıkça, nafile gibi keyfî olarak onu bozmamalıdır. Bunun ötesinde, "Bozulan kaza orucunun kazası tutulmalıdır." gibi bir hüküm hadiste yoktur.

Aslolan beraat-ı zimmettir. Kişilere şer'i borç yüklemek, bu asla aykırıdır. Delil olmadan bu aslın dışına çıkılmaz.

25. "Bir müminin başka bir mümini hatayla olması hariç (kasten) öldürmesi olacak şey değildir. Kim de bir mümini hatayla öldürürse (bunun kefareti) mümin bir köle azat etmek, bağışlamadıkları müddetçe ailesine diyet vermektir. Şayet (hatayla öldürülen) size düşman olan bir kavimden ve müminse (sadece) mümin bir köle azat etmektir. Şayet (hatayla öldürülen) sizinle antlaşmalı bir kavimdense ailesine diyet teslim etmek ve mümin bir köle azat etmektir. Kim de bulamazsa peş peşe (ara vermeden) iki ay oruç tutsun. Bu, Allah'tan bir tevbedir. Allah (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir." (4/Nîsa, 92)

26. "Kadınlarına zıhar yapıp sonra da sözlerinden dönenler, eşleriyle temas etmeden önce bir köle azad etsinler. Bu, size öğüt verilen şeydir. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır. (Köle azad etme imkânı) bulamayan kimse, iki ay peş peşe/ara vermeden oruç tutsun. (Buna da) güç yetiremeyen, altmış fakiri doyursun. Bu, Allah'a ve Resûl'üne iman etmeniz içindir. Ve bu, Allah'ın sınırlarıdır. Kâfirler için can yakıcı bir azap vardır." (58/Mücadele,3-4)

27. "(Niyet ve kasıt olmaksızın ağız alışkanlığı olarak yaptığınız) lağv yeminlerinizden ötürü Allah sizi sorumlu tutmaz. Fakat (niyet ve kasıtla kalplerinizde) bağladığınız yeminlerden sizi sorumlu tutar. (Geçerli olan yeminlerinizi bozarsanız) onun kefareti, ailenize yedirdiğiniz orta yollu yiyeceklerle on yoksulu doyurmanız ya da giydirmeniz veya köle azat etmenizdir. Kim de bulamazsa üç gün oruç tutsun. Bu, yemin ettiğinizde (bozduğunuz) yeminlerinizin kefaretidir. Yeminlerinizi koruyunuz! Şükredesiniz diye Allah ayetlerini size açıklıyor." (5/Mâide, 89)

'Azat edebileceğin bir köle bulabilir misin?' buyurdu.

'Hayır!' dedi.

'Peki, iki ay hiç ara vermeden oruç tutabilir misin?' buyurdu.

'Hayır!' dedi.

'Altmış yoksulu doyurma imkânın var mı?' buyurdu.

'Hayır!' dedi.

Bundan sonra Resûlullah (sav) bir süre bekledi. Biz de oradayken Peygamber'e (sav) bir sele dolusu hurma getirildi.

Resûlullah (sav), 'Soruyu soran adam nerede?' deyince adam, 'Buradayım.' diyerek ortaya çıktı.

Resûlullah (sav) ona, 'Bunu al ve sadaka olarak dağıt!' buyurdu.

Adam, 'Benden daha fakir olanlara mı, ey Allah'ın Resûlü? Allah'a yemin ederim ki Medine'nin şu iki kara tepesi arasında benim ailemden daha fakir ve yoksul bir aile bulamazsın!' deyince Resûlullah (sav) dişleri görünecek kadar güldü ve ardından, 'İyi öyleyse bunu ailene yedir!' buyurdu."[28]

IV. Nafile Oruçlar

A. Muharrem ve Aşure Oruçları

Muharrem ayında oruç tutmak, Allah Resûlü'nün (sav) teşvik ettiği amellerdendir.

Ebu Hureyre'den (ra) şöyle nakledilmiştir:

"Resûlullah (sav), 'Ramazan ayından sonraki en değerli oruç, Allah'ın ayı olan Muharrem ayındaki oruçtur. Farz namazlardan sonraki en değerli namaz da gece namazıdır.' buyurdu."[29]

Muharrem ayı içinde en faziletli oruç, Muharrem ayının 10. günü olan Aşure orucudur. Ramazan orucu farz kılınmadan önce Aşure emredilmiştir. Ramazan orucu farz kılınınca isteyen Aşure orucunu tutmuş isteyen tutmamıştır.

"Peygamber (sav) Medine'ye girdiğinde Yahudilerden bazı insanların Aşure

28. Buhari, 1936; Müslim, 1111
29. Müslim, 1163

Günü'nü tazim ettiklerini ve o günde oruç tuttuklarını gördü. Bunun üzerine Peygamber (sav), 'Bizim o gün oruç tutmamız daha uygundur.' dedi ve o gün oruç tutulmasını emretti."[30]

"Resûlullah (sav) Aşure Günü oruç tutmayı emreder, o günde oruç tutmaya özendirir ve o gün geldiğinde bizi yoklardı/kontrol ederdi. Ramazan orucu farz kılındığında bunu ne emretti ne yasakladı ne de o gün geldiğinde bizi yokladı/kontrol etti."[31]

Aşure orucu sünnettir, ancak Peygamberimiz (sav) Yahudilere muhalefet olması için bir gün önce veya sonra da oruç tutulmasını tavsiye etmiştir:

"Resûlullah (sav) Aşure Günü/Muharrem ayının 10. günü oruç tutup bugünde oruç tutulmasını emrettiğinde kendisine, 'Ey Allah'ın Resûlü, şu bir gerçektir ki bugün Yahudilerle Hristiyanların saygı duyduğu bir gündür.' dediler.

Bunun üzerine Resûlullah (sav), 'Gelecek yıl olduğunda inşallah dokuzuncu gün de oruç tutarız.' buyurdu.

Ancak, gelecek yıl gelmeden Resûlullah (sav) vefat etti."[32]

"Yahudilere muhalefet edin. (Muharrem ayının) Dokuz ve onuncu günlerinde oruç tutun."[33]

Aşure orucu, geçmiş yılın günahlarına kefarettir:

"Aşure Günü tutulan orucun bir önceki yılın günahlarına kefaret olmasını ümit ediyorum."[34]

Aşure orucunun hikmeti

Aşure orucu hem Mekkeli müşriklerin hem de Medineli Yahudiler'in tuttuğu bir oruçtur.

Aişe (r.anha) şöyle dedi:

"Kureyş, Cahiliye Dönemi'nde Aşure Günü'nde oruç tutardı. Resûlullah da

30. Buhari, 3942
31. Buhari, 1892; Müslim, 1128
32. Müslim, 1134
33. Şuabu'l İman, 3509
34. Tirmizi, 752; İbni Mace, 1738

(sav) Cahiliye Dönemi'nde bu orucu tutardı. Medine'ye gelince bu orucu kendisi tuttu ve o gün oruç tutulmasını emretti. Ramazan orucu farz kılınınca, Aşure orucu terk edildi. Dileyen o gün oruç tuttu, dileyen tutmadı."[35]

İbni Abbas (ra) şöyle dedi:

"Peygamber (sav) Medine'ye gelince Yahudilerin Aşure Günü oruç tuttuğunu gördü.

Onlara, 'Bu güzel bir gündür. Allah, İsrailoğullarını düşmanlarından bugün kurtardı, bu sebeple Musa bugün oruç tuttu.' dediler.

Bunun üzerine Peygamber (sav), 'Ben Musa'ya (Musa'nın yaptığını yapmaya) sizden daha layığım.' dedi.

O gün oruç tuttu ve Aşure Günü'nde oruç tutulmasını emretti."[36]

Anlaşılan odur ki; bugünün manevi bir değeri vardır. Yüce Allah bugün Musa'yı (as) Firavun'dan ve zulmünden kurtarmıştır. Allah (cc) bu önemli günün oruçla geçirilmesini, bu yüce nimetin unutulmamasını istemiştir. Ki; İslam'ın genel şiarı, geçmiş özel günlerle bir ibadet aracılığıyla bağ kurmaktır. İbrahim'in (as), çocuğunu kurban teslimiyetiyle kurban ibadeti yaparak bağ kurmak; Hacer'in teslimiyetiyle Safa ve Merve arasında sa'y yaparak bağ kurmak gibi…

Aksi hâlde toplumlar; geçmişin özel günleriyle kutlama/eğlence üzerinden bağ kurarlar. İslam Yüce Allah'a teslimiyet ve yalnızca O'na kulluk olduğundan bu özel günlerle ibadet üzerinden bağ kurulur. Allah (cc) en doğrusunu bilir.[37]

35. Buhari, 2002; Müslim, 1125
36. Buhari, 2004; Müslim, 1130
37. Ne yazık ki bu ve benzeri Nebevi uygulamalar, bazı insanların bidat ihdas etme gerekçesi olmuştur. Şöyle ki; hevalarınca bidat ihdas edenler, "Allah Resûlü, Musa'nın (as) kurtuluşunu kutladı. Biz de Allah Resûlü'nün doğumunu/hicretini/Fetih Günü'nü… kutluyoruz." derler. Şüphesiz bu yaklaşımda birçok problem vardır.
• Bu zihniyet sahipleri vahiy alan ve yaptıkları şeriat olan Nebi'yle kendilerini eşitlemiş olurlar. O (sav), bir Nebi'dir; Allah'ın (cc) yönlendirmesiyle hareket eder, yaptıkları O'nun gözetimindedir. Ayrıca ona itaat farzdır. Bugün bidat ihdas edenlerin ne böyle bir yetkisi ne de özelliği vardır.
• Acaba sahabe (r.anhum) neden Aşure orucunu gerekçe edinerek bugünleri kutlamamış, birer kandil veya kutlama edinmemişlerdir? Bizler Allah Resûlü'nü ve İslam'ı onlardan daha fazla seviyor olabilir miyiz? (Bidatin zararları için bk. Tüm Resûllerin Ortak Müjdesi, Halis Bayancuk, s. 163)

B. Pazartesi ve Perşembe Orucu

Haftanın pazartesi ve perşembe günlerinde oruç tutmak sünnettir. Peygamberimiz (sav) bu günlerde oruç tutmuştur:

"Peygamber (sav) pazartesi ve perşembe oruçlarını dört gözle beklerdi."[38]

Pazartesi ve perşembe orucunun hikmetleri

•Bu iki günde kulların amelleri Allah'a (cc) arz edilir. Allah Resûlü (sav) amellerin Allah'a sunulduğu günlerde oruçlu olmak istemiştir.

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"İnsanların amelleri pazartesi ve perşembe günleri Allah'a arz olunur. Ben amellerimin Allah'a oruçlu olarak arz olunmasını severim."[39]

•Bugünler, Allah'a (cc) şirk koşmayan ve kardeşleriyle küs olmayan müminler için af/mağfiret günüdür. Allah Resûlü (sav) bugünlerin bereketinden faydalanmak için oruçlu olmak istemiştir:

Ebu Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav) pazartesi perşembe günleri oruç tutardı.

Kendisine, 'Ey Allah'ın Resûlü! Siz pazartesi ve perşembe günleri oruç tutarsınız, sebebi nedir?' diye soruldu.

O da şöyle buyurdu: 'Pazartesi ve perşembe günleri Allah, her Müslim'i bağışlar. Küs olanlar, bu bağışlananların dışındadır. Allah, 'Barışıncaya kadar küs olanları bırakın.' buyurmuştur.' "[40]

•Allah Resûlü'nün doğduğu ve Kur'ân'ın indiği gündür

Peygamberimize (sav) pazartesi günü orucundan sorulmuş ve o, şöyle buyurmuştur:

"Bugün benim dünyaya geldiğim ve Peygamber olarak gönderildiğim gündür (veya bugünde bana Kur'ân indirilmiştir)."[41]

38. Tirmizi, 745
39. Tirmizi, 747
40. İbni Mace, 1740
41. Müslim, 1162; Bu hadis pazartesi ve perşembe lafzıyla rivayet edilmiştir. İmam Müslim pazartesi lafzını seçmiş, perşembe lafzını vehim kabul etmiştir.

C. Eyyamu'l Biyd Orucu

Eyyamu'l Biyd, "beyaz/aydınlık günler" **anlamındadır. Bu geceler, dolunay nedeniyle aydınlık olduğu için bu şekilde isimlendirilmiştir. Hicri ayların 13, 14 ve 15. günlerinde tutulan oruca** "Eyyamu'l Biyd" **orucu denir. Her ayın bu üç gününde oruç tutmak sünnettir.**

Ebu Hureyre (ra) şöyle demiştir:

"Dostum (Resûlullah) bana üç şeyi tavsiye etti ve ben ölünceye kadar bunları bırakmam: her aydan üç gün oruç tutmak, kuşluk namazı kılmak, vitir namazını kılınca uyumak."[42]

Ebu Zerr'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle demiştir:

"Kim her aydan üç gün oruç tutarsa bütün seneyi oruçla geçirmiş gibi sevap kazanır. Allah bunun ölçüsünü Kitab'ında şöyle bildirmektedir:

' Kim bir iyilikle (Allah'ın huzuruna) gelirse ona, on katı karşılık verilir. Kötülükle gelene ise misliyle mukabele edilir. Onlar zulme de uğramazlar.'[43]

Bir gün on gün sayılır."[44]

D. Davud'un Orucu

Davud (as) gün aşırı oruç tutardı. Bir gün tutar, diğer gün terk ederdi. Peygamberimiz (sav) oruç tutmaya güç yetirdiğini söyleyen ve her gün oruç tutmak isteyen sahabisine Davud'un (as) orucunu tavsiye etmiştir:

"Allah'ın en çok sevdiği namaz, Davud'un kıldığı namazdır. Allah'ın en fazla sevdiği oruç da Davud'un tuttuğu oruçtur. O, gece yarısına kadar uyur, sonra kalkıp gecenin üçte birini ibadetle geçirir ve son altıda birlik vakitte de tekrar uyurdu. Orucu ise gün aşırı tutardı."[45]

42. Buhari, 1178; Müslim, 721
43. 6/En'âm, 160
44. Nesai, 2408; Tirmizi, 762
45. Buhari, 1131

E. Şaban Orucu[46]

46. **Üç Aylar Orucu!**

Ramazan ayının fazileti ve Şaban ayında oruç tutmaya dair naslar vardır. Ancak Receb, Şaban ve Ramazan ayını "Üç Aylar" olarak birleştirmek ve bu üç aya özel olarak başta oruç olmak üzere yeni ameller ihdas etmek; Allah Resûlü'nün ve seçkin ashabının uygulamasında yoktur.

Evet, kişi yılın tüm aylarında olduğu gibi bu aylarda da oruç tutabilir. Ancak bu üç ayın bir bütün olarak diğer aylardan daha faziletli olduğuna inanmak, onun bazı gecelerini kandil ilan etmek, bu aylarda tutulan oruçların "Üç Aylar" olduğuna inanmak kişinin dinine zarar verir.

Zira din Allah tarafından indirilmiştir. Müslim ise o dine teslim olan kişidir. Kul olarak görevi, emredilene ittiba etmek ve nehyedilenden sakınmaktır. Bir mekânın bir mekâna üstün olması, bir zamanın diğer zamanlardan üstün/faziletli kılınmasına ve bir şeyin ibadet olmasına Allah (cc) hükmeder. İnsan ise O'nun hükümlerine boyun eğip kulluk eder. Kişi haddini aşar ve ibadet tayin etmeye kalkarsa hüsrana uğrar. Hem kendini konumlandırdığı yer açısından hem de amelleri boşa gittiğinden çifte hüsrana uğrar.

"Kim dinimizde olmayan bir yenilik çıkarırsa o amel reddedilir."(Müslim, 1718)

"Kimin yaptığı amel, bizim yolumuz üzere (meşru kıldığımız ve yaptığımız şekilde) olmazsa onun ameli reddedilir." (Müslim, 1718)

Bidatler Ansiklopedisi yazarı şöyle der:

"**Üç Aylar**

Üç aylar, Receb, Şaban ve Ramazan aylarına verilen isimdir. Üç aylarla ilgili getirilen onlarca hadisin tümü zayıf ya da mevzûdur; bu nedenle kâle alınmaz. Üç aylar ihtifalleri, sünnet olmaktan ziyade gelenekseldir. Asr-ı Saadet'ten yıllarca sonra ortaya çıkmıştır. Bazı âlimlerin kandil gecelerinde ibadet etmesi sünnet oluşundan değil, kendi kişisel ictihadlarından kaynaklamaktadır, bağlayıcılığı bulunmamaktadır.

Ulema tarafından bu gecelere has namazların kılınması, avama sünnet olarak intikal etti, bidatler sünnet yerine geçti, İslam'a iftira edildi. Müslüman çoğunluğun temelsiz ve mesnetsiz olan bu gecelere rağbet gösterip İslam'ın sabitelerinden kaçmaları, onları ihmal etmesi düşündürücüdür. Söz gelişi yüzlerce ayette bahsedilen cihadın bu gecelerde kılınan bidat iki rekât namaz kadar önem görmemesi ne anlama gelmektedir? İbadetler vahiyle sabit olur. Bu nedenle Peygamber'den asırlar sonra kılınan ibadetler bidattir.

Kişisel kanaat ya da ictihadla bazı âlimler tarafından kılınması onları meşru kılmaz. Cumhur-u ulema şunu demiştir: İbadet konusunda Kur'ân ve sünnet dışında bağlayıcı bir delil yoktur. Bu husus, 'Dinimizde olmayan bir şeyi ihdas edenin ameli geçersizdir.' (Buhari, El İ'tisam, 30) hadisi kapsamına girer.

Ne hazindir ki üç aylar, cennet için piyango mevsimine dönüştürülmüştür. Üç aylar, kandiller İslam'a 'mevsimlik' din vasfını vermektedir. Ashab en hayırlı kuşak olduğu hâlde üç aylar namıyla bir ihtifal sergilememiş, bu amaçla camilerde toplanmamış, ona has bir ibadet yapmamıştır.

Üç aylar değişik yörelerde farklı uygulamalarla karşılanır. Bazı yerlerde üç ay boyunca oruç tutulur, bazı yerlerde umreye gidilir, bazılarında itikâfa girilir, diğerlerinde üç aylarda bulunan kandil gecelerinde mevlüt okunur, bazılarında Yâsin okunur, bazılarında İhlas-ı Şerif, Salat-i Naciye okunur. Genelde sünnette varid olmamış dua metinleri tercih edilir. Aişe, Peygamber'in Ramazan dışında hiçbir ayı tamamıyla oruçlu geçirmediğini nakleder. İmam Şafii bu hadisi delil getirerek Ramazan dışında herhangi bir ayın tamamını oruçla geçirmenin mekruh olduğunu söyler. Üç aylarda çeşitli ihtifal ve ibadet geleneğinin, Müslümanların düşünsel ve bilimsel, teknolojik ve ekonomik olarak gerilemeye başladığı dönemlere rastlaması düşündürücüdür. Kandiller furyası, Müslümanların, isabetli düşünme yerine hurafe, bidat ve asılsız rivayetlere yöneldikleri dönemlerde görülür.

Peygamberimiz (sav) Ramazan ayından önceki ay olan Şaban ayını oruçlu olarak geçirir, Ramazan dışında hiçbir ayda tutmadığı kadar orucu bu ayda tutardı. Bu ayda oruçları çoğaltmak sünnettir:

Aişe (r.anha) şöyle der:

"Resûlullah (sav) öyle oruç tutardı ki, 'Artık oruçsuz zaman geçirmeyecek.' derdik. Bazen de öyle bırakırdı ki, 'Bir daha oruç tutmayacak.' derdik. Resûlullah'ın Ramazan ayı dışında tüm ayı oruçlu geçirdiğini görmedim. **Şaban ayından daha çok oruç tuttuğunu da görmedim.**" [47]

Şaban ayı orucunun hikmeti

- Ramazan'dan hemen önce olması nedeniyle insanların çoğu bu ayı ihmal eder. Allah Resûlü (sav) bu aya dikkat çekmiş oldu.
- Ameller bu ayda Allah'a (cc) arz edilir. Nebi (sav) amellerinin oruçluyken arzedilmesini ister.

Üç Aylarda Görülen Bazı Bidatler

Üç aylarda bulunan kandil gecelerine özgü olarak mezarlıkların ziyaret edilmesi bidattir.

Resûl-i Ekrem, ne Şaban ne de Receb'in tamamını oruçla geçirmiştir. İmam Suyuti, bugünleri ihya etmenin H 4. asırdan sonra çıktığını, onlara ilgili hadislerin uydurma olduğunu söyler. (Suyuti, el- Emru, s.166)

Recep, Şaban ve Ramazan aylarında mezarlıklarda sadaka dağıtmak bidattir.

Ramazan'a benzetiyorlar gerekçesiyle Ömer, Receb ayının tamamını oruçla geçirenlere ceza verirdi.

Recep ayının on beşinci gecesinde oruç tutulacağı, gündüzün de oruçla geçirileceğine dair hadis zayıftır.

İbni Hacer Askalânî, Receb ayının fazileti, bu ayda ibadet edilmesi, oruç tutulması ve gecelerinin ibadetle geçirilmesine dair sağlam bir hadisin bulunmadığını söyler. Askalânî, 'Receb Allah'ın, Şaban benim, Ramazan'da benim ümmetimin ayıdır.' hadisi konusunda da şunları der: 'Hadisin ravilerinden en-Nekkaş hadis uyduran bir deccaldir. İbni Cevzi, hadisi 'mevzû' olarak vasıflandırır. Suyuti de onu mevzu hadisler arasına alır.'

'Allah'ım Receb ve Şaban'ı bize bereket vesilesi kıl, bizi Ramazan'a ulaştır.' hadisini Ahmed ibni Hanbel rivayet etmiştir. Senedinde geçen Zideta ibni Ebi Rekkad'ın rivayet ettiği hadisler için Buhari, 'Hadisleri münkerdir.' ifadesini kullanır.'

İbni Hibban: 'Hadisleriyle amel edilmez.' der."(Bidat ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi, Abdulcelil Candan, s. 740-742)

(Recep ve Şaban ayında kılınan bidat namaz, oruç ve diğer ameller ve rivayetlerin sened ve metin yönünden tafsilatlı tahlili için bk. Kandil Geceleri ve Bin Yıllık Yanılgı, M. Emin Akın, s. 87-251)

47. Buhari, 1969; Müslim, 1156

Aişe'den (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav), Şaban ayında oruç tutardı. (Bunun için) Pazartesi ve perşembe günlerini gözetlerdi." [48] [49]

• Bir grup âlim Ramazan öncesi Şaban orucu ve Ramazan sonrası Şevval orucunu, namazlardan önce ve sonra kılınan revatib sünnetlere benzetmiştir. Nasıl ki revatib sünnetler farzlara hazırlık ve ondaki eksikliği tamamlamak için meşru kılınmışsa, Ramazan öncesi Şaban orucu da böyledir. Allah (cc) en doğrusunu bilir. [50]

Şaban ayının yarısından sonra oruç tutulur mu?

Şaban ayının ortasından sonra oruç tutmak iki kısma ayrılır:

• Şaban orucunu tutan veya pazartesi-perşembe günleri, Eyyamu'l Biyd, Davud Orucu gibi nafile oruç tutanlar tutabilir.

• Şayet böyle bir âdeti olmayan kimse Ramazan yaklaşınca ihtiyat olsun diye oruç tutmaya başlarsa bu yasaktır. Zira bu, dinde aşırılık kapısını aralar.

Bu konudaki tüm delilleri bir araya topladığımızda Allah Resûlü'nün (sav); Ramazan'ın girip girmediği belli olmayan şek gününde oruç tutmayı, yine Ramazan'dan bir iki gün önce oruç tutmayı yasakladığını görüyoruz.

48. Ahmed, 24508; Nesai, 2356

49. Bu hikmetlerin dışında zayıf delille varid olan hikmetler de zikredilmiştir:

• Allah Resûlü (sav), Ramazan ayını tazim için Şabanda oruç tutardı.

Enes'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'a (sav), 'Ramazan orucundan sonra hangi oruç daha değerli ve kıymetlidir?' diye soruldu.

Buyurdular ki: 'Ramazan'ın büyüklüğü için tutulan Şaban ayındaki oruçtur.'

'Sonra hangi sadaka değerli ve kıymetlidir?' dendi.

Buyurdular ki: 'Ramazan'da verilen sadakadır.' " (Tirmizi, 663)

Tirmizi (rh), hadisin 'ğarib' olduğuna ve isnadında kuvvetli kabul edilmeyen Sadaka ibni Musa olduğuna dikkat çekmiştir.

• Allah Resûlü (sav), yolculuk, hastalık vb. nedenlerle yıl içinde tutamadığı nafile oruçları Şaban ayında tutardı. Taberani buna dair hadis nakletmiş; sonra hadisin İbni Ebi Leyla nedeniyle zayıf olduğuna işaret etmiştir. (bk. Fethu'l-Bârî, 1969 No.lu hadis şerhi)

• O yıl öleceklerin eceli o ay -görevli meleğe- bildirilir. Allah Resûlü (sav) bu yazı esnasında oruçlu olmak istemiştir.

Konuya dair Ebu Ya'la müsnedinde -hükmünde ihtilaf edilmiş- bir hadis nakletmiştir.

50. bk. Cami Li Ahkâmi's Siyam, Halid Muşeykih, 3/309, İbni Receb'ten naklen

Şaban ayının ortasında oruç tutmayı yasaklayan hadis de bunlarla birlikte anlaşılmalıdır:

"Kim şek günü oruç tutarsa Ebu'l Kasım'a isyan etmiştir."[51]

Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Herhangi biriniz Ramazan'dan bir veya iki gün önce oruç tutmasın. Ancak (öteden beri alışkanlık hâline getirdiği) orucunu tutmakta olan bir kimse o gün de orucunu tutsun!"[52]

Abdulaziz ibni Muhammed'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abbad ibni Kesir, Medine'ye gelip Ala'nın meclisine yöneldi, onun elinden tutarak ayağa kaldırdı ve şöyle dedi: 'Şüphesiz bu şahıs babası vasıtasıyla Ebu Hureyre'den, Resûlullah'ın (sav), 'Şaban ayı yarılanınca oruç tutmayınız.' buyurduğunu haber veriyor.'

Ala' şöyle dedi: 'Allah'ım, muhakkak babam bana Ebu Hureyre'den ve Peygamber'den (sav) bu şekilde haber vermiştir.' "[53][54]

51. Buhari, Kitabu's Savm, 11. Bab, muallak olarak; Ebu Davud, 2334; Tirmizi, 686, Mevsul olarak nakletmiştir.
52. Buhari, 1914; Müslim, 1082
53. Ebu Davud, 2337; Tirmizi, 738
54. Şaban'ın yarısından sonra oruç tutmayı yasaklamanın benzer delillerle ele alınması, tüm delillerle bir arada amel eden hadis ehlinin metoduna en uygun olandır. Tirmizi (rh) hadisi naklettikten sonra şöyle der: "Hadis sahih hasendir… Bir grup ilim ehlinin yanında anlamı şudur: Kişi oruç tutmaz, Şaban ayının ortasına gelince Ramazan için oruç tutmaya başlar. Ebu Hureyre'den de bu manaya benzeyen hadis nakledilmiştir. (Ramazan'dan bir veya iki gün önce orucu yasaklayan hadisi kastediyor.) Bu da orucu kerih gören rivayetin Ramazan için oruç tutanlar için geçerli olduğunu gösterir." (Kitabu's Savm, 38. Bab) Ebu Davud da (rh) bu hadisleri peş peşe vererek (2335-2337) bir arada değerlendirilmesi gerektiğine işaret eder.

Hadisin sıhhatine dair:

Bir grup ilim adamı bu hadisi münker kabul edip rivayetten imtina etmiştir. Bunlardan biri Abdurrahman ibni Mehdi'dir. Hadisi rivayet etmeme nedeni hakkında iki görüş vardır. "İmam Ahmed onun, bu hadisi, 'Allah Resûlü Şaban ile Ramazan'ı bitişik tutardı.' hadisine muhalif gördüğünü ve diğer hadisle ameli seçtiğini söyler. Ebu Davud (rh) İmam Ahmed'in (rh) bu görüşünü aktarır ve ona katılmadığını ima eder, 'Benim yanımda bu hadis ona muhalif değildir.' -Abdurrahman ibni Mehdi'nin bu hadisi nakletmeme nedeni- onu yalnızca Ala'nın babasından nakletmesi, onların dışında kimsenin nakletmemesidir." (Ebu Davud, 2337)

Bazı âlimler de bu hadisi, "Ramazan'dan bir veya iki gün önce orucu yasaklayan" hadise muhalif gördüğünden zayıf kabul eder. (Tuhfetul Ehvazi, 738 No.lu hadis şerhi)

İbni Receb (rh) hadisi Tirmizi, İbni Hibban, Hâkim, Tahavi ve İbni Abdulberr'in sahih kabul ettiğini; fakat onlardan daha büyük hadisçilerin zayıf kabul ettiğini aktarır. Abdurrahman ibni Mehdi, Ahmed ibni Hanbel, Ebu Zur'a ve Eslem bunlardandır.

F. Şevval Orucu

Ramazan ayının ardından Şevval ayında altı gün oruç tutmak sünnettir. Şevval ayı içerisinde olduğu müddetçe başında, sonunda veya ortasında oruç tutmak arasında bir fark yoktur. Aynı şekilde ayrı ayrı veya art arda tutulmasında da sakınca yoktur:

"Kim Ramazan orucunu tutar, arkasında da Şevval ayında altı gün oruç tutarsa bir yıl oruç tutmuş gibidir." [55] [56]

G. Arefe Orucu

Arefe günü, Zilhicce ayının 9. günü, Kurban Bayramı'ndan bir önceki gündür. Bugün oruç tutmak sünnettir. Allah Resûlü (sav) bu orucu tutmuş ve iki yılın günahlarına kefaret olacağını söylemiştir:

"Arefe Günü tutulan orucun önceki senenin ve sonraki senenin günahlarına kefaret olacağını ümit ederim." [57]

"Kim Arefe Günü oruç tutarsa, onun önündeki yıl ve sonrasındaki yılın günahlarına kefaret olur." [58]

H. Zilhicce Orucu

Allah Resûlü (sav) Zilhicce ayının ilk on gününün Allah katında özel bir değeri olduğunu belirtmiş, bugünlerde yapılan salih amellerin Allah'a (cc) tüm amellerden daha sevimli olduğunu söylemiştir:

---

55. Müslim, 1164
56. **Şevval Orucunun Hükmü**

Bir grup âlim Şevval orucunu mekruh görmüştür. Kufe ve Medine âlimlerinden nakledilen bu görüşün gerekçesi; cahil avam, bu orucu farz Ramazan orucu zannedebilir, Ramazan'dan olmayan bir oruç Ramazan'a eklenebilir düşüncesidir. Bazı âlimler gerekçe olarak, hadisin İmam Malik yanında sahih olmadığını ileri sürmüştür. (Bidayetu'l Muctehid, 2/62)

Şüphe yok ki Ramazan ayının hükmü, avamın ve havasın yanında dinde zorunlu bilinmesi gereken meselelerdendir. Ramazan orucunun Şevval orucuyla karışması uzak bir ihtimaldir. Ayrıca Şevval ve Ramazan'ı ayıran, yediden yetmişe tüm ümmetin haberdar olduğu bir bayram vardır.

Hadisin sıhhatine gelince; neredeyse muhaddislerin tamamı bu hadisi sahih kabul etmiştir. İmam Malik'in "Tutanı görmedim." sözü âlimler tarafından kabul görmemiştir. Zira insanların bir sünnetle amel etmiyor oluşu, o sünnetin olmadığı anlamına gelmez. (bk. Neylu'l Evtar, 1705-1706 No.lu hadis şerhi)

57. Ebu Davud, 2425
58. İbni Mace, 1731

"Resûlullah (sav) Zilhicce ayının ilk on gününü kastederek, 'Kendisinde salih ameller yapılan günlerin Allah katında en sevimlisidir.' buyurdu.

Ashab, 'Ey Allah'ın Resûlü! Allah yolunda cihad etmek de aynı şekilde midir?' diye sordu.

Peygamber, 'Evet, cihad da öyledir, ancak kişi hem malının tamamını hem de canını o yolda feda ederse o müstesnadır.' buyurdu." [59]

Bugünlerde oruç tutmak diğer tüm ameller gibi, normal günlerde yapılan amellerden daha faziletlidir. [60]

59. Buhari, 969
60. Allah Resûlü'nün (sav) Zilhicce'de oruç tutmadığı da varid olmuştur.

Aişe'den (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ı (sav) (Zilhicce'nin) on gününde oruçluyken asla görmedim." (Müslim, 1176)

Buna bakarak Zilhicce'nin on gününde oruç tutulmayacağı düşünülebilir. Bu istidlal isabetli değildir. Zira;

• Allah Resûlü (sav) Arefe orucunu tutmuş, tutulmasını teşvik etmiştir. Arefe, Zilhicce'nin 9. günüdür.

Hüneyde ibni Halid'in (ra) hanımından şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber'in (sav) hanımlarından biri şöyle demiştir: 'Resûlullah (sav) Zilhicce'nin dokuz günü, Aşure Günü'nü, her aydan üç gün (ayın 13, 14 ve 15. günleri) ve pazartesi, perşembe günleri oruç tutardı.' " (Ebu Davud, 2437)

Ebu Katade'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Her aydan üç gün oruç tutmak ve Ramazan orucu… işte tüm senenin oruçla geçirilmesi gibidir. Arefe Günü tutulan orucun ise önceki ve sonraki senenin günahına kefaret olacağını ümit ederim. Aşure Günü orucunun ise önceki yılın günahlarına kefaret olacağını ümit ederim." (Ebu Davud, 2425; Tirmizi, 749)

• Allah Resûlü (sav) sözle teşvik ettiği bazı amelleri, farz kılınır endişesiyle terk etmiştir.

Urve ibni Zubeyr'den nakledildiğine göre Aişe (r.anha) şöyle demiştir:

"Resûlullah (sav) bir gece yarısı mescide çıkıp namaz kılmaya başladı ve ashabtan bir kısmı da ona uyarak namaz kıldı. Sabah olduğunda namaz kılan sahabiler gece olup bitenleri arkadaşlarına anlattılar ve o gece daha fazla kişi mescide toplanıp Resûlullah (sav) ile birlikte namaz kıldı. O gecenin sabahında olup bitenleri öğrenen diğer sahabiler de mescide gelince üçüncü gecede epey cemaat birikmiş oldu. Peygamber (sav) yine çıkıp aynı şekilde namazını kılmaya koyuldu. Dördüncü gecede artık mescid tıklım tıklım olduğu için ashabın bir kısmı dışarıda kalmıştı. Bu yüzden Resûlullah (sav) ancak sabah namazı için mescide çıkabildi. Sabah namazını bitirince cemaate döndü ve şehadet getirdikten sonra şöyle buyurdu: 'Esas konuya gelince, sizin bu istek ve arzunuzun bana gizli kaldığını sanmayın. Ancak ben böyle devam ederseniz bu namazın size farz kılınabileceğinden ve ondan sonra sizin bu namazı kılmakta gevşeklik göstereceğinizden endişe ediyorum.' " (Buhari, 924; Müslim, 761)

• Aişe Annemizin rivayetinden kastedilen, on günün tümünü bir arada, oruçlu geçirmediği olabilir. Zira onuncu gün Kurban Bayramı'nın birinci günüdür ve Kurban Bayramı'nda oruç tutmak nehyedilmiştir.

Bir Hatırlatma

Zilhicce ayının onuncu günü, Kurban Bayramı'nın ilk günüdür. İslam bugün oruç tutmayı yasaklamıştır. Bu sebeple Zilhicce orucu ile kastedilen oruçlar, bu ayın ilk dokuz gününde tutulacak oruçlardır.

I. Mücahidin Oruç Tutması

Ebu Said El-Hudri (ra), Resûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu işitmiştir:

"Kim Allah yolunda bir gün oruç tutarsa Allah onun yüzünü cehennem ateşinden yetmiş yıl uzaklaştırır."[61]

Allah yolunda cihad edenin tuttuğu oruç, faziletli amellerdendir. Şayet mücahidin tuttuğu oruç sorumluluklarını yerine getirmesine engel olmayacak ve onu düşman karşısında zayıf düşürmeyecekse oruç tutabilir. Aksi hâlde oruç tutamaz. Zira savaş sorumlulukları farz, oruç nafiledir. Farza riayet etmek, nafileden daha evladır.

Nafile Orucu Bozmak Caiz midir?

Nafile oruç tutan biri orucunu bozabilir. Bunda şer'i bir sakınca yoktur.

"Nafile oruç tutan kimse serbesttir, dilerse orucunu devam ettirir, dilerse bozar."[62]

Aişe'den (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav) bir gün yanıma geldi ve 'Yanınızda yiyecek bir şey var mı?' dedi.

Ben de 'Hayır.' dedim.

O da, 'Ben oruçluyum.' buyurdu.

Bir seferinde bana geldiğinde, 'Ey Allah'ın Resûlü, bize bir hediye getirildi.' dedim.

'Nedir o?' buyurdu.

'Hays.' dedim.

'Ben oruçlu olarak sabahlamıştım.' dedi ve o yemekten yedi."[63][64]

---

61. Buhari, 2840; Müslim 1153
62. Tirmizi, 732; Hadisin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir.
63. Tirmizi, 734
64. Bir grup âlim, nafile orucu bozanın o günü kaza etmesi gerektiğini savunmuştur. Bu

Nafile Oruçta Kadın, Eşinden İzin Almalı mıdır?

Hemmam ibni Münebbih (rh) şöyle demiştir:

"Bunlar, Ebu Hureyre'nin (ra), Allah'ın Resûlü Muhammed'den (sav) bize tahdis ettiği hadislerdir. O hadislerden bir kısmını bize zikretti. Resûlullah (sav) şöyle buyurdu:

'Bir kadın, yanında kocası varken, onun izni olmaksızın (nafile) oruç tutmasın. Yine bir kadın, yanında kocası varken, izni olmaksızın, kocasının evine bir kimsenin girmesine izin vermesin. Kocasının izni olmadan onun kazancından yaptığı harcamanın/sadakanın yarısı kocasına verilir.' "[65]

Nafile oruç sünnet, eşe itaat farzdır. Farz ile sünnet yan yana geldiğinde farz, nafileye takdim edilir. Ayrıca bu, İslam'ın aile birliğine verdiği önem

---

düşünceye dair bazı deliller ileri sürmüşlerdir. Bu delillerin bir kısmı sahihtir, ama sarih değildir. Bir kısmı da sarih, ancak sahih değildir.

Sahih olup sarih olmayan deliller:

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Resûl'e itaat edin ve amellerinizi boşa çıkarmayın." (47/Muhammed, 33)

Bu ayet amelleri boşa götürmemeyi emreder. Ancak boşa götürülen ameli kaza etmeyi emretmez. Hem bu ayetin bu konuya delil alınması da pek uygun değildir. Zira ayetin öncesi ve sonrası okunduğunda riddetten söz ettiği anlaşılır.

"Şüphesiz ki kâfir olanlar, Allah'ın yolundan alıkoyanlar ve hidayet kendilerine apaçık belli olduktan sonra Resûl'e başkaldırıp/karşı safta yer alanlar, Allah'a hiçbir zarar veremezler. (Allah,) onların amellerini boşa çıkarır. Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Resûl'e itaat edin ve amellerinizi boşa çıkarmayın. Şüphesiz ki kâfir olup, Allah'ın yolundan alıkoyan sonra kâfir oldukları hâlde can verenler; Allah, onları bağışlamayacaktır." (47/Muhammed, 32-34)

Ayrıca Allah Resûlü'nün (sav) uygulamaları açık şekilde nafile orucu bozmanın bu ayet kapsamında olmadığını gösterir. Yukarıda hadisin örneklerini okuduk.

Nafile orucu bozanın kaza tutacağına dair sarih rivayet ise sahih değildir.

Aişe'den (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben ve Hafsa oruçluyken bize bir yiyecek hediye edildi. Biz orucumuzu bozduk. Sonra Peygamber (sav) yanımıza girdi ve kendisine, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bize bu yiyecek hediye edilmişti. Onu canımız çekti ve orucumuzu bozduk.' dedik.

Bunun üzerine Resûlullah (sav), 'Orucu bozmanızda bir sakınca yok, onun yerine başka bir gün oruç tutarsınız.' buyurdu." (Ebu Davud, 2457; Tirmizi, 735)

Ebu Davud (rh) hadisi naklettikten sonra şöyle der: "Ebu Said ibni Arabi der ki: 'Bu hadis sabit değildir.' "

Tirmizi (rh) İleli'l Kebir'de şöyle der: "Bu hadisi Buhari'ye sordum. Dedi ki: 'Zuhri -> Urve-> Aişe kanalıyla hadis sahih değildir.' " (Tirmizi, İleli'l Kebir, 203)

İmam Şafii de (rh) hadisin bu hâliyle sabit olmadığını, doğrusunun "O gün yerine oruç tutacağım." şeklinde olduğunu belirtir. (El-Umm, 2/112)

65. Müslim, 1026

ve evin reisliğini erkeğe vermesiyle ilgilidir.[66] Zira oruç, günlük yaşantıyı etkilemekte; yeme, içme ve eşler arası özel ilişkiyi değiştirmektedir. Aile düzeninin bozulmaması için eşlerin uyum içinde olması gerekir. Allah Resûlü (sav) erkeğe de ibadetlerinde ailesini gözetmesini emretmiştir:

Abdullah ibni Amr ibnu'l As (ra) şöyle demiştir:

"Resûlullah (sav) bana, 'Ey Abdullah! Senin gündüzleri oruç tuttuğun ve geceleri namaz kıldığın bana bildirilmedi mi zannediyorsun?' dedi.

Ben, 'Evet, ey Allah'ın Resûlü (sana bildirilmiştir).' dedim.

Resûlullah (sav), 'Böyle yapma. Bazen oruç tut, bazen bırak. Bazen namaz kıl, bazen uyu. Çünkü bedeninin senin üzerinde hakkı vardır. Gözlerinin senin üzerinde hakkı vardır. **Zevcenin senin üzerinde hakkı vardır**. Seni ziyarete gelenin senin üzerinde hakkı vardır. Her aydan üç gün oruç tutman yeter. Yaptığın her bir iyilik on katı iledir. Öyleyse bu bütün yılı oruçlu geçirmek gibidir.'

Ben bununla yetinmeyerek daha çok ibadet etmeye çalıştım. Bu da bana sonradan ağır geldi.

Ben, 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben (daha fazlasını tutacak) kuvvete sahibim.' dedim.

Resûlullah (sav), 'O zaman Allah'ın Peygamberi Davud'un orucunu tut, bundan daha fazla tutma.' dedi.

Ben, 'Allah'ın Peygamberi Davud'un orucu nasıldır?' diye sordum.

Resûlullah (sav), 'Yılın yarısını oruçlu geçirmektir.' buyurdu.

(Hadisi rivayet eden kişi diyor ki:) Abdullah yaşlandıktan sonra şöyle dedi: 'Keşke Peygamber'in ruhsatını kabul etseydim.' "[67]

V. Oruç Tutmanın Yasak Olduğu Günler

A. Yalnızca Cuma Günü Oruç Tutmak

Yalnızca cuma günü oruç tutmak yasaklanmıştır. Allah Resûlü (sav) bu hususta şöyle buyurmuştur:

66. "Allah'ın bir kısmını (erkekleri) diğer bir kısmına (kadınlara) üstün kılması ve mallarından harcamaları nedeniyle erkekler, kadınlar üzerinde idare edicidir…" (4/Nîsa, 34)

67. Buhari, 1975; Müslim, 1159

"Muhammed ibni Abbad şöyle demiştir: 'Cabir'e (ra) sordum: 'Peygamber (sav) cuma günü oruç tutmayı yasakladı mı?'

Cabir, 'Evet' dedi.

(Hadisi rivayet eden Ebu Asım dışındaki raviler şöyle demişlerdir: 'Bununla tek olarak cuma günü oruç tutulmasını kastetmiştir.') "[68]

"Sizden biri (yalnızca) cuma günü oruç tutmasın. Ancak bir gün öncesi veya bir gün sonrasıyla birlikte tutsun."[69]

"Peygamber cuma günü oruçlu olan Cuveyriye'nin yanına geldi.

Ona, 'Dün de oruç tuttun mu?' diye sordu.

Cuveyriye, 'Hayır' deyince Peygamber, 'Yarın oruç tutmak istiyor musun?' diye sordu.

Cuveyriye, 'Hayır' dedi.

Peygamber, 'O zaman orucunu boz.' dedi."[70]

Rivayetleri incelediğimizde görüyoruz ki yalnızca cuma günü oruç tutmayı Peygamberimiz (sav) yasaklamıştır. Cuma günü oruç tutabilmek için bir gün öncesinde veya sonrasında da oruç tutmak gerekir.[71]

---

68. Buhari, 1984
69. Buhari, 1985; Müslim, 1144
70. Buhari, 1986
71. "**Cuma Gününe veya Gecesine Özel Bir İbadet Tahsis Etmek Yasaklanmıştır**

Alkame'den (r) şöyle rivayet edilmiştir:

"Aişe'ye (r.anha) sordum: 'Resûlullah (sav) oruç için belirli günleri tahsis ediyor muydu?' Aişe şöyle cevap verdi: 'Hayır. Onun ameli sürekliydi. Hanginiz Resûlullah'ın (sav) güç yetirebildiği şeyleri yapmaya güç yetirebilir ki?' " (Buhari, 1987; Müslim, 783)

Ebu Hureyre (ra), Resûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu işitmiştir:

"Sizden biri (yalnızca) cuma günü oruç tutmasın. Ancak bir gün öncesi veya bir gün sonrasıyla birlikte tutsun." (Buhari, 1985; Müslim, 1144)

Cuveyriye binti Haris'den (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber cuma günü oruçlu olan Cuveyriye'nin yanına geldi.

Ona, 'Dün de oruç tuttun mu?' diye sordu.

Cuveyriye, 'Hayır' deyince Peygamber, 'Yarın oruç tutmak istiyor musun?' diye sordu.

Cuveyriye, 'Hayır' dedi.

Peygamber, 'O zaman orucunu boz.' dedi." (Buhari, 1986)

Bugün orucun yasaklanma gerekçesiyle ilgili âlimlerimiz farklı görüşler serdetmiştir: Hafız ibni Hacer (rh) der ki:

"Sadece cuma günü oruç tutmanın yasaklanmasının sebebi konusunda ihtilaf edilmiştir.

Birinci Görüş: Cuma günü bayram günüdür ve bayram günlerinde oruç tutulmaz. Bu görüş, 'başka bir günle beraber cuma günü oruç tutulmasına müsaade edilmesi' nedeniyle problemli bulunmuştur. İbni Kayyım ve başkaları şöyle cevap vermişlerdir: 'Bayram günü olması her yönüyle bayramın aynısı olmasını gerektirmez. Cuma günüyle beraber başka bir gün oruç tutulduğu zaman cuma günü oruç tutmanın haramlığı ortadan kalkar.'

İkinci Görüş: İbadetler konusunda gevşemesin diye sadece cuma günü tutmak yasaklanmıştır. Nevevi bu görüşü tercih eder. Başka bir günle beraber o gün oruç tuttuğunda da aynı sorunun olacağı söylenmiştir. Şöyle cevap vermişler: 'Öncesinde veya sonrasında tuttuğu oruç, cuma günü tuttuğu orucun eksiklik ve kusurlarını cebreder, giderir.' Bu cevap eleştirilebilir. Çünkü cebr sadece oruç ile yapılmaz. Bütün hayır amelleri eksiklikleri cebreder. Bu görüşe göre, cuma günü çok fazla hayır amelleri yapan kimseye de o gün oruç tutması caiz olur. Bu hayır ameller bir gün önce veya sonra tutulan orucun yerine geçer. Örneğin kişinin cuma günü bir köle azat etmesi gibi. Kaldı ki bu son söylediklerimizi söyleyen olmamıştır. Aynı şekilde sanki nehiy gevşeklik gösterecek kimseler için özeldir. İbadetler konusunda gevşek olmayanlar için değil. Buna şöyle cevap vermek mümkündür:

Burada (zayıf düşme) zannı meşakkat yerine ikame edilmiştir. (Bu) kendisine zor gelmese de yolcuya oruç bozma ruhsatı verilmesi gibidir. (Zira yolculukta meşakkat olma ihtimali/zannı, meşakkat yerine ikame edilmiş, hüküm buna göre verilmiştir.)

Üçüncü Görüş: Cuma gününü aşırı tazim edip Yahudilerin cumarteside fitneye düştükleri gibi bugünde de fitneye düşülmesinden korkulması nedeniyle yasaklanmıştır. Bu görüş cuma gününün oruç dışında tazim edildiğinin sabit olmasıyla çürütülmüştür. Aynı şekilde Yahudiler cumartesi gününü oruç ile tazim etmiyorlar. Eğer dikkat edilen nokta onlara uymayı terk etmek ise kesin olarak o gün oruç tutulmalıydı. Çünkü Yahudiler o günde oruç tutmuyorlar. Ebu Davud ve Nesai'nin rivayet ettikleri, İbni Hibban'ın da sahih kabul ettiği hadiste Ümmü Seleme (r.anha), Peygamber'in (sav) cumartesi ve pazar günleri oruç tuttuğunu ve şöyle dediğini aktarmıştır: 'Bu ikisi müşriklerin bayram günleridir. Onlara bu konuda muhalefet etmeyi seviyorum.'

Dördüncü Görüş: Vacip olduğuna inanılması korkusu nedeniyle yasaklanmıştır. Bu görüş de pazartesi ve perşembe günleri orucun tutulmasının meşru kılınmasıyla çürütülmüştür. Bu iki günde oruç tutmaya dair deliller bir sonraki babta gelecektir.

Beşinci Görüş: Gece kıyamının farz kılınmasından korkulduğu gibi bugün de orucun farz kılınmasından korkulduğundan yasaklanmıştır. Mehleb der ki: 'Bu görüş başka bir günle beraber cuma günü oruç tutmaya müsaade edilmesiyle çürütülmüştür. Şöyle ki; eğer söyledikleri gibi olsaydı Resûlullah'ın vefatından sonra caiz olurdu, sebep ortadan kalkmış olacağı için.' Mehleb bu konuyu geçtiği şekilde değerlendirmiştir. Onun inancı, görüşünün zahirine göre mekruh olmamasıdır.

Altıncı Görüş: Hristiyanlara muhalefet için yasaklanmıştır. Çünkü onların üzerine cuma günü oruç tutmak vacipti. Biz ise onlara muhalefet etmek ile emrolunduk. Bunu Kamuli nakletmiştir. Ancak zayıf bir görüştür.

Görüşlerin en kuvvetli olanı ve doğruya en yakın olanı birinci görüştür. Bu görüşe dair sarih iki hadis varid olmuştur:

Birinci hadis: Hâkim ve başkaları Amr ibni Ledin tarikiyle Ebu Hureyre'den merfu olarak şunu aktarmışlardır: Cuma günü, bayram günüdür. Bayram gününüzü oruç günü yapmayın. Öncesinde veya sonrasında oruç tutmanız durumu hariç.'

İkinci hadis: İbni Ebi Şeybe, hasen bir isnadla Ali'den nakletmiştir. Demiştir ki: 'Sizden ay içerisinde nafile oruç tutmak isteyenler perşembe günü tutsunlar, cuma günü tutmasınlar; çünkü cuma günü yeme, içme ve zikir günüdür. " (Fethu'l Bâri, 1986 No.lu hadisin şerhi)

B. Yalnızca Aşure Günü Oruç Tutmak

Bu konuyu yukarıda izah ettik. Aşure Günü'nde oruç tutmak yasaklanmıştır. O günün bir gün öncesinde veya sonrasında da oruç tutmak gerekir.

"Resûlullah (sav) Aşure Günü/Muharrem ayının 10. günü oruç tutup o gün oruç tutulmasını emrettiğinde kendisine, 'Ey Allah'ın Resûlü, şu bir gerçektir ki bugün Yahudilerle Hristiyanların saygı duyduğu bir gündür.' dediler.

Bunun üzerine Resûlullah (sav), 'Gelecek yıl olduğunda inşallah dokuzuncu günde oruç tutarız.' buyurdu.

Ancak, gelecek yıl gelmeden Resûlullah (sav) vefat etti."[72]

C. Bayram Günleri Oruç Tutmak

Ramazan Bayramı'nın ilk gününde, Kurban Bayramı'nın ise tamamında oruç tutmak yasaklanmıştır:

"Kurban Bayramı'nda Ömer ibni Hattab ile birlikte bulundum. Kendisi namazgâha geldi ve bayram namazını kıldırdı. Namazı bitirdiğinde cemaate hutbe okudu ve şöyle dedi: 'Şüphesiz şu iki gün, Resûlullah'ın (sav) sizlere oruç tutmayı yasakladığı günlerdir. Bu iki gün, oruç tutmaya ara verdiğiniz gün ile kurban etlerinizi yediğiniz gündür.' "[73]

Ebu Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav), iki gün için oruç tutmayı yasaklamıştır: 'Kurban Bayramı günü ile Ramazan Bayramı günü.' "[74]

Yasağın hikmeti şudur:

"Teşrik günleri (Kurban Bayramı'nın 2, 3 ve 4. günleri), yeme içme ve Allah'ı zikretme günleridir."[75]

Derim ki: Allah (cc) en doğrusunu bilir, bir hikmeti de şu olabilir: Cuma günü Müslimler için özel bir gündür. Şayet her nesil, bir ibadeti bugüne tahsis etse zaman içinde cuma gününe özel olduğu düşünülen sayısız ibadet olur. Her gelen nesil, o ibadeti Şari'nin cumaya özel emrettiğini düşünür. Yahudi ve Hristiyanların cumartesi ve pazarı âlimler ve rahiplerin eliyle tanınmaz hâle getirdikleri gibi. Allah Resülü (sav) bu kapıyı kapatmak istemiş olabilir.

72. Müslim, 1134
73. Buhari, 1990; Müslim, 1137
74. Buhari, 1991; Müslim, 1138
75. Müslim, 1141

Bugünler Müslimlerin bayramıdır; yeme, içme ve eğlenme günleridir. Bu nedenle oruç tutmak yasaklanmıştır.

D. Aralıksız Oruç Tutmak

"Allah Resûlü'ne aralıksız/sürekli oruç tutan bir adam soruldu.

Dedi ki: 'O, ne oruç tutmuş ne de iftar etmiştir.' "[76]

Aralıksız oruç tutan, şeriata muhalefet ettiğinden hiç oruç tutmamış gibidir.

Yasağın Hikmetleri

Aralıksız oruç tutmanın yasaklanmasının hikmetine dair şunlar söylenebilir:

- Kişinin nefsinin, kişi üzerinde hakkı vardır. Sürekli oruç tutan, nefsinin hakkını gözetmemiş olur.

Abdullah ibni Amr ibnu'l As (ra) şöyle demiştir:

"Resûlullah (sav) bana, 'Ey Abdullah! Senin gündüzleri oruç tuttuğun ve geceleri namaz kıldığın bana bildirilmedi mi zannediyorsun?' dedi.

Ben, 'Evet, ey Allah'ın Resûlü (sana bildirilmiştir).' dedim.

Resûlullah (sav), 'Böyle yapma. Bazen oruç tut, bazen bırak. Bazen namaz kıl, bazen uyu. Çünkü bedeninin senin üzerinde hakkı vardır. Gözlerinin senin üzerinde hakkı vardır. Zevcenin senin üzerinde hakkı vardır. Seni ziyarete gelenin senin üzerinde hakkı vardır. Her aydan üç gün oruç tutman yeter. Yaptığın her bir iyilik on katı iledir. Öyleyse bu bütün yılı oruçlu geçirmek gibidir.'

Ben bununla yetinmeyerek daha çok ibadet etmeye çalıştım. Bana da sonradan ağır oldu.

Ben, 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben (daha fazlasını tutacak) kuvvete sahibim.' dedim.

Resûlullah (sav), 'O zaman Allah'ın Peygamberi Davud'un orucunu tut, bundan daha fazla tutma.' dedi.

Ben, 'Allah'ın Peygamberi Davud'un orucu nasıldır?' diye sordum.

Resûlullah (sav), 'Yılın yarısını oruçlu geçirmektir.' buyurdu.

(Hadisi rivayet eden kişi diyor ki:) Abdullah yaşlandıktan sonra şöyle dedi: 'Keşke Peygamber'in ruhsatını kabul etseydim.' "[77]

---

76. Nesai, 2383
77. Buhari, 1975; Müslim, 1159

• Yasaklanmış günlerde oruç tutmaya sebep olur.

Örneğin bayram günlerinde oruç tutmak yasaklanmıştır. Aralıksız oruç tutan, bu yasağı çiğneyecektir.

• Bu, aşırılık kapısını açacaktır.

İslam dini oruç amelinin zirvesi olarak Davud'un (as) orucunu kabul etmiştir. O da bir gün oruç tutup bir gün oruç tutmamaktır. İnsanı yaratan Allah (cc) olduğundan onun tabiatını en iyi bilen de O'dur. Oruç amelini çoğaltmak isteyen için Davud'un (as) orucu sınırdır. Bu sınırı aşan, muhtemelen kendisini Davud'dan (as) daha üstün görecek, aşırılık tuzağına düşecektir. Allah Resûlü'nün (sav) her gün oruç tutmak isteyen sahabeyi uyarırken Davud'u (as) hatırlatması bundan olsa gerektir.

• Aralıksız oruç (veya herhangi bir amel) kişiyi bıkkınlığa sevk eder.

Aişe (r.anha) şöyle demiştir:

"Peygamber (sav) hiçbir ayda Şaban ayından daha çok oruç tutmazdı. Çünkü o, Şaban ayının tümünü oruçlu geçirirdi. Resûlullah (sav) şöyle buyururdu: 'Amellerden gücünüzün yettiğini yapın. Şüphesiz ki siz usanmadıkça Allah usanmaz, (yani siz usanırsınız, ama Allah usanmaz).'

"Peygamber'in (sav) en sevdiği (nafile) namaz, az da olsa devamlı kılınanı idi. O, bir namaz kıldığında buna devam ederdi."[78]

Allah Resûlü (sav) çizilen sınırı aşıp daha fazla amel yapmak isteyenleri, amelin afetlerinden olan bıkkınlık tehlikesiyle uyarmıştır.

• Aralıksız oruç (veya amel) ilerleyen yaşta psikolojik/ruhsal yük oluşturur.

Bir ameli aralıksız yapan kişi âdeta onu âdet edinir. Gençken bir ameli düzenli yapmak kolay olsa da yaşlılıkta veya hastalık gibi durumlarda kişi zorlanır. Yapamadığı ameller onda ruhsal yük oluşturur. Sanki suç işliyormuş vehmine kapılır. Ki; Allah Resûlü'nün (sav) tavsiyesine kulak vermeyen sahabi yaşlandığında pişman olmuştur:

"Keşke Peygamber'in ruhsatını kabul etseydim."[79] demiştir.

78. Buhari, 1970; Müslim, 782

79. Buhari, 1975; Müslim, 1159

E. Şek Gününde Oruç Tutmak

Ammar (ra) şöyle der:

"Kim şek/şüphe günü oruç tutarsa Ebu'l Kasım'a isyan etmiştir."[80]

Şek gününden kasıt; adından anlaşılacağı gibi Ramazan olup olmadığının belli olmadığı gündür. Şaban ayının 29. günü hilal görülmezse Şaban ayı otuza tamamlanır, ihtiyat için oruç tutulmaz. Zira bu, dinde aşırılığa kapı aralar. Ayrıca Ramazan ve Şaban arasında fark kalmaz, iki ay birbirine karışır.

Şayet o gün pazartesi, perşembe, adak orucu... gibi özel bir sebebe denk gelir, Şaban ayının otuzu olarak değil de yukarıda sayılı sebeplerden dolayı tutulursa yasak kapsamında olmaz. Zira şeriat yasaklı günler dahi olsa, daha önceden tutulan oruca denk gelirse, o gün oruç tutmaya izin vermiştir:

Ebu Hureyre'den (ra) nakledildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Herhangi biriniz Ramazan'dan bir veya iki gün önce oruç tutmasın. Ancak (öteden beri alışkanlık hâline getirdiği) orucunu tutmakta olan bir kimse o gün de orucunu tutsun!"[81]

F. Ramazan Ayı Girmeden Bir veya İki Gün Önce Oruç Tutmak

Ebu Hureyre'den (ra) nakledildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Herhangi biriniz Ramazan'dan bir veya iki gün önce oruç tutmasın. Ancak (öteden beri alışkanlık hâline getirdiği) orucunu tutmakta olan bir kimse o gün de orucunu tutsun!"[82]

Şeriat, Ramazan orucunu hilalin görülmesine veya Şaban'ı otuza tamamlamaya bağlamıştır. Sırf ihtiyat olsun diye Ramazan girmeden oruç tutmak yasaklanmıştır.

Bu yasaktan kasıt, Ramazan orucu niyetiyle Ramazan girmeden bir veya iki gün önce oruç tutmaktır. Bu gayenin dışında denk gelen nafile oruçlar, yani Ramazan orucu niyeti olmamak kaydıyla oruç tutulmasında bir beis

80. Buhari, Kitabu's Savm, 11. Bab, Rivayeti muallak olarak; Ebu Davud (2334) ve Tirmizi (686) isnadıyla mevsul olarak rivayet etmiştir.

81. Buhari, 1914; Müslim, 1082

82. Buhari, 1914; Müslim, 1082

yoktur. Tirmizi (rh) hadisi rivayet ettikten sonra bu yorumu ilim ehlinden aktarmıştır.[83]

G. Cumartesi Gününü Oruca Tahsis Etmek veya O Günü Tazim Amacıyla Oruç Tutmak

Aslen cumartesi günü oruç tutulmasında bir beis yoktur:

"Ümmü Seleme der ki: 'Allah Resûlü (sav) cumartesi ve pazar günlerinde diğer günlerden daha fazla oruç tutardı. Ve derdi ki: 'Bu iki gün müşriklerin bayram günleridir. Ben de onlara muhalefet etmekten hoşlanıyorum.' ' "[84]

Ancak o günü Yahudiler kutsadığı için o günü tazim etmek veya o günü oruca tahsis etmek yasaklanmıştır.

Abdullah ibni Busr Es-Sülemî (ra) kız kardeşinden rivayet ederek şöyle demiştir:

"Yezid Es-Samma', Peygamber'in (sav) şöyle dediğini bize aktarmıştır: 'Cumartesi gününü tek başına bırakarak oruç tutmayınız. Farz olan oruç olursa o müstesna. O gün orucunu bozmak için üzüm çöpü ve ağaç dalından başka bir şey bulamazsa onu çiğneyerek orucunu bozsun.' "[85]

Zira İslam umumen müşriklere benzemeyi ve bir günü veya geceyi belli bir ibadete tahsis etmeyi yasaklamıştır:

İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim bir topluma benzemeye özenirse o da onlardan sayılır."[86]

"Sizden biri (yalnızca) cuma günü oruç tutmasın. Ancak bir gün öncesi veya bir gün sonrasıyla birlikte tutsun."[87][88]

83. bk. Tirmizi, 686. No.lu hadisin açıklaması
84. Ahmed, 26750
85. Ebu Davud, 2421; Tirmizi, 744
86. Ebu Davud, 4031
87. Müslim, 1144
88. İslam âlimleri yalnızca cumartesi günü oruç tutmanın yasaklanmasında ihtilaf etmişlerdir. Bu ihtilafın bazı nedenleri vardır:

- İlki; cumartesi orucunu yasaklayan hadisin sahih olup olmadığıdır. (Bidayetu'l Muctehid 2/65) Malik (rh), Zuhri ve Evzai bu hadisi zayıf kabul etmişlerdir. (bk. Ebu Davud, 2423-2424) Hâliyle cumartesi günü oruç tutmaya cevaz vermişlerdir.
- İkincisi; cumartesi orucunu yasaklayan hadisin neshedilip edilmediğidir. Örneğin,

Pazar günü oruç tutmak caiz midir?

Pazar günü orucuna dair yasaklayıcı özel bir nas yoktur. Bir önceki başlıkta anlattığımız gibi Hristiyanlar kutsadığı için veya o günü oruca tahsis etme kastıyla oruç tutulursa şeriat bunu yasaklamıştır. Bu iki durum dışında pazar günü oruç tutulmasında bir beis yoktur.

---

muhaddislerden Ebu Davud (rh) önce yasaklayıcı hadisi rivayet etmiş, sonra da bu yasağın kalktığına, cumartesi orucuna ruhsat verildiğine işaret etmiştir. Yasaklayıcı hadise de mensuh demiştir. Süneninde şöyle der:

"**51- Cumartesi Günü de Oruç Tutulmaz mı?**

2421- Abdullah ibni Busr Es-Sülemi (ra) kız kardeşinden rivayet ederek şöyle demiştir: 'Yezid Es-Samma, Peygamber'in (sav) şöyle dediğini bize aktarmıştır:

'Cumartesi günü tek başına oruç tutmayınız. Farz olan oruç olursa o müstesna. O gün orucunu bozmak için üzüm çöpü ve ağaç dalından başka bir şey bulamazsa onu çiğneyerek orucunu bozsun.' '

52- Cumartesi Günü Oruç Tutulur

2422- Cuveyriye binti'l Haris'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

'Peygamber (sav) bir cuma günü onun yanına gelmiş, onun oruçlu olduğunu görmüş ve ona, 'Dün oruç tuttun mu?' buyurmuştur.

O da, 'Hayır' demiştir.

'Peki, yarın tutacak mısın?' buyurmuştur.

Yine, 'Hayır' deyince, 'O zaman orucunu boz.' buyurmuştur.'

2423- İbni Şihab'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

'Kendisine cumartesi gününün orucunun yasak olduğu söylenince, 'Bu Himislıların söyledikleri (zayıf) bir hadistir.' demiştir.'

2424- Evzai'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

'Abdullah ibni Busr'un cumartesi günü orucunun yasaklığı hakkındaki hadisini, onun halk arasında yayıldığını görünceye kadar gizlemeye devam ettim.' " (Ebu Davud, Oruç Kitabı, 51 ve 52. Bablar)

• Üçüncüsü; bu hadisin metnine muarız sahih hadis olup olmadığında yaşanan ihtilaftır. Bazı âlimler bu hadise daha sahih hadislerin muarız olduğuna kanaat etmiş ve muarız gördükleri -oruca izin veren- hadisleri tercih etmişlerdir. Örneğin, Tahavi (rh), İbni Teymiyye (rh) ve İbni Kayyım (rh); cuma orucuyla ilgili hadisi muarız görmüşlerdir. (El-Cami li Ahkâmi's Siyam, Halid Ali Muşeykih, 2/405-406)

Ebu Hureyre (ra), Resûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu işitmiştir:

"'Sizden biri (yalnızca) cuma günü oruç tutmasın. Ancak bir gün öncesi veya bir gün sonrasıyla birlikte tutsun." (Buhari, 1985; Müslim, 1144)

Bu vb. hadislerde cumadan sonraki günün oruçlu geçirilmesi istendiği, bunun da cumartesi orucuna izin verildiğine kanaat etmişlerdir. Ancak bu istidlal isabetli değildir. Zira cumartesi orucuna izin veren naslar, mutlak olarak o güne değil, cuma ile birlikte tutulmasına izin vermiştir. Gaye de cuma gününün oruca tahsis edilmesine engel olmaktır.

Sonuç olarak; cumartesi orucu ile ilgili tercih cumhur ulemanın yorumudur. Tüm naslarla bir arada, hiçbirini ihmal etmeksizin amel etmeye imkân verdiğinden hadis ehli metoduna en uygun olan yöntemdir. Tirmizi de (rh) yasaklayıcı hadisi naklettikten sonra şöyle der: "(Cumartesi) orucunun kerahiyetinin anlamı; kişinin o günü oruca tahsis etmesidir. Çünkü Yahudiler o günü tazim eder." (Tirmizi, 744 No.lu hadis açıklaması)

VI. Orucu Bozan Unsurlar

Orucu bozan unsurlar iki kısma ayrılır:

A. Orucu Bozup Kaza ve Kefaret Gerektiren Fiil

Cima/Cinsel Birleşme

Cinsel birleşme, orucu bozan fiillerdendir. Orucu batıl kılan, tenasül uzuvlarının birleşmesidir. Bu durum kudsi hadiste şu şekilde açıklanıyor:

"Nefsimi elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki oruçlunun ağız kokusu, Allah katında miskin kokusundan daha güzeldir. Yemesini, içmesini ve **şehvetini** benim için terk eder."[89]

Bir kişi nefsine yenik düşer ve Ramazan orucu vaktinde eşiyle beraber olursa ne yapmalıdır?

Tevbe Etmelidir: Kişi büyük bir günah işleyerek Allah'a (cc) asi olmuştur. Tevbe etmesi gerekir.

Kaza Etmelidir: Bozduğu oruç yerine başka bir gün oruç tutmalıdır.

Kefaret Ödemelidir: Tevbe ve kaza ile beraber İslam'ın kefaret olarak emrettiklerini yerine getirmelidir. Böyle bir durum Allah Resûlü Dönemi'nde yaşanmıştır:

"Biz Resûlullah'ın (sav) huzurunda otururken bir adam çıkageldi ve 'Ey Allah'ın Resûlü, ben tükendim, bittim!' dedi.

Peygamber (sav), 'Ne oldu sana?!' diye sorunca adam, 'Ben oruçluyken eşimle cinsel ilişkiye girdim!' diyerek karşılık verdi.

Daha sonra Peygamber (sav) ile aralarında şu konuşma geçti:

'Azat edebileceğin bir köle bulabilir misin?' buyurdu.

'Hayır!' dedi.

'Peki, iki ay hiç ara vermeden oruç tutabilir misin?' buyurdu.

'Hayır!' dedi.

'Altmış yoksulu doyurma imkanın var mı?' buyurdu.

89. Buhari, 1904; Müslim, 1151

'Hayır!' dedi.

Bundan sonra Resûlullah (sav) bir süre bekledi. Biz de oradayken Peygamber'e (sav) bir sele dolusu hurma getirildi.

Resûlullah (sav), 'Soruyu soran adam nerede?' deyince adam, 'Buradayım.' diyerek ortaya çıktı.

Resûlullah (sav) ona, 'Bunu al ve sadaka olarak dağıt!' buyurdu.

Adam, 'Benden daha fakir olanlara mı, ey Allah'ın Resûlü? Allah'a yemin ederim ki Medine'nin şu iki kara tepesi arasında benim ailemden daha fakir ve yoksul bir aile bulamazsın!' deyince Resûlullah (sav) dişleri görünecek kadar güldü ve ardından, 'İyi öyleyse bunu ailene yedir!' buyurdu."[90]

Hadiste öğrendiğimize göre Ramazan orucunu cima ile bozan kişinin kefareti şu şekildedir:

Köle Azat Etmek: Günümüzde kölelik müessesesi kaldırılmıştır, Allah'a hamdolsun.[91]

---

90. Buhari, 1936; Müslim, 1111

91. Yüce Allah'a hamdolsun, insanlık kölelik müessesini ortadan kaldırmıştır. Zira şer'i naslara ve bu naslarla gözetilen makasıda bakan bir kimse şunu görecektir: Kur'ân ve sünnet bu uygulamayı azaltmak ve kalanı ıslah etmek için ciddi bir çaba sarf etmiştir. Ne üzücü ki bu müesseseyi kaldırmak Müslimlere değil, gayrimüslim topluluklara nasip olmuştur.

• Allah Resûlü'nün (sav) geldiği dönemde birden fazla köleleştirme yolu vardı. Bunlar dört sınıfta ele alınabilir:

a. Yol kesmek, baskın vermek ve kaçırılan hür insanları köleleştirmek

b. Borcunu ödeyemeyen insanları borcu karşılığında köleleştirmek

c. Savaş esirlerini köleleştirmek

d. Bir köleden doğmuş olmak

İslam gelir gelmez bu yollardan ilk ikisini iptal etti. Hür insanlara el koyarak veya borcu karşılığında insanları köleleştirmeyi kaldırdı. Böylece köleliğin en yaygın iki kaynağını kurutmuş oldu. Yani yarı yarıya köleliği azaltmış oldu.

• Savaş esirlerine gelince; savaş esirlerinin ya iyilik yaparak salıverilmelerini ya fidye karşılığında serbest bırakılmalarını ya da öldürülmelerini emretmiş; köleleştirilmelerine ne lafzen ne de ima yoluyla işaret etmemiştir:

"Kâfirlerle karşılaştığınız zaman, hemen boyunlarını vurun. Onları iyice bozguna uğrattığınızda, (esirlerin) bağını sıkıca bağlayın. Bundan sonra, ister iyilik olarak onları salıverin ister fidye karşılığında bırakın. Savaş ağırlıklarını bırakıp (sona erinceye kadar) böyle davranın. İşte böyle… Şayet Allah dileseydi (onları helak ederek) intikam alabilirdi. Fakat sizi birbirinizle imtihan etmek için (cihadı emretti). Allah, kendi yolunda öldürülenlerin amellerini boşa çıkarmayacaktır." (47/ Muhammed, 4)

Bu ayetin mensuh olup olmadığı ilk dönem âlimleri tarafından tartışılsa da Taberi (rh), ayetin

muhkem olduğunu, neshi gerektiren bir delil olmadığı görüşünü tercih eder. (bk. Tefsiru't Taberi, 22/156) Muhaddislerden Tirmizi (rh) hadis imamlarının görüşünü şöyle aktarır: Allah Resulü'nün ashabı ve onların dışındaki âlimlerin çoğunluğuna göre amel şunun üzerinedir: İmam dilerse esirleri karşılıksız serbest bırakır, dilerse öldürür, dilerse fidye karşılığı hür bırakır.

"İmran ibni Husayn'dan (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav), Müslimlerden iki kişi karşılığında müşriklerden bir kişiyi serbest bırakmıştır." (Tirmizi, 1568)

"Bu hadis hasen sahihtir. Ebu Kılabe'nin amcası, Ebu'l Muhelleb'dir. İsmi Abdurrahman ibni Amr'dır. Muaviye ibni Amr olduğu da söylenmektedir. Ebu Kılabe'nin ismi Abdullah ibni Zeyd El-Cermiy'dir.

Peygamber'in (sav) ashabının ve sonrakilerin, ilim adamlarının çoğunluğunun uygulaması bu hadise göre olup 'devlet başkanlarının, esirlerinden dilediğini serbest bırakma, dilediğini öldürme dilediğini de fidye mukabili salıverme hakkı vardır.' derler. Bazı ilim adamları ise öldürülmelerini fidye almaya tercih ederler.

Evzai der ki: 'Kıtal (Muhammed) Suresi'nin 4. ayetinin, Bakara Suresi'nin 191. ayetiyle nesh edilip hükmünün kaldırıldığı bize ulaşan bilgiler arasındadır.'

Aynı şekilde Hennad, İbnu'l Mübarek vasıtasıyla Evzai'den bize hadis rivayet etmiştir.

İshak ibni Mansur diyor ki: 'Ahmed'e, 'Esir alınan kişinin öldürülmesi mi, yoksa fidye alınarak salıverilmesi mi sence daha sevimlidir?' diye sordu.' Şöyle cevap verdi: 'Fidye vermeye gücü yeterse bunda bir sakınca yoktur, öldürüldüğünde de yine bir sakınca yoktur.' İshak diyor ki: 'Esirlerin kılıçtan geçirilmesi benim hoşuma gider, ama tanınmış biri olursa pek çok kimsenin dikkatini çekmek için gerekenin yapılmasını da severim.' " (Tirmizi, 1568 No.lu hadis açıklaması)

Ayetler savaş esirlerini köleleştirme seçeneğini zikretmeyerek, dolaylı yoldan bu seçeneği Müslimlerin gündeminden kaldırmıştır. Yani köleleştirme kaynaklarından birini daha yok saymış, bu kaynaklarından birini daha kurutmaya çalışmıştır.

- Köle azat etme yollarını çoğaltmıştır:
- Neredeyse şer'i suç kefaretlerinin tamamı arasında köle azat etmek vardır:

"Bir müminin başka bir mümini hatayla olması hariç (kasten) öldürmesi olacak şey değildir. Kim de bir mümini hatayla öldürürse **(bunun kefareti) mümin bir köle azat etmek,** bağışlamadıkları müddetçe ailesine diyet vermektir. Şayet (hatayla öldürülen) size düşman olan bir kavimden ve müminse (sadece) **mümin bir köle azat etmektir.** Şayet (hatayla öldürülen) sizinle antlaşmalı bir kavimdense ailesine diyet teslim etmek ve **mümin bir köle azat etmektir**. Kim de bulamazsa peş peşe (ara vermeden) iki ay oruç tutsun. Bu, Allah'tan bir tevbedir. Allah (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir." (4/Nîsa, 92)

"(Niyet ve kasıt olmaksızın ağız alışkanlığı olarak yaptığınız) lağv yeminlerinizden ötürü Allah sizi sorumlu tutmaz. Fakat (niyet ve kasıtla kalplerinizde) bağladığınız yeminlerden sizi sorumlu tutar. (Geçerli olan yeminlerinizi bozarsanız) onun kefareti, ailenize yedirdiğiniz orta yollu yiyeceklerle on yoksulu doyurmanız ya da giydirmeniz veya **köle azat etmenizdir.** Kim de bulamazsa üç gün oruç tutsun. Bu, yemin ettiğinizde (bozduğunuz) yeminlerinizin kefaretidir. Yeminlerinizi koruyunuz! Şükredesiniz diye Allah ayetlerini size açıklıyor." (5/Mâide, 89)

"Kadınlarına zıhar yapıp sonra da sözlerinden dönenler, eşleriyle temas etmeden önce **bir köle azat etsinler.** Bu, size öğüt verilen şeydir. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır." (58/Mücadele, 3)

Ebu Hureyre'nin (ra) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Biz Resûlullah'ın (sav) huzurunda otururken bir adam çıkageldi ve 'Ey Allah'ın Resûlü, ben tükendim, bittim!' dedi.

Peygamber (sav), 'Ne oldu sana?' diye sorunca adam, 'Ben oruçluyken eşimle cinsel ilişkiye girdim!' diye karşılık verdi.

Daha sonra Peygamber (sav) ile aralarında şu konuşma geçti:

'Azat edebileceğin bir köle bulabilir misin?' buyurdu.

'Hayır!' dedi.

'Peki, iki ay hiç ara vermeden oruç tutabilir misin?' buyurdu.

'Hayır!' dedi.

'Altmış yoksulu doyurma imkânın var mı?' buyurdu.

'Hayır!' dedi.

Bundan sonra Resûlullah (sav) bir süre bekledi. Biz de oradayken Peygamber'e (sav) bir sele dolusu hurma getirildi.

Resûlullah (sav), 'Soruyu soran adam nerede?' deyince adam, 'Buradayım.' diyerek ortaya çıktı.

Resûlullah (sav) ona, 'Bunu al ve sadaka olarak dağıt!' buyurdu.

Adam, 'Benden daha fakir olanlara mı, ey Allah'ın Resûlü? Allah'a yemin ederim ki Medine'nin şu iki kara tepesi arasında benim ailemden daha fakir ve yoksul bir aile bulamazsın!' deyince Resûlullah (sav) dişleri görünecek kadar güldü ve ardından, 'İyi öyleyse bunu ailene yedir!' buyurdu." (Buhari, 1936; Müslim, 1111)

· Köle azat etmeyi en faziletli amellerden saymıştır:

"Ancak o sarp yokuşa (salih amellere) atılmadı. Sen, sarp yokuşun ne olduğunu nereden bileceksin? O, köle azat etmektir." (90/Beled, 11-13)

Ebu Hureyre'nin (ra) rivayet ettiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim Müslim bir köleyi azat edip hürriyetine kavuşturursa Yüce Allah o köleden bir organa karşılık azat edenin bir organını; hatta onun cinsel organına mükabil, diğerininkini cehennem ateşinden azat edip kurtarır." (Buhari, 6715)

Ebu Musa'dan (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Üç kimsenin sevabı iki kere verilir: Ehl-i Kitap'tan bir kimse ki kendi peygamberine iman eder, arkasından Peygamber'e (Muhammed'e (sav)) erişip ona iman eder, ona uyar ve onu tasdik eder. Bu kimse için iki ecir vardır.

Bir köle ki hem Yüce Allah'ın hakkını yerine getirir hem de sahibinin hakkını yerine getirir. Bu kimse için de iki ecir vardır.

Bir kimse ki kendisinin bakıp doyurduğu kadın bir kölesi olur da ona güzel bir şekilde bakıp doyurur, sonra eğitir ve eğitimini de güzel bir şekilde yapar, arkasından onu hürriyetine kavuşturup onunla evlenir. Bu kimse için iki ecir vardır." (Buhari, 97; Müslim, 154)

· Kölelere, çalışarak kendi hürriyetlerini satın alma hakkı tanımış, köleliğin değişmez bir statü olduğu anlayışını reddetmiştir:

"…Köle ve cariyelerinizden (kölelikten kurtulmak için) mukatebe/anlaşma yapmak isteyen olursa, kendilerinde hayır gördüğünüz kölelerle anlaşma yapın…" (24/Nûr, 33)

· Kölelere haklar vermiş, isteyenin istediği gibi davrandığı bir muameleden onları kurtarmıştır:

O güne kadar iffetsiz kabul edilen kölelerin bir iffeti olduğunu ve kimsenin onları zinaya zorlayamayacağını belirtmiştir.

"…Dünya metaını elde etmek için, iffetini koruyan cariyelerinizi fuhşa zorlamayın…" (24/Nûr, 33)

Onların yeme, içme ve çalışma şartlarını garanti altına almıştır:

Ma'rur ibni Süveyt'ten (rh) şöyle nakledilmiştir:

"Ebu Zerr'i görmüştüm. Kendisinin üzerinde bir elbise vardı. Kölesinin üzerinde de aynısı vardı. Kendisine bunun nedenini sordum. Ebu Zerr, Resûlullah Dönemi'nde bir kimseye kötü söz söylediğini ve annesi nedeniyle o kimseyi ayıpladığını belirtti ve şöyle devam etti: 'Bu kimse de Peygamber'e (sav) gitti ve bunu kendisine bildirdi. Bunun üzerine Peygamber (sav) bana, 'Sen hâlâ içerisinde cahiliye bulunan bir kimsesin o (köle) kardeşleriniz, Allah'ın sizin gözetiminize verdiği, hizmetinizi gören kimselerdir. Kimin gözetiminde bir kardeşi olursa yediğinden yedirsin,

giydiğinden giydirsin. Yapamayacakları şeylerden onları sorumlu tutmayınız, eğer böyle sorumlu tutmuş iseniz o hâlde kendilerine yardım ediniz.' buyurdu.' dedi." (Buhari, 30; Müslim, 1661)

Zazan Ebi Ömer'den (rh) şöyle nakledilmiştir: "İbni Ömer, bir kölesini çağırmış. Derken kölenin sırtında bir iz görmüş ve ona, 'Canını acıttım mı?' demiş. O da, 'Hayır.' demiş. İbni Ömer, 'Sen azat oldun.' demiş. Sonra yerden bir şey (çubuk) almış ve 'Bu azat etmede benim kayda değer bir sevabım yoktur. Çünkü ben Resûlullah'ın (sav), 'Kim, işlemediği bir suçtan dolayı kölesini döver veya tokatlarsa şüphesiz ki bunun kefareti onu azat etmektir.' diye buyururken işittim.' demiştir." (Müslim, 1657)

İslam neden köleliği tamamen kaldırmadı?

Bu açıklamalardan sonra aklımıza bir soru takılabilir: İslam neden köleliği yasaklamadı?

Yukarıda aktardığımız bilgileri dikkatle okuyan bir göz şunu görecektir: İslam, köleliği kaldırmak için kademeli bir yol izlemiştir. Önce onun kaynaklarını kurutmuş, sonra var olan köleleri hürriyetine kavuşturmuş, daha sonra da kalan kölelerin haklarını garanti altına alarak köle sahiplerini kölelerden kurtulmaya zorlamıştır.

Ancak Allah Resûlü (sav) ve Raşid Halifelerden (r.anhum) sonra gelen zalim sultanlar ve zorba diktatörler, İslam'ın aydınlık yolundan sapmış; Fars ve Rum özentisi birer krala dönüşmüşlerdir. Bırakın köleliği kaldırmayı, hür insanları köle görecek kadar alçalmışlardır. Emeviler, Arap olmayan Müslimleri açıkça aşağılamış, âdeta onların Müslim olmasından rahatsız olmuşlardır.

Sefih Emevi Valisi Haccac'ın, Allah Resûlü'nün (sav) minberinden sahabeye ve Acemlere (Arap olmayan Müslimlere) bakışını yansıtan şu konuşmaya bakın:

Asım'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir: "Ben Haccac'ı minber üzerinde şöyle derken işittim: 'Hepiniz gücünüzün yettiğince Allah'a karşı sorumluluk bilinci içerisinde olunuz. Bu konuda hiçbir istisna yoktur. Hepiniz Müslimlerin Emiri Abdulmelik'in sözünü dinleyip ona itaat ediniz. Bu konuda da kimse için ayrıcalık yoktur. Allah'a yemin olsun ki ben insanlara mescidin bir kapısından çıkmalarını emretsem onlar da başka bir kapıdan çıksalar, onların kanları ve malları bana helal olur. Vallahi, ben Mudar Kabilesi'nin malları karşılığında Rabia Kabilesi'nin mallarını alsam, bu benim için helal olur. Beni, Huzeyl'in kölesi Abdullah ibni Mesud hakkında kim mazur sayar? O, kendi okuduğu Kur'ân okuma şeklinin Allah'tan olduğunu iddia ediyor. Vallahi, onun kıraati, bedevi Arapların recez kalıbından başka bir şey değildir. Allah, Peygamber'ine (sav) bu kalıbı indirmemiştir. Şu Acemlerden dolayı beni kim mazur sayar? Onlardan her biri bir taş atıp taş nereye düşerse orada bir olay çıkacağını iddia ediyorlar. Allah'a yemin olsun ki onları geçmiş günler gibi hükümsüz hâle getireceğim.'

Ravi dedi ki: 'Bu söylenenleri A'meş'e söyledim. O da, 'Vallahi, ben de Haccac'dan aynı şekilde bunları işittim.' dedi.' " (Ebu Davud, 4643)

A'meş'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir: "Haccac'ın minber üzerinde şöyle söylediğini işittim: 'Şu Arapların dışındaki insanlar yok mu? Hepsi boyunları vurulmayı hak etmiş kimselerdir. Eğer bir sopayı bir sopaya vurmuş olsaydım onları geçmiş gün gibi yok ederdim.' Haccac bu sözüyle Arap olmayan insanları kastediyordu." (Ebu Davud, 4643)

Çöl zihniyetine sahip, bedevilikten kurtulamamış, Allah Resûlü'nün (sav) insanı arındıran ve yücelten terbiyesinden yoksun bu zalimler; elbette köleliğin kalkması için bir adım atmayacaktı. Allah Resûlü'nün başlattığı ıslah hareketini devam ettirmek şöyle dursun, gerisin geriye cahiliyeye dönecekti; ki, öyle de oldu. Ne yazık ki köleliği kaldırmak zalim saltanatlar nedeniyle Müslimlere nasip olmadı. Allah Resûlü'nün başlattığı ıslah yürüyüşü akamete uğradı. Her ne olursa olsun; insanlığın tarih boyunca yaptığı en hayırlı işlerden biri, hiç şüphesiz köleliğin kaldırılmasıydı. Umuyorum; bir köleden daha aşağı şartlarda çalıştırılan asgari ücretlileri, kaçak göçmen işçileri, çocuk işçileri, organ ve fuhuş mafyası elinde köleleştirilen mazlumları ve sağlık sektörünün denek olarak kullandığı mustazafları… kurtarmak ve bu modern köleliği sonlandırmak İslam

ümmetine nasip olur.

Şimdi sorumuza dönelim: İslam, köleliği neden bir seferde kaldırmadı? Bu soruya birkaç açıdan cevap verilebilir:

Savaş hukuku ve kölelik

Mevdudi kendisine yöneltilen bir soruya şöyle cevap verir: "Köleliği temelden yasaklamamanın sebebi şudur: İslam bu sistemi; bir savaş düzenini ve şartlarını göz önüne alarak ortadan kaldırmamıştır. Düşmanla savaş tazminatında anlaşma sağlanmadığı ve İslam devletinin de esirlerin karşılıksız serbest bırakılmasını memleket yararına uygun bulmadığı durumlarda, bu kölelik sistemine ihtiyaç duyulur. İstisnai durumları bir tarafa koyarak bakarsanız, 18. asrın sonuna kadar dünyada savaş esirlerini karşılıklı değiştirme sisteminin olmadığını göreceksiniz ve Müslüman devletlerin savaş esirlerini serbest bırakarak kendi esirlerini de serbest bıraktırma imkânına sahip olmadıklarını anlayacaksınız. Şimdi eğer dünyada savaş esirlerini değiştirme diye bir sistem varsa; bu, dinî bir emre göre değil, bilakis herhangi bir milletin her ân göz ardı etmesi mümkün olan bir menfaatin sonucuna göredir. Bugün bize karşı savaşan gaddar bir düşmanımızla böyle bir durumumuz ortaya çıksa, savaş esirlerini değiştirme prensibini reddedip hiçbir şartla bizim esirlerimizi serbest bırakmasa, bizler elimizdeki esirleri serbest bırakabilir miyiz? Artık siz kendiniz düşünün, İslam bizi savaş esirlerini serbest bırakmaya kesinlikle mecbur kılsaydı, bu emir bizim için bir felaket hâlini almaz mıydı? Hangi ulus, kendi askerleri düşman elinde esir kalmaya devam ettiği sürece, elindeki düşman esirlerini serbest bırakmaya tahammül edebilir? Dinî emir gereği, kendi adamları olan elimizdeki esirleri serbest bırakmak zorunda olduğumuzu kesinlikle bilen bir düşman, bizimle savaş esirlerini değiştirme anlaşması yapar mı?" (Meseleler ve Çözümleri, Ebu'l Ala Mevdudi, Risale Yayınları, 2/502-503)

Kölelerin ahlaki durumu

İslam gelinceye dek köleler en aşağılık işlerde kullanılır, fuhuş yapmaya zorlanır, gayrimeşru kabul edilen suçlara itilirlerdi. Çoğu en basit ahlaki kuraldan dahi habersiz, hiçbir terbiye görmemiş insanlardı. Şayet kölelik müessesesi kaldırılsa; muhtemelen toplumda ahlaki bir kaos oluşacak, suç patlaması yaşanacaktı. Bu durum bir yönüyle topluma, diğer yönüyle kölelere zarar verecekti. Zira insanlar köleleri toplumsal kaosun müsebbibi görecek ve onları en ağır cezalara çarptıracaktı. Onları toplumun gazabından koruyan bir müessese olsa dahi, toplumun onlardan nefret etmesine engel olunamayacaktı. Bu da amacı ıslah olan İslam dini açısından pek makul bir yol değildi.

Toplumun köleliğe bakışı

Muhammed Kutub şöyle der: "İlk olarak şunu zikretmemiz lazım gelir ki, İslam, dünyanın her tarafında köle nizamının makbul olduğu, hiçbir kimsenin onu inkâr ve değiştirme hususunu düşünmediği aynı zamanda köleliğin, insanlar arasında içtimai ve iktisadi geçer bir değer olduğu bir sırada zuhur etti. Onun için, bu nizamı değiştirmek ve tamamen ortadan kaldırmak, şiddetli bir deneme, alıştırma ve uzun bir zaman muhtaç bir işti. Malum olduğu vecih ile şarabın yasaklanması bile uzun senelere ihtiyaç gösterdi. Her ne kadar sosyal görünüşü varsa da, her şeyden önce şarap içme şahsi bir alışkanlıktır. Cahiliyet Devri'nde dahi bazı Araplar içmekten kaçınırlar ve bunda yüksek şahsiyet sahiplerine yakışmayan bir takım kötülüklerin olduğunu görürlerdi. Kölelik ise, şahsi sosyal ve iktisadi amilleri içine aldığı için fertlerin gönüllerinde ve toplumun yapısında daha derin bir yer tutmakta idi. Yukarıda da söylediğimiz gibi o devirde hiçbir kimse köleliği çirkin bir şey saymıyordu. Hiçbir kimsenin aklından böyle bir tasavvur geçmemişti. Binaenaleyh köleliğin kaldırılması, Peygamber'in hayatını içine alan zamandan daha fazla bir zamana muhtaç idi. Çünkü o, tanzim ve teşri' ile vahyin indiği kısa bir fetretten ibaret idi. Allah yarattığı mahlûkatını daha iyi bilir. Şarabın iptali için ânında tenfiz edilecek bir kanun çıkarmak kâfi olsaydı, o vakit Allah, şarabı birkaç senede kademeli olarak haram etmezdi. Ânında bir tek emirle haram ederdi. Yine köleliğin ilgası için onu lağveden bir emrin çıkarılması

kâfi olsaydı, o zaman Allah'ın ilmi mucibince bu emrin tehirine bir sebep kalmazdı!.." (İslam Etrafındaki Şüpheler, Prof. Muhammed Kutub, Tuğra Neşriyat, s. 63-64)

Kölelerin psikolojik/ruhsal durumu

Muhammed Kutub der ki: "İkinci olarak, hürriyetin, verilmeyip alınan bir şey olduğunu hatırlamamız lazımdır. Resmî emir çıkarmak suretiyle köleyi hürleştirmek, onu gerçek manada hürleştirmek için yapılan bir iş sayılmaz. Amerika Reisi Cumhurlarından Abraham Linkoln'ün bir kalemde köleyi hürleştirme ameliyesindeki Amerika tecrübesi, söylediklerimize en doğru şahittir. Linkoln'ün kanunla dıştan hürleştirdiği köleler hürriyete tahammül edemediler. Bunlar daha önce olduğu gibi, köle olarak kabul edilmelerini isteyerek eski efendilerine döndüler. Çünkü onlar henüz içten hürleşmiş değillerdi. Bu hadisenin garabetine rağmen ona psikolojik hakikatlerin ışığı altında bakıldığı zaman mesele garip değildir. Hayat bir adettir. Hayat, insanın içinde yaşadığı şartlardır. Zira, köleye ait duyguları niteleyen, hissî ve ruhi cihazlarını dokuyan (Maddecilik doktrinin davetçileri "Duyguları yaratan ancak dış şartlardır." derler. Biz buna inanmıyoruz. Çünkü bu nazariyede çığırtkan bir mugalata vardır. Orada, var olmak bakımından bu dış şartlara sebkat etmiş ruhi bir teminat veya oluş vardır. Şartlar bu oluşu niteler. Lakin onu yoktan yaratmaz.) oluş, hür kimseye ait oluştan başkadır. Eskilerin zannettiği gibi, kölenin başka bir cins olmasından değil, lakin onun devamlı kölelik gölgesinde gelişen hayati ve ruhi cihazlarını bu şartlarla nitelemiş olmasından dolayı bu böyledir. Binaenaleyh, kölenin itaat cihazları son haddine kadar gelişir, mesuliyet ve ağırlıkları yüklenme cihazları da son haddine kadar gizlenir.

Köle, efendisi emrettiği zaman birçok işleri güzel yapmayı becerir. Bu durumda köle için itaat etmek ve emri yerine getirmekten başka bir şey yoktur. Lakin o, sorumluluğu kendine ait olan hiçbir şeyi güzel yapamaz, en basit bir şey olsa bile. Bu onun cisminin onu yapmaktan âciz olduğu için değil, onun fikrinin, o işi bütün hallerde anlamaktan aciz olduğundan da değil, lakin onun kişiliğinin ve manevi yapısının kendi mesuliyetlerini yüklenmeğe tahammülü olmadığı içindir. Böylece yapacağı işlerde bir takım mevhum tehlikeler ve hâl çaresi olmayan müşküller görür gibi olur. Böylece o, mevhum tehlikeden kendini kurtarmak için hürriyetten kaçar.

Son zamanlarda Mısır'ın ve Doğu'nun hayatına dikkatlice bakanlar, habis müstemlekeciliğin, garbin hizmetçisi yapmak için şarklıların gönüllerine yerleştirmiş oldukları bu gizli köleliğin tesirini anlayacakları umulur. Yine bu meseleye dikkatle bakanlar, başka bir şeyin tesir ile değil, sadece neticeler ile yüz yüze gelme korkusunun muattal bıraktığı tasarı ve planlarda o gizli kölelik ruhunu görürler. Yine bu kölelik ruhu, planın sorumluluğunu üzerine alması ve işe başlama emrini vermesi için bir İngiliz veya Amerikan… vs. bilirkişi ve mütehassısı getirilinceye kadar, araştırmaları yapılmış olduğu halde tatbikine başlanmayan tasarıların gerçekleştirilmesi işinde de görülür.

Yine o kölelik ruhunu baskılarını, memurların üstüne çadır kuran taşlaşmış monoton bir gidişle onların iş üretimini taklid eden o korkunç donukluklarda görmek mümkündür. Zira vazifelilerden hiç birisi üs makamdaki büyük vazifelinin emrettiklerinden başka bir şey yapmaya muktedir olamaz. Dolayısıyla o vazifeli de kendisinden daha üst mevkidekinin emrine itaat eder. Haddi zatında onların bu durumları iş yapmaktan aciz oldukları için değil, onların sorumluluğu yüklenme kabiliyetleri muattal olduğundan dolayı böyledir. Buna mukabil onların itaat cihazları gelişmiştir. Her ne kadar resmen hür iseler de gerçekte köleye benzer bir durum içindedirler.

İşte köleyi, köleleştiren ancak bu ruhi keyfiyettir. Bu aslında tabiat ile dış şartlardan doğmaktadır. Lakin bu, tıpkı ağacın yere uzanan dalı gibi, dış şartlardan kurtulur ve kendi kendine ayakta duran bir şey olur. Sonra kendine has kökler salar ve aslından müstakil bir hale gelir. Devletin köleliği ilga eden bir ilânı bu ruhi oluşu yerinden oynatamaz. Belki, şuurları başka bir tarz üzere, niteleyen kölenin ruhuna yerleşmiş olan cihazları geliştiren ve zayıflatılmış bozuk bünyesinden mütekâmil bir şahsiyet yapacak olan yeni şartlar vazetmek suret ile köleyi içten değiştirmek lazımdır.

İşte İslam'ın yaptığı şey budur. İslam ilk önce köleye güzel muamele yapmakla işe başlamıştır. Zira

inhiraf etmiş ruhun muvazenesini iade edecek, itibarını kendine yeniden kazandıracak, böyle insani tabiatını ve zati değerini kendine hissettirecek güzel muamele gibi hiçbir şey yoktur. İşte ancak o zaman köle hürriyetin tadını tadar ve ondan zevk alır. Bu suretle hür bırakılmış Amerikan kölelerinin yaptığı gibi hürriyetten kaçmaz.

İslam, köleye iyi muamelede ve insani itibarını kazandırmada, akıllara hayret verecek bir dereceye ulaşmıştır. Bundan önce Kur'ân ayetlerinden ve Peygamber'in hadislerinden bir kısım örnekler vermiştik. Burada da gerçek tatbikatı hususunda başka örnekler serdedeceğiz.

Peygamber, kölelerden bazısı ile efendi Araplardan bazısını birbirine kardeş yapardı. Böylece Bilal ibni Reban'ı Halid ibni Küveyha El-Has'amiye'ye, kölesi Zeydi amcası Hamza'ya, Harice bin Zeydi Ebu Bekir'e kardeş yapmıştı. Bu kardeşlik kan bağına benzeyen ve mirasta iştirak derecesine yaklaşan hakiki bir bağ idi.

İslam, bu yüksek insani seviye ile de iktifa etmedi…

Resûlullah, teyzesinin kızı Zeynep binti Cahşı kölesi Zeyd'le evlendirdi. Bilindiği gibi evlenme işi hassatan kadın nazarında hassas bir meseledir. Kadın daha çok mevki bakımından kendinden daha üstün olan birisile evlenmeyi tercih eder. Buna mukabil hasep, nesep ve servette kocasının kendinden daha aşağı bir mevkide olmasını reddeder ve bunun kendi seviyesini düşürdüğü ve büyüklüğüne halel getirdiği kanısındadır. Lakin Resûlullah bunların hepsinden daha üstün bir mânayı hedef tutuyordu. O hedef, zalim insanların köleyi itmiş olduğu çukurdan alıp kureyşli efendi arapların çoğunun seviyesine yükseltmekti.

Fakat bununla da iktifa etmedi… Resûlullah kölesi Zeyd'i, muhacir ve ensardan İslam büyüklerinin içinde bulunduğu bir orduya kumandan tayin ederek harbe gönderdi. Zeyd şehit olunca, aralarında Peygamber'in iki veziri ve kendinden sonra iki halifesi Ebu Bekir ve Ömer'in bulunduğu ordunun kumandanlığına Zeyd'in oğlu Usameyi tayin etti. Resûlullah bu davranışıyla köleye yalnız insani eşitliği vermiş olmayıp, hürlere verilen kumandanlık ve reislik yapma hakkını da vermiş oldu. Ve bu hususta şöyle diyecek kadar yükseldi:

'Başı kuru üzüm tanesi gibi simsiyah Habeşli bir köle size amir tayin edilse bile, Yüce Allah'ın kitabını sizin aranızda tatbik ettiği müddetçe onu dinleyin ve itaat edin.' (Buhari)

İşte İslam bu düsturu ile kölelere, devletin bütün makamlarının en yükseğinde vazife görme hakkını tanıdı. En yüksek mertebe de Müslümanlara halifelik yapmaktır. Ömer (ra) hilafeti bırakırken şöyle demişti: 'Eğer Ebu Huzeyfe'nin kölesi Salim sağ olsaydı onu namzet gösterirdim. Bu şekilde Ömer Resûlullah'ın çizmiş olduğu yolun üzerinde yürüyordu. Ömer, kölelere gösterilen saygının parlak misallerinden bir başkasını daha sunar: Bir gün Bilal-i Habeşi (ra) Ömer'e muaraza eder ve bunda hiddetlenir. Ömer, 'Ey Allahım, benim için Bilal'in ve arkadaşlarının hakkından gel.' demekten başka bir yol bulamaz. İşte bu hâl, emrettiği takdirde itaat edilmesi zaruri olan halifenin durumudur.

İslam'ın vermiş olduğu bu örneklerden maksut olan, bu kısmın başında dediğimiz gibi, şahsi yapısını hissetmesi ve hürriyeti istemesi için köleyi kendi kişiliğinde hürleştirmek için hakiki teminat ancak budur.

İslam'ın her vesileyle köle azat etmeyi tavsiye ve teşvik ettiği doğrudur. Haddi zatında, hürriyeti elde etmenin ve efendilerin safasını sürdükleri hakların her biriyle safalanmanın kendi imkânı dâhilinde olduğunu kölenin anlaması gerekir. İşte bu, köleye alt ruhi terbiyeden bir cüzdür. Böylece onların da hürriyete rağbetleri artar ve hürriyet uğrunda ağır mesuliyetler yüklenmeyi kabullenirler. Kölenin ruhi yapısı bu seviyeye gelince, İslam hürriyeti onlara vermek için koşar. Çünkü onlar artık hürriyeti almaya hak kazanmış ve onu korumaya kadir olmuşlardır.

İnsanları hürriyet istemeye teşvik eden, onun şartlarını hazırlayan, sonra bizzat kendileri istediği ânda onlara hürriyeti veren nizam ile, işleri yüz üstü bırakan ve imkânsız kılan, iktisadi ve ictimalî

Bugün kâfirlerin esirleştirerek bir nevi köleleştirdiği Müslim esirler, esaretten kurtarılabilir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Oruç Tutmak: Köle azat etmeye güç yetiremeyen kimse **iki ay peş peşe** oruç tutacaktır. Özür olmaksızın ara vermesi durumunda iki aylık orucuna baştan başlaması gerekir. Çünkü Peygamberimiz (sav) mutetabieyn/art arda olmasını şart kılmıştır. Hayız, hastalık, yolculuk, hamilelik, emzirme gibi şer'i özürlerden biri nedeniyle ara verilirse, bu, oruca zarar vermez. Özür sonlanınca oruca kaldığı yerden devam eder.

Fakir Doyurmak: İki ay peş peşe oruç tutmaya güç yetiremeyen kimse **altmış fakiri** -toplumun örfüne göre orta hâlli bir kişinin doyacağı şekilde-

ihtilaller koparan, işi yüzler ve binlerce canın telef olmasına kadar vardıran, böylece her şeyi donduran, bundan sonra da hürriyeti isteyenlere, ancak istemeyerek ve mecbur kalarak veren nizam arasında pek büyük farklar vardır.

İslam'ın, içten ve dıştan köleyi hakiki hürriyete kavuşturma hususundaki dikkatli davranışı ve gönüllerde teminatı olmayan bir kanunu çıkarmak suretiyle Linkoln'ün yaptığı gibi iyi niyetle iktifa etmemesi köle meselesindeki en yüce üstünlüklerindendir." (İslam'ın Etrafındaki Şüpheler, Prof. Muhammed Kutub, Tuğra Neşriyat, s. 66-71)

Köleliğe yaklaşımımız tarihselcilik midir?

Tüm bu açıklamalardan sonra aklımıza şöyle bir soru gelebilir: Şer'i hükümleri "tarihî şartlar içinde değerlendirmek" bizlerin de karşı çıktığı tarihselci metot değil midir?

Evet, tarihselcilik bizim de karşı çıktığımız muharref bir usuldur. (Tafsilat için bk. Tevhid Dergisi, Halis Bayancuk, S 81, s. 5) **Kölelik ve cariyeliği tarihsel şartları içinde değerlendirmek tarihselcilik değildir. Zira kölelik/cariyelik şer'i bir hüküm değildir; tarihî bir olgudur. Bugün, "Deve kullanımı geçmişte kaldı, hac ve umre ibadetini uçak/araba ile yapmalıyız." dediğimizde tarihselci olmuyoruz. Çünkü deveyle hac yapmak, Allah'ın emri olan şer'i bir hüküm değil; tarihin bir döneminde var olan bir vasıtadır. Aynı şekilde cariyelik/kölelik de şer'i bir hüküm değildir. Allah (cc) köle edinmemizi ve insanları köleleştirmeyi emretmemiştir. Kölelik, İslam gelmeden önce var olan tarihî bir olgudur. İslam onu ıslah etmeye ve kademeli olarak azaltmaya gayret emiştir. Hâliyle köleliğe şer'i bir hüküm muamelesi yapmak yanlıştır.**

Son olarak Seyyid Kutub'dan (rh) bir alıntı yapmak istiyorum. Kölelikle ilgili yaklaşımı nedeniyle kendisine yönelebilecek eleştirilere şöyle karşılık vermiş ve ne güzel söylemiştir:

"Şu hususun da iyice anlaşılmasını isterim ki ben bu görüşü benimserken Kur'ân'ın hükümlerini ve onu teyit eden vakıa ve hadiselerden kıyas yoluyla edindiğim bilgileri inceleyerek bu görüşe varmış bulunuyorum. Yoksa esirlerin köleleştirilmesi hususunun İslam'a sürülmüş kara bir leke ve itham olduğunu kafamdan geçirerek İslam'ı bu ithamdan temizlemek için bazı hükümlerden feragat etmek manasına varmış değilim. Kat'iyen benim ruhumda böyle bir düşüncenin izi yer edemez. Şayet İslam'ın görüşü, köleleştirme meyanında olsaydı elbette ki en hayırlısı bu olacaktı. Zira edep sahibi bir insanın kalkıp da kendisinin Allah'tan daha iyi gördüğünü söylemesi mümkün değildir. Ben Kur'ân'ın hükümleri ve bu hükümlerin ruhu istikametinde hareket ediyorum. Ve bu hükümlerin neticesinde edindiğim bilgiler muvacehesinde yürüyorum." (Fi Zılâl'il Kur'ân, 13/374-375)

yedirmelidir. Altmış fakire bir defada yemek verebileceği gibi muhtelif ve ayrı hâlde vermesi de mümkündür. Bu konuda bir kayıt getirilmemiştir.

Kişi bunlardan hiçbirisine güç yetiremiyorsa sorumlu değildir. Çünkü Allah (cc) kimseyi takatinden fazlasıyla mesul tutmaz:

"Allah kimseye gücünden fazlasını yüklemez."[92]

" ... Size bir şeyi emrettiğimde gücünüz yettiğince onu yerine getiriniz ... "[93]

Bu kişi bozduğu orucu da kaza etmeli midir?

Evet, kaza etmelidir. Hadisin bir rivayetinde Allah Resûlü (sav), " ... Bir gün oruç tut ve istiğfar dile."[94] demiştir. Ancak bunu altmış gün ile beraber tutması şart değildir. Öncesinde, sonrasında, ayrı veya beraber tutabilir.[95]

Eşiyle beraber olan kadının üzerine de kefaret gerekir mi?

Kadın, kocasının zoruyla veya oruçlu olduğunu unutarak eşiyle beraber olursa üzerine kaza veya kefaret gerekmez. Ancak oruçlu olduğunu hatırlamasına rağmen kendi isteğiyle eşiyle beraber olursa aynı şekilde kadının üzerine de tevbe, kaza ve kefaret farz olur.

B. Kaza Gerektirip Kefaret Gerektirmeyen Fiiller

1. Kasten Yiyip İçmek

Orucun tanımında da söylediğimiz gibi oruç; yeme ve içmeden uzak durmaktır. Fecr-i sadık vaktinden itibaren Güneş'in batışına kadar olan müddet içerisinde bir şey yemek ve içmek orucu bozar:

"Fecr vakti, beyaz iplik siyah iplikten ayrılıncaya (ufukta ikinci fecir olan fecr-i sadık belirinceye) dek yiyip için. Sonra orucu geceye tamamlayın."[96]

Orucunu kasıtlı olarak yeme içme suretiyle bozan bir kimse büyük bir günah işlemiştir. Allah'a (cc) tevbe etmeli ve o günün yerine bir gün kaza etmelidir.

92. 2/Bakara, 286
93. Buhari, 7288; Müslim, 1337
94. İbni Mace, 1671; Ebu Davud, 2393; Ahmed, 6945
95. Tafsilat için bk. s. 189
96. 2/Bakara, 187

İftar vakti olmadığı hâlde iftar vakti zannederek oruç açan kişi ne yapmalıdır?

Ezanın erken okunması, bulutlu bir günde Güneş'in battığını zannetmek gibi sebeplerle orucu açan, hata yapmıştır. Yüce Allah hataen yanlış yapanı sorumlu tutmaz.

Esma binti Ebu Bekir (r.anha) anlatıyor:

"Peygamber (sav) zamanında havanın kapalı olduğu bir gün orucumuzu açmıştık. Fakat daha sonra Güneş'in batmadığını anladık."[97]

Allah Resûlü Dönemi'nde yaşanan bu durumun akabinde kaza ettiklerine dair bir rivayet gelmemiştir. Kaza etselerdi sahabe bize naklederdi. Bugün aynı durum yaşanacak olsa yine kaza etmeye ihtiyaç yoktur. Kaza edilmesi gerektiğini söyleyebilmek için özel bir delile ihtiyaç vardır.[98]

97. Buhari, 1959

98. "Esma binti Ebu Bekir hadisini; Hişam ibni Urve amcasının kızı Fatıma binti Munzir'den nakletmiştir. Hişam ibni Urve hadisi naklettikten sonra ona, kazaya gerek olup olmadığı sorulmuştur. Her ikisini de Buhari'nin (rh) kaydettiği rivayetlerde farklı cevaplar vermiştir:

- Ravilerden Ebu Usame'nin, 'Kazayla emrolundular mı?' sorusuna şu cevabı verir: 'Kazadan kaçış var (mıdır?)'
- Ma'mer'in sorduğu soruya ise, 'Bilmiyorum, kaza ettiler mi, etmediler mi?' şeklinde cevap vermiştir." (bk. Fethu'l-Bârî, 1959 No.lu hadis şerhi)

Buradan anlaşılan şudur: Hişam (rh) yalnızca olayı nakletmiştir. Sahabe toplumunun kaza edip etmediğine dair bilgisi yoktur. **Ancak kendisi bir ilim adamı olarak bu durumda kaza yapılmasına kanaat etmiştir. Yani kaza emri rivayetin kendisinden değil, Hişam ibni Urve'nin yorumu olarak aktarılmıştır.**

Bu konuda sahabeden gelen rivayetlerde farklılık vardır. İbni Hacer (rh) rivayetleri şöyle aktarır:

"Bu konuda Ömer'den (olan rivayetlerde) ihtilaf edildi. İbni Ebi Şeybe ve başkaları Zeyd ibni Vehb yoluyla ondan kazanın terkini rivayet ettiler.

- Ma'mer'in El-A'meş, onun da Zeyd'den olan lafzında Ömer, 'Kaza etmedik, vallahi bizi (kazadan) günah uzaklaştırmıyor.' dedi.

Malik başka bir vecih ile Ömer'den onun, '(Ömer) Ne zaman ki iftar etti, sonra da Güneş doğdu; bunun üzerine 'İş kolaydır, biz (Güneş'in doğuşu konusunda) ictihad etmiştik.' dediğini rivayet etti.'

Abdurrezzak yine bu vecihten olan kendi rivayetinde (Ömer'in), '(Bunun yerine) bir gün kaza ederiz.' (dediğini) ziyade etti. Ona ait Ali ibni Hanzala, onun da babasından olan tarikinde de bunun benzeri vardır.

Bunu Said ibni Mansur da rivayet etti, o rivayette (Ömer'in, 'Sizden kim (Güneş doğmadan) iftar ederse onun yerine bir gün oruç tutsun.' dediği vardır. Said ibni Mansur başka bir tarik ile Ömer'den bunun benzerini rivayet etti.

Kazanın terk edilmesi (görüşü) Mücahid ve Hasan'dan geldi, İshak da öyle söyledi.

İbni Huzeyme'nin seçtiği bir rivayette Ahmed '(Mezkur hadiste) Hişam, 'Kaza zorunludur.' sözünü (Allah Resûlü'ne) dayandırmadı, benim yanımda da onların üzerine kaza gerektiği açık olmadı.'

Unutarak yiyip içmek oruca zarar verir mi?

Kasten yiyip içmek oruca zarar verir, ancak kasıtsız olarak/unutarak yeme içme oruca zarar vermez. Hatta Allah Resûlü (sav) bunu Allah'ın (cc) bir ikramı olarak kabul etmemizi söylemiştir:

"Oruçlu bir kimse unutarak yer ve içerse orucunu tamamlasın. Zira ona Allah yedirmiş ve içirmiştir."[99]

Yemeğin tadına bakmak oruca zarar verir mi?

Aşçı, ev kadını hazırladığı yemeğin kıvamını kontrol etmek durumunda kalabilir. Yemek boğazdan aşağı inmediği müddetçe tadına bakmak oruca zarar vermez. İbni Abbas'ın bu konuda fetvası vardır:

"Oruçluyken, boğazdan aşağı inmedikçe sirkeyi ya da başka şeyi tatmakta sakınca yoktur."[100]

Hacamat, orucu bozar mı?

Hacamat (kan aldırmak) orucu bozmaz. Peygamberimizin (sav) oruçluyken hacamat yaptırdığına dair rivayetler mevcuttur.

İbni Abbas (ra) şöyle der:

"Peygamber (sav) oruçluyken hacamat yaptırdı."[101]

---

dedi. (İbni Huzeyme de,) 'Birincisini, şayet Ramazan hilali (buluttan dolayı) kapalı olur ve iftar ederek sabahlarlarsa sonra da bugünün Ramazan'dan olduğu onlara açık olursa ittifak ile kaza vaciptir, bu da böyledir.' (görüşünü) seçti.

İbnu't Tin de, 'Malik, adak orucunda olduğu vakit kazayı gerekli görmedi.' dedi. İbnu'l Munbir ise El-Haşiye'de bu hadis hakkında, 'Mükellefler yalnızca zahir ile sorumludur. İctihad edip hata ettikleri vakit üzerlerine bir sıkıntı yoktur.' dedi." (Fethu'l-Bârî, 1959 No.lu hadis şerhi)

Derim ki: Konuda ihtilaf olduğu için asıllara dönmek zorundayız. Asıl şudur: Yüce Allah, kullarını hatalı olarak yaptıkları amellerden sorumlu tutmaz.

"…'Rabbimiz! Unutur ya da hata edersek bizleri sorumlu tutma'…" (2/Bakara, 286)

"Yüce Allah müminlerin bu talebine 'Evet, yaptım.' diyerek icabet etmiştir." (Müslim, 125-126)

"…Hata olarak yaptıklarınızda size bir günah yoktur. Lakin (günah), kalplerinizin taammüden/kasten yaptığıdır. Allah (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir." (33/Ahzâb, 5)

Ebu Zerr El-Gıfarî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: 'Allah, ümmetimin yanılmasını, unutmasını ve zorlanarak yaptığı şeyin günahını affetmiştir.' " (İbni Mace, 2043)

99. Buhari, 1933; Müslim, 1155
100. Musannef, İbni Ebi Şeybe, 9277
101. Buhari, 1939.

Tedavi amaçlı kullanılan ilaçlar oruç bozar mı?

İğne, damla, serum, kan alma, kan verme, dil altı hapları, nefes darlığı için kullanılan spreyler, vücudun bir bölgesini görüntülemek için vücuda yerleştirilen kameralar, gargara yapılan ilaçlar… belli şartlar dâhilinde orucu bozmaz:

Allah Resûlü'nün oruçluyken hacamat yaptığı varid olduğu gibi, oruçluyken hacamat yapanın orucunun bozulacağına dair rivayetler de varid olmuştur.

"Kan aldıran kimsenin orucu bozulmuştur." (Ebu Davud, 2368; Tirmizi, 774)

Bu iki rivayet nasıl anlaşılmalıdır? Âlimlerimizin farklı yaklaşımları olmuştur:

• Önce yasaklanmış, sonra ruhsat verilmiştir: Ebu Davud (rh) önce "Oruçlunun Hacamat Yapması Hakkında Bab" (Kitabu's Siyam, 28. Bab) başlığıyla hacamatın orucu bozacağına dair rivayeti vermiş, sonra "Bu Konuda Ruhsat Babı" (Kitabu's Siyam, 29. Bab) başlığıyla Allah Resûlü'nün (sav) oruçluyken hacamat yaptırdığına dair rivayeti nakletmiştir. Tirmizi'nin (rh) tasarrufu da bu yöndedir. Önce "Oruçlunun hacamat yapmasının kerih olduğuna dair gelen rivayetler" (Kitabu's Savm, 60. Bab) başlığıyla yasaklayıcı rivayeti, sonra "Bu konuda ruhsata dair gelen rivayetler" başlığıyla izin veren hadisleri kaydetmiştir. Hadisçilerden İbni Hazm da (rh) aynı yolu izlemiştir. (bk. Muhalla, 4/335, 753. Mesele)

• Bir grup âlim bu zıtlığı yasak-ruhsat olarak değil, yasak-nesh olarak ele almıştır. Buna göre Allah Resûlü önce yasaklamış, sonra izin vererek birinci hükmü neshetmiştir. (bk. Fethu'l-Bârî, 1937-1940 No.lu hadis şerhi) Açıkçası kesin bir kanıt olmadan nasların birbirini neshettiğini söylemek isabetli değildir. Zira sahih naslarla amel, şer'i bir sorumluluktur. Nesh ise bir nasla amel etmemektir. Zan/İctihad sebebiyle naslarla amel etme sorumluluğu düşmez.

• Bir grup âlim yasaklayıcı hadislerle izin veren hadislerin senedlerini karşılaştırmış; izin veren hadisleri yasaklayıcı hadislere tercih etmiştir. Buhari (rh) yasaklayıcı rivayetleri temrid sigasıyla ve ravilerin şüphe ederek naklettiklerini aktarırken (Buhari, Kitabu's Savm, 32. Bab), izin veren rivayetleri açık lafızlarla aktarmıştır. (Buhari, 1938-1939), İmam Şafii'den izin veren rivayetlerin daha iyi isnada sahip olduklarını belirterek tercih yapmıştır. (Fethu'l-Bârî, 1938-1939 No.lu hadis şerhi)

• Hadis imamlarından bir grup, hacamatın orucu bozacağını tercih etmiştir. İbni Kudame (rh) Muğni'de bu görüşü İmam Ahmed'le birlikte İbni Munzir, İshak ibni Rahuveyh, Muhammed ibni İshak İbni Huzeyme gibi hadis imamlarına nisbet eder. Gerekçeleri şöyledir:

· Hacamatın orucu bozacağına dair rivayeti on bir kişi Nebi'den nakleder.

· İzin verilen hadisler neshedilmiştir. Bazı rivayetlerde Allah Resûlü'nün oruçlu hacamat yaptığı, zayıf düştüğü ve bunun üzerine oruçluya hacamatı yasakladığı nakledilmiştir. Bu da yasağın izinden sonra varid olduğunun delilidir. (Muğni, 3/120) Bu görüşlerin delilini en detaylı ele alan ve karşıt görüşlere reddiye veren âlim, İbni Huzeyme'dir (rh). (bk. Sahih ibni Huzeyme, 3/227-235, 1962-1984 No.lu rivayetler)

Derim ki: Bu konuda her görüşün zayıf ve güçlü yönleri vardır. Hâliyle asıllara dönmek ve bir tercihte bulunmak gerekir. Hacamatın orucu bozacağına dair sahih, sarih ve muarızdan yoksun bir delil yoktur. Ayrıca sahabiler hacamatın oruç bozacağına dair delilleri zahiri üzere değil, yorumlayarak almışlardır. Yani bu nastan haberdarlardır; ancak nassın özel bir nedeninin olduğunu nakletmişlerdir.

Enes ibni Malik'e, "Siz oruçluyken kan aldırmayı uygunsuz (kerih) bir davranış olarak görür müydünüz?" diye sorulmuş ve o da, "Hayır, oruçluyu zayıf düşüreceği söz konusu olmadıkça görmezdik." diye karşılık vermiştir. (Buhari, 1940)

• Bu ilaçlar suyla alınmamalıdır.

• Gıda takviyesi, tok tutma gibi özellikleri olmamalıdır.[102]

Bu hükmün delilleri şöyledir:

• Orucu bozan unsurlar taabbudidir/tevkifidir. Şeriatın bildirdikleri ve onun birebir benzerleri dışında bir şey orucu bozmaz. Bu ilaçlar suyla alınmadığı ve doyurucu özelliği olmadıkça, hiçbir surette yeme içmeyle aynı değildir.

• Bir önceki bölümde okuduğumuz gibi Allah Resûlü (sav) oruçluyken kan aldırmıştır. Kan aldırma bir tedavi yöntemidir. Ayrıca onun döneminde birçok insan tedavi amaçlı farklı ilaçlar kullanıyordu. Göz sürmeleri, damlalar, yağlar… o dönemde mevcuttu. Şayet bunlar orucu bozacak olsa Allah Resûlü (sav) tüm toplumu ilgilendiren bu durumda konuyu izah eder, açıklığa kavuştururdu. Zira o, şer'i hakikatleri beyan etmek için gönderilmiştir.

• Şer'i naslar yeme, içme, şehvet ve bunlarla aynı anlama gelecek şeyleri yasaklar. Örneğin, abdest alanın ağzına (mazmaza) ve burnuna (istinşak) su vermesini yasaklamaz. Oysa her ikisi de vücudun menfezlerinden vücuda bir şey almaktır. Ancak burna su verenin mübalağa yapmasını yasaklar. Çünkü bu, suyun boğaza kaçıp mideye inmesine vesile olabilir. Hâliyle ilaçlar da yeme ve içmeyle aynı anlama gelmedikçe -susuzluk ve açlığı gidermedikçe- sırf bir menfezden içeri giriyor diye orucu bozmaz.[103]

• Geçmiş ulemamızın insan anatomisiyle ilgili bilgisi eksikti. Hâliyle ulaştıkları sonuçlar da eksikti. Neyin mideye ulaştığı, insanın susuzluk ve açlık ihtiyacını karşıladığı fukahanın değil, tıpçıların uzmanlık alanıdır ve bu konuda fukahadan ziyade tıpçılar bilirkişi kabul edilmelidir. Bugün mevcut uluslararası fıkıh komisyonları tıp bilgisinden faydalanarak fetva verdikleri için, ilaçların oruca etkisiyle ilgili bu komisyonlara müracaat etmek daha güvenilir bilgiye ulaşmamızı sağlar. Ne yazık ki geçmiş ulemanın ilaçlarla ilgili fetvalarında ısrar etmeyi takva sanan insanlar vardır. Oysa tıp ve fıkıh,

102. Bu şart; Mecmeu'l Fıkhı'nın, Orucu Bozmayan Şeyler, 93, 1/10 No.lu kararıdır. Buna göre doyurucu özelliği olan ilaçların kullanımı orucu bozar. Her ne kadar yeme içme şeklinde bir doyma olmasa da orucun maksadından olan 'yeme içmeden uzak durma' şartı dolaylı olarak çiğnenmiş olur.

103. Bu üç maddenin geniş açıklaması için bk. Muhalla 4/335, 753. mesele; Mecmû'u'l Fetâvâ 25/242

her ikisi de Yüce Allah'ın El-Alîm ismiyle bize öğrettiği ve birçok alanda birbirini tamamlayan ilimlerdir. Şer'i ilimleri geçmişin bir diliminde dondurmak, takva veya sünnete bağlılık değildir. Olsa olsa geleneğe bağlılık olabilir. İslam, körü körüne sırf "geçmişimiz/selefimiz/mezhebimiz/atalarımız" diye bir yere bağlılığı tasvip etmez. Geçmiş ulemamız Allah'ın (cc) onlara öğrettiği kadarıyla çaba gösterdi, ictihad etti ve yaşadıkları çağın sorunlarına çözüm üretti. Onların insan anatomisine ve ilaçların vücuda etkisine dair bilgilerinin eksikliği bir ayıp değildi. Bilakis onca imkânsızlığa rağmen, bu denli detaylı araştırmalar yapmaları bir faziletti. Ne ki bugünün fakihinin eksik bilgisi ve bu eksik sonucundaki ısrarı bir kusurdur. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

İlaç kullanan oruçlunun dikkat etmesi gerekenler

İlaçlar konusunda -maalesef- fıkhi tartışmalar günümüzde de sürmektedir. Kişinin amelinde şüpheye düşmemesi, vesvese kapısını şeytana kapatmak ve sahabe ahlakını örnek almak adına bazı tavsiyelerde bulunmak yerinde olacaktır:

• Zaruret ve ihtiyaç olmadıkça, oruç esnasında ilaç kullanılmamalıdır. Buna karar verecek olan, İslami hassasiyetleri olan uzman doktordur. Allah Resûlü (sav) şüpheyi kaldıracak şekilde davranmayı tavsiye etmiştir:

Ebu'l Havra Es-Sadi'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Hasan ibni Ali'ye, 'Resûlullah'tan (sav) ezberlediğin bir şey var mı?' diye sordum.

Dedi ki: 'Resûlullah'tan şunu ezberledim: 'Şüpheli olanı bırak, şüphesiz olana bak; çünkü doğruluk gönül rahatlığıdır. Yalancılık ise kuşkudan ibarettir.' "[104]

Numan ibni Beşir (ra), Resûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu işitmiştir:

"Helal de bellidir, haram da. Bu ikisi arasında insanlardan çoğunun bilmediği şeyler vardır. Kim şüphelilerden korunursa dinini ve ırzını (şahsiyetini) korumuş olur. Kim de şüpheli şeylere düşerse harama düşer."[105]

• İlaçları iftardan sonra kullanma imkânı varsa, akşam kullanmak daha efdaldir. Sahabe, oruçlunun hacamat yapması -günümüzde kan aldırma işlemi- tartışılınca, hacamatı iftardan sonra yaptırmaya başlamıştır:

104. Tirmizi, 2518
105. Buhari, 52; Müslim, 1599

"İbni Ömer (ra) oruçluyken hacamat yapardı. Sonra onu bıraktı, akşam yapmaya başladı." [106]

İhtilaftan kaçınma imkânı oldukça ihtilaftan kaçmak evla olandır.

2. Kasten Kusmak

Gayriihtiyari ve kasıtsız kusmak oruca zarar vermez. Ancak kişi kasten/kendisini zorlayarak kusarsa orucu bozulur ve orucunu kaza etmesi gerekir:

"Oruçlu istemeyerek kusarsa o kimseye orucunu kaza etmesi gerekmez, ama kendisi zorlayarak kusarsa orucunu kaza etsin." [107]

3. Hayız veya Nifas Olmak

Oruç esnasında hayız kanı gören ya da lohusa olduğu için nifas kanı gelen kadınların oruçları bozulmuştur. Bugünün orucunu sonradan kaza etmeleri gerekir. [108]

4. Meninin Şehvetle Gelmesi

Eşini öpmek, düşünmek, elle boşalma/mastürbasyon veya herhangi bir şehvet yolu sebebiyle meninin gelmesi orucu bozar. Bu konudaki delilimiz şu hadistir:

"Nefsimi elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha güzeldir. Yemeğini, içmesini ve **şehvetini** benim için terk eder." [109]

Oruçlu olduğunu bilmesine/hatırlamasına rağmen bu hâllerden birisi sebebiyle kişiden meni gelirse orucunu bozmuş ve günahkâr olmuştur. Bu kişinin üzerine -eğer farz orucu bozmuş ise- Allah'a (cc) tevbe etmekle beraber bozduğu orucun kazası gereklidir.

İhtilam olmak orucu bozar mı?

Oruç günü içinde uyuyan ve ihtilam olanın orucu bozulmaz. Zira uyuyandan kalem kaldırılmıştır:

---

106. Buhari, 1938 No.lu hadisin öncesinde, muallak olarak.
107. Ebu Davud, 2380; Tirmizi, 720; İbni Mace, 1676
108. Tafsilat için bk. "Özür Sahiplerinin Orucu" Bölümü, s. 251
109. Buhari, 1894, 1904; Müslim, 1151

Aişe'den (rh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Üç kimseden kalem kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, akli dengesi yerine gelinceye kadar deliden, buluğ çağına gelinceye kadar çocuktan."[110]

Ayrıca orucun bozulmasında kasıt şartı vardır. İhtilam, insan iradesi dışında gerçekleşen bir durumdur.

Meninin şehvetsiz gelmesi orucu bozar mı?

Şehvetle gelen meni tazyikli ve kesik kesiktir. Şehvetsiz gelen meni ise tazyiksizdir. Şayet ihtilam veya cinsel ilişki sonrasında peniste meni kalır ve oruç günü içinde akarsa, oruca zarar vermez. Zira bu, şehvetsiz gelen menidir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Mezi orucu bozar mı?

Mezi orucu bozmaz. Zira Allah Resûlü oruçluyken eşini öpmüş, sahabesine de bu yönde fetva vermiştir. Bu durumda mezinin gelmesi galibu'z zandır. Şayet mezi orucu bozsa Allah Resûlü (sav) bu fiillere izin vermezdi.

Ömer ibni Ebu Seleme'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kendisi Resûlullah'a (sav), 'Oruçlu öpebilir mi?' diye sormuş ve Resûlullah (sav), 'Bunu Ümmü Seleme'ye sor.' buyurmuştur.

Ümmü Seleme de Resûlullah'ın (sav) böyle yaptığını bildirmiştir.

Bunun üzerine Ömer ibni Ebu Seleme, 'Ey Allah'ın Resûlü, Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamıştır?' demiştir.

Resûlullah da (sav) ona, 'Allah'a yemin olsun ki, Allah'a karşı sizin en takvalınız ve O'ndan en çok korkanınızım.' buyurmuştur."[111]

Cabir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer ibni Hattab şöyle dedi: 'Neşelendim ve oruçlu olduğum hâlde hanımımı öptüm. Hemen Resûlullah'a (sav), 'Oruçlu olduğum hâlde hanımımı öptüm ve böylece büyük bir iş işledim. (Ne olacak durumum?)' dedim.

O da, 'Sen oruçluyken suyla ağzını çalkalarsan ne olur, orucun bozulur mu?' buyurdu.' "[112]

---

110. Ebu Davud, 4398; Tirmizi, 1423
111. Müslim, 1108
112. Ebu Davud, 2385

VII. Orucun Sünnetleri

A. Sahur Yapmak

Sahur; fecirden önce oruç tutmak için yeme ve içme eylemidir. Allah Resûlü (sav) sahur yapmış ve ashabına da tavsiye etmiştir:

"Sahur yapın. Çünkü sahurda bereket vardır." [113]

"Sahur yemeği Allah'ın size verdiği bir berekettir, onu terk etmeyiniz." [114]

Bunun yanında Nebimiz (sav) bizim orucumuz ile Ehl-i Kitab'ın orucu arasındaki farkın sahur yemeği olduğunu söylemiştir:

"Bizim orucumuz ile Ehl-i Kitab'ın orucu arasındaki fark sahur yemeğidir." [115]

Sahur yapmak sünnet olduğu için sahuru terk etmek, sünnete muhalefet etmektir, doğru değildir. Ayrıca sahur yapmadan oruç tutmak sağlık açısından da zararlıdır.

B. Sahuru Geciktirmek

Sahuru fecir vaktinden hemen önceye ertelemek sünnettir.

Enes ibni Malik (ra) anlatıyor:

"Zeyd ibni Sabit, Peygamber (sav) ile birlikte sahur yaptıklarını, sonra da namaza durduklarını bana anlattı.

Ona, 'Sabah namazı ile sahur arasında ne kadar geçmişti?' diye sordum.

O da, 'Elli ya da altmış ayet okunacak kadar bir zaman.' şeklinde cevap verdi.' " [116]

Elli ya da altmış ayet kısa bir sürede okunabilir. Buradan anlaşıldığı üzere sahur, bu şekilde kısa ve dar vakitlerde yapılmalıdır.

Sahur vaktinde cünüp olduğunu fark eden kimse vaktin darlığı durumunda sahur mu yapmalıdır, gusül mü almalıdır?

Cünüplük, oruca başlamaya engel değildir:

Aişe'nin (r.anha) şöyle dediği nakledilmiştir:

113. Buhari, 1923; Müslim, 1095
114. Nesai, 2162
115. Müslim, 1096
116. Buhari, 575; Müslim, 1097

"Resûlullah (sav) Ramazan gecelerinde ihtilam dışında bir nedenle (cinsel ilişki yoluyla) cünüp olur ve bu şekilde şafak doğduktan sonra boy abdesti alarak orucunu tutardı." [117]

Ebu Bekr ibni Abdurrahman anlatıyor:

"Babamla birlikte Aişe'nin yanına gittik.

Bize şöyle dedi: 'Resûlullah (sav) üzerine şahitlik ederim ki kendisi ihtilam yoluyla değil, cinsel ilişki sebebiyle cünüp olarak sabahlar ve sonra orucunu tutardı.' " [118]

Sahurun ise vakti sınırlıdır. Hâliyle önce sahur yapar, sonra sabah namazı için gusleder. Oruç için gusletme zorunluluğu yoktur.

C. İftarda Acele Etmek

İftarda acele etmek, yani iftar vakti girdiği zaman hemen orucu açmak sünnettir:

Sehl ibni Sa'd'dan nakledildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"İftar vakti girer girmez oruçlarını açtıkları sürece insanlar hayır üzerindedir." [119]

D. İftarı Taze Hurma, Yoksa Kuru Hurma, Yoksa Su ile Açmak

Sünnet olan, orucu taze hurmayla, yoksa kuru hurmayla açmaktır. İkisi de bulunmazsa suyla açmak aynı şekilde sünnettir:

"Resûlullah (sav), akşam namazını kılmadan önce birkaç yaş hurmayla iftar ederdi. Yaş hurma yoksa kuru hurmayla iftar ederdi. O da yoksa birkaç yudum su içerdi." [120]

"Oruçlu olan kimse orucunu hurmayla açsın, hurma bulamazsa suyla iftar etsin; çünkü su temizdir." [121] [122]

117. Buhari, 1930; Müslim, 1109 (76)
118. Buhari, 1931
119. Buhari, 1957; Müslim, 1098
120. Ebu Davud, 2356
121. Ebu Davud, 2355
122. Orucun su ve hurmayla açılmasına dair Müslime bir doktor kardeşimizin hazırladığı bilgi notunu paylaşmak istiyorum.

Hurmanın Faydaları

İnsan vücudu oruç ile birlikte uzun bir açlık dönemine maruz kalır. Sindirim sistemi kendisini uyku

moduna alır. Kaliteli ve sindirim sistemine faydalı besinler ile orucu açmak gerekir. Bütün gün uyku hâlinde olan mide ve bağırsaklara birden yüklenmemek, kademeli olarak faaliyete geçmelerini sağlamak, sağlık açısından önemlidir. Orucun su ve hurma ile açılması mide üzerinde dengeli bir uyarı sağlar. Uyanan mide yavaş yavaş besin sindirimine adapte olur. Sindirime başlayan mide, bağırsaklara da sinyaller gönderir ve bağırsakların da sindirime hazırlanmalarını sağlar. Bir iki adet hurma, biraz su ve bir kase çorba sonrası namaz kılınması, yani sindirime ara verilmesi; mide ve bağırsakların sindirme işlemine adaptasyonunda dengeli bir işlev göstermelerine yardımcı olur. Midenin ve bağırsakların hurma ve sıvılarla uyarılması, doygunluk hissi oluşumunu sağlar ve iftarda aşırı yemelerin önüne geçer.

- Hurma, insan vücudunun ihtiyaç duyduğu mineral, vitamin ve besin değerleri bakımından çok zengin bir meyvedir. Oruçlu olarak geçirilen bir günün sonunda iftarda tüketilen birkaç adet hurma, insan vücudunun ihtiyaç duyduğu birçok besin ögesini karşılar.
- Hurma, enerji değeri (kalori) olarak kırmızı etten daha yüksek enerjiye sahip bir meyvedir. Oruçla birlikte aç kalan insan bedeninin enerji ihtiyacı iftarda yedikleri yanında birkaç adet hurmayla çok rahat karşılanabilir.
- Hurma şekerli bir meyve olmasına rağmen; kan şekerini hızla yükseltmez. Kontrollü bir şekilde kana geçer. İnsan vücudu oruç boyunca aç kalır ve vücutta depolanmış şekerleri tüketir. Hurma iftar sırasında kan şekerinde ani yükselmelere sebep olmadığı için, kandaki şeker seviyesinde ani dalgalanmalara sebep olmaz. Bu tarz kan şekerini kontrollü yükselten besinler, düşük glisemik indeksli kabul edilir ve besinin kaliteli olduğunu gösterir. Hurma da içerdiği yüksek kan şekerine rağmen glisemik indeksi düşük olan, kaliteli bir besindir.
- İnsan, oruçlu geçirdiği bir günün sonunda, aç kalan insan bedeni enerji ihtiyacını karşılamak için fazla yemek yeme eğiliminde olabilir. Uzun süre açlıktan sonra kan şekerini toparlamak, iftarda fazla yemeyi önlemek ve enerjimizi arttırmak için orucu hurmayla açmak uygundur.
- Hurmada kolesterol değeri düşük olduğu için kötü kolesterol (LDL) kanda yükselmez. Kötü kolesterolün sebep olduğu kalp ve damar hastalıklarına karşı koruyucudur. Aynı zamanda bağışıklık sistemini destekleyicidir.
- İçerdiği C vitamini ve fenolik asit gibi yağ asitleri sayesinde antioksidan özelliği olan bir besindir. Bu sayede kanserlere karşı koruyucudur.
- Damar tıkanıklıklarını ve yaşlanmayı önler.
- Oruçlu geçirilen bir gün boyunca açlıkla beraber yaşlanmış, eskimiş hücreler yok edilir, iftarla tüketilen antioksidan kaynağı hurma vesilesiyle bu eskimiş ve yok edilmiş hücrelerin yerine daha sağlıklı olan yenileri üretilebilir.
- Hurma, lif değeri yüksek olan bir meyvedir. Bir gıdanın lifli olması bağırsaklarda sindirim sistemi üzerine fayda sağlar. Bağırsak tembelliği ve hazımsızlık problemlerini giderir. Bağırsak içindeki faydalı bakteriler (flora) üzerine olumlu etkiler yapar. Besinler daha kolay ve hızlı bir şekilde sindirildiği için kanserojen özelliğe sahip besin maddeleri bağırsakların içinde çok uzun süre kalamaz ve bağırsak kanserlerine karşı da koruyucu etki yapar.
- Ramazan ayında oruç (açlık) ve iftar (yemek yeme) periyotlarıyla insanlar sindirim işlevlerinde aksamalar, zorlanmalar yaşayabilir. Bağırsak tembelliği yaşamamak için iftarla birlikte birkaç adet hurma tüketiminde fayda vardır.
- Hurma, içerdiği lif sayesinde tokluk hissi vererek iftarda fazla yemek yemenin önüne geçer, az yemek yiyerek sofradan kalkılmasına olanak sağlar.
- A vitamini yönünden zengin olan hurma, görme üzerine fayda sağlar. Görmeyi netleştirir.
- Hurmanın içerisinde bulunan B vitaminleri, unutkanlık, depresyon, sinirlilik, dikkat eksikliğine karşı koruyucudur. Hafızaya iyi gelir.
- Hurma, içerisinde kalsiyum bulunduran bir besindir. İçerdiği kalsiyum sayesinde kemik ve dişlere faydalıdır.

E. İftar Ânında Dua Etmek

İftar edinceye kadar oruçlunun yaptığı dualar makbuldür. Bu nedenle oruçlu mümin, dualar konusunda hırslı olmalıdır.

Peygamberimiz (sav) şöyle buyurmuştur:

"Üç kimsenin duası reddedilmez: adil imamın duası, iftar edinceye kadar oruçlunun duası ve mazlumun duası." [123]

Allah Resûlü'nden (sav) nakledilen bazı dualar:

Mervan ibni Salim El-Mukaffa'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer'i gördüm; sakalını avuçlar, fazla olan kısmını keser ve şöyle derdi: Resûlullah (sav) iftar edeceği zaman,

ذَهَبَ الظَّمَأُ وَابْتَلَّتِ الْعُرُوقُ، وَثَبَتَ الْأَجْرُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ

'Susuzluk gitti, damarlar nemlendi. İnşallah oruçtan kazanacağımız mükâfat da gerçekleşti.' buyururdu." [124]

Muaz ibni Zuhre (ra), Resûlullah'a (sav) kadar ulaştırdığı rivayetinde Resûlullah'ın, iftar ettiği zaman şu duayı yaptığını haber vermiştir:

اللَّهُمَّ لَكَ صُمْتُ، وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ

"Allah'ım senin rızan için oruç tuttum ve senin rızkınla orucumu açtım." [125]

Şayet bir başkasının sofrasında iftar ediyorsa şöyle dua ederdi:

- Hurma, içerdiği demir sayesinde kansızlığa iyi gelir.
- Hurma; besin değerleri, vitamin ve mineraller açısından o kadar zengindir ki bir kişi sadece hurma yiyip su içerek hayatta kalabilir.

123. İbni Mace, 1752
124. Ebu Davud, 2357
125. Ebu Davud, 2358; Bu, mürsel bir rivayettir. Ancak Ebu Davud sükût etmiştir. Bu; hadiste irsal yapan Muaz ibni Zuhre'yi sahabi kabul ettiğinden olabileceği gibi mürsel hadisi hüccet saymasından da olabilir. Zira Ebu Davud (rh) mürsel hadisi hüccet kabul ederdi. O (rh), İmam Şafii (rh) gelene kadar mürselle ihticacda sorun olmadığını, Şafii'den (rh) sonra mürselle ihticacın sonlandığını, İmam Ahmed gibi muhaddislerin de bu görüşte Şafii'ye tabi olduğunu söyler. (Risaletu Ebi Davud ile Ehli Mekke, s. 24) Müsned kuvvetinde görmese de ona göre mürsel, hüccettir ve müsnedin olmadığı yerde mürselle ihticac edilir.

Yaptığımız araştırmada Ebu Davud'un (rh) hadisin ravisi Muaz ibni Zuhre'yi sahabeden sayıp saymadığına dair bir veriye ulaşamadık. Ancak İbni Kesir (rh), Ebu Davud'un (rh) bu rivayetine dayanarak bazılarının onu sahabeden saydığını, hakikatte ise onun tabiin olduğunu nakleder. (bk. Câmiu'l Mesanid ve's Sunen, 8/8)

"Peygamber (sav) bir topluluğun içinde iftarını açtığında şöyle derdi:

أَفْطَرَ عِنْدَكُمُ الصَّائِمُونَ، وَأَكَلَ طَعَامَكُمُ الْأَبْرَارُ، وَتَنَزَّلَتْ عَلَيْكُمُ الْمَلَائِكَةُ

'Sofranızda oruçlular iftar etsin, yemeğinizi takva sahipleri yesin ve melekler sizin için istiğfar etsin!' "[126]

F. Orucu Açıp, Akşam Namazını Kıldıktan Sonra Yemeğe Oturmak

Orucu hurma, su ya da benzeri bir şeyle açtıktan sonra akşam namazını kılmak ve namazdan sonra yemeğe oturmak sünnettir. Bununla birlikte yemek yemek cemaatle namaza engel olmayacaksa namaz kılmadan önce yemek yenilebilir.

Enes ibni Malik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav) **akşam namazını kılmadan önce** birkaç yaş hurma ile iftar ederdi. Yaş hurma yoksa kuru hurma ile iftar ederdi. O da yoksa birkaç yudum su içerdi."[127]

VIII. Oruçluya Mübah Olan Davranışlar

A. Misvak Kullanmak/Diş Fırçalamak

Misvak, İslam'ın tavsiye ettiği temizlik araçlarındandır. Aynı zamanda Peygamberimiz (sav) misvak kullanmayı âdet edindiği için bu yönüyle misvak kullanmak sünnettir:

"Misvak ağzın temizliği ve Rabbin rızasıdır."[128]

"Bana misvak (kullanmak) emredildi. Öyle ki onun farz kılınmasından korktum."[129]

"Bana misvak (kullanmak) emredildi. Öyle ki onun hakkında Kur'ân ayeti inmesinden korktum."[130]

126. Ahmed, 12177; Ayrıca bk. Ahmed, 13086; Darimi, 1813
127. Ebu Davud, 2356; Tirmizi, 694
128. Nesai, 5; Darimi, 711
129. Ahmed, 16007
130. Ahmed, 2125

Oruçlunun misvak kullanmasını yasaklayan bir delil olmadığı için kullanılmasında bir sakınca yoktur. Misvak hakkındaki bütün faziletler oruçlu için de geçerlidir.[131]

131. Oruçlunun misvak kullanabileceğine dair rivayetler varid olmuştur. Hadisçilerin bir kısmı bu rivayetlerin senedini güvenilir bulmadığından misvağı teşvik eden umumi delillerle istidlalde bulunmuşlardır. Buhari (rh) şöyle der:

"**27. Oruçlunun Yaş ve Kuru Misvak ile Dişlerini Temizlemesi**

Anlatıldığına göre Âmir ibni Rebia şöyle demiştir: 'Peygamber'i (sav) sayamayacağım kadar çok kez oruçlu olduğu hâlde dişlerini misvaklarken gördüm.'

Ebu Hureyre'nin (ra) naklettiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

'Ümmetimi sıkıntıya sokacağına dair endişelerim olmasaydı onlara, her abdest alışlarında dişlerini misvaklamalarını emrederdim.'

Cabir ile Zeyd ibni Halid de benzeri bir rivayeti Peygamberimizden nakletmişlerdir. Bu hadiste Resûlullah (sav) oruç tutan ile tutmayan arasında herhangi bir ayrım yapmamıştır.

Aişe'nin (r.anha) naklettiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

'Misvak ağzı temizler ve Yüce Allah'ın rızasını kazanmaya vesile olur.'

Atâ ve Katade, 'Oruçlu, tükürüğünü yutabilir.' demişlerdir." (Buhari, Kitabu's Savm, 27. Bab, 1934)

Bir grup muhaddis ise; misvak kullanılabileceğine dair rivayetleri sahih görmüş ve umumi naslarla değil, hususi naslarla istidlalde bulunmuşlardır.

Amir ibni Rebia (ra) babasından rivayet ederek şöyle demiştir:

"Resûlullah'ı (sav) oruçlu olduğu hâlde dişlerini misvaklarken gördüm.

Müsedded, 'Sayamayacağım kadar çok kere misvak kullanırken gördüm.' ilavesini yaptı." (Ebu Davud, 2364; Tirmizi, 725)

Ebu Davud (rh) sükût ederek, hadisin kendi yanında istidlale uygun olduğuna işaret eder.

Tirmizi (rh) ise hadisi rivayet ettikten sonra şöyle der: "Âmir ibni Rebia hadisi hasen olup ilim adamları bu hadisle amel etmiş ve oruçlunun misvak kullanmasında bir sakınca olmadığını söylemişlerdir. Ama bazı ilim adamları oruçlunun yaş misvakla misvaklanmasını ve gündüzün sonuna doğru misvak kullanmasını hoş karşılamamışlardır. Şafii, 'Oruçlunun gündüzün öncesinde ve sonrasında misvak kullanması sakıncalı değildir.' demekte, Ahmed ve İshak ise gündüzün son zamanında misvak kullanmayı hoş karşılamamaktadır." (Tirmizi, 725)

Bir grup âlim oruçlunun öğleden sonra misvak kullanamayacağını söyler. Buna dair iki tür delilleri vardır:

- "Oruç tuttuğunuzda sabah (öğleden önce) misvak kullanın, öğleden sonra misvak kullanmayın." (Es-Sunenu'l Kubrâ, El-Beyhakî, 8336; Rivayette bulunan Keysan Ebu Ömer, zayıf bir ravidir. Bazı tariklerde bulunan Yezid ibni Bilal de meçhuldür. Bu sebeple rivayeti nakleden Beyhaki ve Darekutni onu zayıf kabul etmiştir. bk. El-Bedru'l Munir, 5/708)
- İkinci delilleri de oruçlunun ağız/mide kokusunu (hulûf) öven hadistir:

"Nefsimi elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki oruçlunun ağız kokusu, Allah katında miskin kokusundan daha güzeldir." (Buhari, 1904; Müslim, 1151)

Bu istidlal isabetli değildir. İbni Kayyım (rh) şöyle der:

"Yüce Allah'ın, kendisine kötü kokuyla yaklaşılması diye bir garazı yoktur. Kötü koku, kendisiyle kulluk yapılması istenilen meşru bir yol da değildir. Oruçlunun ağız kokusunun Kıyamet Günü'nde Allah katında hoş olacağının ifadesi sadece oruca teşvik için söylenmiştir, yoksa o kokunun bırakılması için zikredilmiş değildir. Kaldı ki oruçlu, misvağa oruç tutmayandan daha çok muhtaçtır.

Diş fırçası ve macun kullanmakta bir sakınca var mıdır?

Misvak kullanımının amacı, ağız temizliğidir. Ağız temizliğine yardımcı olan diş fırçası ve ağız bakım ürünleri de misvak kapsamındadır. Bu sebeple diş fırçası ya da diş macunu kullanmakta sakınca yoktur.

B. Cünüpken Oruca Başlamak

Bir kişinin geceden ihtilam olması, cima etmesi veya farklı bir nedenle cünüp olması oruca başlamasına engel değildir.

Peygamberimizin (sav) hanımları Aişe ile Ümmü Seleme (r.anhuma) şöyle demiştir:

Aişe'nin (r.anha) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Resûlullah (sav) Ramazan gecelerinde ihtilam dışında bir nedenle (cinsel ilişki yoluyla) cünüp olur ve bu şekilde şafak doğduktan sonra boy abdesti alarak orucunu tutardı."[132]

C. Nefsine Hâkim Olacak Kişinin Eşini Öpmesi

Oruçlunun eşini öpmesi oruca zarar vermez:

Ömer ibni Ebu Seleme'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

Hem oruçlunun ağız kokusunu güzelleştireceğinden, hasıl olacak Allah'ın rızası daha büyüktür.

Allah'ın misvaka karşı olan muhabbeti, oruçlunun ağız kokusuna olan sevgisinden daha büyüktür.

Yine misvak, oruçludan izale ettiği ağız kokusunun Kıyamet Günü'nde Allah katında hoş olmasını engellemez. Aksine oruçlu, yarın Kıyamet Günü'nde, orucuna bir alamet olmak üzere -misvak kullanmış olsa bile- ağzı miskten de daha güzel kokarak çıkar gelir. Nitekim Allah yolunda yaralanan kimse, yarın Kıyamet Günü'nde yarasından akan kan aynı renginde, kokusu ise misk kokusunda olmak üzere haşrolunacaktır. Hâlbuki o, dünyadayken bu kanları izale etmekle memurdur.

Hem sonra oruçlunun ağız kokusu (hulûf) misvakla kaybolmaz. Çünkü bu kokunun sebebi olan, midenin yiyeceklerden boş olması keyfiyeti devam etmektedir. Kaybolan sadece diş ve diş etlerinde tezahür eden belirtisidir.

Peygamber (sav), ümmetine oruçta nelerin müstahap, nelerin mekruh olacağını hep öğretmiş ve misvağı mekruh olan şeyler arasında saymamıştır. Hâlbuki o, ashabın onu kullandığını biliyordu. Onları, misvak kullanmaya en kapsamlı ve şümullü ifadelerle mübalağalı bir biçimde teşvik etmişti. Onlar bizzat kendisini (sav), oruçluyken defalarca, sayılmayacak kadar misvak kullanırken görmüşlerdi. Peygamber de, onların bu konuda da kendisine tabi olacaklarını biliyordu, buna rağmen hiçbir zaman, 'Zevalden sonra misvak kullanmayınız.' dememişti. Beyanın, ihtiyaç ânından sonraya ertelenmesi teşride mümkün değildir. En iyi bilen Allah'tır." (İbni Kayyim El-Cevziyye, Zâdu'l Meâd, 5/49-50)

132. Buhari, 1930; Müslim, 1109 (76)

"(Ömer ibni Ebu Seleme) Resûlullah'a (sav), 'Oruçlu öpebilir mi?' diye sormuştur.

Resûlullah (sav), 'Bunu Ümmü Seleme'ye sor.' buyurmuştur. Ümmü Seleme de Resûlullah'ın (sav) böyle yaptığını (öptüğünü) bildirmiştir." [133]

Cabir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer ibni Hattab şöyle dedi: 'Neşelendim ve oruçlu olduğum hâlde hanımımı öptüm. Hemen Resûllah'a (sav), 'Oruçlu olduğum hâlde hanımımı öptüm ve böylece büyük bir iş işledim. (Ne olacak durumum?)' dedim.'

O da, 'Sen oruçlu olduğun hâlde suyla ağzını çalkalasan ne olur, orucun bozulur mu?' buyurdu" [134]

"Aişe'ye (r.anha) sordum: 'Oruçlu olan erkeğe hanımından helal olan nedir?'

'Cima dışında her şey(dir).' şeklinde cevap verdi." [135]

D. Oruçlunun Gusletmesi

Oruçlunun gün içinde banyo yapmasında, yüzmesinde, serinlemek için suya temas etmesinde... bir sakınca yoktur:

Aişe'nin (r.anha) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Resûlullah (sav) Ramazan gecelerinde ihtilam dışında bir nedenle (cinsel ilişki yoluyla) cünüp olur ve bu şekilde şafak doğduktan sonra boy abdesti alarak orucunu tutardı." [136]

"Şa'bi, oruçluyken hamama girmiştir." [137]

Hasan-ı Basri şöyle demiştir: "Oruçlunun, ağzını suyla çalkalamasında ve üzerine su döküp serinlemesinde bir sakınca yoktur." [138]

Enes ibni Malik'in (ra) şöyle dediği nakledilmiştir: "Benim bir havuzum var ve oruçluyken bu havuza girerim." [139]

133. Müslim, 1108
134. Ebu Davud, 2385
135. Musannef, Abdurrezzak, 7571
136. Buhari, 1930; Müslim, 1109 (76)
137. Buhari, Kitabu's Savm, 25. Bab, muallak olarak
138. Buhari, Kitabu's Savm, 25. Bab, muallak olarak
139. Buhari, Kitabu's Savm, 25. Bab, muallak olarak

IX. Oruçluya Mekruh Olan Davranışlar

A. Nefsine Hâkim Olamayacak Kimsenin Eşini Öpmesi

Kendisine malik olamayacağını düşünen bir kimsenin eşini öpmesi -aslen öpmek caiz olmakla beraber- mekruhtur. Çünkü İslam bir kötülüğü yasakladığında kötülüğe giden yolları da yasaklar:

Ebu Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam Resûlullah'a, oruçlunun, hanımıyla cilveleşmesinin hükmünü sordu. Resûlullah (sav) ona izin verdi. Sonra bir başkası aynı şeyi sordu. Ona da yasakladı. O zaman kendisine izin verdiği kimse ihtiyardı, yasakladığı ise gençti." [140]

"Abdullah ibni Sa'lebe ibni Suayr El-Uzri, Allah Resûlü'nün sahabesine ulaştı.

Dedi ki: 'Onlar beni, (oruçluyken eşimi) öpmekten daha fazlasına yeltenirim korkusuyla nehyediyorlardı. Sonra Müslimler bugün de ondan nehyediyor ve onlardan biri, 'Allah Resûlü, Allah'ın korumasından hiç kimsenin sahip olmadığı kadar paya sahipti.' diyor.' " [141]

"Resûlullah (sav) oruçluyken eşini öper ve tenini tenine dokundururdu. Ancak o, cinsel ihtiyaçları konusunda hepinizden daha çok kendisine hâkim idi." [142] [143]

B. İstinşakı Çok Yapmak

Mazmaza (ağza su vermek) ve istinşak (burna su vermek) abdestin farzlarındandır. Bu nedenle oruçlu olduğumuz zamanlarda da abdest alırken ağzımıza ve burnumuza su veririz. Ancak bu durumda burnumuza su

---

140. Ebu Davud, 2387
141. Ahmed, 23669
142. Buhari, 1927; Müslim, 1106.
143. Konuyla ilgili varid olan hadisler arasında farklılıklar vardır.

Bir kısmında Allah Resûlü'nün oruçluyken eşini öptüğü varid olmuştur.

Bir kısmında Allah Resûlü'nün soru soranlara mutlak olarak izin verdiği varid olmuştur.

Bir kısmında Allah Resûlü'nün genç ile yaşlıyı ayırdığı varid olmuştur.

Hadis ehlinin metodu tüm naslarla bir arada amel etmektir. Buna göre nefsine hâkim olacak kişinin eşini öpmesinde bir sakınca yoktur. Kendisine hâkim olamayacak olan ve öpme fiilini ileri götürüp orucunu bozma riski taşıyan kişilerin bu davranıştan uzak durmaları gerekir. Zira vesileler/araçlar maksadın/sebep olduğu şeyin hükmünü alır. Haddi zatında öpme fiili oruçluya mübahtır. Şayet bu fiil, kişi için cinsel ilişkiye ve ilişkiye girmeksizin boşalmaya neden oluyorsa, caiz olmaz. Her insan nefsinin şahididir ve kendisini en iyi tanıyan yine kendisidir.

verirken dikkatli olmamız ve çok su vermememiz gerekir. Peygamberimiz (sav), bu konuda bizleri uyarmıştır:

" ... Abdesti güzelce al, parmak aralarına suyu ulaştır. Oruçluyken burnuna fazla su çekme." [144]

Burna verilen su şiddetli olursa genze kaçma ve suyun mideye gitme tehlikesi vardır.

C. Kötü Söz Söylemek ve Kötü Davranışlar Sergilemek

Dinimizde boş konuşmak, kötü söz söylemek, tartışmak veya kavga etmek her durumda yasaklanmıştır. Buna ek olarak şeriat, kişinin oruçluyken bunları yapmasından öte, yapan insanlarla muhatap olmasını dahi yasaklamıştır:

"Oruçlu olan kimse oruca uygun olmayan işler yapmasın, bağırıp çağırarak kavga etmesin ve (akıllı insana yakışmayan) cahilce işlere kalkışmasın. Eğer birisi kendisiyle kavga etmeye yeltenirse veya kendisine söverse, 'Ben oruçluyum.' desin." [145]

D. Visal Yapmak

Visal; kişinin iftar vakti orucu açmaksızın bir sonraki güne oruçlu girmesi, iki (veya daha fazla) günün orucunu birleştirmesidir.

Ebu Hureyre (ra) şöyle dedi:

"Resûlullah (sav) visal orucu tutmayı yasakladı. Bunun üzerine Müslimlerden bir adam, 'Ey Allah'ın Resûlü! Sen visal orucu tutuyorsun.' dedi.

Peygamber (sav), 'Hanginiz benim gibi olabilir! Ben gecemi, Rabbimin beni yedirip içirmesiyle geçiriyorum.' dedi.

Sahabe visal orucunu bırakmaktan kaçınınca Peygamber onlara bir gün visal orucu tutturdu, ertesi gün de tutturdu. Sonra (Şevval'in) hilal(i) görüldü.

Peygamber (sav) şöyle buyurdu: 'Eğer hilal gecikseydi, size daha çok tutturacaktım.'

144. Ebu Davud, 142
145. Buhari, 1894, 1904; Müslim, 1151

Bunu onlar visal orucu tutmaktan vazgeçmedikleri için âdeta ceza olarak söyledi." [146]

Allah Resûlü (sav) visali yasaklamıştır. Aslolan onun yasaklarının haram olmasıdır. Bu nehyi, tahrimden mekruha çeviren; onun, ashabını terbiye için visale izin vermesidir. Zira o, insanları haramla terbiye etmez. [147]

---

146. Buhari, 1965

147. Visal orucuna dair bazı meseleler:

• Visal orucu yasaklanmıştır. Visal orucu Allah Resûlü ile Rabbi arasında özel bir ibadettir. Yüce Allah onu yedirmekte ve içirmektedir. Diğer insanlar için böyle bir durum söz konusu olmadığından visal orucu yasaklanmıştır. Allah'ın (cc), Nebi'ye (sav) yedirip içirmesinin mahiyeti hakkında ihtilaf edilmiştir.

İbni Kayyım (rh) şöyle der: "Âlimler, hadiste sözü edilen bu yeme içme konusunda ihtilaf ederek iki ayrı görüş belirtmişlerdir:

Ağız tarafından hissedilen bir yeme ve içmedir. Sözün hakikat manası da budur. Hakikat anlamını bırakmayı icap ettiren bir sebep yoktur.

Bundan maksat Allah'ın, onu beslediği marifetler; onun kalbine akıttığı münacat zevki; Allah'a ibadetten gözün aydın olması; Allah sevgisinden mutluluk duyma, Allah'ı arzulama ve buna benzer kalplerin gıdası, ruhların mutluluğu, gözün aydınlığı, nefislerin, ruhun ve kalbin neşesi olan hâller gibi en büyük, en güzel ve en faydalı gıdalarla doyuma ulaşmasıdır. Bazen bu gıda öyle bir güç verir ki bir süre cisimlerin gıdası olan şeylere gerek bırakmaz. Nitekim bir şiirde şöyle denmiştir:

'O (sevgilinin) hatırında canlanan senin hatıraların var; onu içmekten oyalar, azıktan alıkor.

Senin yüzünde onun bir nuru var, o nurla aydınlanır. Onun topuklarında senin sözünden bir sürücü var.

Yürüme yorgunluğundan şikâyet ettiği zaman onu memlekete gelme ruhu tehdit eder; buluşma vaktinde dirilir.'

Azıcık tecrübe ve şevki bulunan kimse, kalp ve ruhun gıdalarını almaları nedeniyle cismin pek çok hayvansal gıdaya ihtiyaç duymaz hâle geldiğini bilir. Hele muradına ermiş; sevgilisiyle gözü aydın olmuş; sevgilisine yakın olmanın mutluluğuna ermiş; sevgilisinin lütufları, hediyeleri ve armağanları her ân kendisine ulaşan; sevgilisi lütufkâr olan, onun işine özen gösteren ve kendisine tam muhabbeti yanında ona en üst derecede ikramlarda bulunan mesut, bahtiyar kimse bunu elbet daha iyi bilir, anlar. Bütün bunlar şu seven kimse için en muazzam gıdalar değil midir? Peki, sevgilisinden daha büyük, daha muazzam, daha güzel, daha mükemmel ve ihsanı daha muazzam hiçbir varlığın bulunmadığı bir âşığın kalbi sevgilisinin muhabbetiyle dolar, onun muhabbeti kalbinin ve uzuvlarının bütün hücrelerini sarar ve sevgilinin muhabbeti muazzam bir şekilde onun benliğini kuşatırsa!.. İşte sevgilisine karşı bu hâlde bulunan kimse için ne demeli? Sevgilisinin yanındaki bu âşığı, sevgilisi gece gündüz yedirmiş ve içirmiş olmaz mı? Bundan dolayı Peygamber (sav), 'Ben Rabbimin katında bulunurum. O, beni yedirir ve içirir.' buyurmuştur. Bu, ağızla yeme içme olsaydı Peygamber (sav) visal orucu tutmaktan öte oruçlu bile olmazdı. Hem bu geceleyin olsa o zaman visal orucu tutmuş olmaz ve kendisine, 'Ama sen visal orucu tutuyorsun.' diyen ashabına, 'Ben sizin durumunuzda değilim.' demez; 'Ben visal orucu tutuyor değilim.' derdi. Oysa Peygamber (sav), onların, kendisinin visal orucu tuttuğunu söylemelerini kabullenmiş ve aradaki farkı belirtmek suretiyle bu konuda sahabilerin kendisine katılmalarının önüne geçmiştir." (Zâdu'l Meâd, 2/45)

E. Ağızda -Yutmadan- Bir Şey Çiğnemek

Şekersiz sakız, annenin çocuğu için ağzında bir şeyler çiğnemesi vb. ağızda bir şey çiğnemek, doğru değildir. Bu, bir şeyleri yutmaya neden olabilir. Bu da orucu bozar. Ayrıca ağızda çiğnenen şeyler dolaylı olarak susuzluğu giderir; bu da orucun ruhuna aykırıdır.

X. Ramazan Ayının Başlangıcı

İslam, ibadetlerde Ay'ın hareketlerini temel kabul eden kamerî takvimi esas alır:

"Sana (Ay'ın hâllerinden olan) hilalleri soruyorlar. De ki: 'O, insanlar ve hac ibadeti için zaman belirleyen bir araçtır.' "[148]

Buna göre ayların başlangıcı ve bitimi hilale göre tespit edilir. Her hilal, bir sonraki ayın başladığını ve bir önceki ayın son bulduğunu gösterir.

Hilal nasıl tespit edilir?

Kur'ân ve sünnet bütünlüğünde baktığımızda hilali tespit etmenin farklı yolları vardır:

1. Hesap ile Vaktin Tespit Edilmesi

"Güneş'i aydınlatıcı, Ay'ı ise aydınlık kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için Ay'a duraklar belirleyen O'dur. Allah bunu (varlığına, birliğine ve kudretine

---

• Visal orucu aşırılık kapısını açar. Allah ve Resûl'ü aşırılığı yasaklamış, aşırılığa giden yolları kapatmıştır:

Enes (ra) Peygamber'den (sav) şunu rivayet etmiştir:

" 'Visal orucu tutmayın.'

Sahabe, 'Sen orucu (iftar etmeden diğer oruca) birleştiriyorsun.' deyince Peygamber, 'Ben sizden biriniz gibi değilim. Bana yediriliyor ve içiriliyor (yahut ben yedirildiğim ve içirildiğim hâlde geceliyorum).' buyurmuştur." (Buhari, 1961; Müslim, 1104)

• Yüce Allah bu ümmete rahmet etmiş, onların yükünü hafifletmiştir. Visal orucu, geçmiş ümmetlerin ağır yükleri arasındadır. Kişi hem onlara benzememek hem de Rabbinin rahmetine karşı gelmemek için visal yapmamalıdır:

"…Onlara iyiliği emreder, kötülükten sakındırır; temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar; sırtlarındaki ağır yükü ve zincirlerini kaldırır…" (7/A'râf, 157)

Beşir ibni Ma'bed El-Eslemi'nin eşi şöyle demiştir: "Ben iki günü birleştirerek oruç tutmayı (visal orucu) istedim. Beşir (böyle yapmamda) bana engel oldu. (Sonra) şöyle söyledi: 'Şüphesiz Allah Resûlü (sav) ondan menetti (ve) dedi ki: 'Hristiyanlar öyle yapardı ('Hristiyanlar öyle yapardı.' lafzını yalnız Affan söyledi); lakin siz, Allah'ın size emrettiği gibi oruç tutun. Akşama kadar orucunuzu tamamlayın. Akşam olduğu vakit iftar edin.' ' " (Ahmed, 21955)

148. 2/Bakara, 189

alamet olsun diye) hak ile yaratmıştır. Bilen bir topluluk için ayetlerini detaylı bir şekilde açıklar."[149]

Yüce Allah yılların sayısını ve hesabı bilmemiz için Ay'a duraklar (menazil) belirlediğini haber veriyor. Demek ki bu durakların ilmine vakıf olan; yıl, ay ve takvime bağlı hesaplamaları bilebilir. Başka ayetlerde bu hesabın asla şaşmayan, ince bir tedbirin sonucu olduğu haber verilir:

"Ay için durup konaklayacağı menziller var ettik. Sonunda kurumuş bir hurma dalı (gibi ince yay) şeklini alır. Ne Güneş'in Ay'a yetişmesi gerekir ne de gecenin gündüzün önüne geçmesi mümkün olur. Hepsi bir yörüngede yüzmektelerdir."[150]

"Güneş ve Ay (belirlenmiş) bir hesap ile (hareket etmektedir)."[151]

2. Hilali Görmek

" ... Sizden o aya şahit olan/yetişen oruç tutsun ... "[152]

Abdullah ibni Ömer (ra), Resûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu işitmiştir:

"Hilali gördüğünüzde oruç tutun. Hilali yeniden gördüğünüzde oruç tutmayı bırakın. Hava bulutlu olduğu zaman hilali göremezseniz o ayı hesaplayarak belirleyin."[153]

Çıplak gözle veya gelişmiş gözlem aletleriyle hilali görmek, ay başlangıcı için şer'i vesilelerdendir. Hilali gören, aya şahit olmuş ve ona yetişmiştir.

Hilalin Tespitinde Bir Adil Şahit Yeterlidir

Hilalin tespitinde bir adil şahidin hilali görmesi yeterlidir. Günümüz şartlarında -Müslim- bir adil şahidin, rasathanenin hilali gördüğünü beyan etmesi de yeterli sayılacaktır. Allah Resûlü, İbni Ömer'in (ra) şahitliğiyle Ramazan'a başlamıştır:

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"İnsanlar hilali görmek için bir araya geldiler. Ben Ay'ı gördüğümü Resûlullah'a (sav) haber verdim. O da oruç tuttu ve insanlara da tutmalarını emretti.[154]

149. 10/Yûnus, 5
150. 36/Yâsîn, 39-40
151. 55/Rahmân, 5
152. 2/Bakara, 185
153. Buhari, 1900; Müslim, 1080
154. Ebu Davud, 2342; Ramazan ayının başlangıcına dair tek şahitle yetinilmesi âlimler arasında

3. Şaban Ayını Otuza Tamamlamak

Ebu Hureyre'nin (ra) naklettiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Hilali gördüğünüzde oruç tutun. Hilali yeniden gördüğünüzde oruç tutmayı bırakın. Hilali göremezseniz Şaban ayını otuz güne tamamlayın."[155]

Bu nedenle herhangi bir sebeple hilal görülmezse, ay otuza tamamlanır.

4. Günümüzde Hilalin Belirlenmesi

Günümüzde şer'i ayların tespiti için şu yollar izlenmelidir:

a. İmama tabi olmak

Şayet Müslimlerin bir devleti veya imamı varsa; hilal tespiti konusunda ona uyar, İslam toplumuyla beraber hareket ederler:

---

tartışılmıştır. Bu tartışmanın nedeni, hemen her konuda iki adil şahit isteyen İslam'ın bu konuda neden tek şahitle yetindiği sorusunun gündeme gelmesidir.

Hadis imamlarından Tirmizi, âlimlerin ihtilafını şöyle aktarır:

"İlim adamlarının çoğunluğu bu hadisle amel etmiş olup, 'Müslim tek kişinin şahitliğiyle oruç tutulur.' demişlerdir. (İbni Mübarek, Şafii, Ahmed ve Kufeliler bu görüştedir.) İshak diyor ki: 'Ancak iki kişinin şahitliğiyle oruç tutulur.' Oruç açmada iki kişinin şahitliği konusunda bir ihtilaf yoktur." (Tirmizi, 691 No.lu hadisin açıklaması)

Fukahadan İbni Rüşd (rh), fakihlerden şu ihtilafı aktarır: "Ulema, Ay'ı gördüklerini haber verenlerden bu haberin kabulü için bu kimselerin kaç kişi ve nasıl olmaları şarttır, diye ihtilaf etmiştir:

İmam Mâlik, 'İyi hâl sahibi iki erkekten az olan kimselerin şahitliğiyle ne oruç tutulabilir ne de bayram yapılabilir.' demiştir. Müzeni'nin rivayetine göre İmam Şafii, 'Bir erkeğin şahitliğiyle oruç tutulur, fakat iki erkekten az kimselerin şahitliğiyle bayram yapılamaz.' demiştir. İmam Ebu Hanife ise, 'Eğer hava kapalı olursa bir kişinin ve eğer kapalı olur ve aynı zamanda şehir de büyük olursa ancak büyük bir kitlenin şahitliği kabul olunur.' demiştir. İmam Ebu Hanife'den, havanın açık olduğu zaman iyi hâlli iki şahidin kabulü de rivayet olunmuştur. İmam Malik'ten de havanın kapalı olduğu zamanlarda iki şahidin bile kabul olunmadığı rivayet olunmuştur." (Bidayetu'l Muctehid, 2/27)

Derim ki: Aslolan her konuda olduğu gibi en az iki adil şahit olmasıdır. Ancak bu konuda Allah Resûlü (sav) tek adil şahitle yetinmiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir; bunun hikmetlerinden ikisi şudur:

- İki şahit istenen konular; birinin suçlandığı, canının, malının ve şahsiyetinin zarar göreceği, kul hakkını ilgilendiren konulardır. Kul hakkı söz konusu olduğundan şeriat işi sıkı tutmuştur. Ramazan ayının başlangıcında böyle bir durum söz konusu değildir.
- Hilali görmeyen İslam toplumu Şaban ayını otuza tamamlayacaktır. Hiç şüphesiz bu da bir zandır. Zira hilal, hava şartları nedeniyle görülmemiş olabilir. Bir Müslim'in şahitliği de zandır. Bu durumda iki zandan biri tercih edilmiş, görme zannı hesaplama zannına takdim edilmiştir.

155. Buhari, 1909; Müslim, 1081

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ramazan Bayramı'nız orucu açtığınız gündür. Kurban Bayramı'nız da kurban kestiğiniz gündür. Arafat'ın her yeri vakfe yeridir. Mina'nın tamamı ise kurban kesme yeridir. Mekke'nin tüm geniş caddeleri de kurban kesilebilecek yerlerdir. Müzdelife'nin her yeri de vakfe yapılabilecek yerlerdir."[156]

İslam birlik ve cemaat dinidir. Yüce Allah'ın tevhidden sonra toplumuna en büyük emri, birlik ve beraberliği ikame etmeleridir:

"Dini (tevhidle) ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin ... "[157]

"Allah'ın ipine hep beraber/topluca tutunun ve ayrılığa düşmeyin ... "[158]

İmam, kendisine itaat edilsin diye vardır. Hesap, ru'yet veya otuza tamamlayarak bir sonuca ulaşırsa, tüm fertler İslam toplumuyla birlikte hareket eder.

b. Hilali gözetlemek

Allah Resûlü (sav) hilali gözetlemeyi emretmiştir.[159] Şayet görünüyorsa hilalin ru'yetiyle Ramazan'a başlanır.

c. İslami yönetimde hesaba uymak

Hilal görülmediği yerde hesaplama esas alınır. **Bunun şartı; İslami bir yönetim olması, gökbilimci ve fukahanın birlikte hareket etmesidir.** Zira Yüce Allah, Ay ve Güneş için belirlediği akışın şaşmadığını, buna bakarak zamanın tespit edilebileceğini haber vermiştir. **Geçmişte ulemanın bu ayetlerle amel etmemesi, ayetleri kabul etmediklerinden değil; kesin sonuca ulaştıracak hesap bilgisine sahip olmamalarındandır. Bugün ise Allah'a hamdolsun, bu hesabı yapacak ilim, El-Alîm olan tarafından kullara öğretilmiştir.** Ancak İslami bir yönetim olmadığı için teknik bazı detaylarda ihtilaf vardır. Bu sebeple İslami bir yönetim olmadan hesaba riayet edilmez.[160]

156. Ebu Davud, 2324; Tirmizi, 697
157. 42/Şûrâ, 13
158. 3/Âl-i İmran, 103
159. Buhari, 1909; Müslim, 1081
160. Ayın hangi evrede hilal kabul edileceği ve ay başlangıcı kabul edileceği hem gökbilimciler hem de gözlemevlerine hükmeden siyasi otoriteler tarafından belirlenmektedir. Gözlem işine hükmedenler iki noktada ihtilaf etmektedir:

- Hangi derece/konumda Ay "hilal" olarak kabul edilecek Ramazan ayı başlamış kabul edilecektir.
- Bir yerde hesaplanan hilal kaç km/saat ötesi için hilal kabul edilecektir. Zira hesaplamalar dahi bazı yerlerde hesaplanan hilal saatiyle daha uzak bölgelerde hesaplanan hilal arasında gün farkı olduğunu göstermektedir. Bugün için uygulanan hesaplama/takvim ve farklı öneriler aşağıda özetlenmiştir. (bk. Hicri Aylar için Takvim Sistemleri ve Takvim Birliği, Yunus Keleş, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, S 28, s. 351-390)

"**5. Takvim Sistemleri**

Dünyanın küresel yapısı sebebiyle gece ve gündüz için belli bir başlangıç ve bitiş noktası yoktur. Tarih değişim çizgisi bu nedenle itibaridir ve İngiliz kültürü Greenwhich saatine göre ayarlanmıştır. Hicri takvimde gün, akşamın girmesiyle miladi takvimde ise gece 12'de başlar. Bu nedenle ister istemez hicri ayların başlangıcı miladi olarak iki güne sarkacaktır. (Ekrem Keleş, Ru'yet-i Hilal Meselesi, Marife Dergisi, S 2, 2002, s. 46)

5.1. Tekli Takvim Birliği Hangi Esasa Dayanır?

Tekli takvim önerileri tek tip değildir. Farklı yöntemler öne sürülmüştür.

a. ISISCO önerisi: Tekli takvim sistemi, ru'yet imkânını tüm dünyada dikkate almadan hesaba göre kavuşumu esas alarak, ay başlangıcını görülemeyen yerlere de şamil kılıp aynı miladi günde tüm dünyada başlatılması esasına dayanır. Zira kavuşum ânı tüm dünyada aynı vakitte ispatlanabilen bir süreçtir. Böylece kavuşum olmadan aya girilme gibi bir durum yaşanmayacaktır. Yine dünyada herhangi bir bölgede ru'yet imkânı varsa veya ru'yet gerçekleşmişse bu durumda her iki hâlde itibara alınmış olacaktır.

b. Türkiye'nin 1978 önerisi: Dünyanın herhangi bir yerinde ru'yetin gerçekleşmesi durumunda ülkenin gecesine iştirak eden yani ru'yet ânında imsaktan çıkmamış olan diğer tüm Müslimler bu sübuta uyacak o geceyi takip eden günü ayın ilk günü olarak kabul ve ilan edecektir. (Altıkulaç, Ru'yet-i Hilal Konferansı, İstanbul, 1978)

Ancak bu önerinin imsak çıkan yerler dikkate alındığında tekli takvim uygulamasına işaret etmediği açıktır.

Başkanlığımızın uygulamalarına bakıldığında hesap yapılırken Greenwich rasathanesinin boylamı ve uluslararası saat dilimi ölçü olarak alınmaktadır.

Buna göre; Greenwich saatine göre gece yarısı saat 24'ten önce ru'yet gerçekleşmişse bu gecenin sabahı ayın ilk günü olacaktır. Eğer bu saatten sonra gerçekleşirse bir sonraki gün ayın ilk günü olacaktır.

c. Ümmü'l-Kura Takvimi: Merkezî kavuşum gerçekleştikten sonra hesap açısından Mekke-i Mükerreme arzına göre hilalin batışı Güneş'in batışından sonra ise, hilal görülmese dahi kamerî ayın başlatılması sistemi. Greenwich yerine Mekke'nin merkeziyetinin İslam dünyasında sorunsuz kabul göreceği anlayışına dayanmaktadır. Ümmü'l-kura takvimi, Suudi Arabistan'ın resmî takvimidir. Ayın hareketlerini esas alan ve tamamen astronomik hesaplara göre hazırlanan bir takvimdir. Gündelik işlerde esas alınmaktadır. Ramazan, Şevval ve Zilhicce aylarında ise yapılan gözlemlere göre uygunluk hâlinde tatbik edilmekte, gözlem sonuçları farklı bir netice ortaya koymuşsa şahitliğe dayalı mahkeme kararına göre hareket etmektedir. Bu uygulama hesabın nefiy hâlinde kabul edilip, ispat hâlinde kabul edilmeyeceği esasına dayanmaktadır. Buna göre; astronomik hesaplar, hilalin Güneş'in batışından önce battığını ilan ederse (nefiy hâli), hilalin görüldüğüne dair yapılan şahitlik şahitlerin sayısı ne kadar çok olursa olsun kesinlikle kabul edilmeyecektir. Buna mukabil astronomik hesaplar hilalin, Güneş'in batışından sonra batacağını söyler, yani hilalin Güneş batarken ufkun üzerinde olduğunu ifade ederse (ispat hâli) sadece bu bilgi ile aybaşının girdiği ilan edilmeyecek, hilalin gözle/aletle görüldüğüne dair şahitlik aranacaktır.

d. Libya gibi kavuşumun fecirden önce olmasını esas alan takvim sistemleri de vardır. (Udeh,

'Tatbikatu Teknolojya'l-malumat', s. 3-4) Buna göre kavuşum fecirden önce olursa gelen gün hicri ayın ilk günü olacaktır.

Ancak böyle bir uygulama durumunda birçok İslam ülkesinde ru'yet imkânı olmadığı hâlde hicri ay başlatılmış olacaktır. Bazen de ru'yet tüm İslam beldelerinde muhal olduğu hâlde hicri ay ilan edilmiş olacaktır.

5.1.1. Tekli Takvim Birliği'nin Avantajları ve Olumsuzlukları Nelerdir?

Tekli takvim uygulamasının avantajı, tüm dünyada aynı günde hicri ay başlatılmış olur ve miladi takvime çeviri ve uyum kolaylaşır. Tekli takvimin temel felsefesi, batı bölgesinde akşam hilal ilk defa görüldüğünde doğudaki gündüzün bu gecenin gündüzü olarak varsayılmasıdır. Bu durumda tüm dünyada miladi gün olarak bayram veya orucun başlangıçları aynı güne tekabül etmiş olacaktır.

Bu durumda ru'yet imkânı olmadığı hâlde İslam dünyasında hicri aylara başlama oranı yüksek olup risklidir. (Udeh, 'Tatbikatu Teknolojya'l-malumat', s. 4-6) Bu oranın Diyanet İşleri Başkanlığı astronomlarının yaptığı 87 hicri ayın analizinde ru'yete rağmen geciktirme veya ru'yet imkânı olmadığı hâlde tekaddüm ettirme açısından toplamda %59 nispetinde olduğu tespit edilmiştir.)

Muhammed ibni Abdürrezzak, takvim birliği için ya bir merkezin esas alınıp orada görülene itibar edileceğini, görülmeyene itibar edilmeyeceğini ya da mutlak ru'yetin esas alınacağını ifade eder. Bu durumda mutlak ru'yet hesabında 28'inde görülme ihtimali vardır.

Yani astronomik ayı, tüm dünyaya tatbik ettiğinizde bir bölgede ay 29 olmadan çıkmış olabilecektir. Bu ise ayların 29'dan az olmaması temel ilkesine aykırıdır.

Tekli takvim sisteminde gecede birleşenlerin gecede birleşmesi, gündüze tekabül eden yerlerde ise Ebu Yusuf'un zevale kadar sabit olan ru'yetin önceki geceye hamledilmesi görüşünün esas alınarak birliğin sağlanması önerisi de (1978 İstanbul Toplantısında Türkiye'nin tebliğinin altına eklenerek savunulmuş bir öneridir) iki açıdan tartışılmaya açıktır. Birincisi; Ebu Yusuf 'un görüşüne göre; zevalden sonraki sübut dikkate alınmayacağına göre, doğuda bir yerde batıdaki ru'yet ânında sübutun öğleden sonraya tekabül etmesi durumunda yine gün farkı tahakkuk edecektir. İkincisi ise, Hanefi mezhebinde gündüz görülen hilal zevalden önce olsun sonra olsun mutlak surette gelecek gecenin hilali sayılmıştır. Ebu Yusuf ise, âdeten gündüz hilalin görülme imkânının olmadığını şayet görülüyorsa ancak iki gecelik bir yüksekliğe ulaşması sebebiyle görülmüş olabileceğini dikkate aldığı için böyle söylemiştir.

Ayrıca tekli takvim uygulamasında dünya saatine göre tüm dünyada aynı günde kavuşum ve ru'yet olabileceği gibi kavuşum ve ru'yet farklı günlere de tekabül edebilmektedir. Bu sistemin gereği ilk ru'yet saati esnasında gündüz olan yerler imsak vaktine çekilerek ru'yet saatinden önce işlem başlatılmakta, bazen de Avusturalya ve Filipinler gibi bölgelerde kavuşum gerçekleşmeden oruca başlanılması söz konusu olabilmektedir. Mesela Şili'nin batısında Greenwich saatine göre gece 12'de ru'yet gerçekleştiğinde Avusturalya'da saat gündüz 12 olacak dolayısı ile Avusturalya açısından ru'yetten 7-8 saat önce oruca başlanılması söz konusu olacaktır. Bazı vakitlerde de batıdaki ru'yet gerçekleştiğinde uzak doğuda geriye çekilip imsak ile başlatılan oruca henüz o saatte kavuşum olmadan başlanılması mümkün olabilmektedir. Tabi bu arada dünyanın diğer kesimlerinde ru'yet imkânı olmayacaktır.

İhtilaf-ı metali dikkate alınmadığı hâlde tarih ihtilafı böyle bir sorunu karşımıza çıkarmaktadır. Eğer haftanın aynı gününde tüm dünyada bayram yapılması vazgeçilmez bir hedefse bu sorunlara rağmen bu uygulamadan başka bir çözüm yolu gözükmemektedir. Bu sistemin hicri takvim anlayışına uymamasının nedeni, sistemin miladi takvim mantığına göre düşünülmesinden kaynaklanmaktadır. Oysa dini ibadet günlerinde ölçü, miladi değil kameri aylardır. Belki Ramazan, Zilhicce dışında diğer aylarla miladi aylar, işlemlerin ve algıların uyuşmasını temin için bu anlayışa göre birleştirilebilir ancak ibadet konularında bunu maslahatla ilişkilendirmek (51 Keleş, Ru'yet-i Hilal Meselesi, Marife Dergisi, S 2, 2002, s. 49) ne kadar ikna edici olabilir? Zira ibadetlerde hicri

aya uyma ölçüsü miladi takvimin gündelik hayatta sürdürülmesine engel değildir. Üstelik hilalin ilk görülmeye başladığı ânda doğuda gündüz olan yerler açısından baktığımızda işlem ru'yete sebkat etmektedir. Oysa aslolan ibadetin ru'yete sebkatı değil teahhür etmesidir.

5.2. İkili Takvim Sistemi Hangi Esasa Dayanır:

İster mücerred çıplak gözle görmek esas alınsın ister teleskop imkânlarıyla görmek esas alınsın 'Dünya Hicri Takvimi' denilen takvim esasına göre, dünyanın küre olması hasebiyle iki bölgeye ayrılması söz konusudur. Astronomik hesaplar işte bu iki bölgenin konumuna göre yapılacaktır. Buna göre astronomik hesap, bahsedilen bölgeden itibaren görülmesi mümkün olan hilalin hangi mıntıkada görülebileceğini gösteriyorsa o gecenin ardından gelen gündüz o sözü edilen bölge açısından giren ayın ilk günü olacaktır.

İkili takvim sistemleri tek tip değildir.

a. Kassum İkili Takvimi

1. Dünyayı iki kısma ayırır. Amerika ve diğer bölgeler.

2. Mekke bölgesinde sathi kavuşum fecirden önce gerçekleşmişse her iki bölgede de sonraki gün hicri ayın başlangıcıdır.

3. Bu durumda eğer kavuşum Mekke'de ki fecir ile uluslararası saat dilimine göre saat 12 arasında batı bölgesinde oluşursa doğu bölgesi ona göre bir gün sonra hicri aya girer.

b. Şevket Udeh İkili Takvimi

Bu iki bölge şöyledir:

1. Doğu Hicri Takvim Bölgesi: 180 derece doğu meridyeninden başlayıp 20 derece batı meridyenine kadar uzanan bölge. Bu bölge İslam dünyasının hemen tamamını kapsayacak şekilde Avusturalya, Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarını içermektedir. Astronomik hesaplar bu bölgeye dâhil olan herhangi bir karasal bölgeden hilalin görülebileceğini gösterirse bu bölge açısından ardından gelen gün, giren hicri ayın ilk günü olacaktır.

2. Batı Hicri Takvim Bölgesi: 20 derece batı meridyeninden başlayıp Kuzey ve Güney Amerika'yı da içine alacak şekilde batı kesimini içeren bölge. Astronomik hesaplar bu bölgeye dâhil olan herhangi bir karasal bölgeden hilalin görülebileceğini gösterirse bu bölge açısından ardından gelen gün giren hicri ayın ilk günü olacaktır.

c. Şerefu'l-Kudat Takvimi (Ürdün)

Ru'yet imkânının olduğu çizgiden itibaren doğuya doğru en uzak boylam hattından itibaren dünyanın doğu ve batı diye ikiye ayrılmasıdır. Buna göre bu ayrım noktasının batısında kalan yerde ertesi gün aybaşı kabul edilirken doğu kısımda ise bir sonraki gün aya girilmiş olacaktır. Bir başka ifadeyle bir bölgede ru'yetin vaki olması o bölge ile aynı meridyen üzerindeki bölgelerle o meridyenin batısındaki bölgeler için de ru'yetin gerçekleşmesi olarak kabul edilir. Böylece şer'i manada dünyanın her yerinde Müslimler aynı gün aya başlamış olurlar. (Şeref el-Kudat, Sübutu'ş-şehri'l-kameri beyne'l-hadisi'n-Nebevi ve'l-ilmi'l-hadis, Ürdün)

Bu sistemde ihtilaf-ı metali dikkate alınmakta ve bir ülkenin ikiye bölünmesi gibi olumsuzluklarla daha sık karşılaşmak kaçınılmaz olmaktadır.

d. 1974'e kadar Türkiye'de Fatin Gökmen'in uyguladığı sistem

1925'te Türkiye'de dinî günlerin belirlenmesinde kullanılmak üzere kamerî ayların tespiti görevi rasathaneye verilmiştir. Fatin Gökmen, dinî hükümler uyarınca kamerî ayların başlangıcı için hilâlin görülebileceği zamanı esas almıştır. Bunun için belli ölçüler koymuş ancak hilalin yeryüzünde ilk defa görülebileceği bölgeler aydan aya değiştiğinden, İslam ülkeleri içinde en batıda bulunması itibariyle hilalin en son görülebileceği Fas'ta 4300 m. yükseklikte bir tepeyi rasat yeri olarak seçmiş ve hesapları mevhum bir gözlemcinin buradan hilali görebilme imkân ve şartlarına göre yapmıştır. Fatin Gökmen, hilalin dünyanın herhangi bir yerinde değil İslam ülkeleri sınırları içinde görülmesini esas almıştır.

Hülasa, 'Müslimler hicri takvim birliği sistemi düşünüyor ama bu o kadar kolay gözükmemektedir. Evvela ru'yetin esas olması noktasında farklı düşünceler arasını yakınlaştırmak gerekir.' (Udeh, Takvimu'l-hicriyyi'l-alemî, s. 3-6) diyen Udeh, Arap Uzay ve Astronomi Bilimleri Birliğinin, birlik için resmî muvahhad bir takvim olarak kendi önerdiği Dünya Hicri Takvimi'nin benimsenmesini istediğini belirtir. (Udeh, el-Hilal beyne'l-hisabati'l-felekiyye ve'r-rüyeti, s. 12-13) Buradan Udeh'in takvim birliğiyle eğer tüm dünyanın aynı günde başlaması hedeflenmekte ise bunun ru'yetin esas olması şartına muhalefet etmeden mümkün olamayacağını ima ettiği anlaşılmaktadır.

5.2.1. İkili Takvim Sistemi'nin Avantajları Nelerdir?

İkili takvimde 24 saat içinde tüm Müslimler aynı bayramı yapmış olmaktadırlar ancak güneş takvimine göre gün farkı gözükmektedir ki bunun ihtilaf-ı metali olarak görülmesi doğru olmaz.

5.2.2. İkili Takvim Sisteminin Olumsuzlukları Var mıdır?

İkili takvim sisteminin bahsedilebilecek iki dezavantajı vardır:

1. Bazen doğu-batı arasında miladi açıdan itibari gün farkının oluşması söz konusudur.

2. İkili takvimde hilal, 60° doğu boylamından daha batıdan itibaren görülmeye başlandığında doğuda bazı yerlerin imsak vaktinden çıkmış olabileceği veya batıyla gecede iştirak edebileceği durumlarıyla karşılaşılabilmektedir. (Keleş, Ru'yet-i Hilal Meselesi, s. 49)

5.3. Tekli ve İkili Takvim Sistemlerinin Ortak Yönleri Var mıdır?

a. Her ikisi de takvim birliği sağlama amacına yönelik ortaya konmaktadır.

b. Her ikisi de ru'yet imkânını esas almaktadır.

c. Her ikisi de ihtilaf-ı metaliyi dikkate almamaktadır.

d. Her ikisi de astronomik hesaba göre şekillendirilmiştir.

e. Esasen ikili ve tekli sistemlerin hiçbirinde Avrupa ve Amerika gibi sorunlu bölgelerde bir sıkıntı yaşanmamaktadır. Bu bölgeler sistemlerde kendi içinde bütünlük arz etmektedirler."

Derim ki: Yukarıda okuduğumuz satırlar, bu alanda yapılmış çalışmaların güzel bir özetidir. Konuya ilgili kişilerin okumasını tavsiye ederim. Bu nakilden de anlaşılacağı gibi temel bazı sorunlar vardır. Bunlar:

• Hilalin görülmesi hesaplamasında hangi nokta merkez olarak kabul edilecektir? Bu konuda birçok farklı görüş vardır.

• Hesaplamada zevalin mi (öğlen), fecir öncesinin mi, Güneş batımının mı esas alınacağı belirsizdir.

• Fiilen ru'yetin gerçekleşmediği yerlerde, başka bir yerin ru'yeti esas alınmaktadır. Arada gün farkı olan, dünyanın bir yerinde gece başka yerinde gündüz olduğu zaman sorun nasıl çözülecektir? Bu soruya ikna edici bir cevap verilmemiştir.

• Başlangıç ve bitimine vakit tayin edilen oruç ibadetinde hangi gerekçeyle vaktinden önce ibadete cevaz verildiği açık, anlaşılır ve ikna edici bir dille izah edilememiştir. Vaktinden önce ibadet batıl olduğuna göre; İslam toplumunun birliği batıl ibadet için geçerli bir ruhsat mıdır meselesi açıklanmamıştır.

• Dünyanın bir tarafında gece öte tarafında gündüzken nasıl birlik sağlanmış olacaktır? Miladi takvime göre aynı tarihte oruç tutmak veya bayram yapmak birlik midir? Bu konu açık, anlaşılır ve ikna edici bir dille izah edilmemiştir. Dünyanın küre olmasından kaynaklı olarak her hâlükârda bir ayrılık yaşanacaktır.

• Allah Resûlü (sav) ve ashabı farklı coğrafyaların ru'yet farklılığına itibar ederken, bugün birlik sağlama iddiasında olanlar hangi hakla buna itibar etmediklerini açıklamamaktadır.

Küráyb'den: Ümmü Fadl bintü Haris, Küráyb'ı bir iş için Şam'a Muaviye'nin yanına göndermiş. Kendisi şöyle anlatır: 'Şam'a vardım ve Ümmü Fadl'ın verdiği görevi yerine getirdim. Bu arada ben Şam'da iken Ramazan hilali göründü. Cuma gecesi hilali görmüştüm. Bunun arkasından ayın

sonunda Medine'ye vardım. Abdullah ibni Abbas (ra), bana sorular sordu, hilalden de söz etti ve:
'Hilali ne zaman gördünüz?' dedi.
'Cuma gecesi gördük.' dedim.
'Hilali sen gördün mü?' dedi.
'Evet, halk da gördü ve oruçlarını tuttular, Muaviye de orucunu tuttu.' dedim.
'Ama biz, cumartesi günü gördük. Bu nedenle otuz günü tamamlayana kadar ya da hilali görene kadar da oruca devam ederiz.' dedi.
'Muaviye'nin görmesi ve oruç tutması senin için yeterli değil mi?' dedim.
'Hayır yeterli olmaz. Resûlullah (sav), böyle emretti' dedi.' ' (Müslim, 1087)
Acaba bugünkiler Allah Resûlü'nden ve ashabından daha mı hassastır? Ümmetin birliğini ondan ve ashabından daha mı fazla dert edinmektelerdir? Ya da birlik meselesini yanlış anlamış olabilir mi?

• İnanç, ahlak ve siyasette dahil hayatın hiçbir alanında birlik olmayan ümmet, oruç ve bayram konusunda birlik olduğunda ne elde edilmiş olacaktır? Acaba birliği sağlamakla mükellef olduğumuz tevhid ve sünneti ihmal edip kâinatın yaratılışı itibarıyla birliği sağlamanın mümkün olmadığı bir konuda bu denli ısrarcı olmak hangi aklın ve fıkhın ürünüdür? Yani; Yüce Allah, Dünyamızı Küre olarak yaratmış ve biz inananlar için ibadetlerimizde kamerî takvimi esas almıştır. Ne yaparsak yapalım; Dünyamızın bir tarafı geceyken öte tarafı gündüz olacaktır. Aynı ânda bir ibadete başlamak ve bitirmek olanaksızdır. Buna mukabil Allah'ı (cc) birlemek ve Nebi'sine ittiba tamamen bizim irademize bırakılmıştır. İrademize bırakılanı ihmal edip olanaksızı zorlamak mantıklı mıdır?

Son olarak; konuya dair bir âlime sorulan sorunun cevabını aktararak bu maddeyi bitirmek istiyorum. Konuya dair yapılan ilmî bir toplantının neticesi sorulunca şu cevabı verir:

'Bu meseleler furuattandır. Konu hakkında hak Güneş gibi açıktır. Son söz Allah Resûlü'nün şu sözüdür: 'Onu görünce oruç tutun, onu görünce iftar edin. Şayet kapalılık söz konusu olursa, ayı otuza tamamlayın.' Bu hadisin gereğiyle amel ve nasıl yorumlanacağında -ictihad veya taklitle- ihtilafa düşmek, benzeri fer'i meselelerde ihtilafa düşmek gibidir. Bu cinsten meselelerde ihtilaf kaçınılmazdır ve zararı da yoktur.

Asıl önemli olan; büyük asıllara bakmaktır. O asıllar ki; onları ihlal etmek dini temelden yıkar. Bu da Allah'ın birlenmesidir (tevhid). Allah'ın Kitabı'nda nefsi için ispat ettiği ve Resûlü'nün ispat ettiği isim ve sıfatları ispat etmektir. Temsile (Allah'ı, yarattıklarına benzetme) düşmeden ispat ve tatile (Allah'ın sıfatlarını iptale) düşmeden tenzih… Bunun gibi uluhiyet, rububiyet tevhidi; yine ittiba ve insanlar arasında (şeriatla) hüküm tevhidi: Yalnızca Kitab'a ve sünnete muhakeme olmak yalnızca o ikisiyle hükmetmek de (böyledir). Bu; İslam milletinin esası olan Lailaheillallah ve Muhammedun Resûlullah şehadetinin içeriğidir. (Yani) yalnızca Allah'a ve yalnızca O'nun Resûlü'nün gösterdiği şekilde ibadet etmek ve anlaşmazlıklarda yalnızca Resûl'ünün getirdiği (şeriatla) hükmetmek. Asıl önemsenmesi gereken, oturumlar yapılması ve toplantı/konferanslar düzenlenmesi gereken mesele budur. Bu sebeple bu tür bir toplantıya muvafakat etmiyor ve (doğru olduğunu) düşünmüyorum. Geçmişte de bu konuda ihtilaf vardı; ancak bunu sorun görmediler ve toplantıya ihtiyaç duyulan meselelerden saymadılar." (Fetâvâ ve Resail Semahetiş Şeyh Muhammed İbni İbrahim Ali'ş Şeyh, 4/155)

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz:

Bir İslam Devleti veya İslami yönetim, âlimleri ve astronomları bir araya getirir;

Hesaplama ölçüleri güvenli eller tarafından belirlenir; her bölgenin hilali görme saatleri hesaplanıp ilgililere bildirilirse; hesaplama esas alınarak oruç tutulabilir, bayram yapılabilir. Günümüzde böyle bir imkân yoktur. Zira ne astronomların şer'i ibadet hassasiyeti ne de yöneticilerin ibadet hassasiyeti vardır. Hayatın her alanında Allah'ın şeriatını iptal eden müstekbir

d. Ayı otuza tamamlamak

Şayet hilal görülmez ve İslami bir yönetim olmadığı için hesaba güvenilmezse ay otuza tamamlanır:

Ebu Hureyre'nin naklettiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Hilali gördüğünüzde oruç tutun. Hilali yeniden gördüğünüzde oruç tutmayı bırakın. Hilali göremezseniz Şaban ayını otuz güne tamamlayın." [161] [162]

---

tağutların, şeriata uygun oruç tutup bayram yapmayı dert edinmeyeceği izahtan varestedir. Onları ilgilendiren tek şey tatil günlerinin önceden belirlenmesi ve Ramazan ayının ekonomiye sağlayacağı dinamizmdir.

161. Buhari, 1909; Müslim, 1081

162. Bu vesileyle bir konuyu izah etmek istiyorum. 2019 yılına kadar ben de hesaplamanın hiçbir şekilde caiz olmadığına, her hâlükârda hilalin görülmesi gerektiğine inanıyordum. Zannımca bu kanaate varmamda üç temel neden vardı:

1. Delilleri Bir Arada Değerlendirmemek

Ehl-i Hadis'in metodu tüm delilleri bir arada değerlendirmek, tüm delillerle amel etmeye çalışmaktır. Maalesef bu meselenin değerlendirilmesinde konuya dair Kur'ân ayetleri ihmal edilmiş, yalnızca hadislerle yetinilmiştir. Bu bir usul hatasıdır. Kur'ân nasları açıkça Ay'ın durakları olduğunu, bir hesapla hareket ettiğini ve bu hareketin/hesabın şaşmadığını, bunun da Allah'ın yüceliğine delil olan bir ayet olduğunu vurgulamıştır.

"Güneş'i aydınlatıcı, Ay'ı ise aydınlık kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için Ay'a duraklar belirleyen O'dur. Allah bunu (varlığına, birliğine ve kudretine alamet olsun diye) hak ile yaratmıştır. Bilen bir topluluk için ayetlerini detaylı bir şekilde açıklar." (10/Yûnus, 5)

"Ay için durup konaklayacağı menziller var ettik. Sonunda kurumuş bir hurma dalı (gibi ince yay) şeklini alır. Ne Güneş'in Ay'a yetişmesi gerekir ne de gecenin gündüzün önüne geçmesi mümkün olur. Hepsi bir yörüngede yüzmektelerdir."(36/Yâsîn, 39-40)

"Güneş ve Ay (belirlenmiş) bir hesap ile (hareket etmektedir)." (55/Rahmân, 5)

Evet, hesap bilmeyen için hilali görmek şarttır. Ancak günümüzde olduğu gibi; Yüce Allah'ın ufuktaki ayetleri öğrettiği, milimetrik hesaplar yapılan, Güneş ve Ay tutulmalarının yıllar öncesinden, saniyesine kadar hesaplandığı bir ortamda hesabı yok saymak doğru olmasa gerektir.

2. Hadislerin Açık İlletini İhmal Etmek

- Abdullah İbni Ömer, Resûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu işitmiştir:

"Hilali gördüğünüzde oruç tutun ve hilali yeniden gördüğünüzde oruç tutmayı bırakın hava bulutlu olduğu zaman hilali göremezseniz o ayı hesaplayarak belirleyin!" (Buhari, 1900; Müslim, 1080)

Allah Resûlü (sav) hilali gözetlemeyi emreder. Şayet hava kapalı/bulutlu olursa hesap yapılmasını istemiştir. İslam âlimleri hesap yapmaktan kastın ne olduğunda ihtilaf etmiştir:

Cumhur-u ulema bu hadiste zikredilen hesap yapmanın bir diğer rivayette zikredilen "Hilali göremezseniz Şaban ayını otuza tamamlayın." (Buhari, 1909; Müslim, 1081) anlamına geldiğini söylemiştir. Buna göre hilali göremeyen her hâlükârda ayı otuza tamamlayacaktır.

Tabiinden Mutarrıf ibni Abdullah, Şafii âlimlerden Ebu'l Abbas ibni Sureyyc, hadis imamlarından İbni Kuteybe ise -ayetlerde geçen- Ay'ın duraklarına göre hesap yapılmasının kastedildiğini söylemişlerdir. (Fethu'l-Bârî, 1906-1911 No.lu hadis şerhi)

Aslında bu görüş Kur'ân–sünnet bütünlüğünü gözeten, racih olan görüştür. Zira bizler cumhuriyetçi olmadığımız için cumhurun her söylediğini hak kabul etmeyiz. Ancak ilk dönemlerden bu yana bu görüş bazen -o günün şartlarında- haklı bazen de haksız gerekçelerle itibarsızlaştırılmıştır. (bk. aynı yer) Haklı gerekçeden kastımız o günün şartları için makul kabul edilebilecek endişelerdir. Haksız gerekçeden kastım ise taklittir.

• Allah Resûlü'nün (sav) hilali gözetleme emrinin sebepleri (Geniş bilgi için bk. Limaza'l ihtilaf Havle Hisabi'l Feleki? Şeyh Mustafa Zerka)

Abdullah ibni Ömer'in naklettiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Biz ümmi bir topluluğuz; ne yazarız ne de hesap ederiz. Ay şu kadar ve şu kadardır; yani yirmi dokuz, yahut da otuz gün çeker." (Buhari, 1913)

Allah Resûlü (sav) bizim ümmet olarak hesap ve yazı bilmediğimizi belirtir. Hesap bilmediğimiz için Kur'ân'da belirtilen Ay'ın şaşmaz duraklarını hesaplamamız mümkün değildir. Bu sebeple elimizdeki tek imkân olan hilali gözetleme veya ayı otuza tamamlamak durumundaydık.

Bazı âlimler bu hadisteki ümmilik; hesap ve yazı bilmeme sıfatını mutlak kabul ettiklerinden, bu illete binaen emredilen hilali gözetleme ve ayı otuza tamamlamayı mutlak kabul etmiştir. (bk. Kavaidu'l Edille Fi'r Reddi Ala Men Avvale Ale'l Hisabı Fi'l Ehille, Şeyh Hamud b. Abdullah Tuveyciri)

Oysa Allah Resûlü (sav) hesap ve yazı bilmemeyi mutlak bir sıfat kabul etmemiştir. Zira ümmetin yazı öğrenmesi için seferberlik başlatmış, yani bu sıfatın izalesi için çabalamıştır. Hâliyle bu sıfatı izale etmiş günümüz insanı hesap yapabilir.

Bir diğer mesele o günün şartlarında hilali gözetlemek ve ayı otuza tamamlamak dışında bir seçenek yoktur. Başka bir ifadeyle gaye ibadettir vesile de hilali gözetlemek veya ayı otuza tamamlamaktır. **Şayet aynı gayeye şeriatın yasaklamadığı başka vesilelerle ulaşılıyorsa, o vesileleri kullanmakta bir engel yoktur**. (Tafsilat için bk. Keyfe Netamal Mea Sunne, Yusuf Karadavi, s.165)

Örneğin, namaz vakitlerini Güneş ve gölge boyuna göre belirliyorduk. Bugün elimizde saatler var ve namaz vaktini belirlemek için saat kullanıyoruz. Zira gaye namaz vaktini belirlemek, Güneş ve gölgede birer vesileydi. Bugün şeriatın yasaklamadığı başka bir vesile bizi bu gayeye ulaştırıyorsa -saat gibi- onu kullanırız.

Allah (cc), müminlerin savaşa hazırlık yapmasını emretmiştir. Kuvvet ve besili atlar bulundurarak hazırlıklı olmalarını istemiştir. (bk. 8/Enfâl, 60) Allah Resûlü (sav) kuvvet hazırlığından muradın -ok- atıcılık olduğunu üç defa tekrar ederek pekiştirmiştir. (bk. Müslim, 1917)

Şüphe yok ki burada gaye Allah düşmanlarını korkutacak güce ulaşmaktır. Bunun Allah Resûlü dönemindeki vesilesi at ve oktu. Bugün ise vesileler değişmiştir. Uçak, savaş gemisi, uzun menzilli füzeler… yeni vesilelerdir. Şeriat bu vesileleri yasaklamadıkça kullanılmasında bir sakınca yoktur.

Hâliyle bugün hilali görmek için yeni vesileler var ve şeriat bunu yasaklamamışsa kullanılmasında bir sakınca yoktur. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Ulema neden hesaba karşı çıktı?

Ulema hilalin hesap yoluyla yapılmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Ancak burada sorulması gereken önemli bir soru vardır: Yüce Allah, Ay'ın şaşmaz durakları olduğunu ve bunun yaratılma nedeninin de vakti belirleme olduğunu söylemesine rağmen, nasıl olur da âlimler Ay'ın duraklarını hesaplamayı yasaklamıştır. Bu sorunun cevabı onların yaşadığı çağın imkânlarında ve bu işlerle uğraşan insanların durumunda gizlidir. Onların hesap işine karşı çıkışına dair sözleri okunduğunda ne demek istediğimiz daha iyi anlaşılacaktır.

• İbni Hacer (rh) der ki: "Hadiste hesaptan kastedilen yıldızların ve hareketlerinin hesaplanmasıdır. (Araplar yıldız hesaplama) işinden çok az şey bilirlerdi. **Yıldız hareketlerini hesaplama sıkıntısından onları kurtarmak için; oruç ve diğer hükümleri ru'yete bağladı.** Onlardan sonra da

XI. Orucun (Vucub ve Sıhhat) Şartları

A. Orucun Farziyet Şartları

Bir insanın oruç tutmakla mükellef olması için bazı şartlar vardır: [163]

---

oruç hakkında hüküm devam etti. Velev ki aralarında bu (ilmi) bilen olsa da.' (Hadisin) siyakının zahiri asıl olarak hükmü hesaba bağlamayı nefyeder. Bu (nefyi) geçen hadisteki şu sözü açıklar: 'Hilali göremezseniz (Şaban) ayını otuza tamamlayın.' Hesap ehline sorun demez…

İbni Bezize der ki 'O (hesap) batıl bir mezheptir. **Şeriat yıldız ilmine dalmayı yasaklamıştır; zira o tahmin ve varsayımdır. Onda kat'ilik ve zann-ı galip yoktur.** Bununla beraber şayet hüküm ona bağlansaydı **zorluk olurdu. Çünkü onu çok az kişi bilir**…' " (bk. Fethu'l-Bârî, 1913 No.lu hadis şerhi)

• İbni Teymiye (rh) der ki: 'Bu işin uzmanları (Ulamau'l Hey'e) bilirler ki; hilalin ru'yeti hesapla disiplin altına alınamaz (sabit bir kuralı yoktur). (Mecmû'u'l Fetâvâ, 25/207) Bu nedenle **hesaplama yöntemi müstakil ve mu'tedil bir yöntem değildir. Tecrübe edildiği kadarıyla hatası çoktur.** Çoğu zaman hilal görülecek mi görülmeyecek mi diye ihtilaf ederler.' " (Mecmû'u'l Fetâvâ 25/208)…

Yıldızlara bakarak hüküm vermek aklen batıl şer'an haramdır. **Bunun nedeni; gök cisimlerinin hareketi bazı tesirleri olsa da müstakil tesiri yoktur.** Melekler ve ruhların tesiri ondan daha tesirlidir… (Mecmû'u'l Fetâvâ, 25/198-199)

Âlimlerin sözlerine baktığımızda şu gerekçelerle hesabı nefyettiklerini görürüz:

• Yıldız hesaplamaları yapanlar zan ve tahminle iş yaparlar. Tecrübe onların hesaplarında yanıldıklarını göstermiştir.

Bilindiği gibi; bugün yapılan hesaplar milimetriktir. Zan ve tahminle değil, sabit kural ve ölçülerle yapılan bir ölçümdür.

• Az insan hesaptan anlardı. Şayet hüküm hesaba bağlansa toplum için zorluk olurdu. Bilindiği gibi; bugün her alanın uzmanları vardır. Ve her ilmin elde ettiği sonuçlar aynı ânda toplumda paylaşılmaktadır. Bu da toplumda yapılan iş bölümüyle tüm toplumun (hükmen) uzmanlaşması anlamına gelmektedir.

• Geçmişte bu işte sihir, kehanet, arraflık yapan, gayptan haber veren müneccimler uğraşırdı. Hâliyle hesap işinin şeriatın yasakladığı sihirle bağlantısı vardı. Ki âlimler sihirle yıldız ilmi arasında bağlantı kuran hadislerle istidlal ederek, bunu açıkça göstermiştir.

Bilindiği gibi; bugün hesap işini yapan bilim adamları asıl ve füru olarak sihir ve kehanete karşıdır. Gök bilimleriyle ilgilenme amacı, aracı ve usulü; âlimlerin konuştuğu dönem ve şartlardan tamamen farklıdır. Dün âlimlerimiz, sihir ve kehanetin kendileri aracılığıyla yayıldığı müneccimlere ve onların İslam toplumuyla ilişki kurduğu hilal hesaplamasının önüne geçmek istemişlerdir. Bugün böyle bir sorun söz konusu değildir.

3. Meselenin Siyasileşmesi

Fıkhi meselelerden olup kimlik hâline gelen ve kişilerin aidiyetini belirleyen meseleler, delilden ziyade duygusal bir tutumla ele alınır. Ru'yet konusu da siyasileşmiş meselelerdendir. Çoğu zaman nassa bağlılıkla modernistler arasında ayırıcı meselelerden kabul edilir. Oysa konu tüm deliller bir arada değerlendirildiğinde tamamen farklı olduğu görülür. Yakın dönem âlimlerinden Ehl-i Hadis metoduna mensup Şeyh Ahmed Muhammed Şakir de (rh) bir risale kaleme almış ve günümüz şartlarında hesaplamaların geçerliliğini savunmuştur. (bk. Risale Evailu'l Şuhur el Arabiyye) Allah (cc) en doğrusunu bilir.

163. Bu bölümde sayacağımız şartların bir kısmı orucun vucub şartı, bir kısmı sıhhat şartıdır. Biz şartları bir bütün olarak sunmayı tercih ettik.

1. Müslim Olmak[164]

İslam, amellerin en temel kabul şartlarındandır.[165] Yüce Allah İslam üzere amel yapmayanların amellerinin boşa gittiğini haber vermiştir:

"Andolsun ki sana ve senden önceki (resûllere): 'Şayet şirk koşarsan bütün amellerin boşa gider ve mutlaka hüsrana uğrayanlardan olursun.' diye vahyedildi."[166]

"Rablerine karşı kâfir olanların amellerinin durumu, fırtınalı bir günde rüzgârın savurduğu kül gibidir. Yaptıkları hiçbir şeyin (Allah katında bir karşılığı yoktur ve yaptıklarından) faydalanmazlar. (Hakka dönmesi çok) uzak bir sapıklık içinde olmak işte budur."[167]

2. Akli Dengesi Yerinde Olmak

Akıl, tüm ibadetlerin ve mükellefliğin temel şartıdır. Akli dengesi yerinde olmayan kişi, şer'i ibadetlerle mükellef değildir:

Aişe'den (r.anha) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Üç kimseden kalem kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan; **akli dengesi yerine gelinceye kadar deliden**; buluğ çağına gelinceye kadar çocuktan."[168]

3. Buluğa Ermek

Kişinin şer'i hükümlerle sorumlu olması buluğa ermesiyle gerçekleşir. Buluğa eren kişi lehte ve aleyhteki tasarruflarından sorumludur.

Aişe'den (r.anha) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

164. Müşriklerin, şeriatın furuatıyla mükellef olup olmadıklarında usûlcüler ihtilaf etse de şirk hâlinde yapılan amellerin kabul edilmeyeceğinde müttefiklerdir.

165. Kur'ân-ı Kerim, amelin kabulü ve ahirette mükâfata dönüşmesi için, ikisi bu ayette zikredilmek üzere toplamda üç şart belirlemiştir:

a. Ameli yapanın tevhid üzere, Allah'a (cc) şirk koşmayan bir muvahhid olması (bk. 14/İbrahîm, 18; 24/Nûr, 39)

b. Amelin salih olması; yani şeriata, Peygamber'in sünnetine uygun olması. (bk. 3/Âl-i İmran, 31-32; 4/Nîsa, 64) Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur: "Kim bir amel yapar ve yaptığı amel sünnetimiz üzere olmazsa ameli reddedilir." (Buhari, 2697; Müslim, 1718)

c. İhlaslı olması; yani yalnızca Allah rızası için amel yapması, hiçbir gayeyi Allah rızasına ortak kılmaması. Allah Resûlü (sav) şöyle buyurur: "Kıyamet Günü Allah (cc) buyurur ki: 'Ben, şirkten müstağni olanım. Kim bir amel yapar ve amelinde benim dışımda birini ortak kılarsa onu da amelini de terk ederim.' " (Müslim, 2985) (Tevhid Meali, Kehf Suresi, 110. ayetin açıklaması)

166. 39/Zümer, 65

167. 14/İbrahîm, 18

168. Ebu Davud, 4398; Tirmizi, 1423

"Üç kimseden kalem kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan; akli dengesi yerine gelinceye kadar deliden; **buluğ çağına gelinceye kadar çocuktan.**" [169]

4. Ramazan'ın Girdiğini Bilmek

Ramazan ayının, şer'i yollardan biriyle subut bulması gerekir. Zira Allah (cc), o aya yetişenlere orucu farz kılmıştır:

"Ramazan ayı! O ay ki insanlara yol gösteren, hidayet ve furkandan apaçık deliller barındıran Kur'ân, o ayda indirilmiştir. **Sizden o aya yetişen oruç tutsun** ..." [170]

5. İkamet Hâlinde Olmak

Yolculuk hâlinde olanlara oruç tutmama ruhsatı verilmiştir. Yolcu, yolculuk hâli sonlandığında tutmadığı günlerin kazasını tutar:

" ... Sizden her kim hasta ya da **yolcu olursa** (oruç tutmadığı günlere karşılık) başka günlerde (oruç tutsun) ... " [171]

6. Sıhhatli Olmak

Orucun farz olması için sıhhatli olmak şarttır. Hasta olan insana oruç tutmama ruhsatı verilmiştir. Hasta, hastalığı sonlandığında, oruç tutamadığı günlerin kazasını tutar:

" ... Sizden her kim **hasta** ya da yolcu olursa (oruç tutmadığı günlere karşılık) başka günlerde (oruç tutsun) ... " [172]

7. Hayız ve Nifasın (Lohusalık Döneminin) Bitmiş Olması

Hayız ve nifas oruç tutmaya engeldir. Kadın, hayız ya da nifası sonlanınca tutmadığı günlerin kazasını tutar:

Muaze binti Abdullah'dan (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Aişe'ye (r.anha): Âdetli kimse neden orucunu kaza ediyor ama namazını kaza etmiyor?' diye sordum.

Bana, 'Sen Harurî misin?' dedi.

---

169. Ebu Davud, 4398; Tirmizi, 1423
170. 2/Bakara, 185
171. 2/Bakara, 185
172. 2/Bakara, 185

Ben de, 'Harurî değilim. Sadece soruyorum.' dedim.

Bunun üzerine, 'Biz âdet görürdük. Oruçları kaza etmekle emrolunurduk ama namazları kaza etmekle emrolunmazdık.' dedi."[173]

B. Orucun Şartlarıyla İlgili Meseleler

1. Ramazan Ayı İçinde Müslim Olan Biri Ne Yapmalıdır?

Kişi, Müslim olduğu günden sonra şeriatla mükelleftir. Geçmiş günleri Allah (cc) bağışlar, İslam olduktan sonrasını tutmak zorundadır:

"O kâfirlere de ki: 'Şayet (şirk ve küfrü) sonlandırır (tevbe ederlerse), geçmişte yaptıkları bağışlanır…' "[174] [175]

2. Oruç Tutmasına Engel Bir Durumu Olan Kişi Oruç Tutabilir mi?

Kişinin oruç tutmasına engel olan durumlar şöyle sınıflandırılabilir:

1. Orucun sıhhat şartlarından (orucun sahih/makbul olması için gerekli şartlar) biri yoksa kişi oruç tutmaz.

Kâfirler ve hayızlı/nifaslı kadınlar bu sınıftandır. Zira şeriat açısından her iki durum da ibadetin kabulüne engeldir. Şeriatın kabul etmediği bir ibadeti kabul etmek, İslam'ın özü olan teslimiyet ruhuyla bağdaşmaz. Yine Allah Resûlü'nün (sav) sünneti ve ümmetin tartışmasız uygulaması olan -hayız ve nifaslı kadının oruç tutmaması gibi- bir hükmü reddetmek, İslam'ın özü olan teslimiyet ruhuyla bağdaşmaz:

"Hayır! Rabbine andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem tayin edip, verdiğin hükme içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan ve tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."[176]

"Kim de hidayet kendisine apaçık belli olduktan sonra Resûl'e muhalefet eder ve müminlerin yolunun dışında bir yola uyarsa, (batıl yolu ona süslü göstere-

173. Müslim, 335/69
174. 8/Enfâl, 38
175. "Kişi, İslam'a girdiği Ramazan ayındaki oruç tutamadığı günleri kaza etmelidir." görüşü, sahih ve sarih bir delilden yoksundur. Zira bu bir insanı şer'i bir ibadetle sorumlu tutmaktır; hâliyle şer'i bir delile muhtaçtır. Ayrıca bu, Allah Resûlü'nün (sav) uygulamasına aykırıdır. Yüz binlerce insan Müslim olmasına rağmen hiçbirine, şirk hâlinde yapmadığı bir ibadeti kaza ettirmemiştir.
176. 4/Nîsa, 65

rek) onu yöneldiği yola havale eder ve cehenneme sokarız. Ne kötü bir dönüş yeridir orası!" [177]

" ... O'nun emrine muhalefet edenler başlarına bir fitnenin ya da can yakıcı azabın gelmesinden sakınsınlar." [178]

"Allah ve Resûl'ü bir şeye hükmettiğinde, mümin erkek ve mümin kadının o işlerinde seçim hakları yoktur. Kim de Allah'a ve Resûl'üne isyan ederse, muhakkak ki apaçık bir sapıklıkla sapmıştır. " [179]

2. Oruç tutmama ruhsatı verilip oruç tuttuğu takdirde kendisine veya bir başkasına zarar verecek olan kişiler oruç tutamaz:

Tuttuğu oruç, hastalığını arttırıp kişiyi ölüme sürükleyecekse veya daha önemli bir vazifesini ihmale neden olacaksa yolcu oruç tutamaz:

" ... Kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah, size karşı merhametlidir." [180]

İbni Abbas'tan (ra) **rivayet edildiğine göre Peygamber** (sav) **şöyle buyurmuştur:**

"Zarar görmek de zarar vermek de yoktur." [181] [182]

177. 4/Nîsa, 115

178. 24/Nûr, 63; Bu ve öncesinde geçen ayetlerden iki önemli hakikati anlıyoruz:

a. Müminleri ilgilendiren toplu/cemaatsel faaliyetlerde izin almak önemlidir.

b. Resûl (sav), bir postacı değildir. Siyasi ve askerî faaliyetlerde dahi onun emirlerine muhalefet edenler tehdit edilmişlerdir. "Resûl'e itaat, Allah'a itaattir." (4/Nîsa, 80) ilkesinin ve "Ona muhalefet edenler…" (24/Nûr, 63) tehdidinin sosyal ve cemaatsel olaylar için söylenmesi, üzerinde düşünülmesi gereken bir husus olup Resûl'ün (sav) konumunu göstermesi açısından önemlidir. Allah (cc) ona sadece okuduğu ayetlerde değil, her konuda itaat edilmesini ve ona muhalefetten kaçınılmasını istemiştir. Ayrıca bk. 16/Nahl, 44 (Tevhid Meali, Nûr Suresi, 63. ayetin açıklaması)

179. 33/Ahzâb, 36

180. 4/Nîsa, 29

181. Ahmed, 2865; İbni Mace, 2341

182. İbni Receb (rh) hadisin sıhhati hakkında âlimlerin ihtilafını uzunca anlattıktan sonra şu kanaati paylaşır: "Derim ki: 'Tirmizi, Kesîr'in hadisini doğruluyor. Buhari de bazı hadisler için, 'Bu konuda en sahih hadis budur.' der. İbrahim ibni Münzir el-Hizamî de onun rivayet ettiği hadisi hasen görür ve der ki: 'O, İbnu'l Müseyyeb'in rivayet ettiği mürsellerin en hayırlısıdır.' Aynı şekilde İbni Ebu Asım da onu hasen kabul eder. Aralarında İmam Ahmed'in de bulunduğu diğer muhaddisler ise onun hadisini terk etmişlerdir. Bu konuda, hadisin rivayet tarikleri hakkında bu bilgiyle yetiniyoruz.

Şeyh Nevevi (rh), hadisin, rivayet tariklerinin birbirlerini güçlendirdiğini zikretmiştir, ki durum onun dediği gibidir. Beyhaki, Kesir ibni Abdullah El-Müzenî'nin rivayet ettiği bazı hadisler hakkında şöyle der: 'Bu hadisler, içerisinde zayıflık bulunan diğer senetlerle birlikte değerlendirilirse güçlenir.'

İmam Şafii, mürsel hakkında der ki: 'Eğer bu hadis, başka bir vecihten müsned yapılır veya mürsel

Bu iki sınıfın dışında kalan kişiler oruç tutabilir ya da bu kişilere tutturulabilir. Örneğin çocuk, akli dengesi yerinde olmayan kişi, oruçtan zorlanıp zarar görmeyecek hasta ve yolcu, istedikleri takdirde oruç tutabilirler:

Rubeyyi' binti Muavviz (r.anha) şöyle demiştir:

"Peygamber (sav) Aşure Günü'nün sabahı, Ensar'ın oturduğu köylere şu haberi gönderdi: 'Oruçsuz olarak sabahlayan, günün geri kalan kısmını (bir şey yiyip içmeksizin) tamamlasın. Oruçlu olarak sabahlayan ise orucunu tutsun.'

(Rubeyyi' şöyle dedi:) Bundan sonraki zamanlarda biz o günü oruçlu geçirir, **çocuklarımıza da oruç tuttururduk**. Onlara (açlığı unutturmak için) yünden oyuncaklar yapardık. Onlardan biri açlıktan ağladığında kendisine oyuncağı verir, böylece iftara kadar onları oyalardık." [183]

"Ömer (ra) oruç tutmayan Neşvan'a, 'Yazıklar olsun sana; çocuklarımız dahi oruç tutuyor.' demiştir." [184]

Aişe'den (r.anha) şöyle nakledilmiştir:

"Peygamber (sav), çok oruç tutan bir sahabi olan Hamza ibni Amr El Eslemî'nin, 'Yolculuktayken oruç tutulur mu?' şeklindeki sorusuna, 'Dilersen oruç tutarsın, dilersen tutmazsın.' diye cevap verdi." [185]

3. İbadete Alıştırmak İçin Çocuklara Oruç Tutturulur mu?

Şeriatın genel ilkelerinden biri; çocukları buluğa ermeden ibadete alıştırmaktır:

---

rivayet etmeyen birisinden rivayetle mürsel yapılırsa kabul edilir.'

El-Cuzecanî der ki: 'Eğer müsned hadis, -rivayetleriyle ikna etmeyen- güvenilir bir kimseden değilse, bu durumdaki kişilerin mürsel rivayetleri için şartlar daha da sıkı tutulur. Bu rivayet kullanılır ve onunla yetinilir. Bu ise kendisinden daha kuvvetli bir müsnedle çelişmediği zaman geçerlidir.'

İmam Ahmed, bu hadisle delil getirip der ki: 'Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: 'Zarar vermek yoktur, zarara zararla karşılık vermek de yoktur.' '

Ebu Amr ibni Salâh der ki: 'Bu hadisi, Darekutni, değişik vecihlerden müsned olarak rivayet etmiştir. Bunların tamamı hadisi güçlendirmekte ve hasen derecesine ulaştırmaktadır. İlim ehlinin büyük bir çoğunluğu onu kabul etmiş ve delil olarak kullanmıştır. Ebu Davud'un, 'Bu fıkhın temel aldığı hadislerden biridir.' sözü, onun zayıf olmadığını hissettirmektedir. Allah (cc) en doğrusunu bilir." (Câmiu'l Ulumi ve'l Hikem, 2/194-195)

183. Buhari, 1960; Müslim, 1136
184. Buhari, 1960 No.lu hadis öncesi
185. Buhari, 1943; Müslim, 1121

Abdulmelik ibni Er-Rabî ibni Sebre'nin, babasından ve dedesinden (r.anhum) rivayet ettiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Çocuklara yedi yaşına geldiklerinde namaz kılmayı emrediniz. On yaşına gelir de kılmazsa dövünüz." [186]

Oruç ibadeti, tesettür, İslam'a davet … gibi buluğdan sonra mükellef olunacak ibadetler çocuğa aşılanmalı, alıştırma yapılmalıdır:

Rubeyyi' binti Muavviz (r.anha) şöyle demiştir:

"Peygamber (sav) Aşure Günü'nün sabahı, Ensar'ın oturduğu köylere şu haberi gönderdi: 'Oruçsuz olarak sabahlayan, günün geri kalan kısmını (bir şey yiyip içmeksizin) tamamlasın. Oruçlu olarak sabahlayan ise orucunu tutsun.'

(Rubeyyi' şöyle dedi:) Bundan sonraki zamanlarda biz o günü oruçlu geçirir, çocuklarımıza da oruç tuttururduk. Onlara (açlığı unutturmak için) yünden oyuncaklar yapardık. Onlardan biri açlıktan ağladığında kendisine oyuncağı verir, böylece iftara kadar onları oyalardık." [187]

Bazı yörelerde kuş orucu, tekne orucu, paşa orucu gibi farklı isimler kullanılan ve çocuğu oruca alıştırmak için tutturulan birkaç saatlik veya yarım günlük oruç; sünnetin ruhuna uygun, güzel geleneklerdendir. Maalesef sünnet yönünden çorak, bidat yönünden münbit coğrafyamızda sünnete uygun gelenek oldukça azdır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

4. Oruç Tutmasına Engel Olan Durumu Gün İçinde Sonlanırsa Kişi Ne Yapmalıdır?

Oruç günü içinde hayızdan temizlenen, Müslim olan, buluğa eren, yolculuğu biten, hastalıktan şifa bulan, deliliği sonlanan vb. oruç tutmasına engel durumu kalkan kişiler iki kısma ayrılır:

1. Herhangi bir sebeple **farz orucu** tutması gerektiğini bilmeyen kimse, gün içinde öğrenirse o ân oruca niyet eder ve günün geri kalan kısmını oruçlu geçirir. Normalde oruçla mükellef (Müslim-akıllı-baliğ-mukim-sıhhatli) olan, fakat Ramazan ayının başladığını bilmeyen kişiler, oruç günü içinde

186. Ebu Davud, 494; Tirmizi, 407
187. Buhari, 1960; Müslim, 1136

Ramazan'ın başladığını duyarsa, o ândan itibaren ibadetle mükellef olur, **günün geri kalan kısmını oruçlu geçirir. Kaza tutmasına gerek yoktur**:

Rubeyyi' binti Muavviz (r.anha) şöyle demiştir:

"Peygamber (sav) Aşure Günü'nün sabahı, Ensar'ın oturduğu köylere şu haberi gönderdi: 'Oruçsuz olarak sabahlayan, günün geri kalan kısmını (bir şey yiyip içmeksizin) tamamlasın. Oruçlu olarak sabahlayan ise orucunu tutsun.' ... "[188]

Seleme ibni Ekva (ra) şöyle demiştir:

"Peygamber (sav) Eslem Kabilesi'nden bir adama şunu emretti: 'İnsanlara şunu ilan et: Kim bir şey yiyip içtiyse günün geri kalan kısmında oruç tutsun. Kim bir şey yiyip içmediyse bugünü oruçlu geçirsin. Çünkü bugün, Aşure Günü'dür.' "[189]

Aşure orucu, Ramazan orucu teşri kılınmadan önce farzdı.[190] Allah Resûlü (sav) o gün oruç tutulması gerektiğini bilmeyenlere haber yollamış **ve daha önce yemiş içmiş olsalar bile günün kalanını oruçlu geçirmelerini istemiştir.** Bu da şunu gösterir: Vacip olan orucu, gün içinde öğrenen kimse, günün geri kalan kısmını oruçlu geçirir.[191]

188. Buhari, 1960; Müslim, 1136

189. Buhari, 2007; Müslim, 1

190. "Resûlullah (sav) Aşure Günü oruç tutmayı emreder, o günde oruç tutmaya özendirir ve o gün geldiğinde bizi yoklardı/kontrol ederdi. Ramazan orucu farz kılındığında bunu ne emretti ne yasakladı ne de o gün geldiğinde bizi yokladı/kontrol etti." (Müslim, 1128)

191. **Hadisle ilgili bazı meseleler:**

1. Günün geri kalanını oruçlu geçiren kişiye şer'an saim (oruçlu) denir mi?

Bir grup âlim; günün geri kalan kısmında yemeyip içmeyen insana oruçlu denip denmeyeceğini, bu eyleminden ötürü ecir alıp almayacağını ve buna binaen o günün kazasını tutup tutmayacağını tartışmıştır. (bk. El-Mecmu', 6/254-255) Açıkça söylemek gerekirse bu tartışma yersizdir. Zira Allah Resûlü "... günün geri kalan kısmını oruçlu tamamlasın." veya "Orucunu tamamlasın." diyerek o insanı şer'an "oruçlu" diye isimlendirmiştir. Muasır muhaddislerden bir âlim, "Allah Resûlü şer'i hakikatleri beyan etmek için gönderilmiştir. O -bu durumdaki kimseye- 'oruçlu' derken, bunlar 'oruçlu değil' diyor. Gerçekten şaşılacak bir durum!" diyerek tepkisini belirtmiştir. (bk. Bahru'l Muhit es-Seccac Fi Şerhi Sahih İmam Muslim el-Haccac, Muhammed b. Âdem el-Esyubi, 21/2331,1135 No.lu hadis şerhi) Ayrıca bu tartışma yersizdir. Zira her hâlükârda Allah Resûlü'nün (sav) emrine itaat eden sevap alacaktır. Faraza bu insana oruçlu denmeseydi dahi yine de Allah Resûlü'nü dinleyip günü oruçlu -gibi- tamamlayanın ecir alacaktı: "...Kim de Allah'a ve Resûl'üne itaat ederse, şüphesiz ki büyük bir kurtuluş ve kazanç elde etmiş olur. " (33/Ahzâb, 71)

2. O günün kazası tutulur mu?

Gün içinde o günün oruç günü olduğunu öğrenen ve oruç tutan kimse o günü kaza etmez. Zira öğrendiği ândan itibaren mükelleftir ve o da sorumluluğunu yerine getirmiştir. Allah Resûlü

2. Oruç tutmasına engel olan durumu ortadan kalkan kişi, günün geri kalanını oruçlu geçirmez. Gün içinde hastalığı sonlanan, yolculuğu biten, hayızdan temizlenen, buluğa eren, İslam olan … kişiler günün geri kalanını oruçlu geçirmez. Hayız, hasta ve yolcu; ileride o günün kazasını tutar. Yeni Müslim olmuş kişi ve çocuk ise o gün oruçla mükellef olmadığı için o günün kazasını da tutmaz. Bir sonraki günden itibaren oruç tutmakla mükellef olur.

Zikredilen bu sınıflardaki kişilerin o günü oruçlu tamamlamasına veya o

---

(sav) bu durumdaki insanların o günü kaza etmelerini istememiştir. Bu durumda olanların kaza tutmalarına dair gelen rivayet zayıftır. Şöyle ki; Ahmed ibni Hanbel (rh) ve Ebu Davud'un (rh) naklettiği bir rivayette "… o günü kaza edin." ziyadesi vardır. Ancak bu ziyade zayıftır.

Abdurrahman ibni Mesleme'nin babasından (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Eslem Kabilesi'nden bir grup Resûlullah'a (sav) geldi.

Resûlullah (sav) onlara, 'Bugün oruç tuttunuz mu?' diye sordu.

Gelenler, 'Hayır.' dediler.

Bunun üzerine Peygamber (sav), 'Öyleyse bugünün geri kalan kısmını oruçla geçirin. **Sonra onun yerine kaza olarak bir gün oruç tutarsınız**.' buyurdu. "(Ahmed, 20329; Ebu Davud, 2447)

Rivayetle ilgili problemler:

- Rivayetin aslı Sahiheyn'dedir ve "kaza edin" lafzı yoktur.
- İsnadda müdellis Katade (rh) vardır. Bu rivayet "anane" sigasıyla rivayet etmiştir.
- Katade'nin, kendisinden rivayet ettiği Abdurrahman ibni Mesleme hakkında ihtilaf edilmiştir. Kiminin Abdurrahman ibni Seleme diye de zikrettiği ravi hakkında meçhul olduğunu belirten cerh imamları vardır. Ayrıca yalnızca Katade'nin ondan rivayette bulunması -teferrud- sorun kabul edilmiştir. Zira Katade tedlisle bilinmektedir. (Her ne kadar bazı âlimler Abdurrahman'ı salihu'l hadis kabul etse de bu, rivayete "hasen" demeyi gerektirmez. Zira ondan yalnızca Katade (rh) nakilde bulunmuştur. Yani müdellis ravinin anane sigasıyla teferrudu söz konusudur.)
- Abdurrahman ibni Mesleme (veya Seleme)'nin, kendisinden naklettiği amcası için Beyhaki (rh), "Amcasının kim olduğunu bilmiyoruz." demiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

3. Farz oruca gün içinde niyet edilebilir mi?

Bilindiği gibi nafile oruca gün içinde niyet edilebilir. Ancak farz oruca fecirden önce niyet edilmelidir. Nafilenin delili şudur:

Müminlerin Annesi Aişe (r.anha) şöyle demiştir:

"Bir gün Resûlullah (sav), benim yanıma girdi ve 'Yanınızda yiyecek bir şey var mı?' buyurdu.

Biz de, 'Hayır yok.' dedik.

O da, 'O zaman ben oruç tutuyorum.' buyurdu." (Müslim, 1154)

Farz oruca geceden niyetin delili şudur:

Peygamber'in (sav) hanımı Hafsa'dan (r.anha) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurdu:

"Kim fecirden önce tutacağı oruca niyet etmezse onun orucu yoktur." (Ebu Davud, 2454; Tirmizi, 730; Nesai, 2332)

Yukarıda okuduğumuz Aşure hadisi ise farz olan orucu da gün içinde niyet edilebileceğine delil kabul edilmiştir. Zira o dönemde Aşure orucu farz oruçlardandı. Ancak bu istidlal isabetli değildir. Zira o günün Aşure olduğunu gün içinde öğrenen insan özür sahibidir. Özür sahipleri, özürsüz olanlara kıyas edilmez. O takdirde özür ile kasıt arasında fark kalmaz. Hem şeriat hem de lugat, özür ile kastı/taammütü ayırmıştır.

günün kazasını tutacağına dair sahih ve sarih bir delil yoktur. Bilakis Allah Resûlü Dönemi'nde her Ramazan benzer durumlar yaşanmasına rağmen, Allah Resûlü (sav) o günü oruçlu geçirmelerini veya kaza tutmalarını istememiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.[192]

XII. Orucun Şartları/Rükunları

Orucun sahih olması için bazı şartlar ve rükunlar vardır:

A. Niyet Etmek

Alkame ibni Vakkas El-Leysi'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer ibni Hattab'ın (ra) minberde şöyle dediğini duydum: 'Allah Resûlü'nü (sav) şöyle söylerken işittim:

'Ameller niyetlere göredir ve herkes için niyet ettiğinin karşılığı vardır. Kimin hicreti, elde edeceği dünyalığa veya evleneceği bir kadına ise hicreti, hicret ettiği şeyedir...' ' "[193]

---

192. Aralarında **bazı farklılıklar** olsa da, yukarıda zikredilen meseleye dair İslam fukahasının üç mezhebi vardır:

- Sayılan durumlarda olanlar o günü oruçlu tamamlar, ileride kaza tutmazlar. Bu âlimler Aşure'yle ilgili hadisin hükmünü genelleştirir, kazayı emreden rivayeti zayıf kabul ederler. Hâliyle oruç tutmasına engel durumu kalkan kimsenin, o ândan itibaren günü oruçlu tamamlamasını şart koşarlar. (Zâdu'l Meâd, 2/92; İbni Kayyım (rh) bu görüşü hocası İbni Teymiyye'den (rh) nakleder.) Bazı âlimler Aşure orucu hadisine ek olarak; Ramazan ayını veya orucun hürmetine günü oruçlu geçireceklerini söylerler.

Deriz ki: Bu görüş Aşure hadisini genelleştirmesi cihetiyle isabetli değildir. Zira Aşure hadisi "o günün oruç olduğunu bilmeyenler" içindir. Diğer sınıfların bu duruma kıyası doğru değildir. Onlar oruç olduğunu bilmelerine rağmen şer'i bir ruhsatla oruç tutmamışlardır. Ayrıca bu sınıfların bir kısmı şartların tahakkuk etmemesi nedeniyle oruç tutmaz, bir kısmı da engellerin varlığı nedeniyle... Bu sınıfları birbirine kıyas etmek isabetli değildir. Yine günün/ayın hürmeti için o günü oruçlu gibi geçirme ictihadı isabetli değildir. Zira Yüce Allah yolcuya, hastaya, hayızlı kadına, çocuğa... o gün oruç tutmama izni vermiştir. Şayet bugüne hürmetsizlik olsa, Allah (cc) izin vermezdi.

- Bir gup âlim bu durumda olanların, günün geri kalanını oruçlu geçirmek zorunda olduğunu, ayrıca o günün kazasını tutmaları gerektiğini söylerler. Bu görüşe Aşure orucu hadisini ve -yukarıda zayıf olduğunu belirttiğimiz- "o günün kazasını tutun" lafzını delil alırlar. Her iki istidlal de isabetli değildir. Gerekçesini yukarıda izah ettik.

- Bu durumda olanlar ne kalan günlerini oruçlu geçirir ne de o günün kazasını tutarlar. (Mecmu, 6/256; Muhalla, 4/381, 760. Mesele) Bu gruptaki âlimlerden bir kısmı günün geri kalan bölümünü oruçlu gibi geçirmeyi mustehab görmüşlerdir.

Deriz ki: Bu görüş Aşure hadisiyle amel etmeyi iptal ettiğinden racih değildir.

Sonuç: Yukarıda zikrettiğimiz görüş tüm delillerle bir arada amel etmeye en uygun olandır. Bu da hadis ehlinin metoduna en uygun tutumdur. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

193. Buhari, 1; Müslim, 1907

Niyet açısından oruç iki kısımdır:

1. Farz Oruç: Farz oruca geceden (fecir doğmadan) niyet edilmelidir. Gece vaktinde niyet etmeyi kasıtlı olarak terk etmek, orucu geçersiz kılar:

Peygamber'in (sav) hanımı Hafsa'dan (r.anha) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim fecirden önce tutacağı oruca niyet etmezse onun orucu yoktur." [194] [195]

Bu durumun tek istisnası kişinin farz oruçtan haberdar olmamasıdır. O günün Ramazan olduğunu gün içinde duyan Müslim; o ân oruçla mükellef olur ve o ândan itibaren oruca başlar. İftardan birkaç saniye önce bile olsa o, şer'an oruçludur ve o günü kaza etmesine gerek yoktur. Zira kişi, öğrendiği ânda şer'i hükümlerle mükellef olur:

Seleme ibni Ekva (ra) şöyle demiştir:

"Peygamber (sav) Aşure Günü birisini görevlendirerek ashaba şu duyuruyu yapmasını söylemişti: 'Kim bir şeyler yemişse (günün geri kalan kısmını oruç tutarak) tamamlasın veya oruç tutsun, kim şu âna kadar herhangi bir şey yememişse bundan sonra da yemesin.' " [196]

2. Nafile Oruç: Nafile oruç için geceden niyet etmeye gerek yoktur. Fecirden sonra bir şey yiyip içmemek kaydıyla, niyet edilerek oruca başlanabilir:

Müminlerin Annesi Aişe (r.anha) şöyle demiştir:

"Bir gün Resûlullah (sav), benim yanıma girdi ve 'Yanınızda yiyecek bir şey var mı?' buyurdu.

Biz de, 'Hayır yok' dedik.

O da, 'O zaman ben oruç tutuyorum.' buyurdu." [197]

194. Ebu Davud, 2454; Tirmizi, 730; Nesai, 2332

195. Bu hadis farklı yollardan bize ulaşmıştır. Bazısında merfu, bazısında mevkuftur. İllet ilimlerinde derinleşmiş muhaddisler mevkuf rivayeti sahih kabul etmişlerdir. Buhari, Nesai, Tirmizi mevkuf rivayet tercih ederken; İbni Huzeyme, Hâkim, İbni Hibban, İbni Hazm gibi muhaddisler merfu rivayet tercih etmiştir. (bk. Fethu'l-Bârî, 1924 No.lu hadis şerhi)

Derim ki: Mevkuf rivayet tercih edilse dahi istidlal açısından problem olmaz. Şöyle ki;

• İbadetlere niyet etmek, vakti tayin etmek akılla bilinecek şeylerden değildir. Bu cihetle isnadı mevkuf olsa da hükmü merfudur.

• Niyet ameli var eder. Hâliyle amelden önce olmalıdır. Oruç ibadetinin başlangıcı fecr-i sadık olduğundan, niyet fecirden önce olmalıdır.

196. Buhari, 1924; Müslim, 1135

197. Müslim, 1154

Dil ile niyet getirilir mi?

Niyetin mahalli kalptir. Niyet, kalbin bir amele azmetmesidir. Kişinin o amele yönelmesi, şer'i bir niyettir. Dil ile niyet getirmek iki açıdan yanlıştır:

• Allah Resûlü'nün (sav) sünnetine aykırıdır. O ve ashabı dil ile niyet getirmemişlerdir. İbadetlerde aslolan ona ittiba etmektir:

"Benim sünnetimden yüz çeviren, benden değildir."[198]

Aişe'den (r.anha) şöyle nakledilmiştir:

"Resûlullah (sav), 'Kim, bizim şu dinimizde bulunmayan bir şeyi ortaya koyarsa bu koyduğu şey kabul edilmez.' buyurdu."

Diğer bir rivayet ise, "Kim, bizim dinimizin üzerinde bulunmadığı bir iş yaparsa bu yaptığı kabul değildir."[199] şeklinde gelmiştir.

• Dil ile niyet getirmek vesvese kapısını açar. Bugün birçoğumuzun şahit olduğu üzere ağızla niyet getirenler, amellerinde vesveseye kapılmaktadır. Bu da sünnete muhalefetin cezası olsa gerektir:

"... O'nun emrine muhalefet edenler başlarına bir fitnenin ya da can yakıcı azabın gelmesinden sakınsınlar."[200]

B. Orucu Bozan Unsurlardan Uzak Durmak

Bilerek/İsteyerek yeme, içme ve cinsel ilişki orucu bozar. Kişinin fecr-i sadıktan Güneş batana dek bunlardan sakınması gerekir.[201]

XIII. Özür Sahiplerinin Orucu

Özür sahibinden kasıt; şeriatın oruç tutmamasına izin verdiği veya oruç tutmasını yasakladığı kimselerdir. Bu grubu şöyle sınıflandırabiliriz:

A. Hastalar

Allah (cc), hastalara oruç tutmama ruhsatı vermiştir. Hastalık nedeniyle oruç tutamayan kişiler, iyileştikten sonra tutmadığı günlerin kazasını tutarlar:

198. Buhari, 5063; Müslim, 1401
199. Müslim, 1718
200. 24/Nûr, 63
201. Orucu bozan unsurların tafsilatları için bk. s. 207

"(Oruç) sayılı günlerde (size farz kılındı). Sizden her kim hasta ya da yolculukta olur (ve oruç tutmazsa) onun yerine başka bir günde (oruç tutsun) ... "[202]

Hastalık ile ilgili meseleler

1. Oruç Tutmamaya Ruhsat Veren Hastalığın Ölçüsü Nedir?

Yüce Allah, hastalığı mutlak olarak zikretmiş, herhangi bir kayıtla sınır çizmemiştir. Kişi kendini hasta hissediyorsa orucunu açabilir. Hastalığı belli şartlarla kayıt altına almanın delili yoktur.[203]

202. 2/Bakara, 184

203. Kurtubi (rh) konuya dair şunları kaydeder:

"İbni Sirin der ki: 'İnsan hasta adını hak edecek duruma geldi mi oruç açması da sahih olur. Bu ifade, yolcunun yolculuk sebebiyle yolculuğun ruhsatından istifade edebilmesine kıyasen kullanılmıştır, isterse oruç açmayı gerektiren bir zaruret bulunmasın.'

Tarif ibni Temmam El-Utaridi der ki: 'Ramazan ayında Muhammed ibni Sirin'in yanına girdim, yemek yediğini gördüm. Yemeği bitirince şöyle dedi: 'Benim bu parmağım ağrıyordu.' '

İlim adamlarından pek çok kimse de şöyle demiştir: Oruçlu eğer kendisini rahatsız edecek, kendisine eziyet verecek bir hastalığa yakalanmış ya da bu hastalığın uzamasından korkuyor ya da daha da artmasından çekiniyorsa oruç açması sahih olur.

İbni Atiyye der ki: 'İmam Malik'in mezhebine mensup yetkin ilim adamlarının kabul ettikleri görüş budur ve onlar bu görüşü esas kabul eder ve buna göre tartışırlar.' Ancak İmam Malik'in kullandığı ifade ise, 'Kişiye ağır gelen ve onu bir dereceye kadar rahatsız eden hastalık' şeklindedir.

İbni Huveyzimendad ise şöyle demektedir: 'Oruç açmayı mübah kılan hastalık ile ilgili İmam Malik'ten gelen rivayet farklı farklıdır. Bir seferinde, 'Oruç tutmaktan dolayı telef korkusudur.' derken bir diğer seferinde, 'Hastalığın ağır olması, oruçla birlikte hastalığın artması ve aşırı derecede zorluk çekmek hâlidir.' demiştir. Mezhebinde sahih olan budur. Zahirin gereği de budur. Çünkü herhangi bir hastalık özel olarak söz konusu edilmemiştir. Dolayısıyla oruç açmak bütün hastalıklarda mübahtır. Delil ile tahsis edilen baş ağrısı, sıtma ve oruç ile birlikte sıkıntı teşkil etmeyen azıcık hastalık bunlardan müstesnadır.'

El-Hasen der ki: 'Hastalıktan dolayı ayakta namaz kılamayacak ise oruç açar.' Bu görüş En-Nehai tarafından da ifade edilmiştir.

Bir kesim de şöyle der: Bizzat hastalığın zarureti kişiyi oruç açmak zorunda bırakmazsa hastalıktan dolayı orucunu açamaz. Oruç ile birlikte bu zarurete katlanabiliyor ise orucunu açmaz. Bu Şafii'nin de görüşüdür.

(Kurtubi) Derim ki: İbni Sirin'in görüşü, Yüce Allah'ın izniyle bu hususta en mutedil olan görüştür. Buhari der ki: 'Neysabur'dayken Ramazan ayında hafif bir şekilde rahatsızlanmıştım. İshak ibni Raheveyh, bir grup arkadaşıyla birlikte benim ziyaretime geldi ve bana şöyle dedi: 'Ey Abdullah, orucunu açtın mı?'

Ben, 'Evet.' deyince şöyle sordu: 'Ruhsatı kabul etmeyecek kadar zayıf düşmekten mi korktun?'

Ben dedim ki: 'Bize Abdan ibnu'l Mubarek anlattı; o, İbni Cüreyc'den şöyle dediğini nakletti: 'Ata'ya, 'Hangi hastalıktan dolayı oruç açabilirim?' diye sordum. O, 'Hangisi olursa.' dedi (ve devam etti). 'Nitekim Yüce Allah, 'Sizden kim hasta veya yolcu olursa…' diye buyurmuştur.' ' Buhari der ki: 'İshak bu hadisi bilmiyordu..' " (Kurtubi Tefsiri, 2/534-535, Bakara Suresi 183-184. ayet tefsiri)

Seyyid Kutub (rh) şöyle der:

"Âyet-i kerîmenin hükmü, mutlak şekilde sefer ve hastalık sebebine mebnidir. Tahdid edilemez.

2. Hastalar Oruç Tutabilir mi?

Hastalar iki kısımdır:

1. Oruç hastaya zarar verecekse, hasta oruç tutamaz. Bu durumda oruç tutan şer'i naslara muhalefet ettiği için asi olur:

"... Kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah, size karşı merhametlidir."[204]

İbni Abbas'tan (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Zarar görmek de zarar vermek de yoktur."[205][206]

2. Oruç, hastaya zarar vermeyecekse hasta muhayyerdir. Dilerse oruç tutar, dilerse orucunu yer. Şayet orucu tutarsa Yüce Allah'ın hoşnut olduğu azimetle amel eder; kuvvetle/ciddiyetle kulluk eder ve ecir alır:

"... (Ve demiştik ki:) 'Size verdiğimiz (Kitab'a) kuvvetle yapışın ve içindeki (öğütleri) hatırlayın ki sakınıp korunabilesiniz.' "[207]

" 'Yahya! Kitab'ı kuvvetle al.' (dedik.) Biz, ona henüz çocukken hüküm/hikmet verdik."[208]

Şayet oruç tutmazsa Yüce Allah'ın kolaylaştırmasıyla/ruhsatıyla amel eder ve ecir alır:

"... Sizden her kim hasta ya da yolcu olursa (oruç tutmadığı günlere karşılık) başka günlerde (oruç tutsun). Allah sizin için kolaylık diler, zorluk dilemez. **(Bu**

Hasta sıhhat bulunca, misafir evine dönünce eda etmek kaydıyla, nasıl ve ne şekilde olursa olsun orucunu bozabilir. Kur'an-ı Kerim'in mutlak olan bu nassını böylece anlamak daha evlâdır. İslâmî anlayışa en yakın olan tefsire göre, zorluğun kalkması ve zarûretin def edilmesi bakımından hükm-ü ilâhî seferin meşakkatını veya hastalığın şiddetini nazarı itibara almamaktadır. Bahis mevzuu olan murad-ı ilâhî, mutlak şekilde hastalık ve seferdir; zorluk değil, kolaylıktır. Biz hükm-ü ilâhînin neden mutlak hastalığa veya mutlak sefere taalluk ettiğinin hikmetini bilemiyoruz. Hastalık ve sefer hususunda insanların bilmeyip, Allah'ın bildiği başka hususlar olabilir. Veya bu hususlarda insanın takdirine mazhar olmayan, henüz açığa çıkmamış, başka hususlar da bulunabilir... Madem ki Yüce Allah bu hükm-ü ilâhînin sebebini açıklamamıştır; bizim de bu hususlarda te'vil yoluna gitmemiz için hiçbir sebep yoktur. Bizim için hikmetini kavrayamasak da, ilâhi ahkama itaat etmek gerekir. Orucun hikmetini idrak etmemiz değil, yerine getirmemiz lâzımdır." (Fî Zılâl-il Kur'ân , Seyyid Kutub, 1/349-350, Bakara Suresi 184. ayetin açıklaması)

204. 4/Nîsa, 29
205. Ahmed, 2865; İbni Mace, 2341
206. Hadisin sıhhati için s. 250, 182 No.lu dipnota bakınız.
207. 2/Bakara, 63
208. 19/Meryem, 12

kolaylaştırma) sayılı günleri tamamlamanız ve sizi hidayet etmesinden ötürü Allah'ı yüceltip/en büyük olarak bilmeniz ve şükretmeniz içindir."[209]

"Allah masiyetlerin işlenmesini hoş görmediği gibi ruhsatlarının alınmasını sever."[210]

3. Hasta Gün İçinde İyileşirse Ne Yapmalıdır?

Hastalık nedeniyle oruç tutmayan kişi, oruç günü içinde iyileşirse şer'i bir sorumluluğu yoktur. Günün geri kalan kısmını oruçlu geçirmez.[211]

4. Güne Oruçlu Başlayıp Gün İçinde Hastalanan Kişi Ne Yapmalıdır?

Hastalık şer'i bir özürdür. Gün başlangıcında hastalık nedeniyle oruç tutmayan kişi ile gün içinde hastalanarak orucunu bozan kişi arasında fark yoktur. Her ikisi de şer'i ruhsattan yararlanmıştır.

5. Ömür Boyu Hastalığa Mahkûm Olan Kişiler Ne Yapmalıdır?

Ömür boyu hastalığa mahkûm olanlar; hasta olup iyileşme ümidi olmayanlardır. Normal hastalar kaza orucu tutarken, iyileşme umudu olmayanlar kaza orucu tutamazlar. Racih olan; bu kişilerin her gün için bir fakiri doyurmalarıdır:

" … (Normal şartlarda) güç yetirdiği hâlde (yakalandığı bir hastalık, hamilelik, yaşlılık gibi sebeplerle oruç tutmayanlar) her güne karşılık bir yoksul doyursunlar … "[212]

B. Yolcular

Yolculuk şer'i bir özürdür. Yolculuk nedeniyle oruç tutmayan kişiler, yolculuk sonrasında kaza orucu tutarlar:

"(Oruç) sayılı günlerde (size farz kılındı). Sizden her kim hasta ya da yolculukta olur (ve oruç tutmazsa) onun yerine başka bir günde (oruç tutsun) … "[213]

1. Oruç Tutmaya Ruhsat Veren Yolculuğun Ölçüsü Nedir?

Şer'i bir özür olan yolculuğa dair şeriat bir ölçü zikretmemiştir. Bir bel-

209. 2/Bakara, 185
210. Ahmed, 5866
211. Tafsilat için bk. s. 248
212. 2/Bakara, 184; Bu tercih; ayetin, normal zamanda güç yetirdiği hâlde sonradan oluşan özel bir durum nedeniyle oruç tutamayanlar için geçerli olduğuna dayanmaktadır. Ayetle ilgili geniş izah, yaşlılıktan dolayı oruç tutamayanlarla ilgili bölümde zikredilecektir.
213. 2/Bakara, 184

denin örfünde yapılan eylem "sefer/yolculuk" diye isimlendiriliyorsa; o, yolculuktur. Şeriatın izin verdiği oruç tutmama, namazı kısaltma ve cem etme ruhsatları kullanılabilir.[214]

---

214. **Oruç Tutmamak ve Namaz Kısaltmak İçin Özür Olan Yolculuğun Ölçüsü**

Şeriat bir isme hüküm bina etmişse; o ismin sınırlarını anlamak için önce şeriata (Kur'ân ve sünnete) bakılır. Şayet şeriatta bir sınır belirlenmemişse örfe bakılır. Örfte de bir sınır belirlenmemişse Arap lugatına bakılır. (İrşadu'l Fuhul, Şevkani, 1/63)

Şeriat (Kur'ân ve sünnet); sefer/yolculuk ismine namazı kısaltma ve oruç tutmama ruhsatı vermiştir. Ancak ne Kur'ân'da ne de sünnette bu yolculuğa dair kayıt zikretmiştir. Kur'ân'da ve sünnette yolculuk mesafesine dair sahih ve sarih bir nas yoktur.

Hâliyle örfe bakmak durumundayız. Bir yerin örfünde, yapılan yolculuğa "sefer" deniyorsa; o, seferdir. Şer'i ahkâmda sabit olan namazın kısaltılması ve birleştirilmesi yapılabilir. (Mecmû'ul Fetâvâ, 12/24)

Örneğin, İstanbul içinde bir ilçeden başka bir ilçeye gitmek; şehir içinde yapılan normal bir intikaldir. Ancak aynı mesafe birçok Anadolu ilinde yolculuk olarak kabul edilmektedir. İstanbul örfünde sefer/yolculuk olmayan mesafe, Anadolu illerinde sefer sayılabilmektedir. Şeriat yolculuk için bir mesafe tayin etmediğinden her beldenin örfünce hareket etmek gerekmektedir.

Namazların kısaltılacağı mesafe konusunda İslam âlimleri eskiden günümüze -tüm zamanlar boyunca- ihtilaf etmiştir. İbnu'l Munzir (rh) yirmiye yakın farklı mezhep zikretmiştir. (bk. Fethu'l-Bârî, 1086-1088 No.lu hadis şerhleri)

Bu görüşlerden en yaygın olanları şöyle sıralayabiliriz:

• Çoğunluk dört burüdlük mesafede namazın kısaltılabileceğini söylemiş; Allah Resûlü'nden (sav) şu hadisi nakletmişlerdir:

"Ey Mekkeliler! Dört burüd olmadıkça namazları kısaltmayınız."

Bu rivayet zayıftır. Zira senedinde Abdulvehhab ibni Mücahid ibni Cebr vardır. Metruk/Terk edilmiş bir ravidir. Nevevi (rh) onu yalancılığa nispet etmiştir. El-Ezdi (rh) ondan rivayetin helal olmadığını söylemiştir. Ayrıca ondan bu rivayeti nakleden İsmail ibni Ayyaş'tır. İsmail'in Hicazlılardan rivayeti makbul değildir. (bk. Neylu'l Evtâr, 1162-1163)

Bu görüş Abdullah ibni Ömer ve Abdullah ibni Abbas'ın (r.anhuma) fiilî olarak rivayet edilmiştir. (Buhari, Taksiru'l Salât, 4. Bab)

Sahabe sözü hüccet değildir. Birazdan geleceği gibi Allah Resûlü'nün (sav) uygulaması bu rivayetten farklıdır.

Bu görüşe göre namazların kısaltılacağı mesafe dört burüddür. Bir bürud, dört fersah; bir fersah, üç mil; bir mil, 1,68 km'dir. Buna göre 4 burüd=16 fersah= 48 mil= 80,640 km olur. (Şer'î Ölçü Birimleri ve Fıkhî Hükümleri, M. Necmeddin El-Kûrdi, s. 283) Yani cumhura göre namazları kasr ve oruç tutmama mesafesi seksen kilometredir.

• Bir grup ilim adamı bazı hadislere dayanarak; deve yürüyüşüyle üç günlük mesafenin namazların kısaltma mesafesi olduğunu söylemişlerdir. Delil olarak bu ve benzeri hadisleri almışlardır:

İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kadınlar yanlarında kendileriyle evlenmeleri haram olan bir yakınları bulunmadan üç günlük yolculuğa çıkmasın." (Buhari, 1087; Müslim, 1338)

Bu hadis farklı rivayetlerde iki gün ve bir gün olarak da varid olmuştur.

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah'a ve Ahiret Günü'ne iman eden bir kadının bir gün veya bir gecelik yolculuğa yanında kendisiyle evlenmesi haram olan biri bulunmadan çıkması helal değildir." (Buhari, 1088; Müslim, 1339)

Peygamber (sav) ile birlikte on iki savaşa katılan Ebu Said (ra) şöyle demiştir:

"Peygamber'den (sav) işittiğim şu dört şey çok hoşuma gitti: Bir kadın, yanında kocası veya mahremi bulunmaksızın iki günlük yolculuğa çıkamaz. İki günde; Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı'nda oruç tutulmaz. İki namazdan sonra namaz yoktur: İkindiden sonra Güneş batıncaya kadar, sabahtan sonra Güneş doğuncaya kadar. Yalnızca üç mescide gitmek için yolculuk yapılabilir: Mescid-i Haram, benim mescidim (Mescid-i Nebevi) ve Mescid-i Aksa." (Buhari, 1864)

Bu hadisten, gayenin seferin müddetini belirlemek değil, kadının tek başına yolculuk yapmasını yasaklamak olduğu anlaşılır. Kaldı ki ileride geleceği gibi Allah Resûlü (sav) bu mesafeden çok daha az mesafede namazları kısaltmıştır.

Günümüz Hanefi uleması bu mesafenin doksan kilometreye tekabül ettiğini belirtmiştir. (Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s. 187)

Sonuç: Allah Resûlü'nün (sav) ve ashabın uygulamalarına baktığımızda, yukarıda mezkûr mesafelerden çok daha kısa mesafelerde namazları kısalttıklarını görürüz.

Yahya ibni Yezid El-Hünai'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir: "Enes ibni Malik'e, namazı kısaltmayı sordum. O da, 'Resûlullah (sav), üç mil veya üç fersahlık bir yola çıktığında namazı iki rekât kılardı.' dedi." (Müslim, 691)

Üç mil yaklaşık olarak beş km'dir. Şayet üç fersah olduğunu kabul edersek bu da yaklaşık on beş km yapar. Her hâlükârda Allah Resûlü (sav) yukarıda zikredilen mesafelerden daha kısa mesafelerde namazını kısaltmışlardır.

Cubeyr ibni Nufeyr'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir: "Şurahbil ibni Sımt (ra) ile birlikte on yedi veya on sekiz mil (yirmi sekiz-otuz km) uzaklıktaki bir köye gitmiştik. Kendisi namazı iki rekât kıldı. Ben de bunu kendisine sordum. O da, 'Ömer'in, Zu'l Huleyfe'de iki rekât kıldığını gördüm. Kendisine bunu sordum. O da, 'Ben, sadece Resûlullah'ın (sav) yaptığını gördüğüm gibi yapmaktayım.' dedi.' dedi." (Müslim, 692)

Ömer (ra) Zu'l Huleyfe mevkisine gidince namazını kısaltmıştır. Medine ile Zu'l Huleyfe arası altı mildir. Bu da yaklaşık on km yapar.

"İnsanlar İbni Abbas'a sefer namazını sormaya başladılar. Dedi ki: 'Peygamber (sav) ailesinden ayrıldığı zaman evine dönünceye kadar iki rekât namaz kılardı.' " (Ahmed, 2159)

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav) bu Medine şehrinden çıktığı zaman, tekrar oraya dönünceye kadar farz namazları iki rekâttan fazla kılmamıştır." (İbni Mace, 1067)

Bu rivayetlerde ise hiçbir kayıt zikretmeksizin, sefere çıkışında namazı kısalttığı belirtilmiştir.

Görüldüğü gibi seksen veya doksan km'nin namazları kısaltma için alt sınır olmadığı bizzat Allah Resûlü'nün (sav) uygulamasıyla nakzedilmiştir.

Abdullah ibni Ömer'in (ra) dört burüd (seksen km) olmadan namazı kısaltmadığı rivayeti, onun kendi sözüyle nakzedilmiştir. İbni Ebi Şeybe'nin naklettiği bir rivayette şöyle demiştir: "Bir mil'lik (1,68 km) yolculuğa çıksam namazı kısaltırdım." (Fethu'l-Bârî, 1086-1088 No.lu hadis şerhi; Hafız ibni Hacer bu rivayete "isnadı sahih" der.)

Kendisi de Hanbeli olan İbni Kudame (rh) iki gerekçeyle kendi mezhebi de dâhil cumhurun görüşünü eleştirmiştir:

Görüşlerin dayanak noktası olan Abdullah ibni Ömer ve Abdullah ibni Abbas'tan (r.anhuma), imamların aktardığı görüşlerin hilafına görüş nakledilmiştir. Kaldı ki onlardan nakledilen, Allah Resûlü'nün (sav) fiiline aykırıdır.

Bir şeyin takdiri tevkifidir. (Yani ancak nasla bir ölçü konabilir.) Mücerred rey ile bir şey takdir edilmez. Özellikle de onu takdir edecek bir asıl ve kendisine kıyas yapılacak bir benzeri yoksa. (El-Muğni, 2/190)

2. Oruç Tutmak mı, Yoksa Tutmamak mı Daha Faziletlidir?

Şayet oruç tutmak, kişinin kendisine veya bir başkasına zarar vermesine neden olacaksa oruç tutmamalıdır. Bu durumda orucu yemek daha efdaldir. Örneğin, yolculukta oruç tuttuğunda hastalanan veya zayıf düştüğü için İslami/kamusal/cemai görevlerini ihmal eden kişilerin oruç tutması doğru değildir.

Şayet oruç tutacak kişi kendisine veya başkasına zarar vermeyecekse muhayyerdir. Dilerse oruç tutar, dilerse yer. Şayet oruç tutarsa Yüce Allah'ın hoşnut olduğu azimetle amel eder; kuvvetle/ciddiyetle kulluk eder ve ecir alır:

"... (Ve demiştik ki:) 'Size verdiğimiz (Kitab'a) kuvvetle yapışın ve içindeki (öğütleri) hatırlayın ki sakınıp korunabilesiniz.' "[215]

" 'Yahya! Kitab'ı kuvvetle al.' (dedik.) Biz, ona henüz çocukken hüküm/hikmet verdik."[216]

Şayet oruç tutmazsa Yüce Allah'ın kolaylaştırmasıyla/ruhsatıyla amel eder ve ecir alır:

"... Sizden her kim hasta ya da yolcu olursa (oruç tutmadığı günlere karşılık) başka günlerde (oruç tutsun). **Allah sizin için kolaylık diler, zorluk dilemez**. (Bu kolaylaştırma) sayılı günleri tamamlamanız ve sizi hidayet etmesinden ötürü Allah'ı yüceltip/en büyük olarak bilmeniz ve şükretmeniz içindir."[217]

"Allah masiyetlerin işlenmesini hoş görmediği gibi ruhsatlarının alınmasını sever."[218][219]

İbni Kudame (rh) taassuptan kaçınarak kendi mezhebinin delillerinin zayıflığına işaret etmiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

215. 2/Bakara, 63

216. 19/Meryem, 12

217. 2/Bakara, 185

218. Ahmed, 5866

219. Bu ayrımı yapmamızın nedeni, Allah Resûlü'nün (sav) uygulamalarındaki farklılıktır. Tüm delillerle bir arada amel etmek için bu ayrıma gittik.

- **Oruç tutmanın doğru olmadığına işaret eden deliller:**

Cabir ibni Abdullah'ın (ra) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Resûlullah (sav), seferlerinden birinde, gölge altına alınmış bir adamın başına toplanan bir kalabalık gördü ve 'Nedir bu?' diye sordu.

3. Yolculuğu Gün İçinde Biten Kişi Ne Yapmalıdır?

Yolculuğu gün içinde sonlanan kişinin şer'i bir sorumluluğu yoktur. Günün geri kalan kısmını oruçlu geçirmez.[220]

4. Meslekleri Nedeniyle Sürekli Seferde Olan Kişiler Ne Yapmalıdır?

Oruç günü seferde olan kişi, oruç tutmama ruhsatına sahiptir. Dilerse oruç tutar, dilerse oruç tutmaz. Yolculuğa ara verdiği günlerde -veya diliyorsa yolculukta-, tutmadığı günlerin kazasını tutar.

Oradakiler, 'Bu adam oruçlu.' dediler.

Peygamber de (sav), 'Yolculuk sırasında oruç tutmak birr (erdem/ iyilik) değildir.' buyurdu." (Buhari, 1946)

Abdullah ibni Abbas'tan (ra) şöyle nakledilmiştir:

"Peygamber (sav) Ramazan'da oruçlu olarak Mekke'ye doğru yola çıktı. Kedîd'e varınca orucunu bozdu. Bunun üzerine insanlar da oruçlarını bozdular." (Buhari, 1944)

Enes ibni Mâlik'in (ra) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Biz Resûlullah ile birlikte bir yolculukta bulunuyorduk. Bir yerde mola verince çoğumuz elbisesini gölgelik yapıp dinlenmeye başladı. Oruçlular hiçbir şey yapmıyordu. Oruç tutmayanlar ise binek develerini suya götürüp suladılar ve yemlediler, oruçlulara hizmet ettiler ve yemek pişirip oruçlularla birlikte yediler. Onların bu gayretini gören Resûlullah (sav) şöyle buyurdu:

'Bugün mükâfatı oruç tutmayanlar aldı götürdü!' " (Buhari, 2890)

- **Oruç tutmanın fazilet olduğuna işaret eden deliller:**

Ebu'd Derda'nın (ra) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Resûlullah (sav) ile birlikte çok sıcak bir günde sefere çıkmıştık. İnsanlar kavurucu sıcaktan korunmak için ellerini başlarının üzerine koymak zorunda kalıyorlardı. O gün içimizde Peygamber (sav) ile Abdullah ibni Revaha dışında oruçlu kimse yoktu." (Buhari, 1945)

Bu rivayette bütün meşakkat ve zorluğa rağmen Nebi'nin oruç tuttuğunu görüyoruz. Bu da yolculuk esnasında oruç tutmanın faziletli olduğunu gösterir.

- **Muhayyer bırakan deliller:**

Aişe'den (r.anha) şöyle nakledilmiştir:

"Peygamber (sav), çok oruç tutan bir sahabi olan Hamza İbni Amr El Eslemî'nin, 'Yolculukta iken oruç tutulur mu?' şeklindeki sorusuna, 'Dilersen oruç tutarsın, dilersen tutmazsın.' diye cevap verdi." (Buhari, 1943)

Enes ibni Malik'in (ra) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Biz Peygamber (sav) ile birlikte yolculuk yapardık ve bu sırada oruç tutanlar, tutmayanları; oruç tutmayanlar da tutanları kınamazdı." (Buhari, 1947)

Abdullah ibni Abbas (ra) şöyle derdi:

"Resûlullah (sav) kimi zaman oruç tutmuş kimi zaman da tutmamıştı. Bu bakımdan isteyen oruç tutar, isteyen tutmaz." (Buhari, 1948)

220. Tafsilat için bk. s. 248

C. Hayızlı ve Lohusa/Nifaslı Kadınlar

Hayız ve nifas, oruç tutmaya engeldir. Kadınlar, o günlerde oruç tutmaz, temizlendikten sonra tutmadıkları günleri kaza ederler.

Ebu Said El-Hudri'den (ra) **nakledildiğine göre Resûlullah** (sav) **şöyle buyurmuştur:**

"Kadın âdet dönemine girdiği zaman namaz kılmadığı gibi oruç da tutmuyor, değil mi? İşte, bu da onun dininin eksik olduğunu gösterir."[221]

Muaze binti Abdullah'dan (r.anha) **şöyle rivayet edilmiştir:**

"Ben Aişe'ye (r.anha): Âdetli kimse neden orucunu kaza ediyor ama namazını kaza etmiyor?' diye sordum.

Bana, 'Sen Harurî misin?' dedi.

Ben de, 'Harurî değilim. Sadece soruyorum.' dedim.

Bunun üzerine, 'Biz âdet görürdük. Oruçları kaza etmekle emrolunurduk ama namazları kaza etmekle emrolunmazdık.' dedi."[222]

1. Hayız/Nifas Hâlinde Oruç Tutan Kadın Asidir

Hayız ve nifas hâlinde oruç tutan kimse Allah Resûlü'ne (sav) **isyan etmiştir. Zira din, Allah'a ve Resûl'üne itaat etmek ve müminlerin yoluna uymaktır:**

"Ey iman edenler! Allah'a ve Resûl'üne itaat edin. Onu işitip dinlediğiniz hâlde ondan yüz çevirmeyin."[223]

"Kim Resûl'e itaat ederse hiç şüphesiz Allah'a itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse seni, onların üzerine koruyucu göndermedik."[224]

"Kim de hidayet kendisine apaçık belli olduktan sonra Resûl'e muhalefet eder ve müminlerin yolunun dışında bir yola uyarsa, (batıl yolu ona süslü göstererek) onu yöneldiği yola havale eder ve cehenneme sokarız. Ne kötü bir dönüş yeridir orası!"[225]

---

221. Buhari, 1951
222. Müslim, 335/69
223. 8/Enfâl, 20
224. 4/Nîsa, 80
225. 4/Nîsa, 115

Allah Resûlü'nün (sav) sünnetiyle sabit olan hüküm; asırlardır müminler tarafından uygulanagelmiş, müminlerin yolu olmuştur.[226]

226. "Hayız ve nifas hâlinde oruç tutulmalıdır." diyenler, kısım kısımdır:

• Bir grup, takva adı altında oruç tutmaktadır. Oysa takva, korunmaktır. Kişinin Allah'ın (cc) azabından korunmak için Allah Resûlü'ne (sav) itaat etmesi gerekmektedir. Ona muhalefet, kişiyi takvalı kılmaz. Dininde fitneye düşürür ve azaba götürür.

"…O'nun emrine muhalefet edenler başlarına bir fitnenin ya da can yakıcı azabın gelmesinden sakınsınlar. " (24/Nûr, 63)

Okuduğumuz ayet, Allah Resûlü'nden (sav) gündelik işlerde izin almayla ilgilidir. Yani Allah (cc) yalnızca okuduğu Kur'ân ayetlerinde değil, hayatın her alanında ona itaati farz kılmış ve muhalefeti yasaklamıştır.

• Bir grup ise sünnetin teşri değerini kabul etmez. Kur'ân'da orucun ve namazın mutlak olarak emredildiğini, hayız ve nifas hâlinde de bu ibadetlerin yapılması gerektiğini söylerler. Kur'ân'ın farz kıldığını, doğru olup olmadığından emin olmadığımız rivayetlerle iptal etmeyiz, derler.

Bu, amelî olmaktan ziyade itikadi bir problemdir. Zira Allah (cc), Kur'ân'da dinî bilginin kaynaklarını Kur'ân ile sınırlandırmamış, farklı kaynaklar zikretmiştir:

· Kur'ân, dinî bilginin kaynağıdır:

"Rabbinizden size indirilene uyun. O'ndan başka velilere uymayın. Ne de az öğüt alıyorsunuz!"(7/A'râf, 3)

· Allah Resûlü (sünnet), dinî bilginin kaynağıdır:

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Resûl'e itaat edin. Sizden olan (Müslim/şirki terk ederek tevhidle Allah'a yönelen) yöneticilere de (itaat edin). Herhangi bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz, şayet Allah'a ve Ahiret Gününe inanıyorsanız (o meseleyi çözmek için) Allah'a ve Resûl'e götürün. Bu, daha hayırlı ve sonuç bakımından daha güzeldir." (4/Nîsa, 59)

"Hayır! Rabbine andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem tayin edip, verdiğin hükme içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan ve tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar." (4/Nîsa, 65)

" 'İtaat edeceğiz.' diyorlar. Senin yanından çıktıkları zaman onlardan bir grup, söylediklerinin dışında bir şeyleri gece/gizlice kurguluyor. Allah onların gece/gizlice kurguladıklarını yazar. Onlardan yüz çevir ve Allah'a tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter." (4/Nîsa, 81)

"Andolsun ki sizin için, Allah'ı ve Ahiret Günü'nü uman ve Allah'ı çokça zikredenler için Allah Resûl'ünde güzel bir örneklik vardır." (33/Ahzâb, 21)

"Allah ve Resûl'ü bir şeye hükmettiğinde, mümin erkek ve mümin kadının o işlerinde seçim hakları yoktur. Kim de Allah'a ve Resûl'üne isyan ederse, muhakkak ki apaçık bir sapıklıkla sapmıştır." (33/Ahzâb, 36)

· "Müminlerin yolu", dinî bilginin kaynağıdır:

"Kim de hidayet kendisine apaçık belli olduktan sonra Resûl'e muhalefet eder ve müminlerin yolunun dışında bir yola uyarsa, (batıl yolu ona süslü göstererek) onu yöneldiği yola havale eder ve cehenneme sokarız. Ne kötü bir dönüş yeridir orası!" (4/Nîsa, 115)

Yüce Allah, Kur'ân'a muhalefet edenleri kınadığı gibi; Resûl'e ve müminlerin yoluna muhalefet edenleri de kınamış, azapla tehdit etmiştir. Kur'ân'ı dinî bilginin yegâne kaynağı kabul etmek, her şeyden önce Kur'ân'a karşı çıkmaktır. Zira Kur'ân, müminlere kendisi dışında kaynaklar göstermektedir.

Ayrıca Kur'ân'da muhkem ve müteşabih nasların bulunması veya bazı ayetlerin dil, kıraat ve rivayetler nedeniyle farklı yorumlanması, nasıl Kur'ân'ı zannileştirmiyorsa; tarih içinde sünnete

dair oluşmuş problemler de sünneti zannileştirmez, teşri değerini düşürmez. Yanlızca problemli rivayetleri sahih bir usulle ayıklamamızı iktiza eder.

Kur'ân'da olmadığı için hayızlı kadının oruç tutmayacağı ve namaz kılmayacağı hükmüne ilk itiraz edenler, Haruralılar yani Haricilerdir. Onlar, sahabeyi kâfir gördüklerinden onların rivayetlerine güvenmemiş, yalnızca Kur'ân'la yetinmek gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu nedenle bu tip sorulara muhatap olan sahabe, soru soran şahsı Haruralı/Harici zannetmiştir.

Muaze binti Abdullah'dan (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Aişe'ye (r.anha): Âdetli kimse neden orucunu kaza ediyor ama namazını kaza etmiyor?' diye sordum.

Bana, 'Sen Harurî misin?' dedi.

Ben de, 'Harurî değilim. Sadece soruyorum.' dedim.

Bunun üzerine, 'Biz âdet görürdük. Oruçları kaza etmekle emrolunurduk ama namazları kaza etmekle emrolunmazdık.' dedi." (Müslim, 335/69)

Sahabilerden bir kısmı onların, bilgi kaynaklarını yanlış anladığını anlatmaya çalışmıştır.

Surad ibni Ebi'l Menazil'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir: "Habib El-Mâliki'den işittim, şöyle diyordu: 'Bir adam, İmran ibni Husayn'a şöyle dedi: 'Ey Ebu Nüceyd! Siz, bize birtakım hadisler rivayet ediyorsunuz. Hâlbuki biz onların aslını Kur'ân'da bulamıyoruz.'

Bunun üzerine İmran kızdı ve o adama şöyle dedi: 'Her kırk dirhemde bir dirhem zekât olduğunu Kur'ân'da buldunuz mu? Her şu kadar koyundan bir koyun, her şu kadar deveden bu kadar deve verileceğini Kur'ân'da buldunuz mu?'

Adam, 'Hayır.' dedi.

İmran, 'Kimden öğrendiniz bunları? Bizden öğrendiniz değil mi? Biz de Resûlullah'tan (sav) öğrendik.' diyerek buna benzer pek çok şeyler söyledi.' " (Ebu Davud, 1561)

Sahabeden bir kısmı da, Haricilerin bilgi kaynakları eksik olduğu için Kur'ân'ı eksik/yanlış anladıklarını göstermiştir:

İbni Abbas (ra) dedi ki: "Hariciler düşmanlık üzere bir yerde toplandılar ve Ali ibni Ebi Talib (ra) ve onunla beraber olan Peygamber'in (sav) ashabına karşı çıkmaya karar verdiler.

Dedi ki: 'Bir adam gelip, 'Ey müminlerin emiri! Bu topluluk sana karşı gelecek.' demeye başladı.'

Ali (ra), 'Bana karşı çıkana kadar bırak onları. Bana karşı savaşa girişene kadar onlarla savaşmayacağım. Gerçi öyle de yapacaklardır.' dedi.

Bir gün Ali'ye dedim ki: 'Ey müminlerin emiri, biraz namazı geciktir ki kaçırmayalım ve bu arada o topluluğa gidip konuşayım.'

'Sana bir şey yaparlar diye korkuyorum.' dedi.

Dedim ki: 'Hayır, inşallah bir şey yapmazlar. Ben güzel davranıp kimseye eziyet vermeyen biriyim.'

Bu yemaniyyeden en güzelini giydim. Yanlarına geldim. Öğle istirahatindelerdi. İbadette onlardan daha fazla gayret gösterenini görmedim. Elleri deve dizi gibiydi. (Çok ibadetten iz yapmıştı.) Yüzlerinde secde eseri görülüyordu. Üzerlerinde yıpranmış gömlekler vardı. Yüzleri uykusuzluktan zayıflamıştı.

Yanlarına gelince dediler ki: **'Bu üzerindeki elbise de ne?'**

İbni Abbas, '**Beni bununla mı ayıplıyorsunuz? Ben Resûlullah'ın** (sav) **üzerinde bundan daha güzelini görmüştüm** ve şu ayet inmişti: 'De ki: 'Allah'ın kulları için çıkardığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kılmıştır?' (Ve yine) de ki: 'O, dünya hayatında iman edenler içindir. Ahirette ise sadece iman edenleredir.' Böylece bilen bir topluluk için ayetleri detaylı bir şekilde açıklarız.' (7/A'râf, 32)' dedi. **(Resûlullah'ın sünnetini bilmediklerinden güzel elbise giymeyi kerih görmüşlerdir.)**

'Niye buraya geldin?'

'Size Resûlullah'ın (sav) **ashabından, onun yanında olup da vahyin üzerlerine indiği insanlardan**

bahsetmeye geldim ki aranızda onlardan hiçbiri yok!' (Yanlarında vahye şahitlik eden sahabe olmadığından bilgi kaynakları eksiktir.)

Bazıları dedi ki: 'Kureyş ile münakaşa etmeyin. Yüce Allah buyuruyor ki: '…Bilakis onlar, (tartışmada haddi aşıp) düşmanlıkta ileri giden bir kavimdir.' ' (43/Zuhruf, 58)

İki üç kişi, 'Keşke onlarla konuşsan.' dediler.

İbni Abbas dedi ki: 'Söyleyin bana; Resûlullah'ın (sav) amca oğlu ve damadı olup, ona ilk iman eden, ashabının birlikte olduğu kişiden alıp veremediğiniz nedir?'

Dediler ki: 'Biz ona üç konuda muhalefet ediyoruz.'

'Nedir onlar?'

'Birincisi, o, Allah'ın dininde insanları hakem kıldı. Hâlbuki Allah buyurdu ki: 'Hüküm ancak Allah'ındır.' Allah'ın bu sözünden sonra insanların hükümde ne işi olabilir?'

'Başka?'

'Ali insanlarla savaştı, ama ne köle aldı ne ganimet. Eğer savaştıkları kâfirse mallarının Ali'ye helal olması gerekirdi. Eğer müminse müminlerin kanını dökmek haramdır.'

'Başka?'

'Kendisi için (söylenen) müminlerin emiri sıfatından vazgeçti. Eğer müminlerin emiri değilse kâfirlerin emiri demektir.'

'Başka bir itirazınız var mı?'

'Bu kadarı bize yeter.' dediler.

İbni Abbas şöyle dedi: 'Eğer size Allah'ın muhkem kitabından ve Nebi'sinin sünnetinden fikirlerinize karşı delil getirirsem dönecek misiniz?'

'Evet.' dediler.

'Allah'ın dininde insanların hüküm vermesi hakkındaki görüşünüze gelince, Yüce Allah buyuruyor ki: 'Ey iman edenler! İhramda olduğunuz zaman avı öldürmeyin. Sizden her kim onu kasten öldürürse cezası, sizden iki adil hakemin kararıyla öldürdüğüne denk bir hayvanın Kâbe'ye ulaştırılarak kurban edilmesidir… ' (5/Mâide, 95) Kadın ve kocası hakkında ise şöyle buyuruyor: 'Aralarının açılmasından korkarsanız erkeğin ehlinden bir hakem, kadının ehlinden de bir hakem yollayın…' (4/Nîsa, 35) Şimdi Allah'a yemin verdirerek soruyorum size: İnsanları birbirlerinin kanına girmekten alıkoymak ve aralarını bulmak için hüküm vermek mi daha evladır, yoksa değeri çeyrek dirhem olan tavşan ve aile hakkında hüküm vermek mi daha evladır? Üstelik biliyorsunuz ki Allah dileseydi hükmü verir, insanlara bırakmazdı.'

'Vallahi birbirlerinin kanına girmekten alıkoymak ve aralarını düzeltmek daha evladır.' dediler.

' 'Ali savaştı, ama köle ve ganimet almadı.' sözünüze gelince, söyleyin bakalım; Anneniz Aişe'ye sövüyor musunuz yoksa başka kadınlarda helal olanı onda da helal kılıyor musunuz? Eğer böyle diyorsanız küfre düştünüz demektir. Yok eğer onun müminlerin annesi olmadığını söylüyorsanız yine kâfir oldunuz ve İslam'dan çıktınız demektir. Yüce Allah buyuruyor ki: 'Nebi, müminlere kendi nefislerinden daha evladır/önceliklidir. Eşleri de onların anneleridir…' (33/Ahzâb, 6) Görülüyor ki siz iki sapıklık arasında bocalıyorsunuz, hangisini seçerseniz seçin. Şimdi bu görüşlerinizden vazgeçtiniz mi?'

Birbirlerine baktılar ve dediler ki: 'Vallahi evet!'

'Ali'nin kendisi için (söylenen) müminlerin emiri sıfatından vazgeçtiği görüşünüze gelince size bu konuda razı olacağınız sözü söyleyeceğim:

Hudeybiye Günü Resûlullah (sav) Kureyş'i aralarında anlaşma yazmak için davet etti. Suheyl ibni Amr ve Ebu Sufyan ile yazışacaklardı. Peygamber dedi ki: 'Ey Ali, yaz: Bu, Allah'ın Resûlü Muhammed'in (sav) hükmüdür.' Dediler ki: 'Vallahi senin Allah'ın Resûlü olduğunu bilseydik seni Kâbe'den alıkoymazdık, sana karşı savaşmazdık. Onun yerine Muhammed ibni Abdullah

2. Hayızlı Kadının Orucu Kaza Edip Namazı Kaza Etmemesinin Hikmeti Nedir?

- Ebu Zinad (rh) şöyle der:

"Şüphesiz ki sünnetler ve hakkın vecihleri çoğunlukla reyden/salt akıldan farklı gelir. (Bu durumda) Müslimler sünnete ittibadan başka yol bulamazlar. Bunun (örneklerinden) biri de hayızlı kadının orucu kaza edip namazı kaza etmemesidir."[227]

Bazen Yüce Allah kullarını imtihan eder, onlardan salt teslimiyet ister. Akıllarına uysun veya uymasın emredileni yerine getirmelerini bekler. Bu durumda Müslim'e düşen, teslim olmak ve emredileni yerine getirmektir. Aklına uymuyor diye şeriata karşı çıkmak, Allah'ın (cc) emirlerini kıyasla terk etmek; din/kulluk/teslimiyet ile bağdaşmaz. Allah'ın emrine salt akılla yaklaşarak ilk karşı çıkan şeytandır.

"(Allah) buyurdu ki: 'Sana emrettiğimde seni secde etmekten alıkoyan nedir?' Dedi ki: 'Ben ondan daha hayırlıyım. (Çünkü) beni ateşten, onu topraktan yarattın.' "[228]

Ali (ra) bu gerçeğe işaret etmek için şöyle der:

"Eğer din; akıl ve görüşle olsaydı mestin üstünü değil de altını mesh etmek daha uygun olurdu. Hâlbuki ben, Resûlullah'ı (sav) mestlerinin üzerine mesh ederken gördüm."[229] [230]

- **Namaz her gün ve her gece tekrar eden bir ibadettir. Oruç ise yılda bir**

---

yaz.' Peygamber dedi ki: 'Vallahi beni yalanlasanız da ben gerçekten Allah'ın Resûlüyüm. Yaz, ey Ali: 'Muhammed ibni Abdullah.' Peygamber, Ali'den üstünken kendisinin nebi olarak zikredilmemesine razı olduysa bu onu peygamberlikten çıkarmıyor. Şimdi bu görüşünüzden de vazgeçtiniz mi?

Dediler ki: 'Vallahi evet.'

Bunun üzerine iki bini geri döndü. Dört bin kişi ise sonraki savaşlarda sapık olarak öldürüldüler." (Musannef, Abdurrezzak, 18678)

Sonuç: Dinî bilgi kaynakları birbirini tamamlar. Bunlardan biri eksik olduğunda, kişi bazı kaynakları okusa da yanlış anlar. Sorun, kaynaktan habersiz olmaları değil, kaynağı yanlış anlamalarıdır.

227. Buhari, Kitabu's Savm, 41. Bab, muallak olarak
228. 7/A'râf, 12
229. Ebu Davud, 162
230. Yüce Allah'ın kullarını imtihan etmek suretiyle zahiren akla aykırı emirler için bk. 2/Bakara, 67-71, 249; 4/Nîsa 66-67

defa gelir. Yüce Allah, kullarına kolaylaştırmak için az olanın kaza edilmesini istemiş, çok olanı affetmiştir.[231] Hiç şüphesiz O (cc), kullarına hafifletmeyi ve kolaylaştırmayı sever:

"Allah sizden (yükünüzü) hafifletmek ister. Ve insan zayıf olarak yaratıldı."[232]

" … Allah sizin için kolaylık diler, zorluk dilemez … "[233]

3. Güne Oruçlu Başlayıp Gün İçinde Hayız Olan Kadın Ne Yapmalıdır?

Hayız, oruç tutmaya engeldir. Güne oruçlu başlayıp gün içinde hayız gören kadının orucu bozulur. Daha sonra o günü kaza eder.

4. Hayızı Düzenli Olan Kadın Güne Oruçsuz Başlayabilir mi?

Bazı kadınların hayız günleri düzenlidir. O gün hayız olacağını bilen kadın, fecirden önce hayız kanı görürse güne oruçsuz başlar. Fecre kadar hayız kanı görmemişse güne oruçlu başlar. Hayız görünce orucu bozulur. Zira şeriat, hükümleri hayızın başlama vaktine değil, hayız kanının kendisine bağlamıştır.

5. Hayızı Gün İçinde Sonlanan Kadın Ne Yapmalıdır?

Hayız oruç günü içinde sonlanırsa kadının şer'i bir sorumluluğu yoktur. Günün geri kalan kısmını oruçlu geçirmez.[234]

Bulanık kanın/lekenin hükmü

Hayız günlerinde görülen bulanık kanın ve lekenin hükmü, hayızdır. Temizlendikten sonra görülen bulanıklık ve leke ise istihazedir. Oruç ve namaz üzerinde bir etkisi yoktur.

D. Yaşlılar

Yaşlılık nedeniyle oruç tutmaya güç yetiremeyenler her gün için bir fakir doyururlar:

" … (Normal şartlarda) güç yetirdiği hâlde (yakalandığı bir hastalık, hamilelik,

---

231. bk. İlamu'l Muvakkiîn 2/71; Fethu'l Bâri, 1951 No.lu hadis şerhi
232. 4/Nîsa, 28
233. 2/Bakara, 185
234. Tafsilat için bk. s. 248

yaşlılık gibi sebeplerle oruç tutmayanlar) her güne karşılık bir yoksul doyursunlar ... "[235]

Şayet fakir doyuracak imkânı yoksa ve yakınlarında onun oruç borcunu ödeyecek kimsesi bulunmuyor veya bu sorumluluğu yerine getirmiyorsa kişiden sorumluluk düşer. Zira Allah (cc) kimseye gücünden fazlasını yüklemez:

"Allah kimseye gücünden fazlasını yüklemez ... "[236]

"Allah'tan gücünüz yettiğince korkup sakının ... "[237] [238]

---

235. 2/Bakara, 184

236. 2/Bakara, 286

237. 64/Teğabûn, 16

238. Yaşlıların durumuyla ilgili âlimler arasında ihtilaf olmuştur. Bu ihtilafın nedeni, yukarıda kaydettiğimiz Bakara Suresi'nin 184. ayetindeki ilgili bölümünün nasıl anlaşılacağıyla ilgili bir ihtilaftır.

• Bir grup; ayetin hükmünün geçerli olduğunu ve yaşlı, hamile ve emzikli gibi normalde oruç tutabilen, ancak arızi bir durum nedeniyle oruç tutamayan kişileri kapsadığını düşünür. Buna binaen bu sınıfların her gün için fakir doyurması gerektiğini söyler. Bu açıklamanın dayanakları şunlardır:

· Aişe (r.anha), İbni Abbas (rh), Said ibni Cubeyr (rh), İkrime (rh); ayeti "يُطَوَّقُونَهُ" diye okurlar. (Mevsuatu't Tefsiri'l Me'sur, 3/333-334, 5430-5442 No.lu rivayetler)

Bu kıraate göre ayet; normalde güç yetirdiği hâlde -arızi durum nedeniyle- zorlanan, meşakkatle oruç tutacaklar içindir. Ayeti bu şekilde tefsir eden sahabiler; Ali (ra), İbni Abbas (ra) ve onların öğrencileridir. (bk. Mevsuatu't Tefsiri'l Me'sur, 3/334-347)

Bu görüşe şöyle bir itiraz yöneltilebilir:

Bu, mütevatir bir kıraat değildir. Ayrıca sahabe görüşü ihtilaf hâlinde hüccet değildir. Ki bu meselede -ayetin mensuh olup olmadığına dair mebni- ihtilaf vardır.

Cevaben denir ki: Ahad kıraatler, ahad haber hükmündedir. Zira sahabenin Allah Resûlü'nden (sav) duymadan Kur'ân'ı keyfî olarak kıraat etmesi caiz değildir. Bu okuyuşlar ister kıraat ister tefsir kabul edilsin; reyle ve ictihadla söylenmez. Bu yönüyle hükmen merfu olan ahad rivayetler gibidir. (bk. Cami Li Ahkâmi's Siyam, Halid Ali Muşeykıh, 1/445)

Yine bu görüşe Bakara Suresi'nin 184. ayetiyle ilgili yerin, Bakara Suresi'nin 185. ayetiyle nesh edildiği ve "Ramazan'a yetişen herkesin oruç tutması" emredildiği söylenebilir.

Cevaben denir ki: Her şeyden önce ayetin ayeti nesh ettiği yalnızca ictihadi bir görüştür. Sahabilerin bir kısmından nakledilmiştir. Sahabiler ihtilaf ettiğinde görüşleri hüccet olmaz. Şer'i asıllara en uygun olan tercih edilir.

Ayrıca usulde sabit olduğu üzere ilk dönem fukahası neshi tahsis anlamında kullanmıştır. İbni Kayyım (rh) şöyle der:

"Derim ki: Halef ve selef âlimlerine göre nasih ve mensuh, bir hükmün ya bütünüyle yürürlükten kaldırılması -ki bu müteahhir âlimlerin görüşüdür- ya da 'amm, mutlak ve zahir gibi ifadelerin delaletlerinin; ister tahsis, ister takyid, isterse mutlakın mukayyede hamledilmek suretiyle kaldırılması, ona göre yorumlanması ve beyan edilmesidir. Öyle ki bu âlimler, istisna, şart ve sıfatları da nesih kapsamında değerlendirmişlerdir. Çünkü bunlarda da nassın zahirî manasını ortadan kaldırma ve maksadı açıklama vardır. Buna göre onların dilinde nesh, bir ayetin,

E. Hamile ve Emziren Kadınlar

Hamile ya da emziren kadınlar; orucun bebeğe veya kendilerine zarar vereceğini düşünürse oruç tutmayabilirler:

Enes ibni Malik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kuşeyroğullarının kardeşleri durumunda olan Abdullah ibni Ka'boğullarından birinden şöyle rivayet edilmiştir: 'Resûlullah'ın (sav) atlılarından biri üzerimize çıkageldi. Ben Resûlullah'ın (sav) yanına vardım -veya onun yanına gittim-. Yemek yiyordu.

Bana, 'Otur, şu yemeğimizden biraz ye.' buyurdu.

---

ayette geçen farklı kelimelerle açıklanması ya da onun dışında bir izahla anlatılmasıdır. Onların açıklamalarını dikkatle inceleyen, bunu ispat edecek birçok uygulamayı görecek ve bu husustaki birçok problemini çözmüş olacaktır. Çünkü, yaşanan problem, müteahhir âlimlerin yorumlarını, selef âlimlerinin anlayışı ile karıştırmaktan kaynaklanmaktadır." (İ'lamu'l Muvakkiîn, 1/70)

Buna göre bu ayete mensuh demelerine en uygun olan, tahsisi kastetmeleridir. Zira; Bakara 185. ayette geçen 'Sizden o aya yetişen oruç tutsun' lafzı, Bakara 184. ayeti tamamen kaldırmamıştır. Örneğin Bakara 184. ayetin ilk cümlesi '(oruç) sayılı günlerde (size farz kılındı)' hükmü geçerlidir. Yine ikinci cümlesi olan 'Sizden her kim hasta ya da yolculukta olur (ve oruç tutmazsa) onun yerine başka bir günde (oruç tutsun)' geçerlidir. Yine dördüncü cümle olan 'Kim de (kendi isteğine bağlı olarak) fazladan hayır işlerse, bu onun için daha hayırlıdır.' geçerlidir. Beşinci cümle olan 'Şayet bilseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.' geçerlidir. Ayetin üçüncü cümlesinin de tamamen nesh edilmediği, yalnızca umum için hükmün kaldırıldığı, yaşlılar için devam ettiği şeriat ruhuna en yakın olandır. Allah (cc) en doğrusunu bilir. Kaldı ki İbni Abbas'ın (ra) tefsiri de bunu desteklemektedir.

Yine, nesh delillerinden birini tamamen iptal etmektir. Oysa evla olan delillerin tamamıyla amel etmek, hiçbirini ihmal etmemektir. Yukarıda zikrettiğimiz görüş, tüm delillerle bir arada amel etmektir.

Sahabeden amelî olarak nakledilen uygulama da bu tefsirle uyumludur. Enes (ra) yaşlandıktan sonra her gün için fakir doyurmuştur. (Buhari, Kitabu't Tefsir, 25. Bab, muallak olarak)

- Bir grup âlim İbni Ömer tefsirine dayanarak ayeti mensuh kabul etmiştir.

"İbni Ömer (oruç tutmayanlara), 'Yoksulları doyurma fidyesi gerekir…' ayetini okumuş ve 'Bu ayet neshedildi.' demiştir." (Buhari, 4506)

Seleme'den şöyle nakledilmiştir.

" 'Oruca güç yetirenlerin (oruç tutmadıkları taktirde) bir yoksulu doyuracak kadar fidye vermesi gerekir.' ayeti nazil olunca isteyenler oruç tutmaz, oruç tutmak yerine fidye verirdi. Nihayet bir sonraki ayet nazil oldu ve bu uygulamayı neshetti." (Buhari, 4507)

Buna göre; yaşlılar veya güç yetiremeyenler hakkında bir nas yoktur. Nas olmayınca da farklı yaklaşımlar söz konusu olmuştur:

Bir grup âlim yukarıda zikredilen sahabe uygulamalarını müstehap infak/sadaka olarak yorumlamış, fidye verilmesini müstehap görmüşlerdir." (Cami Li Ahkâmi's Siyam, 1/442)

Kimisi konu hakkında nas olmadığı için yaşlıyı oruçla mükellef görmemiştir. (Muhalla, 4/410, 770. Mesele)

Ben de, 'Oruçluyum.' dedim.

Bunun üzerine, 'Otur, sana namazdan ve oruçtan bahsedeyim. Allah, yolcudan namazın bir kısmını -veya yarısını- yolcu, emzikli ve hamileden de orucu kaldırmıştır.'

(Ravi diyor ki: 'Resûlullah (sav) emzikli ve hamileden ya ikisini birden veya birini söylemişti.) O zaman Resûlullah'ın (sav) yemeğinden yemediğim için üzüldüm.' "[239]

"Tutmadıkları oruca mukabil her gün bir fakiri doyururlar."[240]

Bu, Abdullah ibni Abbas ve Abdullah ibni Ömer'in fetvasıdır.

İbni Abbas'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bakara Suresi'nin 184. ayetindeki 'güç yetiremeyenler' sözü hakkında İbni Abbas şöyle demiştir: 'Bu ayet çok yaşlı ve ihtiyar kadın ve erkeklerden oruç tutamayan kimselere bir ruhsat teşkil etmektedir ve tutamadıkları günler sayısınca bir yoksulu doyurmaları gerektiğini bildirmektedir. Yine bu ayet, korkmaları hâlinde emzikli ve hamileler için de bir ruhsattı."[241]

Bu görüşün dayanağı; bir önceki bölümde anlatılan, Bakara Suresi'nin 184. ayetinin nesh edilmediği; yaşlı, hamile ve emzikliler için geçerli olduğu düşüncesidir.[242]

239. Ebu Davud, 2408; Tirmizi, 715
240. Ebu Davud, 2318
241. Ebu Davud, 2318
242. Hamile ve emzikli kadının oruç tutmayacağında ittifak vardır. (bk. Neylu'l Evtar, 1692 No.lu hadis şerhi) Ancak oruç tutmadıkları takdirde ne yapacaklarında ihtilaf edilmiştir. Bu ihtilafın nedeni; konu hakkında delil olmamasıdır. Delil olmayınca ulema, hakkında delil olan hangi bâba dâhil oldukları konusunda ihtilaf etmişlerdir.

• İbni Abbas ve İbni Ömer (r.anhuma) onları yaşlı kimsenin hükmüne dâhil ettikleri için oruç tutmadıkları her gün için bir fakir doyuracaklarını söylerler. Allah (cc) en doğrusunu bilir; şeriatın ruhuna en uygun olan bu görüştür. Zira hamilelik ve iki yıl emzirme süresi göz önüne alındığında üç Ramazan, neredeyse doksan gün yapmaktadır. Buna kadının hayız ve nifas borcu eklendiğinde sayı artmaktadır. Ayrıca bu süre sonunda kadının yine hamile kalma durumu vardır. Böyle olunca bu borcu ödemesi zorluk oluşturacaktır. Oruç tutma zorluğu açısından o, yaşlıya benzemektedir.

• Onu hastaya benzeten ise yediği günlerin orucunu tutması gerektiğini söyler. Zira Allah (cc), hastanın yediği günlerce oruç tutmasını istemiştir.

• Kimisi yukarıdaki hadisle hamile ve emzirenin oruçla muhatap olmadığını söyler. Allah (cc) onları oruçtan muaf tutmuştur.

• Kimisi hem kaza orucu tutup hem de fakir doyurmaları gerektiğini söyler.

F. Oruç Tutmamak İçin Özür Üretenler

Bir insan şer'i bir özrü olmadığı hâlde sırf oruç tutmamak için özür oluşturmaya yeltenebilir: Yolculuğa çıkabilir; kendisini hâlsizleştirecek, hayızını öne alacak veya geciktirecek ilaçlar kullanabilir; tıbbi bir işlem yaptırabilir… Bu davranışlar şeriatın ruhuyla, kulluk bilinciyle ve teslimiyetle bağdaşmaz. Bu, Allah'ın (cc) yasaklarına, zahiren şer'i bir yolla tevessül etmektir. Kur'ân'ın ve sünnetin Yahudi ahlakı olarak karşımıza koyduğu bu tutum, ne yazık ki bazı ilim adamları eliyle "hile-i şeriyye" **adı altında fıkha girmiş; amele ölçü/istikamet kazandırsın diye vazedilen fıkıh ilmi, üç kâğıtçılık öğreten bir ilme dönüştürülmüştür.**

İbni Kayyım (rh) şöyle der: "Hilelere cevaz vermek, sedd-i zerâ'i ile açıkça çelişir. Zira Şâri, mümkün olan her yöntem ile kötülüklere giden yolları kapamaktadır. Hileci ise kötülüklere giden her türlü yolu açar. Buna göre harama düşme korkusuyla caiz olan şeylerden bile kaçınan ile haramlara ulaşabilmek için her türlü hileye tevessül eden hiç bir olur mu?

Buraya kadar zikrettiğimiz gerekçeler ve bunların kat kat fazlası, hilenin, hileyle amel etmenin ve Allah'ın dini konusunda hileyle fetva vermenin haram olduğunu göstermektedir. Lanetten söz eden hadisleri inceleyenler, bu hadislerin genelinin, hilelere başvurarak Allah'ın haramlarını helal kılmaya ve farzlarını ortadan kaldırmaya çalışanlarla ilgili olduğunu görecektir. Nitekim, 'Allah hulle yaptırana ve yapana lanet etmiştir.' 'Allah Yahudilere lanet etmiştir, iç yağı onlara

---

- Kimisi hamile ile emzireni ayırır. Hamile, hasta olduğundan tutmadığı günlerce oruç tutar. Emziren ise hasta değildir. (Tafsilat için bk. El-Muğni, 3/149)
- İbni Hazm (rh) ikili bir ayrıma gider ve şöyle der: "Şayet hastalık nedeniyle oruç tutmuyorlarsa, bunlar hastadır. Her hasta gibi bir gün kaza tutarlar. Şayet hastalıktan dolayı değil de çocuk zarar görmesin diye oruç tutmuyorlarsa ne kaza ne de fakir doyurmaya muhatap olurlar. Zira çocuğa zarar veremezler ve oruç tutamazlar. Naslar bunu yasaklar. Ancak bu durumda birinin kaza tutmasına veya fakir doyurmasına dair nas yoktur. Nas olmayan konuda onlara bir sorumluluk yüklenmez." (bk. Muhalla, 4/410, 770. Mesele)

Burada bir meselenin altını çizmek istiyorum: Hamile ve emziren kadınların oruç tutmadıkları her gün için yaptığımız, "yaşlı kimselerin hükmündelerdir" tercihi; bir kıyas değildir. Zira kitabın muhtelif birçok yerinde vurguladığımız gibi ibadetler, kefaretler ve hadlerde kıyas olmaz. Bu tercihin iki dayanağı vardır:

1. Ayetin kıraati/okunuşu
2. Kat'i bir delil olmadıkça nesh olduğunu kabul etmemek

Allah (cc) en doğrusunu bilir.

haram kılındığı hâlde, onu erittiler, sattılar, parasını da yediler.' 'Allah rüşvet alana da verene de lanet etsin.' 'Allah faiz yiyene, yazana ve şahitlik edene lanet etsin.' hadisleri bunlardan birkaçıdır.

Bilindiği gibi, yazan ve şahitlik eden kişi, hile yoluyla elde edilen faize şahitlik edip yazışmasını yapmıştır. Bununla da açık ve görünür bir faizcilikten farklı bir işleme şahitlik edip yazışmasını yapmış olmaktadır. İçki konusunda on kişi lanetlenmiştir. Bunlardan ikisi de sıkan ve sıktırandır. Bilindiği gibi, şıra yapan kişi yalnızca üzüm sıkmaktadır. Yüce Allah saçına saç ekleyen ve ekleten kadına, dövme yapan ve yaptıran kadına lanet etmiştir. İbni Mesud hadisinde bunlar faiz yiyen ve yediren, hulle yapan ve yaptıranlarla birlikte zikredilmiştir. Bunun sebebi de bu grupların, aldatma ve karmaşık işlem yaparak ortak bir şeyi varmış gibi göstermekte, hulleci evlenme niyeti olmadığı hâlde evlenecekmiş gibi davranmakta, faiz yiyen ise hile ve aldatma yoluyla onu helal hâle getirerek alışveriş akdinde gerçekte bulunmayan bir unsuru varmış gibi göstermektedir. Birisi satım akdi ile faizi, öteki nikâh adı altında zinayı helalleştirmekte, bir diğeri insanların mallarını ifsat etmekte, bir başkası da nesepleri bozmaktadır. İbni Mesud, bu hadisin ravisi olduğu gibi, 'Bir toplumda zina ve faiz ortaya çıktı mı o toplum kendisine azap edilmesini hak etmiş olur.' hadisinin de ravisidir."[243]

243. İ'lâmu'l Muvakkiîn, 3/198-199

İTİKÂF

İTİKÂF

Ramazan ayıyla özdeşleşen ibadetlerden bir diğeri itikâftır. "A-k-f" kökünden türeyen itikâf; bir şeyle karşılaşmak ve ona hapsolmaktır. Bir şeyde ukuf etmek, ona yönelmek ve ondan ayrılmamaktır.[1] Şer'i anlamıysa Allah'a yakınlaşmak için kişinin nefsini mescidde hapsetmesidir.[2]

I. İtikâfın Hükmü

İtikâf, Allah Resûlü'nün (sav) sünnetidir. Allah Resûlü döneminde bir grup itikâfa girer, bir grup girmezdi. Allah Resûlü (sav) itikâfa girmeyenleri kınamazdı.

Abdullah İbni Ömer (ra) şöyle dedi:

"Resûlullah (sav), Ramazan ayının son on gününde itikâfa girerdi."[3]

Aişe (r.anha) şöyle demiştir:

"Ramazan'ın son on günü geldiğinde Peygamber (sav) kemerini sıkı bağlar (sıkı ibadette bulunur ve hanımlarıyla cinsel ilişkiyi terk eder), geceyi ihya eder ve

1. bk. Mu'cem Mekayisu'l Luğa, a-k-f maddesi
2. bk. Mufradatu'l Kur'ân, a-k-f maddesi
3. Buhari, 2025; Müslim, 1171

hanımlarına (bu gecelerde ibadete daha çok yönelmeleri için) uyarıda bulunurdu."[4]

Aişe (r.anha) şöyle demiştir:

"Resûlullah (sav) Ramazan ayının son on gününde, başka zamanlarda göstermediği gayret ve çabayı harcardı."[5]

II. Şer'i İtikâfın Sıhhat Şartları

Şer'i itikâfın üç şartı vardır:

1. İtikâf niyetiyle mescide girmek
2. İtikâfın mescidde olması
3. İtikâfta hanımıyla cinsî münasebette bulunmamak

Alkame ibni Vakkas El-Leysi'den şöyle rivayet edilmiştir:

"(O şöyle demiştir:) 'Ömer ibni Hattab'ın (ra) minberde şöyle dediğini duydum: 'Allah Resûlü'nün (sav) şunları söylediğini duydum:

'Ameller niyetlere göredir ve herkes için niyet ettiğinin karşılığı vardır. Kimin hicreti, elde edeceği dünyalığa veya evleneceği bir kadına ise hicreti, hicret ettiği şeyedir...' ' "[6]

"... **Mescidlerde itikâfta** bulunduğunuz sırada **eşlerinizle beraber olmayın** ..."[7]

Bunun dışında zikredilen şartların Kur'ân ve sünnetten bir delili yoktur; âlimlerimizin ictihadıdır, bağlayıcı değildir.[8]

III. İtikâf Süresi

Şeriat itikâf için bir kayıt, süre zikretmemiştir. İtikâf bir gün olabileceği gibi bir günden az da olabilir.

4. Buhari, 2024; Müslim, 1174
5. Müslim, 1175
6. Buhari, 1
7. 2/Bakara, 187
8. İtikâfa girilecek mescidin sıfatları, itikâf süresi, Ramazan'da olup olmaması, orucun şart olup olmadığı… gibi tartışmalarda racih olan, bunların şart olmadığıdır. Zira itikâf, şer'i bir ibadettir. Şartlarına ve bozan unsurlarına dair zikredilenlerin sahih ve sarih bir asla dayanması gerekmektedir.

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer ibni Hattab (ra), 'Ey Allah'ın Resûlü, Cahiliye Dönemi'nde Mescid-i Haram'da bir gece itikâfta bulunmayı adamıştım ... ' demiştir.

O da, 'Adağını yerine getir.' buyurmuştur."[9]

Ömer (ra) bir gece, yani günün yarısı kadar itikâfta kalmıştır. Allah Resûlü (sav) bu adağı meşru saymış ve yerine getirmesini istemiştir.[10]

IV. İtikâfın Zamanı

İtikâf yılın her döneminde yapılabilir. Evla olan; Kadir Gecesi'ni ihya etmek ve Nebi'nin (sav) sünnetine uymak için Ramazan itikâfına girmektir. Ancak Ramazan dışında da itikâfa girilebilir. Allah Resûlü Şevval ayında itikâfa girmiştir:

Aişe'den (r.anha) şöyle demiştir:

"Resûlullah (sav), itikâfa girmek istediğinde sabah namazını kılar, sonra da itikâf yerine girerdi. Bir keresinde çadırın kurulmasını emir verdi, çadırı kuruldu. Ramazan'ın son on günü itikâfa girmek istemişti. Zeyneb de çadırının kurulmasını emretti, çadırı kuruldu. Arkasından Peygamber'in (sav) hanımlarından bir diğeri de çadırlarının kurulmasını emretti, onun çadırı da kuruldu. Resûlullah (sav) sabah namazını kıldığında baktı ki çadırlar kurulmuş, bunun üzerine, 'Böyle yapmakla iyi bir şey yaptığınızı mı zannedersiniz?' buyurdu. Çadırının sökülmesini emretti, çadırı söküldü. (O yıl) Ramazan'da itikâf yapmayı bıraktı. **Nihayet Şevval ayının ilk on gününde itikâfa girdi**."[11]

V. İtikâfa Giren Kişinin Oruç Tutması Şart mıdır?

Kur'ân ve sünnette itikâf için oruç şartı zikredilmemiştir:

İbni Ömer'den (ra) şöyle nakledilmiştir:

"Ömer ibni Hattab (ra), 'Ey Allah'ın Resûlü, Cahiliye Dönemi'nde Mescid-i Haram'da bir gece itikâfta bulunmayı adamıştım ... ' demiştir.

9. Buhari, 2032; Müslim, 1656

10. Bu hadis cahiliye döneminde Allah'a (cc) verilen itaat cinsinden sözlerin, İslam olduktan sonra yerine getirilmesi gerektiğinin delilidir.

11. Buhari, 2033; Müslim, 1173

O da, 'Adağını yerine getir.' buyurmuştur."[12]

Ömer (ra) gece itikâfa girmiştir. Gece oruç tutulmayacağı açıktır.

İster Ramazan'da ister Ramazan dışında itikâfa girebilmek için oruç şart değildir. Örneğin, hayızlı kadın oruç tutmaz, ancak bu, itikâfa girmesine engel değildir. Oruç tutmasına engel bir hastalığı olan kişiler oruç tutamaz, ama itikâfa girebilir.

VI. Hayızlı ve İstihazeli Kadın İtikâfa Girebilir mi?

Aişe (r.anha) şöyle demiştir:

"Resûlullah (sav) ile birlikte hanımlarından müstehaza (istihazeli) olan birisi itikâfa girdi. O, gelen kanın renginde kızıllık ve sarılık görüyordu. Hatta o namaz kılarken onun alt tarafına (kanın yere damlamaması için) bir kap koyuyorduk."[13][14]

12. Buhari, 2032; Müslim, 1656
13. Buhari, 2037
14. Hayızlı kadının itikâfa girmeyeceğini söyleyenler, hayızlı kadının mescide girmeyeceğine inananlardandır. Bizler hayızlı kadının, hayız hâlinde mescide girebileceğine inanıyoruz. Hayız hâlinde kadın itikâfa girebilir. Şöyle ki:

Hayızlı kadın mescide girebilir mi?

- Mescid Allah'ın evidir. Allah (cc) ve Resûl'ü (sav) kulları mescide davet etmiş, mescidde bulunmayı dahi faziletli bir amel (ibadet) kabul etmişlerdir.

"Hiç şüphesiz, mescidler Allah'ındır. (O hâlde), Allah'la beraber başka bir (ilaha) dua etmeyin." (72/Cin, 18)

"(O nur) Allah'ın yüceltilmesine ve içerisinde Allah'ın adının anılmasına izin verdiği evlerde (mescidlerdedir). Orada, gece ve gündüz O'nu tesbih ederler." (24/Nûr, 36)

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurur:

"Beldelerin Allah'a en sevimli gelen yerleri mescidleridir. En sevmediği yerleri ise çarşı pazarlarıdır." (Müslim, 671)

Ebu Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), 'Bakınız! Allah'ın onda günahları sildiği, dereceleri yükselttiği şeyi size bildireyim mi?' dedi.

Oradakiler, 'Evet bildir, Ey Allah'ın Resûlü!' dediler.

Allah Resûlü dedi ki: 'Zorluklara rağmen abdesti tam ve eksiksiz güzel bir şekilde almak, mescidlere giden adımları çoğaltmak, namazdan sonraki namazı beklemektir. İşte bunlar, ribattır/kendisine bağlanmaya değer şeylerdir.' " (Müslim, 251)

Mescide davet eden ve mescidde bulunmayı ibadet sayan naslardan hiçbiri, mescidde bulunabilmek için bir kayıt/şart zikretmemiştir. Abdestli, abdestsiz, hayız, nifas ve cünüp olmasına bakmaksızın tüm Müslimleri mescidde bulunmaya teşvik etmiştir.

- Bunun yanında bazı naslar açık bir şekilde hayızlı kadınların mescide girdiğini göstermiştir.

Hac esnasında hayız olan Aişe Annemize, Allah Resûlü (sav); tavaf ve namaz dışında hacının yaptığı her şeyi yapmasını emretmişti… (bk. Buhari, 305; Müslim, 1211)

Şüphe yok ki; hac esnasında bir hacının en fazla vakit geçirdiği yer mescíddir. Buna rağmen Allah

Resûlü (sav), onu (r.anha) mescide girmekten alıkoymamıştır.

Aişe'den (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) bana, 'Mesciddeki seccadeyi bana uzatıver.' buyurdu.

Ben, 'Ben hayızlıyım.' dedim.

Allah Resûlü, 'Hayızlı oluşun senin elinde değildir.' buyurdu." (Müslim, 298)

Meymune'den (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav), bizler hayızlı olduğumuz hâlde bize yaslanıp Kur'ân okurdu. Yine bizler hayızlı olduğumuz hâlde mescide seccade sererdik." (Nesai, 273, 385)

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü, Aişe'ye, 'Mesciddeki seccadeyi bana getir.' dedi.

Aişe, 'Ben hayız oldum.' dedi.

Allah Resûlü, 'Senin hayız oluşun elinde midir?' buyurdu." (Ahmed, 5382)

Eşi hayızlı olmasına rağmen mescidden seccade/namazlık almasını veya mescide girip seccade/namazlık sermesine müsade etmiştir. Bu da hayızın (ve doğal olarak cünübün) mescide girebildiğini göstermektedir.

Said ibni Mansur, Sünen'inde sahih bir isnatla şunu rivayet etmiştir:

'Allah Resûlü'nün ashabından kimisini namaz abdesti aldığı zaman cünüp olduğu hâlde mescidde otururken gördüm."

İbni Kesir (rh) bu rivayet için, "Müslim şartı üzere sahihtir." demiştir. (bk. Tefsir ibni Kesir, Nîsa Suresi 43. ayet tefsiri)

Bu rivayet, ashabın cünüp oldukları hâlde mescidde oturduğunu, cünüp hâlde mescide girmekte bir sakınca olmadığını göstermektedir. Abdest almalarının nedenini şöyle açıklayabiliriz: Allah Resûlü (sav), cünüp olanların abdest almasını tavsiye etmiştir. Cünüp olan gusül alıncaya kadar geçecek zamanda, Allah Resûlü'nün (sav) tavsiyesine uyarak abdest alır. Ashabın abdest alması bu irşada mebnidir. Allahuâlem…

Cumhur-u ulema bazı hadislere dayanarak cünüp ve hayızın mescide girebileceklerini söylemişlerdir. Bir grup âlimde (İmam Şafii ve Ahmed) mescidden yürüyüp geçebileceklerini ancak oturamayacaklarını söylemişlerdir. İstinad ettikleri delillerden sahih olanlar açık değil, açık olanlarda sahih değildir.

"Ey iman edenler! Sarhoş olduğunuzda ne dediğinizi bilinceye kadar ve cünüp olduğunuzda -yolculuk hâli müstesna- gusledinceye kadar namaza yaklaşmayın…" (4/Nîsa, 43)

Bu ayette geçen " عَابِرِي سَبِيلٍ/yoldan geçen" ifadesini ayette geçmiyor olmasına rağmen mescidden geçen olarak yorumlamışlardır. Ayet namaza yaklaşmamayı emrederken, ayetin zahirini bırakıp; ilk emri namazdan uzak durmaya (sarhoş), ikinci emri namazın kılındığı yerden yani mescidden uzak durmaya (cünüp) yormuşlardır. Oysa ayetin zahiri ve nüzul sebebi ayetin namazla ilgili olup mescidle ilgili olmadığını göstermektedir. Hâliyle "Cünüp mescide giremez, yalnızca uğrayabilir." çıkarımı, güçlü bir çıkarım değildir. Delil sahih ama sarih (açık) değildir.

Ümmü Atiyye (r.anha) bayram namazları için şöyle demiştir: "Bayram için hayızlı ve genç/bekâr kızlarımızı (namaz alanına) çıkarmakla emrolunduk. Ta ki Müslimlerin cemaatine, duasına şahit olsunlar. Ancak hayızlılar musalladan uzak durur." (Buhari, 351; Müslim, 890)

Derler ki: Hayızlı kadın mescide giremeyeceği için Allah Resûlü (sav) musalladan uzak durmalarını istemiştir. Oysa bayram namazları mescidde değil açık alanlarda kılınmaktadır. Açık alan mescid değildir.

Kaldı ki; bir hadisin isnadının sıhhatinden ve hadisin fıkhından emin olmanın yolu, onun tüm rivayetlerini bir araya toplamaktır. Özellikle manayla rivayet edilen hadislerde, hadisin lafızları birbirini tefsir edip açıklamaktadır. Hayızlıların uzak durması istenen musalla, başka rivayetlerde

VII. İtikâfa Giren Kişi Bir İhtiyaç İçin Mescidden Çıkabilir mi?

Ali ibni Hüseyin (ra), Peygamber'in (sav) hanımı Safiyye'nin şunu anlattığını söyledi:

"Resûlullah (sav) Ramazan'ın son on günü mescidde itikâfta iken onu ziyarete gittim. Onunla bir süre konuştum. Daha sonra dönmek için kalktım. Peygamber (sav) de beni uğurlamak için kalktı. Safiyye, Ümmü Seleme'nin kapısının önündeki mescidin kapısına geldiğinde Ensar'dan iki adam Peygamber'in yanından geçerek ona selam verdiler.

Peygamber (sav), "Bir dakika bakar mısınız? Bu yanımdan ayrılan hanım Safiyye binti Huyey'dir.' dedi.

O iki kişi, 'Subhanallah! Ey Allah'ın Resûlü (biz senin hakkında nasıl kötü düşünürüz)!' dediler. Bu, onlara çok zor geldi.

Bunun üzerine Peygamber (sav) şöyle buyurdu: 'Şeytan, Âdemoğlunun vücudunda kanın dolaştığı gibi dolaşır. Ben sizin kalbinize bir şey (vesvese) atmasından korktum.' "[15]

Allah Resûlü (sav) kendisini ziyarete gelen hanımını eve bırakmıştır. Bu da bir ihtiyaç durumunda itikâflının itikâftan çıkabileceğini, bu durumun itikâfa zarar vermeyeceğinin delilidir.

şöyle açıklanmıştır: "İnsanların en arkasında dururlar." (Buhari, 971) Bir başka rivayette; "Hayızlılar namazdan uzak dururlar." (Müslim, 890/12) Görüldüğü gibi musalladan kastedilen mescid değil, safların en gerisi veya namazdır. Hadis sahihtir, ama hayızlı kadının ve cünübün mescide giremeyeceğine açık değildir.

Aişe'den (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir: "Allah Resûlü (sav), ashabının evlerinin kapıları mescide açıkken mescide gelerek: 'Şu evlerinizin kapılarını mescidden başka bir tarafa çevirin.' dedi ve içeri girdi. İnsanlar bir ruhsat inmesini ümit ederek bir şey yapmadılar. Sonra tekrar çıktı ve: 'Evlerinizin kapılarını mescidden başka tarafa çevirin. Çünkü ben mescide hayızlı ve cünüp kimselerin girmelerini helal görmüyorum.' buyurdu." (Ebu Davud, 232)

Hadis açık/sarih ama sahih değildir. Hadisin ravilerinden Cesra binti Dicace (rh) zayıf kabul edilmiştir. Buhari (rh) bu ravi hakkında "Cesra'nın ilginç/acaib rivayetleri vardır." demiştir. Ayrıca ravilerden Eflet ibni Halife hakkında ihtilaf edilmiştir. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 232. hadis şerhi)

Sonuç: Naslar hayızlı kadının mescide girebileceğine, dolayısıyla hayızlı kadının itikaf yapabileceğine delalet eder. "Hayızlı kadın mescide giremez, dolayısıyla itikafa giremez." diyenlerin delilleri -bize göre- zayıftır. Hakka isabet etmek için fıkhi bir meselede dahi bunca çaba sarfeden tüm fukahamızdan Allah razı olsun.

15. Buhari, 2035

VIII. Cezaevinde, Mağarada ya da Evde İtikâf Olur mu?

Yukarıda geçtiği gibi itikâf için aslolan mescidde, Müslimlerle bir arada olmasıdır. Zira İslam, cemaat dinidir. Ruhbanlığı, dağlarda yalnız inzivaya çekilmeyi, toplumdan kaçış olarak seyahati… yasaklamıştır.

Urve (ra) şöyle demiştir:

"Osman ibni Mazun'un, adını Havle binti Hakem diye hatırladığım hanımı Aişe'nin yanına girdi. Kadının kılık kıyafeti perişandı.

Ben ona, 'Bu hâlin nedir?' diye sordum.

Dedi ki: 'Eşim gece namaz kılıyor, gündüz oruç tutuyor. (Yani, benimle ilgilenmiyor.)'

Biraz sonra Nebi (sav) içeri girdi. Aişe bu durumu kendisine anlattı. Peygamber (sav) Osman ile karşılaştığında şöyle dedi: 'Ey Osman, ruhbanlık bize farz kılınmadı. Senin için bende bir örnek yok mudur? Allah'a yemin olsun, ben sizin Allah'tan en çok korkanınızım. Yine ben, Allah'ın sınırlarını en fazla muhafaza edeninizim.' "[16]

Ebu Umame'den (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Benim ümmetimin seyyahlığı Allah yolunda cihaddır."[17]

Muaz ibni Cebel'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Koyunların kurdu olduğu gibi şeytan da insanoğlunun kurdudur. Kurt, sürüden uzak olan koyunu kapar. Aman vadilerden sakının. Cemaat ve halk ile beraber olun. Mescide devam edin."[18]

İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle demiştir:

"İslam cemaatinden ayrılmayın, ayrılıklardan sakının; çünkü şeytan cemaate katılmayıp tek kalanlarla beraberdir. Cemaatten olan iki kişiden uzaktır. Kim cennetin en güzel yerlerinden köşk sahibi olmak isterse; İslam cemaatinden

16. Ahmed, 25893
17. Ebu Davud, 2486
18. Ahmed, 22029

ayrılmasın. Kimi, yaptığı iyilik sevindiriyor ve kötülükleri de üzüyorsa o kimse mümindir."[19]

Hâliyle bir inziva olan itikâfın bile yalnız olmasına müsaade etmemiş, camide ve cemaat içinde olmasını emretmiştir. Aslolan itikâfın mescidde olmasıdır. Ancak bazı durumlarda zaruret söz konusu olabilir. Örneğin, kişi zindanda olabilir, fitne ortamında evinden çıkamıyor olabilir, savaş şartlarında dağlarda/cephede/ribatta bulunabilir. İtikâfa girmeye niyet ettiği ve imkânı olduğu hâlde mescide ulaşma olanağı bulamayabilir. Bu tip durum zaruret hâlidir. Kişi bulunduğu yerde itikâfa girebilir.[20]

19. Tirmizi, 2165
20. Bu meselenin birkaç açıdan doğru olduğuna inanıyorum.

• Normal zamanda bir salih ameli yapan bir özür nedeniyle o ameli yapamıyorsa, yapmış gibi ecir alır.

Ebu Burde'den nakledilmiştir:

"Ebu Burde ve Yezid ibni Ebu Kebşe birlikte yolculuk ediyordu. Yezid bu sırada oruçluydu. Ebu Burde ona şöyle dedi: 'Ben Ebu Musa'dan defalarca duydum; Resûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu söylemişti: 'Kul hastalandığında veya yolculuğa çıktığında sağlıklıyken veya yolculuğa çıkmadan önce yapmış olduğu amellerin sevabını aynen alır.' " (Buhari, 2996)

Abdullah ibni Amr (ra) şöyle buyurdu:

"Allah Resûlü (sav) şöyle dedi: 'Müslimlerden bedenine bir bela isabet ettirilmiş hiçbir kimse yoktur ki, Allah mutlaka onu koruyan hafaza/koruyucu meleklere emretmiş, demiştir ki ,'Kulum için her gün ve gece, bağım içerisinde hapsedilmiş değilken (yani musibete uğramamışken) yapıyor olduğu hayırların benzerini yazın.' ' "

(Darimi, 2812)

Enes ibni Malik'den (ra) rivayete göre:

"Resûlullah (sav) Tebuk Gazvesi'nden dönüp de Medine'ye yaklaştığında şöyle buyurdu: 'Şüphesiz Medine'de öyle kimseler var ki her nerede yürüyüp yol almışsanız, hangi vadiyi kat edip geçmişseniz mutlaka onlar da sizinle beraberdir.'

Ashab, 'Ey Allah'ın Resûlü onlar Medine'de bulundukları hâlde öyle mi?' deyince;

O, '(Evet) onlar Medine'de kaldıkları hâlde mazeretleri onları (sizinle beraber gelmekten) alıkoymuştu.' diye buyurdu." (Buhari, 4423)

Normalde mescidde itikâfa giren yukarıda mezkûr bir özür nedeniyle itikâftan geri kalmışsa, nerede itikâf yaparsa yapsın aynı ecri alır.

• Bir ameli şer'i bir engel nedeniyle yapamayan, onu yapmaya niyet ederse ecir alır.

Ebu Kebşe El-Enmari'den (ra) rivâyete göre, bizzat kendisi Resûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu işitmiştir:

"Dünyada dört sınıf insan vardır; Allah'ın kendisine mal, rızık ve ilim verdiği bir kul ki kul bu nimet içerisinde yolunu Rabbi vasıtasıyla bulur, Müslimlerle ve akrabalarıyla irtibatını kesmez. Verilen o nimette Allah'ın hakkı ne ise onu da bilir ve gereğini yerine getirir. Bu kul, Allah katında en üstün derecededir. Yine bir kul ki Allah ona ilim vermiş mal vermemiştir. Bu kulun niyeti doğrudur ve şöyle der: 'Eğer malım olsaydı falanın yaptığı gibi yapardım.' İşte o niyetine göre karşılık görür. Önceki kimse ile sevapta eşittirler. Yine bir kul ki Allah kendisine rızık vermiş fakat

IX. İtikâfın Adabı

İtikâfın amacına ulaşması için gözetilmesi gereken edepler vardır:

• Öncelikle itikâftaki amacın, dış dünyayla bağı kesmek olduğunu hatırda tutmalıdır. Telefon, internet vb. dış dünyayla insanın bağını devam ettiren şeylerin itikâfın ruhuna uymadığını bilmeli, bunları kendisiyle itikâfa sokmamalıdır.

• Mümkünse çok iyi tanıdığı ve samimi olduğu arkadaşlarıyla aynı ortamda itikâfa girmemeli, farklı bir mescidde veya ilde itikâfa girmelidir. Böylece itikâfta olmaması gereken gereksiz konuşma, şakalaşma ve boş vakit öldürme ihtimali en asgariye indirilmiş olur.

• İtikâf süresince yapmak istediklerine dair net bir programa sahip olmalıdır. Belirsizlik, itikâftan faydalanmanın önündeki engellerdendir. Cemaatle icra edilen teravih, mukabele, kalp inceltici sohbetler ve gece namazı dışında kendisi için çizdiği bir programa sahip olmalıdır. Yazılı bir program her zaman daha etkilidir.

---

ilim vermemiştir. İlim ve bilgisizlik yüzünden malını dengesiz biçimde harcar, Rabbine karşı sorumluluk bilinci duymaz, akrabası ve Müslimlerle alakasını keser ve o malda Allah'ın hakkını da yerine getirmez. Bu kimse en kötü durumdadır. Yine bir kul daha vardır ki; Allah kendisine ne mal ne de ilim vermiştir. Bu kimse de şöyle der, 'Eğer malım olsaydı ben de falan kimse gibi o malı kötü yollarda harcardım.' O da niyetine göre karşılık görür her ikisinin de günahı eşittir." (Ahmed, 18024; Tirmizi, 2325)

• Tüm yeryüzü müminler için mescid kılınmıştır. Hâliyle cemaatle namaz kılınan mescidde bir özür nedeniyle itikâfa giremeyen, bu ümmete verilmiş nimet olarak tüm yeryüzünü mescid kabul eder.

Cabir ibni Abdullah'tan Resûlullah'ın (sav) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Benden önce hiç kimseye verilmeyen şu beş şey bana bahşedildi:

Bir aylık zamanda kat edilecek uzaklıkta bulunan düşmanlarımın kalbine korku salmakla desteklendim. Yeryüzü benim için mescid ve temizleyici kılındı. Bu yüzden ümmetimden her kim, bir namaz vaktine girerse, namazını kılsın. Ganimetler benim için helal kılındı. Benden önce hiç kimseye helal kılınmamıştı. Bana şefaat hakkı tanındı. Peygamberler sadece kendi kavimlerine gönderildi. Ben ise, tüm insanlara gönderildim." (Buhari, 335; Müslim, 521)

• İslam âlimlerinden bir kısmı kadının "evin mescidinde" itikâfa gireceğini söyler. (bk. Fethu'l-Bârî, 2033 No.lu hadis şerhi) Bilindiği gibi geçmişte uygulanan bir sünnet vardı. İnsanlar evin bir köşesini mescid olarak kullanırdı. İslam âlimlerinden bir grup; genel mescidde kadınlara tahsis edilen bir yer olmadığından evinde itikâfa girmesine fetva vermiştir. Bu meseleyi tahric ederek; mescide ulaşmasında herhangi bir engel olan kişiler, bulundukları yerde itikâfa niyet edebilirler. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

(Erkek ve kadının mescidde itikâfı, mezhepler ve gerekçelerle ilgili bk. Muğni, 3/190)

• İtikâf; yeme, içme ve uyuma yeri değildir. Bilakis itikâfın meşru kılınma hikmetlerinden biri de kalbi öldüren ya da katılaştıran bu fudulattan kurtulmaktır.

• İtikâf esnasında en fazla dikkat edilmesi gereken şeylerden biri kul hakkıdır. Rabbimizin hakkını gözetmek için girdiğimiz itikâftan kul hakkıyla çıkmış olmak bir kazanç değil kayıptır. Özellikle kardeşlerin ibadet ve uyku saatlerinde sessiz olmaya dikkat etmek, kişisel bakımımıza dikkat ederek başkalarına eziyet etmemek, ortak kullanım alanlarını temiz kullanmak gibi hususlarda titiz davranılmalıdır. Allah Resûlü, sesli Kur'ân okuyarak kardeşlerini rahatsız edenleri dahi uyarmış; bunun eziyet vermek olduğunu söylemiştir:

Ebu Said'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav) mescidde yüksek sesle Kur'ân okuduklarını işitti ve perdeyi açarak şöyle buyurdu:

'Dikkat edin, hepiniz Rabbine yalvarıp yakarıyor, bir kısmınız bir kısmınızı rahatsız etmesin. Kur'ân okurken veya namaz kılarken fazla ses çıkararak birbirinizi rahatsız etmeyin.' "[21]

• İtikâfın imtihanı olan güzel ahlaka dikkat etmek gerekmektedir. Farklı anlayış ve kültürlere sahip onlarca belki yüzlerce Müslimle aynı ortamı paylaşmak durumundayız. Birçoğumuzun günlük yaşantı biçimi ve alışkanlıkları diğeriyle uyuşmayabiliyor. İtikâfın bir hikmeti de sinir, şehvet, bencillik vb. kötü ahlaklardan arınmak ve hilm, iffet, cömertlik ve fedakârlık gibi güzel ahlakları kazanmaktır.

Güzel ahlakın dışına çıkmak, kişinin itikâfına şeytanı dahil etmesi ve onun semerelerini ifsat etmesi anlamına gelir.

Bu konuda Allah Resûlü'nün (sav) şu uyarısı zihinlerde canlı tutulmalıdır:

"Resûlullah Kadir Gecesi'ni bize haber vermek üzere hücresinden çıktı. Derken Müslimlerden iki kişi kavga ediyorlardı. Şöyle buyurdu: '**Ben sizlere Kadir Gecesi'ni haber vermek üzere çıktım. Filan ve filan kimseler birbirleriyle**

21. Ebu Davud, 1332

kavga ettiler de Kadir Gecesi'ne ait bilgi kalbimden kaldırıldı. Umarım sizin için böylesi daha hayırlı olur. Onu dokuzuncu, yedinci ve beşinci günlerinde arayın.' "[22]

İki Müslim'in kendi aralarındaki kavgası, Kadir Gecesi bilgisinin kalkmasına neden olduğu gibi, itikâf esnasında ortaya çıkması muhtemel tartışma, ses yükseltme, kin ve buğz gibi kötü hasletler itikâfın güzelliklerinin kalkmasına neden olabilir.

- Herkesten kopmak, asık suratlı olmak ve mesafeli bir diyalog kurmak, başka bir tuzaktır. Oysa güzel ahlak, tebessümü ve insanlarla muamelede yumuşak olmayı gerektirir.

- Kardeşlere hizmet ibadetinden mahrum olmamak gerekir.

İtikâfta bulunan kardeşlerimizin Müslimlere hizmet etme ve onların işlerini kolaylaştırma ibadetinden de itikâf süresince nasiplerini almaları gerekir. Mescidler Allah'ın (cc) evi, orada bulunanlar da El-Kerîm olan Rabbimizin misafirleridir. Onlara yapılan hizmet ve verilen değer, bir yönüyle mescide ve onun sahibine verilmiş olur.

Mescidlerde yapılan hizmetin küçüğü büyüğü olmaz. Hepsi şerefli ve değerlidir. Allah (cc) bu hizmet için peygamberlerini kullanmış ve Kur'ân'da da bunu konu edinmiştir:

" ... İbrahim ile İsmail'e: 'Tavaf edenler, orada **ibadet için itikâfa çekilenler**, rükû ve secde edenler **için evimi temizleyin**' diye emir vermiştik."[23]

- İş durumu müsait olmayan kardeşlerimizin en azından hafta sonlarını veya izinlerini kullanmak suretiyle bugünlerini itikâfta geçirerek değerlendirmeleri gerekir. İşlerini karşılıklı olarak birbirlerine emanet edebilen kardeşlerimizin hayırda nöbetleşerek itikâfa girmeye gayret göstermelerini tavsiye ediyoruz. Hayırda öncü olan ve Allah (cc) için terk edilenin mutlaka Allah tarafından daha hayırlısıyla mükâfatlandırılacağını bilen kardeşlerimizin bugünlerde iş yerlerini gerekiyorsa kapatmaları en güzel olanıdır.

Çocuklarından dolayı bu hayırdan mahrum olan hanım kardeşlerimizin,

22. Buhari, 49
23. 2/Bakara, 125

başka kardeşleriyle anlaşıp hayırda nöbetleşmeleri ve sırayla itikâfta yer almaya çalışmaları gerekir. Böylece sahabe sünneti olan hayırda nöbetleşme ihya edilmiş ve bu hayırdan -belli günlerde de olsa- mahrum kalınmamış olur.

Abdullah ibni Abbas, Ömer'den (r.anhuma) şunu rivayet etmiştir:

"Ben ve Ensar'dan bir komşum, Ben-i Ümeyye ibni Zeyd yurdunda oturuyorduk. Bu yurt, Medine'nin 'avali' denilen bölgesinde idi. Peygamber'in yanına nöbetleşe giderdik; bir gün o gider, bir gün de ben giderdim. Ben Peygamber'in yanına gittiğimde o gün içinde Peygamber'e gelen vahiy vb. haberleri getirirdim, o gittiğinde de aynı şekilde yapardı ... "[24]

X. İtikâfın Hikmetleri

İtikâfın hikmetleri için 154 No.lu sayfaya bakınız.

24. Buhari, 89

KADİR GECESİ

KADİR GECESİ

Kur'ân'ın kendisinde indirildiği gece Ramazan ayında yer alan Kadir Gecesi'dir:

"Hiç şüphesiz, biz o (Kur'ân'ı), Kadir Gecesi'nde indirdik."[1]

"Ramazan ayı! O ay ki insanlara yol gösteren, hidayet ve furkandan apaçık deliller barındıran Kur'ân, o ayda indirilmiştir. Sizden o aya yetişen oruç tutsun ... "[2]

Bu gecenin mübarek ve bin aydan daha hayırlı olduğunda ittifak edildikten sonra, neden Kadir Gecesi diye isimlendirildiğinde ihtilaf edilmiştir:

"Şüphesiz ki biz, onu mübarek bir gecede indirdik. Kuşkusuz biz, uyaranlarız."[3]

"Kadir Gecesi, bin aydan daha hayırlıdır."[4]

İhtilafın nedeni geceye verilen kelimenin kök fiili olan "k-d-r"nin birden fazla anlama gelmesidir. Değerlilik, işlerin takdiri, daraltma bu anlamlardan bazılarıdır.[5]

1. 97/Kâdir, 1
2. 2/Bakara, 185
3. 44/Duhan, 3
4. 97/Kâdir, 3
5. Abdullah ibni Abbas (ra), Mücahid (rh), İkrime (rh) ve İbni Kuteybe (rh); "Bu gecede bir yıllık işler takdir edilir (Kaderi belirlenir). Bu sebeple k-d-r kökünden türeyen takdir ismi verilmiştir. (bk. Kur'ân Tefsirinde farklı yorumlar, Muhsin Demirci, 3/603)

I. Kadir Gecesi'nin Zamanı

Kadir Gecesi Ramazan ayında, Ramazan'ın son on gününün tekli geceleri arasındadır:

"Onu (Kadir Gecesi'ni), Ramazan'ın son on gününde arayın."[6]

Aişe (r.anha), Resûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Kadir Gecesi'ni, Ramazan'ın son on gününün tekli gecelerinde arayınız."[7]

Ubade ibni Samit (ra) şöyle demiştir:

"Peygamber (sav), Kadir Gecesi'nin zamanını bildirmek için yanımıza geldi. Bu sırada Müslimlerden iki kişi birbiriyle tartıştı. Bunun üzerine Peygamber (sav) şöyle buyurdu:

'Size Kadir Gecesi'ni bildirmek için çıkmıştım. Ancak filan ile filan tartışınca buna dair bilgi kaldırıldı. Bunun sizin için daha hayırlı olmasını umarım. Kadir Gecesi'ni (Ramazan'dan yirmi gün geçtikten sonra) dokuzuncu, yedinci ve beşinci gecede arayın."[8][9]

Bu görüşün delili;

"Şüphesiz ki biz, onu mübarek bir gecede indirdik. Kuşkusuz biz, uyaranlarız. O (gecede) her hikmetli iş ayrılır. Katımızdan bir emirle (yapılacaklar belirlenir ve vazifeler dağıtılır). Şüphesiz ki biz, (insanlara resûller) gönderenleriz." (44/Duhan, 3-5)

- Zuhri (rh); bu gece değerli yüce bir gecedir. "Bu yüzden (kadri yüksek, kıymetli anlamında) 'Kadir Gecesi' denmiştir." (age.)
- "Bu gecenin 'daraltma' anlamı gözetilerek Kadir Gecesi denmiştir. (Talak 7. ayette bu anlamda kullanılmıştır: Kudira aleyhi rızkuhu/rızkı daraltılan). Böyle denmesinin nedeni meleklerin o gece yeryüzünü doldurup kimseye yer bırakmamasından/daraltmasından veya Yüce Allah'ın onun hangi gün olduğu bilgisini daraltmasından/kullarından gizlemesinden dolayıdır." (bk. Fethu'l-Bârî, 2014 No.lu hadis şerhi)
- "Değerli bir Kitap o gecede indirildiğinden veya değersiz insan o gece değer kazanacağından 'Kadir Gecesi' denmiştir." (Zadu'l Mesir, Kadir Suresi 2. ayet tefsiri)

6. Buhari, 2018; Müslim, 1167
7. Buhari, 2017; Müslim, 1169
8. Buhari, 2023
9. Kadir Gecesi'nin gününe dair kırka yakın görüş zikredilmiştir. (bk. Fethu'l-Bârî, 2017-2022 No.lu hadis şerhleri) Ancak bu görüşlerin sahih ve sarih delili yoktur. Bir diğer sorun şudur:

Bazı rivayetlerde, "Kadir Gecesi şu gündür." denerek, günü tayin edilmiştir. Örneğin, bir rivayette Ramazan'ın 27. gecesi olduğu belirtilmiştir.

Zirr ibni Hubeyş'ten (rh) şöyle demiştir:

"Ubey ibni Ka'b'ı işittim, şöyle diyordu: -Ona şöyle denilmiş- 'Abdullah ibni Mesud, 'Her kim seneyi (kulluk ile) ikame ederse Kadir Gecesi'ne isabet eder.' diyor.'

II. Kadir Gecesi'nin Önemi

•Kadir Gecesi bin aydan daha hayırlıdır

"Kadir Gecesi, bin aydan daha hayırlıdır."[10]

Kadir Gecesi yaklaşık seksen yıllık bir zamana, ortalama bir insan ömrüne tekabul eder. Bu, şu demektir: Yüce Allah her yıl, insana ömre bedel bir geceyle iyilikte bulunur. Geçmiş ve gelecek kayıpları için bir telafi imkânı sunar. Şüphesiz bu, O'nun (cc) Eş-Şekûr, Er-Rahîm, El-Kerîm… isimlerinin tecellisidir. O (cc) Eş-Şekûr'dur; kullarının amellerine teşekkür eder, kat kat fazlasıyla mukabelede bulunur. Er-Rahîm'dir; onlara merhamet eder, rahmete erişecekleri yolları çoğaltır ve kolaylaştırır. El-Kerîm'dir; ihsanında cömerttir…

•Kadir Gecesi mübarek bir gecedir

"Şüphesiz ki biz, onu mübarek bir gecede indirdik. Kuşkusuz biz, uyaranlarız."[11]

Mübarek gecede yapılan ameller de bereketlenir. Yüce Allah bire karşılık

---

Ubey (ise) şöyle dedi: 'Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki o (Kadir Gecesi) Ramazan'dadır. -İnşallah demeksizin yemin etti.- Allah'a yemin olsun ki şüphesiz ben o gecenin hangi gece olduğunu biliyorum. O gece, Allah Resûlü'nün (sav) bize, onu kıyamda geçirmemizi emrettiği gecedir. O, yirmi yedinci günün sabahıdır. Onun emaresi o günün sabahında Güneş'in beyaz ve şuasız/parıltısız doğmasıdır.' " (Müslim, 762)

Bir rivayette yirmi üçüncü gece olduğu belirtilmiştir.

Abdullah ibni Uneys'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav), 'Kadir Gecesi bana gösterildi sonra unutturuldu. O gecenin sabahında su ve çamur içerisinde secde ettiğim bana gösterildi.' buyurmuştur.

Abdullah ibni Uneys (ra), 'Yirmi üçüncü gece yağmura tutulduk. Resûlullah (sav), bize sabah namazını kıldırdı. Namazı bitirdiğinde alnında su ve çamur izi vardı.' demiştir." (Müslim, 1168)

Bu tip rivayetler mutlak olarak anlaşılmamalıdır. Kadir Gecesi, bir yıl o geceye denk gelmiş, sahabe de o geceyi nakletmiştir. Her yıl o gece olacak diye bir kaide yoktur. Günümüzde Kadir Gecesi'nin özellikle yirmi yedinci gece olarak tayin edilmesi siyasidir. Zira bir bütün olarak İslam ahkâmını yürürlükten kaldıran siyasi otoritelerin, Kadir Gecesi'ni önemsemeyeceği izahtan varestedir. Bu tarz dinî geceler toplum arasında birlik ve beraberlik duyguları sağladığından ve bu gecelerde kendisine dua edilerek sistem din adına meşrulaştırıldığından Kadir Gecesi, bidat kandiller ve Cuma hutbeleri sistem tarafından önemsenmektedir. Müstekbirler için toplumu kaynaştıran ve kendilerine meşruiyet kazandıran her şey kıymetlidir. Dinî, örfi, folklorik, askerî, seküler bir ayin olması arasında fark yoktur. İlginçtir; kandil gecelerini de resmî gecelere mahsus içkili/danslı baloları da; şeyh türbelerini de İslam karşıtı seküler liderlerin anıtlarını da; dinî bayramları da dini kaldırma iradesini beyan eden girişimlerin kutlamasını da aynı sistemin farklı kurumları önemseyip kutlamaktadır.

10. 97/Kâdir, 3
11. 44/Duhan, 3

bin ile mukabelede bulunur. Bir kulluk mertebesi/makamı olan mübareklik bu gecede elde edilir. İsa (as) şöyle demişti:

"Nerede olursam olayım beni mübarek kıldı. Yaşadığım müddetçe bana, namazı ve zekâtı emretti." [12]

Mübarek, bereketli kılınmış demektir. Bereket ise hayrın sübutu ve nemasıdır. Yani hayır, o insanın karakteri, ayrılmaz parçasıdır ve sürekli artarak/çeşitlenerek varlığını sürdürür.

- O gecede bir yıllık işler takdir edilir

"Melekler ve Ruh (Cibril), onda, Rablerinin izniyle her bir iş için inerler." [13]

Bu ayetle ilgili farklı açıklamalar yapılmıştır. Allah (cc) en doğrusunu bilir; en selametli yol Kur'ân'ın yine Kur'ân'la açıklanmasıdır. Yüce Allah, Kur'ân'ın indirildiği mübarek gece için şöyle der:

"Şüphesiz ki biz, onu mübarek bir gecede indirdik. Kuşkusuz biz, uyaranlarız. O (gecede) her hikmetli iş ayrılır. Katımızdan bir emirle (yapılacaklar belirlenir ve vazifeler dağıtılır). Şüphesiz ki biz, (insanlara resûller) gönderenleriz. " [14]

Abdullah ibni Abbas (ra), Abdullah ibni Ömer (ra) ve öğrencileri; Kadir Gecesi'nde bir yıllık kaderin indiğini söylerler. Yüce Allah, bir yıl boyunca olacak her şeyi Levh-i Mahfuz'dan alarak o işle görevli meleklere tevdi eder. [15] Öyleyse bu gece, duayla Allah'a (cc) yönelme gecesi olmalıdır. O'ndan hayırlı amel, takva, rızık, huzur, dertlere deva... istenmelidir. Zira o (cc) dilediği gibi hükmeder, mülkün yegâne sahibidir. Kitab'ın anası (Levh-i Mahfuz) O'nun (cc) katındadır. Dilediğini siler dilediğini bırakır. Hem dua ile takdirin çekişmesinde Kadir Gecesi duanın lehine işleyecek ve dua, takdirin önüne geçecektir. [16] Unutmamak gerekir; duanın da takdirin de Rabbi Allah'tır (cc). O

12. 19/Meryem, 31
13. 97/Kâdir, 4
14. 44/Duhan, 3-5
15. bk. Mevsuatu'l Tefsiri'l Me'sur 20/8-11, 69878-69896 No.lu rivayetler
16. Süleyman'dan (ra) rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Kazayı ancak dua önler, ömrü ise ancak iyilik artırır." (Tirmizi, 2139)

(cc) her şeyi takdir etmesine rağmen[17] kullarını ısrarla duaya çağırmaktadır.[18]

• O gece selamdır/esenliktir

"O, fecrin çıkışına kadar esenliktir."[19]

Selam/Esenlik nedir? Hata/kusur/hastalık hâlinden selamette olmak, nefsin hoşlanmadığı sıkıntılardan uzak olmaktır. Bu nedenle cennete "Daru's Selam"[20] denmiştir ve Kıyamet Günü kazananlar/felaha erenler, tüm zorlukların geride kaldığını ifade eden "selam" lafzıyla karşılanmıştır.[21]

Bu gece tüm esenliklere ulaşmanın vesilesidir. Bunun başında da günahlardan kurtulmak gelir. Zira insanı dünya ve ahirette sıkıntıya sokan günahlarıdır. İnsanla Rabbi arasına, insanla kalbi arasına ve insanla sevdikleri arasına kalın bir örtü çeken, onu hayırdan mahrum eden günahlarıdır. Kadir Gecesi esenlikle insan arasındaki bu engeli, yani günahları ortadan kaldırır.

Ebu Hureyre (ra), Peygamber'den (sav) şunu rivayet etmiştir:

"Kim inanarak ve sevabını Allah'tan umarak Kadir Gecesi'ni ihya ederse onun geçmiş günahları affedilir."[22]

Şüphesiz her insanın hayatında ortak esenlik (cennet, günahlardan arınma vb.) olduğu gibi, her insanın ihtiyaç duyduğu özel bir esenlik vardır. Kişi, kendi esenliğine erişmek için Kadir Gecesi'nden faydalanmalı, nefsini bu büyük fırsattan mahrum bırakmamalıdır.

III. Kadir Gecesi'nin Alameti

Kadir Gecesi alametlerine dair sünnette sabit olan bazı naslar vardır.

17. Abdullah ibni Amr (ra) şöyle demiştir:
"Resûlullah'ı (sav): 'Allah, yaratıkların sayısını, gökleri ve yeri yaratmadan elli bin yıl önce yazmıştır. Kendisinin Arşı ise su üzerinde bulunmaktaydı.' diye buyururken işittim." (Müslim, 2653)
18. "Kullarım sana, benden soracak olurlarsa, şüphesiz ki ben onlara yakınım. Dua edenin duasına icabet ederim…" (2/Bakara, 186)
"Rabbinize gönülden (yalvara yakara) ve gizlice (için için) dua edin…" (7/A'râf, 55)
"De ki: 'Şayet duanız olmasaydı Allah katında bir kıymetiniz olur muydu?'…" (25/Furkân, 77)
19. 97/Kâdir, 5
20. bk. 10/Yûnus, 25
21. bk. 16/Nahl, 32
22. Buhari, 2014; Müslim 760

• Kadir Gecesi'nde havanın mutedil olması

"Şüphesiz bana Kadir Gecesi gösterilmişti. Sonra bana unutturuldu. O (Ramazan ayı gecelerinin) son on gününden birindedir. O (gece) açık ve parlak bir gecedir. Ne sıcak ne de soğuktur."[23]

• Kadir Gecesi sona erdiğinde Güneş'in şuasız doğması

Zirr ibni Hubeyş (rh) şöyle demiştir:

"Ubey ibni Ka'b'ı işittim, şöyle diyordu: 'Onun emaresi o günün sabahında Güneş'in beyaz ve şuasız/parıltısız doğmasıdır.' "[24][25]

IV. Kadir Gecesi'nde Yapılacak Ameller

• Ramazan'ın son on gününde itikâfa girmek

Allah Resûlü (sav) Kadir Gecesi'ni aramak için Ramazan'ın son on gününü itikâfta geçirirdi.

Abdullah ibni Ömer (ra) şöyle demiştir:

"Resûlullah (sav), Ramazan ayının son on gününde itikâf yapardı."[26]

Son on günün gecelerini ihya eder, ibadete sarılır, çevresindekileri de ibadete teşvik ederdi.

Aişe (r.anha) şöyle demiştir:

"Ramazan'ın son on günü geldiğinde Peygamber (sav) kemerini sıkı bağlar (sıkı ibadette bulunur ve hanımları ile cinsel ilişkiyi terk eder), geceyi ihya eder ve hanımlarına (bu gecelerde ibadete daha çok yönelmeleri için) uyarıda bulunurdu."[27]

• Kadir Gecesi'ni aramak

Kadir Gecesi'yle ilgili rivayetlere baktığımızda Allah Resûlü'nün onu aramayı, talep etmeyi ve araştırmayı emrettiğini görürüz. Onun (sav) bu ısrarlı

23. İbni Huzeyme, 2190
24. Müslim, 762
25. Bunların dışında bazı alametler zikredilmiştir. Hakkında sahih rivayet olmadığı için zikretmedik.
26. Buhari, 2025; Müslim, 1171
27. Buhari, 2024; Müslim, 1174

vurgusu bize şu gerçeği hatırlatır: Kadir Gecesi takvime sabitlenmiş değildir. Yalnızca bir geceyi ayakta geçirerek elde edilmez ve o, onu aramayanı tesadüfen bulmaz. Onu idrak edenler, onu arayan, araştıran ve bulmayı umanlardır. Bunun için son on günü, özellikle de tekli geceleri ihya edenlerdir. Belki de Yüce Allah kulun hayra ulaşma çabasını, onun Allah'ın rızasına kıymet verip bu geceyi arama zahmetini ödüllendirmektedir.

- Son on günde günahlardan sakınmak

Ubade ibni Samit (ra) şöyle dedi:

"Peygamber (sav), Kadir Gecesi'nin zamanını bildirmek için yanımıza geldi. Bu sırada Müslimlerden iki kişi birbiriyle tartıştı. Bunun üzerine Peygamber (sav) şöyle buyurdu:

'Size Kadir Gecesi'ni bildirmek için çıkmıştım. Ancak filan ile filan tartışma yapınca buna dair bilgi kaldırıldı. Bunun sizin için daha hayırlı olmasını umarım. Kadir Gecesi'ni (Ramazan'dan yirmi gün geçtikten sonra) dokuzuncu, yedinci ve beşinci gecede arayın."[28]

Mahrumiyet, masiyetler/günahlar nedeniyledir. Son on gün içinde tartışan iki Müslim, Kadir Gecesi bilgisini unutturmuştur. Zira Müslimler arası çekişmeler, basit dahi olsa, onların Yüce Allah'ın kardeşlik nimetine ve O'nun (cc) koyduğu sınırlara karşı lakayıt olduklarının göstergesidir. Müslimler arası çekişme bir günahtır; bazen savaş kaybetmeye,[29] bazen Allah'ın mağfiretinden mahrum olmaya[30] ve bazen de hayırlı bir bilginin -Kadir Gecesi gibi- kaldırılmasına neden olmaktadır.

Allah'ın emir ve yasaklarına riayet her zaman önemlidir. Ancak bazı zamanlarda ve bazı mekânlarda daha da önem kazanmaktadır. Çünkü manevi zaman ve mekânların insan üzerinde olumlu etkisi, teşvik edici gücü ve hatırlatıcı

28. Buhari, 2023

29. "Allah'a ve Resûl'üne itaat edin. Çekişip tartışmayın. Yoksa, bozguna uğrarsınız ve gücünüz dağılıp gider. Sabredin. Hiç şüphesiz Allah, sabredenlerle beraberdir." (8/Enfâl, 46)

30. Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Pazartesi ve perşembe günleri cennetin kapıları açılır. Bunun arkasından, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamış her kul bağışlanır. Ancak (din) kardeşi ile arasında kin ve düşmanlık bulunan kimse bunun dışındadır. Böyle iki kişi hakkında ise, 'Her ikisi de barışana kadar bekletiniz.' denilir." (Müslim, 2565)

yönü vardır. Bu sebeple tartışmak, incitmek, kavga… her zaman çirkinken bazı zamanlarda çok daha çirkindir. Ramazan'da,[31] hacda,[32] mescidde[33] ve Kadir Gecesi gibi mübarek zamanlarda; maneviyatın bu denli yüksek olduğu ve kalplerin yumuşadığı bir ânda çok daha dikkatli olmak gerekmektedir.

- Dua etmek

Peygamber (sav) bu geceye özel olarak şu duayı öğretmiştir:

Aişe'den (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Ey Allah'ın Resûlü! Kadir Gecesi'nin hangi gece olduğunu bilirsem hangi duayı okumamı tavsiye edersin?' dedim. Resûlullah (sav) şöyle buyurdu:

اللَّهُمَّ إِنَّكَ عُفُوٌّ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي

'Allah'ım sen affedicisin, affetmeyi seversin, beni de affet.' "[34]

31. "İçinizden biri oruçlu olduğu gün oruca uygun olmayan işler yapmasın ve bağırıp çağırarak kavga etmesin! Eğer birisi kendisine söverse veya kendisiyle kavga etmeye yeltenirse 'Ben oruçluyum.' desin!" (Buhari, 1904; Müslim, 1151)

32. "Hac, bilinen aylardadır. (Bilin ki) kim bu aylarda hac yaparsa cinsel münasebet, fısk ve tartışmak hacda yoktur/olmamalıdır. Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir. Azık edinin! Şüphesiz azığın en hayırlısı takvadır. Benden korkup sakının ey akıl sahipleri!" (2/Bakara, 197)

33. Saib ibni Yezid'den şöyle nakledilmiştir:

"Bir gün Mescid-i Nebevi'de ayakta duruyordum. Birden adamın teki bana bir çakıl taşı attı. Hemen dönüp baktım. O kişi Ömer ibni Hattab'mış. Bana, 'Git, şu iki adamı tut getir!' dedi. Ben de gittim, onları bulup getirdim.

Onlara, 'Siz kimsiniz?' veya 'Nerelisiniz?' diye sordu.

Onlar da, 'Taifliyiz.' diye cevap verdiler.

Bunun üzerine Ömer onlara şöyle dedi: 'Eğer Medine'li olsaydınız canınızı yakardım. Zira siz, Resûlullah'ın (sav) mescidinde sesinizi yükseltiyorsunuz!' " (Buhari, 470)

34. Tirmizi, 3513; İbni Mace, 3850

TERAVİH NAMAZI

TERAVİH NAMAZI

Yatsı namazıyla sabah namazı arasında kılınan nafile, Ramazan ayında kılındığında Kıyam-u Ramadan, yani teravih adını alır. Bu namaza teravih denmesi, kelimenin kökünün dinlendirmek/istirahat anlamına gelmesindendir. Her iki rekâtta (veya dört rekâtta) bir ara verip istirahat ettikleri için namaza, teravih (dinlenerek kılınan namaz) denmiştir.

I. Teravih Namazının Meşruiyeti

Urve ibni Zubeyr'den nakledildiğine göre Aişe (r.anha) şöyle demiştir:

"Resûlullah (sav) bir gece yarısı mescide çıkıp namaz kılmaya başladı ve ashaptan bir kısmı da ona uyarak namaz kıldı. Sabah olduğunda namaz kılan sahabiler gece olup bitenleri arkadaşlarına anlattılar ve o gece daha fazla kişi mescide toplanıp Resûlullah (sav) ile birlikte namaz kıldı. O gecenin sabahında olup bitenleri öğrenen diğer sahabe de mescide gelince üçüncü gecede epey cemaat birikmiş oldu. Peygamber (sav) yine çıkıp aynı şekilde namazını kılmaya koyuldu. Dördüncü gecede artık mescid tıklım tıklım olduğu için ashabın bir kısmı dışarıda kalmıştı. Bu yüzden Resûlullah (sav) ancak sabah namazı için mescide çıkabildi. Sabah namazını bitirince cemaate döndü ve şehadet getirdikten sonra şöyle buyurdu: 'Esas konuya gelince, sizin bu istek ve arzunuzun bana gizli kaldığını sanmayın. Ancak ben böyle devam ederseniz bu namazın

size farz kılınabileceğinden ve ondan sonra sizin bu namazı kılmakta gevşeklik göstereceğinizden endişe ediyorum.' "[1]

Allah Resûlü (sav) birkaç gün teravih namazını cemaatle kılmış, sonra farz kılınır korkusuyla cemaatle kılmayı terk etmiştir. Allah Resûlü (sav) vefat edince "farz kılınma korkusu" **ortadan kalkmıştır. Zira onun vefatıyla birlikte şeriat tamamlanmıştır; yeni bir hükmün indirilmesi veya var olanın kaldırılması söz konusu değildir. Farz kılınma korkusu kalkınca tekrar cemaatle kılınmaya başlanmıştır.**

Abdurrahman ibni Abdulkâri'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir Ramazan gecesi Ömer ile birlikte mescide gittik. Baktık ki insanlar bölük bölük bir hâlde kimi kendi başına namaz kılıyor, kimilerine bir kişi namaz kıldırıyor. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: 'Ben bunları tek bir imamın arkasında toplasam daha iyi olur.'

Sonra buna niyet etti ve insanlar Ubey ibni Ka'b'ın imamlığında namaz kıldılar.

Ömer, 'Bu ne güzel bidat, ancak bunların uyuduğu vakitte kılmak, şu ânda kıldıklarından daha faziletlidir.' dedi. O zaman insanlar, teravihi gecenin başında kılıyorlardı."[2][3]

1. Buhari, 924; Müslim, 761
2. Buhari, 2010
3. Ömer'in (ra) bu sözüne istinaden bir grup insan bir şüphe ortaya atmıştır.

"İddia odur ki: 'Ömer (ra) bidati iki kısma ayırmış ve bir kısmına güzel demiştir. Bunu da sahabenin huzurunda ve onlara yaptırdığı bir amele binaen söylemiştir. Şayet bidatin her türlüsü kötü olsa sahabeden bazılarının buna itiraz etmesi gerekirdi. Anlıyoruz ki bidatin güzel olanı, tehdit hadislerine dâhil değildir.

Şüphenin Cevabı

• İlk olarak sahabenin bu fiili, sünnete aykırı değildi. Çünkü Allah Resûlü (sav) teravih namazını ashabına cemaatle kıldırmış, cemaatin sayısı çoğalınca da bu uygulamayı terk etmiştir. Bu terk, mutlak bir terk değil, bir hikmete binaen yapılmış bir terktir.

Aişe Annemiz anlatıyor:

'Allah Resûlü bir gece namaz kıldı, insanlarda onun namazına uyarak namaz kıldılar. Bir gün sonra yine namaz kıldı, insanlar çoğaldılar. Üçüncü ve dördüncü gün de toplanınca Allah Resûlü namaz için çıkmadı. Sabah olunca şöyle buyurdu: 'Sizin yaptığınızı gördüm. Sizinle namaz kılmak için çıkmama engel olan şey, onun size farz kılınmasından korkmamdır.' Bu, Ramazan'da yaşandı.'

Bu rivayetten anlıyoruz ki; teravih namazının tek bir imam arkasında cemaatle kılınması, Allah Resûlü'nün (sav) sünnetlerindendir. Yani Ömer (ra) sünnet olmayan bir uygulama başlatmamış, bilakis sünnette olan ve belli bir hikmete binaen terk edilmiş bir uygulamayı canlandırmıştı. Bu hikmet ise 'farz kılınma korkusu' olarak belirtilmiştir. Bir şeyin farz kılınması, ancak Allah Resûlü

döneminde mümkündür. Onun vefatından sonra bu mümkün olmadığından, bu sünneti terkin hikmeti de ortadan kalkmıştır. Ömer (ra) sünnetin aslına geri dönmüştür.

- Meselenin bir başka boyutu daha vardır: Ömer (ra), Hulefa-i Raşidin'dendir ve Allah Resûlü (sav) onların sünnetine uymayı emretmiştir:

'…Sizden kim benden sonra yaşarsa (dinde) çok ihtilaflar görecektir. Bu sebeple, benim sünnetime ve benden sonraki doğru yolu bulmuş Raşid Halifelerimin sünnetine uyun. Azı dişlerinizle tutarcasına onlara sımsıkı sarılın. Dine sonradan sokulan şeylerden şiddetle sakının. Çünkü dine sokulan her yenilik bidat, her bidat ise dalalettir.'

Bazı âlimler hadise dayanarak, 'Bu uygulama (aslı sünnette olmasaydı bile) Ömer'in (ra) uygulaması olacağından sünnet kapsamında olurdu.' demişlerdir.

Şayet Ömer'in (ra) bu uygulaması, sünnete aykırı değilse ve aslı sünnet olan bir uygulamayı ihya babındansa neden bu uygulamaya 'bidat' demiştir?

Bu sorunun cevabı, onların Arap olmasında gizlidir. İslam şeriatının kavramları, Arap lugatıyla belirlenmiştir. Şeriat, Arap lugatının kelimelerini almış, kimini olduğu gibi kullanmış, kiminde anlam daralmasına gitmiş, kimindeyse lugat anlamına ekleme yaparak anlamı genişletmiştir. Örneğin, İslam, namaz ibadetini farz kıldığında bu ibadetin ismini Arap lugatından almıştır. Karşılığı 'salât' olan bu ibadetin kelime anlamı, duadır. İslam, bu kelimenin anlamını genişletmiş ve belli zamanlarda, belli fiil ve sözlerle ifa edilen; başlangıcı tekbir, sonu selam olan bir ibadet anlamı yüklemiştir. Bizler bugün, Arap şiirinde veya onların günlük konuşmalarında 'salât' lafzını duyduğumuzda, her zaman bilinen anlamıyla namaz ibadetini kastettiklerini söylemeyiz. Bazen bilinen anlamıyla namaz ibadetini kastederler. Bazen de lugat anlamını esas alıp dua anlamında kullanırlar. Bu açıklamadan sonra diyebiliriz ki:

Bidat kavramı da böyledir. Bidatin, Arap lugatında karşılığı 'geçmişte bir benzeri olmaksızın sonradan ortaya çıkan şey' (Lisanu'l Arab, 9/135) demektir. Araplar iyi ya da kötü olmasına bakmaksızın ve dinî ya da dünyevi olmasını önemsemeksizin her yeniliğe 'bidat' derler.

Şeriatta ise her yeniliğe 'bidat' denmez. Din alanında ortaya çıkan yeniliklere 'bidat' denir. Yani sünnette yeri olmayan, asılsız ameller/yenilikler bidattir.

Soru şu: Ömer (ra) bu kelimeyi şer'i anlamda mı lugat anlamında mı kullandı? Bu hadisede şer'i anlamda kullanması olanaksızdır. Çünkü yaptığı amel dinde çıkarılmış bir yenilik değildir. Allah Resûlü'nün (sav) yaptığı, belli bir illet nedeniyle terk ettiği, illet ortadan kalkınca da tekrar başlatılan bir ameldir. Öyleyse o (ra), bu kelimeyi lugat anlamında kullanmıştır.

İbni Teymiyye (rh) şöyle der: 'Ömer'in bu isimlendirmesi, şer'i değil lugavidir. Çünkü bidatin lugat anlamı, şer'i anlamından çok daha geniştir.' (İktida Sırati'l Müstakim, 1/65)

Kitabın başka bir yerinde şöyle der: '…Bu sözü, bidatin iyisinin olabileceğine delil alanlara, Ömer'in herhangi bir sözüyle, sünnete muhalif olmayan bir konuda delil getirsek derler ki, 'Sahabe sözü hüccet değildir.' Sünnete muhalif olmayan konuda dahi sahabe sözü hüccet değilse, nasıl olur da sünnete muhalif konularda sahabe sözünü hüccet kabul edebilirler. Kaldı ki, burada bidat, şer'i anlamından ziyade lugavi anlamda kullanılmıştır. Çünkü lugatta bidat, 'benzeri olmayan her yenilik' için kullanılır.' (İktida Sırati'l Müstakim, 2/95)

İbni Receb (rh), 'Camiu'l Ulum vel Hikem' kitabında 28. hadis şerhinde bu ayrıma dikkat çeker: 'Selefin sözlerinde varid olan ve bidatleri güzel görmeye yönelik sözler, lugavi bidat anlamında olup şer'i anlamda kullanılmamıştır. Ömer'in 'Ne güzel bidattir.' sözü de bu anlamdadır.' (2/128)

İbni Kesir (rh). Bakara Suresi'nin 117. ayetinin tefsirinde şöyle der: 'Gökleri ve yeri benzersiz şekilde yaratandır. Bir işe (olması için) hükmettiğinde ona 'Ol!' der, o da oluverir.'

Bidat iki kısımdır. Bazen şer'i anlamda olur. Bu, Allah Resûlü'nün hadisinde 'Her yenilik bidat, her bidat ise sapıklıktır.' şeklinde varid olan anlamdır. Bazen de lugavi anlamdadır. Bu da Ömer'in, insanları teravihte bir imam üzere topladığında 'Ne güzel bidattir.' sözünde olduğu gibidir…' (Tefsiru'l Kur'âni'l Azim, 1/277)" (Tüm Resûllerin Ortak Müjdesi, Halis Bayancuk, s. 181-185)

II. Teravih Namazının Fazileti

Gece namazının önemi ve faziletine dair zikrettiklerimizin tamamı, teravih namazı için de geçerlidir.[4] Teravih, gece namazının Ramazan ayında kılınan hâlidir. Onlara ek olarak Resûlullah'ın (sav) şu sözünü zikredebiliriz:

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim inanarak ve sevabını Allah'tan umarak Ramazan'ın gecelerini ihya ederse geçmiş günahları affedilir."[5]

III. Teravih Namazının Rekât Sayısı

Teravih namazı gece namazıdır ve nafile bir namazdır. Hâliyle bir sınırı, rekât sayısı yoktur. Yatsı namazından sonra sabah namazı vakti girene kadar kişi dilediği kadar kılabilir. Nafile namazlarda rekât sayısı sınırlaması olmadığından İslam tarihinde farklı uygulamalar söz konusu olmuştur:

"Ebu Seleme ibni Abdurrahman, Aişe'ye, 'Resûlullah'ın (sav) Ramazan'da namazı nasıldı?' diye sordu.

Aişe şöyle dedi: 'Resûlullah ne Ramazan'da ne de başka zaman on bir rekâttan fazla gece namazı kılmıştır. Önce dört rekât kılardı. Bu rekâtların güzelliğini ve uzunluğunu sorma gitsin! Sonra dört rekât daha kılardı. Bunların da güzelliğini ve uzunluğunu sorma gitsin! Sonra üç rekât kılardı.' (Aişe dedi ki:) Ben, 'Ey Allah'ın Resûlü! Vitir kılmadan uyuyor musun?' diye sordum.'

Resûlullah (sav), 'Ey Aişe! Benim gözlerim uyur, ama kalbim uyumaz.' dedi.' "[6]

Aişe Annemiz anlattı:

"Resûlullah gece on bir rekât namaz kılardı. Birini (ayrı olarak) tek kılardı. Bunları bitirince de sağ yanı üzerine yaslanırdı."[7]

Bizler bugün sekiz rekât teravih, üç rekât vitir uygulamasıyla amel ediyoruz. Hem Allah Resûlü'nün (sav) uygulaması olması, hem de insanlar için

4. Gece namazının fazileti için bk. s. 102
5. Buhari, 2009; Müslim, 759
6. Buhari, 1147; Müslim, 738
7. Muvatta, 302-305

en kolayı olduğundan bunu tercih ediyoruz. Ne ki; farklı uygulamaların da olduğunu biliyoruz ve bu konuda genişlik olduğunu kabul ediyoruz.

"Es-Saib ibni Yezid (rh) dedi ki:

'Ömer ibni El-Hattab, Ubey ibni Ka'b ve Temim Ed-Dari'ye insanlara on bir rekât namaz kıldırmalarını emretti. (Bu namazlarda) Karî yüz ayet okurdu hatta biz kıyamın uzunluğundan ötürü asalarımıza dayanırdık. Biz ancak fecrin başlangıcında namazdan ayrılıyorduk.'

Yezid ibni Ruman (rh) dedi ki: 'İnsanlar Ömer ibni El- Hattab zamanında, Ramazan'da yirmi üç rekât namaz kılarlardı.'

Abdurrahman ibni Hürmüz El-A'rec (rh) dedi ki: 'Hiçbir insan topluluğuna varmadım ki Ramazan'da kâfirlere lanet ediyor olmasınlar. Karî (ilk) sekiz rekâtta Bakara Suresi'yle namaz kıldırırdı. On iki rekâtı Bakara Suresi'yle kıldırdığı vakit insanlar onun hafiflettiğini düşünürlerdi.'

Ebu Bekr ibni Muhammed (rh) dedi ki: 'Biz Ramazan'da kıyamdan ayrılırdık. Daha sonra (fecrin) girmesi korkusundan hizmetçilere sahuru (hazırlamalarında) acele ettirirdik.' "[8][9]

8. Muvatta, 305
9. Muhaddislerden Tirmizi (rh) şöyle der:

"Ramazan gecelerindeki ibadet konusunda ilim adamları farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bir kısmı vitir ile birlikte 'kırk bir' rekât kılınması görüşündedirler. Medineliler bu görüşte olup Medine'de bu uygulama geçerlidir. İlim adamlarından pek çoğu ise, Peygamber'in (sav) ashabından Ömer, Ali ve başkaları tarafından rivayet edilen 'yirmi' rekât kılınması görüşündelerdir.

Sevri, İbni Mübarek ve Şafii de bu görüştedir.

Şafii diyor ki: 'Memleketimiz olan Mekke'de ben 'yirmi' rekât kılındığına şahit oldum.'

Ahmed ise, 'Bu konuda pek çok görüşler vardır.' diyor ve hiçbiri hakkında ortaya hüküm koymuyor.

İshak ise, 'Ubey ibni Ka'b'tan rivayet edilen 'Kırk bir rekât kılmayı tercih ederim.' demektedir.

İbni Mübarek, Ahmed ve İshak Ramazan'da gece namazının imamla kılınması gerektiğini tercih etmiştir.'

Şafii ise, 'Okuması düzgün olan kimsenin kendi başına kılabileceğini tercih etmektedir. Bu konuda Aişe, Numan ibni Beşir ve ibni Abbas'tan da hadis rivayet edilmiştir.' " (Tirmizi, 806 No.lu hadis açıklaması)

Hafız ibni Hacer şöyle demiştir:

"Teravihin rekât sayısında ihtilaf edildi. Muvatta'da Muhammed ibni Yusuf Saib ibni Yezid'den on bir rekât olduğu rivayeti geçer. Said ibni Mansur bu hadisi başka bir tarikle nakleder: 'İki yüz ayet okurlardı. Kıyamın uzunluğundan dolayı asaya dayanırlardı.' Bu hadisi Muhammed ibni Nasır El-Mervezi Muhammed ibni İshak tariki ile Muhammed ibni Yusuf'tan rivayet etti ve dedi ki: 'On üç rekât kılarlardı.'

Bunu Abdurrezzak başka bir yolla Muhammed ibni Yusuf'tan nakletmiş ve yirmi bir rekâttır.' demiştir. Malik, Yezid ibni Husayfe tariki ile Saib ibni Yezid'den yirmi rekât olarak rivayet etmiştir. Bu vitirsiz kılınmış hâli olarak anlaşılır.

Yezid ibni Ruman dedi ki: 'İnsanlar Ömer zamanında teravihi yirmi üç rekât olarak kılıyorlardı.'

Muhammed ibni Nasır, Atâ yolu ile şöyle dediğini rivayet etmiştir, 'Ben onların Ramazan'da yirmi rekât namaz kılıp üç rekât da vitir eklediklerini gördüm.'

Bu rivayetlerin arasını durumların değişmesine göre cem etmek mümkündür. Bu ihtilafın sebebinin kıraatin uzun veya kısa tutulmasına göre olduğu da muhtemeldir. Şöyle ki; Kıraat uzadığı zaman rekâtlar azalır veya tam aksi olabilir. Davudî ve başkaları bu görüşü ifade etmişlerdir.

Birinci rekât sayısı, bu hadisten sonra zikredilen babın hadisi ile uyumludur. İkinci sayı da yakındır. Yirminin üzerindeki rivayetlerin farklılık arzetmesi vitir namazının farklılığı ile ilgilidir. Sanki o, bazen bir rekât ile bazen de üç rekât ile vitir kılıyordu. Muhammed ibni Nasr Davud ibni Kays kanalı ile şunu rivayet etmiştir: 'Ben insanları Ebu ibni Osman'ın ve Ömer ibni Abdulaziz'in emirlikleri döneminde otuz altı rekât olarak teravih kıldıklarını gördüm. Üç rekâtta vitir kılıyorlardı.'

Malik dedi ki: 'Bu (otuz altı rekât) bizim yanımızda eskiden beri uygulanan bir durumdur. 'Za'ferani, Şafii'den nakletmiştir: 'Ben insanların Medine'de otuz dokuz rekât, Mekke'de yirmi üç rekât olarak kıldıklarını gördüm.' Bu namaz konusunda bir daraltma yoktur.'

Yine Şafii demiştir ki: 'Kıyamı uzatıp secdeleri/rekâtları azaltırlarsa bu güzel olur. Secdeleri/rekâtları çoğaltıp kıraati de azaltırlarsa bu da güzel olur. Birincisi bana daha sevimlidir.'

Tirmizi dedi ki: 'En çok söylenen teravihin vitir ile beraber kırk bir rekât olarak kılınmasıdır.' Kendisi de böyle söylemiştir.

İbni Abdilberr, Esved ibni Yezid'den, 'Kırk rekât kılınır ve yedi rekât vitir yapılır.' demiştir. Otuz sekiz de, denmiştir. Bunu Muhammed ibni Nasır, ibni Eymen'den o da Malik'ten rivayet etmiştir. Bunun da üç rekât vitir kılınması ile birinciye dönmesi mümkündür. Fakat rivayetinde açık bir şekilde bir rekât ile vitir yaptığını da söylemiştir. Bu durumda otuz dokuz rekât olur.

Malik dedi ki: 'Yüz küsur senedir bu şekilde amel edilmektedir.'

Malik'ten, kırk altı rekât teravih ve üç rekât vitir olarak da rivayet edilmiştir. Bu, kendisinden meşhur olan görüştür. Bunu İbni Ebi Vehb El-Ömerî'den o da Nafi'den şöyle rivayet etmiştir: 'Ben insanları otuz dokuz rekâttan başka bir namaz kılarken görmedim. Üç rekât ile vitir yapıyorlardı. Zurare ibni Evfa onlara Basra'da kırk üç rekât namaz kıldırıyor ve vitir yapıyordu. Said ibni Cubeyr'den, yirmi dört rekât olarak nakledilmiştir. Vitir dışında yirmi altı rekâttır da denmiştir. Muhammed ibni Nasr Ebu Miclez'den ve Muhammed ibni İshak tarikinden rivayet edilmiştir: 'Bana Muhammed ibni Yusuf dedesi olan Saib ibni Yezid'den aktardı, dedi ki: 'Biz Ömer zamanında Ramazan'da on üç rekât kılardık.' İbni İshak dedi ki: 'Bu konuda işittiğim en sağlam rivayet budur. Bu rivayet Aişe'nin, Allah Resûlü'nün (sav) gece namazına dair aktardıklarına da uygundur. Allahualem.' "(Fethu'l-Bârî, 2010 No.lu hadis şerhinde)

IV. Teravih Namazını Gece Sonunda Kılmak

"Bir Ramazan gecesi Ömer ile birlikte mescide gittik. Baktık ki insanlar bölük bölük bir hâlde, kimi kendi başına namaz kılıyor, kimilerine bir kişi namaz kıldırıyor. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: 'Ben bunları tek bir imamın arkasında toplasam daha iyi olur.' Sonra buna niyet edip, insanlar Ubey ibni Ka'b'ın imamlığında namaz kılıyorlardı. Ömer, 'Bu ne güzel bidat, **ancak bunların uyuduğu vakitte kılmak, şu ânda kıldıklarından daha faziletlidir**.' dedi. O zaman insanlar, teravihi gecenin başında kılıyorlardı." [10]

Teravih namazı gece namazıdır. Gece namazı gibi gecenin son üçte birlik kısmında veya gece yarısından sonra kılmak daha efdaldir.

Abdullah ibni Amr ibni As'tan (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah'ın en çok sevdiği namaz Davud'un kıldığı namazdır. Allah'ın en fazla sevdiği oruç da Davud'un tuttuğu oruçtur. O, gece yarısına kadar uyur. Sonra kalkıp gecenin üçte birini ibadetle geçirir ve son altıda birlik vakitte de tekrar uyurdu. Orucu ise gün aşırı tutardı." [11]

Esved'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Aişe'ye, 'Peygamber'in (sav) gece namazı nasıldı?' diye sordum.

Aişe şöyle dedi:'Gecenin başında uyurdu. Sonunda kalkıp namaz kılardı. Sonra yine yatağına dönerdi. Müezzin ezan okuduğunda yerinden fırlardı. Gusletme ihtiyacı olursa gusleder, ihtiyacı olmazsa abdest alıp çıkardı.' " [12]

Buna binaen; Ömer (ra) gece kalkılıp kılınan teravihin, yatsının hemen akabinde kılınandan daha faziletli olduğunu beyan etmiştir. Ancak toplumun çoğunluğu düşünüldüğünde gecenin sonunda teravih kılmak zor olacağından, genel uygulama yatsıdan sonra cemaatle kılınması şeklindedir.

Sözümüzün sonu, âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdetmektir. Başta ve sonda, yerde ve gökte, dünyada ve ukbada Rabbim sana hamdolsun...

16 Şaban 1442/29 Mart 2021
Silivri/İSTANBUL

10. Buhari, 2010
11. Buhari, 1131; Müslim, 1159
12. Buhari, 1146; Müslim, 739

KAYNAKÇA

- Ahkâmu's Siyâm ve Felsefetuhu fî Dev'i'l Kur'ân ve's Sunne, Mustafa Sıbaî, El-Mektebu'l İslamî, 3. baskı, H 1397
- Avnu'l Ma'bud A'la Şerhi Suneni Ebî Davud, Şerefu'l Hak A'zim Âbadî, Dâru ibni Hazm, 2 cilt, M 2005
- Bâhru'l Muhît Es-Seccâc fî Şerhi Sahîhi İmam Müslim bin El-Haccac, Muhammed bin Âdem El-İtyubî, Dâru İbni'l Cevzî, 1. baskı, H 1426-1436
- Bid'at ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi, Abdulcelil Candan, Düşün Yayıncılık, 1. baskı, M 2010
- Bidâyetu'l Muctehid ve Nihâyetu'l Muktesîd, İbnu Rüşd El Hafîd, Dâru 'l Hadîs, 4 cilt, M 2004

  Türkçesi için bk. Bidâyetü'l Müctehid, İbni Rüşd, Beyan yayınları, 4 cilt. 1. baskı M 1995
- Büyük İslam İlmihali, Ömer Nasuhi Bilmen, Yasin Yayınevi, M 2003
- Câmiu li Ahkâmi's Siyâm, Halid Muşeykih, Mektebetu'r Rüşd, 4 cilt, M 2008
- El-Câmiu li Ahkâmi'l Kur'ân, Ebu Abdullah Muhammed bin Ahmed bin Ebu Bekir el-Ensarî el-Hazrecî Şemsuddîn el-Kurtubî, Dâru'l Kutubi'l Mısriyye, 20 cilt, M 1963

  Türkçesi için bk. El-Câmiu li Ahkâmi'l Kur'ân, İmam Kurtubi, Buruc Yayınları, 2. baskı, 20 cilt, M 2004
- Câmiu'l Beyân fi Te'vîli'l Kur'ân, İbnu Cerîr Et-Taberî, Muessesetu'r Risâle, 24 cilt, 1. baskı, M 2000

  Türkçesi için bk. Taberî Tefsiri, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-TaberÎ, Hisar Yayınevi, 9 cilt, M 2013
- Câmiu Beyâni'l İlmi ve Fadlihi, Ebu Ömer İbni Abdilberr, Dâru İbni'l Cevzi, 2 cilt, M 1994

  Türkçesi için bk. Camiu Beyani'l İlmi ve Fadlih, İbni Abdilberr, Polen Yayınları, 1 cilt, 1. baskı, M 2015
- El-Câmiu li Ulumi'l İmam Ahmed Fıkh, Ahmed bin Hanbel, Dâru'l Felâh li'l Bâhsi'l İlmi ve Tahkiki't Turas, 22 cilt, 1. baskı, M 2009

- Câmiu'l Mesânid ve's Sunen, İbnu Kesir, Dâru Hâdrin Liltibaati ve'n Neşri ve't Tevzi', 10 cilt, 2. baskı, M 1998
- Câmiu'l Ulûmi ve'l Hîkem, İbnu Receb El-Hanbelî, Dâru's Selâm, 3 cilt, 2. Baskı, M 2004

  Türkçesi için bk. Câmiu'l Ulûm ve'l Hîkem, İbni Receb El-Hanbelî, İtisam Yayınları, 2 cilt, 2. baskı, M 2009
- Din ve Bilimin Işığında Oruç ve Sağlık, Prof. Dr. Alpaslan Özyazıcı, Diyanet İşleri Başkanlığı, M 2017
- Edvau'l Beyân fi İzâhi'l Kur'âni bi'l Kur'ân, Muhammed Emin Eş-Şınkıtî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, M 2011
- El-Bedru'l Munîr, İbnu'l Mulakkîn, Dâru'l Hicreti li'n Neşri ve't Tevzi', 9 cilt, 1. baskı, M 2004
- El-Erkânu'l Erba', Ebu'l Hasan En-Nedvî, Dâru'l Kutubi'l İslamî, 1 cilt, H 1387

  Türkçesi için bk. Dört Rükün, Ebu'l Hasen En-Nedvî, Risale Yayınları, M 2018
- El-Esmau'l Husna, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 2 cilt, M 2020
- El-Fevâid, İbnu Kayyım El-Cevziyye, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 1 cilt, 2. baskı, M 1973

  Türkçesi için bk. El-Fevâid, İbni Kayyım El Cevziyye, Polen Yayınları, 2. baskı, M 2017
- El-İleli'l Kebir, Tirmizi, Mektebetu'n Nedhetu'l Arabiyye, H 1409
- El-Kebâir, Zehebî, Dâru'n Nedvetu'l Cedîde

  Türkçesi için bk. İslam Şeriatında Büyük Günahlar (Kitabûl Kebaîr), İmam Zehebî, Bedir Yayınları, M 2017
- El-Kitabu'l Musannef fi'l Ehâdisi ve'l Âsar, Ebu Bekir bin Ebî Şeybe, Mektebetu'r Rüşd, 7 cilt, H 1409

  Türkçesi için bk. Musannef, İbni Ebi Şeybe, Ocak Yayıncılık, 16 cilt, M 2011
- El-Mecmu' Şerhu'l Muhezzeb, Ebu Zekeriyya Muhyiddin En-Nevevî, Dâru'l Fikr, 20 cilt
- El-Metalibu'l A'liye, İbni Hacer El-Askalanî, Dâru'l-A'sime, 19 cilt, 1. baskı, M 1998-2000

  Türkçesi için bk. El-Metalib ul-Aliye, İbni Hacer el-Askalani, Ocak yayıncılık, 4 cilt, M 2010

- El-Mu’cemu’l Evsât, Taberânî, Dâru’l Haremeyn, 10 cilt
- El-Muğnî, İbni Kudame el-Makdisî, Mektebetu'l Kahire, 10 cilt, M 1968
- El-Muhâlla bi'l Âsar, Ebu Muhammed Ali bin Ahmed bin Said bin Hazm el-Endülüsî el-Kurtubî ez-Zahirî, Dâru 'l Fikr, 12 cilt
- El-Mustedrek Ale's Sahihayn, Ebu Abdullah el-Hâkim, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 4 cilt, M 1990

  Türkçesi için bk. El-Mustedrek Ale’s Sahihayn, Hâkim en-Nisâbûrî, Konevi Yayınları, 11 cilt, M 2013
- El-Umm, Eş-Şafii, Dâru'l Ma'rife, 8 cilt, M 1990

  Türkçesi için bk. El-Umm Şafii Fıkıh Külliyatı, İmam Şafii, Buruc Yayınları, 4 cilt, M 2019
- El-Vabilu's Seyyib Mine'l Kelimi't Tayyib, İbni Kayyım El-Cevziyye, Dâru’l Hadis, 3. baskı, M 1999
- Esraru'l Muhibbin fi Ramadan, Muhammed bin Hüseyin bin Yakub, Mektebetu't Takva ve Mektebetu’ş Şevki'l Ahire, 1. baskı, M 2005
- Es-Sunenu'l Kubra, Beyhaki, Merkezu Hecr li'l Buhus ve'd Dirasati'l Arabiyyeti ve'l İslamiyye, 22 cilt, 1. baskı, M 2011

  Türkçesi için bk. es-Sünenü’l-Kebîr, Beyhakî, Ocak Yayınları, M 2016
- Et-Tahriru ve't Tenvir, İbnu Aşur, Ed- Dâru't Tunusiyye, 30 cilt, M 1984
- Et-Tezkire fi'l Va'z, İbnu'l Cevzi, Dâru'l Marife, H 1406
- Ez-Zühd, Hennad bin es-Seri, Dâru'l Hulefai li'l Kitabi'l İslamiyye, 2 cilt, H 1406

  Türkçesi için bk. Kitabû’z Zühd Hadislerle İslamî Hayat, Hennâd ibni Es-Serî, Beka Yayınları, M 2019
- Fetava ve Resailu's Semaheti'ş Şeyh Muhammed bin İbrahim Ali'ş Şeyh, Muhammed bin İbrahim Ali'ş Şeyh, Matbaatu'l Hukume, 13 cilt, 1. baskı, H 1399
- Fethu'l Bâri Şerhi Sahihi'l Buhari, İbni Hacer El-Askalani, Beytu'l Efkari'd Devliyye, 4 cilt, M 2007

  Türkçesi için bk. Fethu'l-Bârî Şerh-i Sahihi'l Buhari, İbn Hacer el Askalânî, Polen Yayınları, 15 cilt, M 2020
- Fi Zılali’l Kur'an, Seyyid Kutub, Dâru’ş Şuruk, 6 cilt, 17. baskı, H 1412

  Türkçesi için bk. Fî Zılâl-il Kur'an, Prof. Dr. Seyyid Kutub, Birleşik Yayıncılık, 16 cilt, M 2012

• Hak Dini Kur'an Dili, Elmalılı M. Hamdi Yazır, Azim Dağıtım, 10 cilt, M 2011

• Hicri Aylar İçin Takvim Sistemleri ve Takvim Birliği, Yunus Keleş, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, S 28, M 2016

• Kavâidu'l Edille fi'r Reddi Ala Men Avvele Ale'l Hisabi fi'l Ehille, Hamud bin Abdullah Et-Tuveyciri, El-İdaretu'l Ammetu li't Tab'a ve't Terceme, 1. baskı, H 1409

• İhyâu Ulûmi'd Dîn, Ebu Hamid el-Gazali, Dâru'l Ma'rife, 4 cilt

Türkçesi için bk. İhyâ'u Ulûm'id Dîn, İmam Gazâlî, Huzur Yayınevi, 4 cilt, M 2016

• İ'lâmu'l Muvakkiîn, İbnu Kayyım el-Cevziyye, Dâru İbni'l Cevzî, 7 cilt, 1. baskı, H 1423

Türkçesi için bk. İ'lâmu'l Muvakkiîn, İbni Kayyım el-Cevziyye, Pınar Yayınları, 2. baskı, 4 cilt, M 2017

• İrşâdu'l Fuhul, Muhammed bin Ali Eş-Şevkani, Dâru'l Kitabi'l Arabi, 2 cilt, M 1999

• İslam Etrafındaki Şüpheler, Prof. Muhammed Kutub, Tuğra Neşriyat, M 1911

• Kandil Geceleri ve Bin Yıllık Yanılgı, Mehmet Emin Akın, Medarik Yayınları, M 2008

• Keyfe Netea'melu Me'a's Sünneti'n Nebevi, Yusuf El-Kardavi, Dâru'ş Şuruk, 1. baskı, M 2000

• Kur'ân Psikoloji Atlası Namaz Oruç Psikolojisi, Prof. Dr. Abdurrahman Kasapoğlu, Çıra Yayınları, M 2016

• Kur'ân Tefsirinde Farklı Yorumlar, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 3 cilt, M 2017

• Letâifu'l Meârif, İbni Receb El Hanbeli, Eş-Şamiletu'z Zehebiyye

• Mecme'uz Zevâid, Ebu'l Hasen El-Heysemi, Mektebetu'l Kudsi, 10 cilt, M 1994

Türkçesi için bk. Mecma'uz Zevâid ve Menbau'l Fevâid, Nûreddîn El-Heysemî, Ocak Yayıncılık, 8 Cilt, M 2010

• Mecmû'u'l Fetava, İbni Teymiyye, Mecmeu'l Meliki'l Fehd li Tabaati'l Mushafi'ş Şerif, 35 cilt, M 1995

• Mefâtîhu'l Gayb, Fahruddîn Er-Râzî, Dâru İhyai't Turasi'l Arabi, 32 cilt, 3. baskı, H 1420

Türkçesi için bk. Tefsiri Kebir, Fahreddin Er-Razi, Huzur yayınevi, M 2013)

• Meseleler ve Çözümleri, Ebu'l Ala Mevdudi, Risale Yayınları, 3 cilt, 1. baskı, M 2019

- Mevsuatu Fıkhi'l Kulub, Muhammed bin İbrahim Et Tuveyciri, Beytu'l Efkari'd Devliyye, 4 cilt
- Mevsuatu't Tefsiri'l Me'sur, Merkezu'd Dirasat ve'l Malumati'l Kur'âniyye, Dâru İbni Hazm, 24 cilt, M 2017
- Mu'cem Mekayisu'l Luğa, İbnu'l Faris, Dâru İhyai't Turasi'l Arab, M 2001
- Mufradâtu'l Kur'an, Rağıb El-İsfahani, Dâru'l Kalem, M 2009

  Türkçesi için bk. Müfredât Kur'ân Kavramları Sözlüğü, Rağıb El-İsfahani, Pınar Yayıncılık, M 2018
- Musannef, Abdurrezzak, El-Meclisu'l İlmi, 11 cilt, H 1403

  Türkçesi için bk. Musannef, Abdürrezzak Es-San'âni, Ocak Yayıncılık, 12 cilt, 2013
- Musnedu'd Darimi, Dâru'l Muğni li'n Neşri ve't Tevzi', 4 cilt, 1. baskı, M 2000

  Türkçesi için bk. Sünen-i Darimi Tercemesi, Darimî, Konya Kitapçılık, M 2011
- Musnedu Ebu Ya'la, Ebu Ya'la El-Mavsili, Dâru'l Me'muni li't Turas, 13 cilt, 1. baskı, M 1984
- Musnedu'l İmam Ahmed bin Hanbel, Muessesetu'r Risale, 45 cilt, M 2001
- Muvatta, Malik ibni Enes, Muessesetu Zayed ibni Sultan Ali Nehyan li'l A'mali'l Hayriyye ve'l İnsaniyye, 7 cilt, 1. baskı, M 2004.

  Türkçesi için bk. Muvatta Tercümesi. İmam Malik, Kahraman Yayınları, 2 cilt, 1. baskı, M 2013
- Müstedrek, Ebu Abdullah El-Hâkim, Dâru'l Kutubi'l Ulumiyye, 4 cilt, M 1990

  Türkçesi için bk. El-Mustedrek Ale's Sahihayn, Hâkim En-Nisâbûrî, Konevi Yayınlar, 11 cilt, M 2013
- Namaz Oruç Psikolojisi, Prof. Dr. Abdurrahman Kasapoğlu, Çıra Yayınları, M 2016
- Nasbu'r Raye, Cemaleddin Ez-Zeylei, Muessesetu Reyyan, 4 cilt, 1. baskı, M 1997
- Neylu'l Evtar, Şevkani, Beytu'l Efkari'd Devliyye, M 2004
- Oruç Ötelere Seyahat, Abdullah Yıldız, Pınar Yayınları, M 2011
- Psiko-Sosyal Açıdan Oruç, Yrd. Doç. Dr. Veysel Uysal, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, M 1994

- Risaletu Ebi Davud ila Ehli Mekke, Ebu Davud Es-Sicistani, Dâru'l Arabiyye
- Ru'yeti Hilal Meselesi, Ekrem Keleş, Marife Dergisi, 2. sayı, M 2002
- Sahîhi İbni Huzeyme Ebu Bekir Muhammed bin İshak bin Huzeyme, Mektebetu'l İslamiyye, 4 cilt

  Türkçesi için bk. Sahîhi İbni Huzeyme, İbni Huzeyme, İtisam Yayıncılık, 4 cilt, M 2019
- Sahihu'l Buhari, İmam Buhari, Dâru's Selam, 1. baskı, M 2012

  Türkçesi için bk. Sahîhi Buhârî İmam Buhari, Karınca Polen Yayınları, 6 cilt, M 2017
- Sahihu Muslim, Muslim bin Haccac, Dâru's Selam, 1. baskı, M 2014

  Türkçesi için bk. Sahîhi Müslim Muhtasarı, Hüner Yayınevi, 2 cilt, M 2005
- Sıfatu's Safve, İbnu'l Cevzi, Dâru'l Hadis, 2 cilt, H 1421

  Türkçesi için bk. Sıfatü's Safve, İbn'ul Cevzi, Kahraman Yayınları, M 2016
- Siretu İbni Hişam, Abdulmelik bin Hişam, Matbaatu Mustafa El-Babi El-Halebi ve Evladih, 6 cilt, 2. baskı, M 1955

  Türkçesi için bk. İslam Tarihi Sireti ibni Hişam, İbni Hişam, Kahraman Yayınları, 2 cilt, M 2014
- Siyeru A'lami'n Nubela, Ebu Abdullah Ez-Zehebi, Muessesetu'r Risale, 25 cilt, M 1985
- Sunenu'd Darekutni, Muessesetu'r Risale, 5 cilt, M 2004

  Türkçesi için bk. Sünen, Dârekutnî, Ocak Yayıncılık, 3 cilt, M 2015
- Sunenu Ebi Davud, Ebu Davud Es-Sicistani, Dâru's Selam, 1. baskı, M 2016

  Türkçesi için bk. Sünen-i Ebû Dâvud Tercemesi Konya Kitapçılık, 3 cilt, M 2015
- Sunenu İbni Mace, İbni Mace, Dâru's Selam, 1. baskı, M 2007

  Türkçesi için bk. Sünen-i İbni Mâce Tercemesi Konya Kitapçılık, 2 cilt, M 2008
- Sunenu't Tirmizi, Muhammed bin İsa Et-Tirmizi, 1. baskı, M 2009

  Türkçesi için bk. Sünen-i Tirmizi Tercemesi, Konya Kitapçılık, 3 cilt, M 2007
- Süneni Nesâî, Nesai, Mektebetu Matbuati'l İslamiyye, 2. baskı, 9 cilt, M 1986

  Türkçesi için bk. Sünen-i Nesâî Tercemesi, Konya Kitapçılık, 3 cilt, M 2005

- Şer'î Ölçü Birimleri ve Fıkhî Hükümleri M. Necmeddin El-Kurdi, Buruc Yayınları, 1. baskı, M 1996
- Şuabu'l-İman, Beyhaki, Mektebetu'r Ruşd, 14 cilt, 1. baskı, M 2003

  Türkçesi için bk. Şuabu'l İmân, Beyhakî, Ocak Yayıncılık, 10 Cilt, M 2015
- Tefsiru'l Kur'âni'l Azim, İbni Kesir, Beytu'l Efkari'd Devliyye, M 1999

  Türkçesi için bk. İbn'i Kesîr Tefsiri, İmam Hafız ibni Kesîr, Polen Yayınları, 12 Cilt, 2020
- Tefsiru'l Menâr Muhammed Reşid Rıza, El-Hey'etu'l Mısriyyeru'l Ammetu li'l Kitab, 12 cilt, M 1990

  Türkçesi için bk. Tefsîru'l Kur'âni'l Hakîm Menâr Tefsiri, Şeyh Muhammed Abduh Muhammed Reşid Rızâ, Ekin Yayınları, 14 Cilt, M 2014
- Tevhid Meali, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 2. baskı, M 2020
- Tuhfetu'l Ehvazi Şerhu Cami'i't Tirmizi, Mubarek Furi, Beytu'l Efkari'd Devliyye, 2 cilt
- Tüm Resûllerin Ortak Müjdesi, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 2. baskı, M 2020
- Zâdu'l Meâd İbni Kayyım El-Cevziyye, Muessetu'r Risale, 5 cilt, M 1994

  Türkçesi için bk. Zâdu'l Meâd, İbni Kayyım El-Cevziyye, İklim Yayınları, 6 cilt, M 2008
- Zâdu'l Mesir, İbnu'l Cevzî, Dâru İbni Hazm, M 2002

  Türkçesi için bk. Kur'anı Kerim Tefsiri, Zadü'l Mesir Fi İlmi't Tefsir, İmam Ebu'l Ferec İbnu'l Cevzî, 6 Cilt, M 2011

Tüm hadis rakamlandırmaları aşağıdaki kitaplardan yapılmıştır:

- Camiu'l Usuli't Tis'a Mine's Sunneti'l Mutahhara, Salih Ahmed Eş-Şami, El-Mektebu'l İslami, 14 cilt, 1. baskı, M 2021
- Zevâid ibni Huzeyme ve ibni Hibbân ve'l Mustedrek Ala Kutubi't Tis'a, Sâlih bin Ahmed Şâmî, El-Mektebu'l İslâmi, 3 cilt, 1. baskı, M 2012
- Zevaid Sunen'ul Kubra li'l Beyhaki, Salih Ahmed EŞ-Şami, El-Mektebu'l İslami, 3 cilt, 1. baskı, M 2010

Elinizdeki "Hüküm ve Hikmetleriyle Ramazan ve Oruç" kitabı, yayına hazırlamakta olduğumuz "Sünnet İlmihâli/Fıkhu'l Hadis" çalışmamızın üçüncü cildinin bir bölümü, oruç ibadetiyle ilgili kısmıdır. Kitabın bir kısmı da aynı çalışmanın ikinci cildinden namaz ibadetiyle ilgili bölümlerden alınmıştır.

Hemen belirtelim ki; insanı takvaya ulaştıran, fecirden ğuruba, bir ay boyunca aç kalmak değildir. İnsanı takvaya ulaştıran; orucun ahlakı, diğer bir ifadeyle imsak, yani tutmaktır. Allah Resûlü'nün (sav) ifadeleriyle söyleyecek olursak "imanen/inanarak" ve "ihtisaben/ecrini Allah'tan (cc) bekleyerek" yemeyi, içmeyi ve şehveti terk etmektir. Ebu Hureyre'nin (ra) rivayet ettiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:
"Kim inanarak ve sevabını yalnızca Allah'tan umarak Ramazan orucunu tutarsa geçmiş günahları bağışlanır." (Buhari, 38; Müslim, 760)
Burada iman ve ihtisab kaydı önemlidir. Oruca sevk eden amil, imandır. Kişi onu, Allah (cc) farz kıldığı için ve O'na olan imanından dolayı tutmaktadır. İmanın gerektirdiği tek amel oruç değildir. İman ettiğimiz Allah; aynı zamanda o oruçta ahlaklı olmayı, orucu bir zırh gibi kuşanmayı, oruçla incelmeyi, oruçla diğerkâm olmayı, oruçla nefsi tutmayı… emretmiştir. İşte toplum tarafından takdir görmek veya kınanmamak, alışkanlık veya sağlık nedeniyle oruç tutanlar ile inandığı için oruç tutanlar arasındaki fark burada ortaya çıkmaktadır. Toplum için oruç tutan birini ele alacak olursak onun için tek önemli olan, fecir ila ğurub arasında aç kalmaktır. Ötesi onu ilgilendirmemektir.

tevhid BASIM YAYIN

HÜKÜM VE HİKMETLERİYLE
RAMAZAN VE ORUÇ

www.tevhidkitap.net
www.tevhidmeali.com
www.tevhiddersleri.org
www.tevhiddergisi.org
tevhiddergisi@gmail.com

ISBN 978-605-06550-2-5
9 786050 655025